

370.1

U-82

1894

Կ Ի Ն Ն

Ի Բ Բ Ե Ի Օ Ր Ի Ո Ր Դ

ՏՊԱՐԱՆ, ԳԻՄԱԳՐԱՏՈՒՆ, ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ ԵՒ ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

Ե. Մ Ա Տ Թ Լ Յ Ո Ս Ե Ա Ն

Պայպրիաւուգ - Կոստանդնուպոլիս

معارف نظارت جلیله سنک فی ۵ ذی القعدہ ۳۱۷ و ۲۲ شباط ۳۱۵
تاریخلو و ۶۲۳ نومرولی رخصتنامه سیله طبع اولمشدر

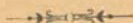
ԲՐՕՑ. ՀԷՌՄԱՆ ԳԼԷՆՔԷ

այ

613.9

Կ Ի Ն Ն

Ի Բ Ր Ե Ի Օ Ր Ի Ո Ր Դ

ԿՈՒՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻ

ՄԱՐՄՆԱԿԱՆ ՈՒ ՀՈԳԵԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԻՆՔՆԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ

... Աստուած եւ Բնութիւն երկու սեռերուն միջեւ յաւիտեանկան սահման մը գծած են, զոր կիճը չի կրնար անցնել տաւանց իւր անձիմ վնասելու: ԷՋ 378

Թարգմանեց Գերմաներէնէ

Մ. Կ. ՆԱՋԻԿԵԱՆ

1377-7

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ե. ՄԱՏԹԷՂՈՍԵԱՆ

1901

8737

7487.57

Զ Օ Ն

Ա.Ռ. ՍԻՐՈՂՆ Ա.Ռ.Ա.ՔԻՆՈՒԹԵԱՆՑ

ԱԶՆՈՒԱՓԱՅԼ ՏԻԿԻՆ ԴԱՐԻՆԿԱՅ

ԱՂԵՔՍԱՆԴԻ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆՑ

ԹԱՐԳՄԱՆԶԻՆ

Բ Ո Վ Ա Ն Գ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

		էջ
	Յառաջարան հեղինակին	ԺԱ.
	Յառաջարան բարգմանչին	ԺԳ
ԳԼ. Ա.	Ներածութիւն	1
ԳԼ. Բ.	Օրիորդին՝ առանին եւ դպրոցական դաստիարակութիւնը . — Կանխաձայնափահասութիւն	19
ԳԼ. Գ.	Օրիորդին մարմնական խնամք	59
ԳԼ. Գ.	Օրիորդին մտքի եւ զգածման խնամք	104
1.	Մանկամարդական հոգւոյն բնական յատկութիւնները, վիճակներն ու յոյզերը	104
	Վառչուուն երեւակայութիւն	106
	Անձնիչխանութեան ձգտում	113
	Հանդիմանալու եւ մեծարուելու սրբում	121
	Մանկամարդական զուարթութիւն ու կեանքի խնդրութեանց իրաւունք	131
	Միատնութեան եւ սրժակեաց զգացում	135
	Անօրդածութիւն	139
	Պաշտպանուելու կարօտութիւն ու բարեկամութեան պահ	142
	Սէր	148
	Նշանածութեան վիճակը	160
2.	Օրիորդաց սրտի և մտքի այն յատկութիւնները որք դաստիարակութեամբ պէտք է արմատաւորուին և ինքնախնամութեամբ պահպանուին ու զարգանան	164
	Գրօնական զգացում	164
	Բարոյականի զգացում	171
	Մտքի կրթութիւն. Կնոջականութիւն. Ենթակի	176
	Ճշմարիտ կնոջական զգածման մը անհրաժեշտ յատկութիւնները իբրև արտայայտութիւն սրտի ճշմարիտ կրթութեան	183

Զգայակցութիւն. Կարեկցութիւն. Խնդակցութիւն.	184
Համբերութիւն . Հեզութիւն . Քաղցրութիւն . Խոնարհութիւն. Համակերպութիւն. Պարկեշ- տութիւն	197
Ճշմարտին զգայումը . Ճշմարտասիրութիւն . Հաւատարմութիւն	207
Երախտա յիտութիւն	213
Օրհորդին իմացական կրքութիւնը	216
Իմաստակութիւն	227
Բնութիւնն զգալու կարողութիւն	230
Գեղեցկին զգայումը. Ազնիւ ճաշակ	242
Ընծերպում	250
Մտրի պշրոգութիւն. Բնականութիւն	263
ԳԼ. Ե. Օրհորդին բնկերական և գործնական կրքութիւնը	266
Բարեվայելչութիւն	267
Պատշաճութեան զգայում	269
Մարրութեան զգայութիւն	275
Մարրասիրութիւն	279
Կարգապահութիւն	280
Օգտակար աշխատութիւն . Փութազանութիւն . Ճարտարութիւն. Ժամանակի կանոնաւոր բա- ժանում	284
ԳԼ. Զ. Տարիքոս օրհորդը (կնօջ ամուրի վի- նակը)	297
Ա. Բնական կոչումը՝ շիրականացած	297
Բ. Առողջապահութեան կանոններ և բարեկեցու- թեան հրահանգներ տարիքոս օրհորդաց համար	306
Գ. Տարիքոս օրհորդաց ապրուստի և արտաքին կեանքի խնդիրները	327
ՅԱԼՇԱՐԿԱՐ	379

ՔՐՕՏ. ՏՕՔՔ. ՇԷՌՄԱՆ ԳԼԷՆՔԷ †

ՅՈՒՋԱԲԱՆ ՀԵՂԻՆՈՒԿԻՆ

Բազմիցս վերսպուած՝ Կիկն՝ իբրեւ ամուսին անուն մե՛ր մեկ ուրիշ գրքին առաջին գլուխնէրուն մեջ չափահաս աղջկան կրթութեան մասին անցողա՛յի խորհրդածութիւններ լրաժ եւիք . հայեցակիս ունենալով մեզ՝ անոր կեանքին թուն կտասալք , որ ամուսնութիւնն է :

Այդ խորհրդածութիւնները , խրատները գրած էիք մայրնու համար , որպէս զի կարող ըլլան իրենց չափահաս աղջկանց ֆիզիքական , հոգեկան ու բարոյական զարգացման վրայ կրթիչ ու առողջապահական տեսակէտով հրահանգիչ ազդեցութիւն մ'ունենալ :

Շատ կիկներ , կրթեալ կիկներ որ մեր այդ վերոյիշեալ գիրքը կարդալով մարմնական ու հոգեկան առողջութիւն եւ հետեւապէս ամուսնական երջանկութիւն ձեռք բերած էին , ստիպողաբար խնդրեցին ինձմէ Օրիորդին առհիկն կրթութեան այս մասը մասնաւոր գրքի մը մեջ աւելի ընդարձակ կերպով գրել , մանաւանդ՝ այնպիսի եղանակաւ որ կարելի ըլլայ զայն աներկմիտ կերպով աղջկանց ձեռքը տալ . իրենց բարոյական ու ֆիզիքական ինքնակրթութեան միջոցները ճանչցունելու համար եւ միանգամայն խափանել այն յարատեւ վիճաբանութիւնները զորս Կիկն՝ իբրեւ ամուսինը կը յարուցանէր մայրերու շրջանակին մեջ իւր պարունակութեան այն մասերուն պատճառաւ որք զխաւորապէս ամուսնական առողջաբանութեան պատկանող այդ գրքին մեջ անհրաժեշտ պէտք մ'են եւ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ԹԱՐԿՄԱՆՉԻՆ

Կարողութեանս չափով, հասարակութեան օգտակար ըլլալու փախաբէս Սեւրայրուած, ջարդ հրատարակած աշխատասիրութիւններէս կ'իջնե՛ իմիջե՛ ՍՄՈՒՍԻՆ և ՄԱՅՐԷ՛ անուն զիյքերն ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ Բրոֆ. Հէսման Գլխեբէի, մարդկութեան և մասնաւորապէս իրական սեռին այդ բաշմեյախտ անձին անունը:

Իւր բնատուական հետազօտութիւններովը բաշմահետ և տարիներու փորձառութեամբը բեղ'նաւորուած այդ հոգեբան բժիշկը, որ ընտանեկան և ընկերական կեանքի հանգրուանին՝ Ամուսնութեան ֆիզիքական ու բարոյական առողջարանութեան վրայ զբաժ փորձառական ու հրահանգիչ խրատներովն ու խորհրդածութիւններովը բովանդակ 'Իերմանիոյ մէջ անձիւ ընտանիքներ երախտագարտ կայուցած է իրեն, մեր մէջ ալ ունեցած է ջարդ, զիտեմ, ճշմարիտ ու շնորհակալու երախտաւորներ:

Այդ հմուտ բնախօսը, ադ գիտնական ու փորձառու բժիշկը, աննիւն ու բարոյախօս զբաղեալը, մատենագիրը որ 55 տարիներ շարունակ դարմանելով, բանախօսելով, յօդուածագրելով հանդերձ հարիւրէ աւելի զանազան ստուար հատորներով ալ նոխայուցած է գերման ընտանիքներու զբողջարանները, իւր գրութեանց մեծագոյն մասին մէջ գրեթէ մէկ նդատակէ մը առաջնորդուած է. այդ է՝ բժշկական գիտութեան այն մասերը, որոնց ծանօթութիւնը անհրաժեշտ պէտք մ'է ժողովուրդին, իւր չոր ու չամար իրձնարանութիւններէն յտակելով սոսկ առողջապահական գիտելիքի ձեւին տակ ներկայաշունել ժողովուրդին և մասնաւորապէս իրական սեռին, բարձրաշունելու համար անոր հմտութեան հարմար և ֆիզիքական ու մտաւորական կարողութեանց ոյժն ու պաշարն աւելցունելով կրկնապէս զարգացունել կիներ:

Այդ հատորնքն այս անգամ ալ, ահա՛, Քարգմանած եւ կ'հիշն՝
 ԻԲՐԵԻ ՅՐԻՍՏՐԵՐ, որ ատկապէս պատրաստուած է չափահաս աղ-
 ջիկները իրենց ճշմարիտ կոչման, իրենց նուիրական պաշտօնին
 բնական ու բարոյական պայմաններուն վրայ խորնելու թեւադրե-
 լով, հոգեկան ու ֆիզիքական կեանքի առողջարար հրահանգներ
 տալով ինչնակրթութեան վարժեցունել զանոնք, կ'ընել անոնց բարի
 զգացումներն ու յանկուծ իւնները, և ցուցունել այն ուղղութիւնը
 սրուն պարտին հետեւիլ ընկերային ու ընտանեկան կեանքի մէջ և
 որով վերջապէս կարելի ըլլայ պատրաստել առողջ գաղափարներով
 օժտուած, առողջ ու կրթեալ աղջիկներ հարսնութեան, և իրենց կո-
 չումը ծանցելու, այդ կոչման պահանջումները կատարելու կարող ու
 ժիր մարեր՝ ընտանիքի կազմութեան համար: —

ԱԿԻՆՆ՝ ԻԲՐԵԻ ԱՄՈՒԻՍԻՆՅՈՅԻՆ հրատարակութեանն ամօր
 գրասէր բժիշկ մը ըսած էր թէ Վարդ կը մտնա թէ գերմանական
 սազգին հաւար գրուած ըլլայ այդ կարծես թէ հեղինակը մեր մէջ
 ծաղրած, մեր ընտանեաց մէջ մեծցած, մեր ալէն թերութեանց
 օժտէն վերահասու ըլլալով գրած է իւր գործը, ճիշդ մեզ հաւարս:

Ընթերցողը պիտի տեսնէ թէ այս զիրքն ալ նոյնպէս գրուած է
 ճիշդ մեզ համար. հեղինակը կարծես մեր ընտանեկան ներքին բա-
 րոյական կեանքին տեղեակ, մեր չափահաս աղջկանց ֆիզիքական,
 կրթական և ընկերական բազմակարօտ վիճակին վերահասու ըլլա-
 լով, այդ կեանքին ազնուացման, այդ վիճակին բարւոքման համար
 գրած է այս գիրքը. հետեւապէս, ընթերցողը ինքն ալ ինձ պէս
 պիտի հաստատէ գործիս կարեւորութիւնն ու օգտակարութիւնը: —

Առկէ զատ, ճիշդ այն ատեն որ կ'սոչ Ազատագրութիւն կոչուած
 խնդրոյն պայքարը կը մղուի եւրոպական Մամուլոյն մէջ ֆիւլինիզմ
 անուամբ, և մեր Մամուլն ալ սկսած է մամուլացիլ այդ խնդրոյն և
 այս մասին կազմուած թեր ու դէմ կուտակցութիւնները մեր մէջ ալ
 խնդրոյ առարկայ բրած են մեր իզական սեռին ընտանեկան ու ըն-
 կերային կեանքի մէջ ունեցած դիրքը և հետեւապէս մեր մէջ ալ
 միտքերը լիջ շատ պատրաստուած են այդ խնդրով զբախելու, յար-
 մարագոյն առիթ է աղջկանց առտնին ու դպրոցական կրթութեան:

ընկերութեան, ընտանիքի մէջ ունենալիք դիրքի մասին գերման
 ձեռնհաս հեղինակի մը, հմուտ բնախօս հոգեբանի մը լուրջ ու ա-
 ոռոջ տեսութիւններն ու խորհրդածութիւնները ուշադրութեամբ
 կարդալ, համոզուելու համար Թէ: Կնոջ Ազատագրութիւն ըսուածը
 գէթ մեզի համար, մտքի՝ սրտի ու ձեռքի կրթութեամբ զարգացած,
 ուղիղ ու նպատակալարմար դաստիարակութեամբ օժտուած կրթեալ
 աղջիկներ, կրթեալ կիներ ունենալն է: Մանաւանդ մեր կիները ի-
 բրօք ազատագրուած կ'ըլլան երբ ընկերութեան մէջ պատուաւոր
 դիրք մը բռնելու, մայրական ու առտնին պարտականութիւնները
 կատարելու համար պէտք եզած կարողութիւններն ունենալով հան-
 դերձ կարօտութեան ատեն ալ, համեստ կերպով ու կնոջական պա-
 տուոյն ու բնութեան յարմար աշխատութեամբ ապրուստ հայժայ-
 Թելու վիճակին մէջ գտնուին:

Մ. Կ. Ն.

ԿԱՐԵՒՈՐ ՎՐԻՊԱԿՔ

Երես 1, տող 8 խորհրդակցութեան կարդան խորհրդածութեան:

Երես 35, տող 20 անառոջ կարդան առոջական:

Երես 142, տող 30 «տկար սեռին» պաշտպանութեան տակ
 մտնելու պէտքը կարդան «տկար սեռին» պաշտպանութեան կարօտ
 վիճակին մէջ մտնելու պէտքը:

Երես 187, տող 31 կու գան կարդան կու գայ:

ԿԻՆՆ՝ ԻՔՐԵԻ ՕՐԻՈՐԴ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա

Ն Ե Ր Ա Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՇԱՏ գրութեանց, մանաւանդ իգական սեռի ներկայացուցչաց կողմէն հրատարակուածներուն մէջ, «օրիորդ»ը զանազան խորհրդակցութեանց առարկայ եղած է, այնչափ որ կարելի է կարծել թէ այս նիւթիս վրայ գրելու ամէն ձեւ ու եզանակ սպասած ըլլայ: Եթէ այդ գրութեանց ամբողջութիւնը աչքէ անցունենք, պիտի տեսնենք թէ ամենքն ալ միեւնոյն նպատակով գրուած են, այսինքն՝ իգական սեռը պահպանել, խնամել իւր բողբոջելու ժամանակին մէջ, եւ — կուտական կեանքն ալ ծաղկատունկի նմանցունելով — անոր զարգացման ու բարգաւաճման ատեն, արհեստական պարտիզպանութեան մէջ եղածին պէս, ֆիզիքական եւ գեղեցկագիտական խնամքներով մասնաւոր կրթութեան մը ենթարկել զայն: Այս նմանութիւնը զոր բանաստեղծութիւնը կը գնէ ծաղկեմշակութեան եւ աղջկանց բարգաւաճման մէջ, պէտք է աւելի եւս յառաջ տանիլ: Ինչպէս որ այժմ արհեստական ծաղկեմշակութիւն մը կայ որ տունկի մը նախնական բնութիւնը փոխելով վայելուչ լեցունութիւն, զոյնի ներգաշնակութիւն, փայլ

եւ գեղեցկութիւն կու տայ անոր , եւ ժամանակի ճաշակին համաձայնեցունելու համար ալ աւելի կամ նուազ կը խոտորեցունէ զայն իւր բնականէն , եւ ինչպէս որ կանխահաս ու քնքուշ , արհեստական (Ջերոց) սունկեր ալ կան որոնց փթթիլն ու դաշկանալը մէկ կ'ըլլայ եւ որք անպտուղ ծաղկեւորման ատեն իրենց գոյութեան վերջին աստիճանին մէջ կը գտնուին , այնպէս ալ զեռափթիթ ազջիկը մշակելու եւ խնամելու համար , ազջկանց դաստարակութեան այժմու արուեստը ճաշակի եւ բնականի խոտորման մասին նոյն ուղղութիւնը ունի եւ յառաջ կը բերէ զրեթէ նոյն դարգածաղիկները : Ատոնք , արգարեւ , իրենց կեանքի մայխիւն մէջ զանուած ատեն հաճելի են տեսքով , բայց ծաղկեմշակութեան պատրաստած զարգածաղիկներուն պէս չուա կը խամբին :

Իդական սեռին հետ իբրեւ բժիշկ ունեցած բազմամեայ յարաբերութեամբս խելամտած եմ այն պատճառներուն որք «գեղեցիկ սեռ» կոչուելու յոյժ նուազ արժանաւորութիւն ունեցող օրիորդաց եւ կանանց շատերուն թոյլ չեն տար հասնիլ ո՛չ իրենց կատարեալ առողջութեան , ո՛չ իրենց կեանքի ու կոչման նպատակին , եւ ո՛չ ալ այն պահանջմանց ստացման զորս կ'ունենան այդ կիներ երբ իրենց ֆիզիքական , հոգեկան եւ բարոյական անձնիշխանութեան շրջանին մէջ մտնեն : Մարմնական եւ հոգեկան վիճակներու անհամաձայնութիւններ , զգացման եւ իրականութեան , կամքի եւ սահմանափակութեան , յուսախարութեան եւ լքման միջեւ զանուած պայքարներ են որ կը լեցունեն յաճախ իրենց կեանքը , երբ մանկամարդութիւնը թոչնիլ սկսի առանց արտադրած ըլլալու այն ար-

զիւնքը որ իգական սեռի գոյութեան նպատակն է։ Մանկավարժուհեաց կամ, լաւ եւս, այդ ծաղկեմշակաց կողմանէ իգական սեռի զարգացման եւ բարգաւաճման համար գործադրուած կրթական եւ դասակներուն հակառակ, ազջկունք կը խաթարին իրենց կրթութեան մէջ մարմնով, մտքով եւ հոգւով։ Իրենց տակաւ դաշկացող այտերուն փոխն ի փոխն կարմիր ու ճերմակ գունափոխութիւնը, իրենց սղամարդու բնական զուարթամտութիւնը դառնացունող գծղմնութիւնը, գործունէութեան զրգումը խափանող ունայնասիրութիւնը, աննպատակ ու վարանեալ տատանեալ վիճակը որ երեւան կ'ելնէ երիտասարդութեան յաջորդող տարիքին մէջ երբ, թոռմիջ սկսող ծաղկանց պէս, կը շիջանին ամէն հրապոյր, ամէն առաւելութիւն եւ ակնկալութիւն, չափահաս տարիքին մէջ ալ ամուսնոյ, մօր եւ տանտիկնոջ պարտաւորութիւնները թեւադրող ձիրքերուն տեղ, բոլորովին օտար եւ կրթութեան ոգւոյն անհամաձայն զգացումը, վերջապէս փորձառու զիտոյլին աչքին զարնող այսպիսի անհամար երեւոյթներ անկանոն դատարակութեան մը յայտնի ապացոյցներն են։ —

Գատախարակութիւնը, որպէս զի կանոնաւոր եւ հիմնական եղած ըլլայ, աւուզ՝ հոգեկան եւ մտաւորական զարգացում մը յառաջ բերելու համար, պէտք է աշակերտին բնական տրամադրութիւնն ու սահմանումը, այսինքն մարմնական եւ բարոյական նպատակը առարկայ ընէ իւր ջանքերուն։ Գատախարակելու արուեստը պէտք է որ ենթակային բնականէն բան պակսեցունէ եւ կամ եզմամբ՝ այլափոխէ զայն. այլ պէտք է անոր բնական տրամադրութեան հետ ներդաշնակ առաջնորդութեամբ

յառաջացունէ զայն : Ահա՛, ա՛յդ ատեն է որ ձեռք
ըհրուած արդիւնքը ջերոցի զարգածաղիկներուն ,
այդ անպատու սունկերուն չինմանիր :

Մեր աղջկունք գրեթէ ամբողջապէս , առանց
ընդունելու հոգեկան եւ իմացական դաստիարա-
կութեան մը իրական տարերքը , լոկ զեղեցկազի-
տական զգացմամբ կ'առաջնորդուին , եւ այդ է
պատճառը որ յաճախ իրենց անզգայութիւնն ու
տղիտութիւնը սոսկում կ'ազդէ զխտոյին : Սրտին՝
ջերմապէս , խորապէս եւ ազնուապէս զգալու ան-
կարողութիւնը տեսակ մը երջանկարար թեթեւա-
մտութիւն կը համարուի , եւ այդ ալ ունի իւր
հարեւանցի սքանչացողները : Իզական սեռի կըր-
թարաններու մեծ մասին մէջ կարծեցեալ բարե-
կրթութեան եւ իմաստակ բարոյախօսութեան կը
զոհուին աղջկանց առողջութիւնը եւ իրենց անձին
յատուկ բնութեան «անպատշաճ» համարուած ճա-
նաչողութիւնը : Գործնական կրթութեան համար
տարուած խնամքը շատ թոյլ ու հարեւանցի է, վասն
զի ընդհանրապէս, ուսուցչուհիներն ու վարժուհիներ
ըր իրենք զազափար չունին ատոր վրայ : Մեր
աղջկանց դաստիարակութեան համար գործազ-
րուած կրթական այժմու եղանակն է , ընդհան-
րապէս , ընկերութեա՞ն համար կրթել աղջիկը ,
այնպէս որ կարելի եղածին չափ շուտ երեւի եւ ըն-
կերական տաղանդով ու ձեւերով հաճոյանալ կա-
րենայ հոն : Գաստիարակութեան այս եղանակն է
որ տարիներէ ի վեր պատճառ եղած է մեզ շատ
եւ շատ գրել ատոր բարեփոխութեան համար :
Աղջկանց միտքը ազնուացունելու , զգացումները
փափկացունելու , այսինքն , զեղեցկազիտական
ճաշակը անոր մէջ զարգացունելու համար շատ

գիրքերը գրուած են, բայց իմացականութեանը համար
գրական, տարրական գիտութեանց համար շատ
քիչ բան կ'ըլլուի. առ առաւելն՝ ազջկանց քաղա-
քային վարժարանի մը սոսկական կրթութիւնը եւ
— մայրենի լեզուէն զատ — գաղիերէն կամ անգ-
ղիերէն փոքր ինչ խօսակցութիւն բաւական կը
համարուի. իսկ պէտք եղածը կը պակսի, այսինքն
չափահաս ազջկանց կոչման յատուկ գաստիարա-
կութիւնը :

Մեր այս գիրքը կրթութեան պէտք ունեցող
ազջկանց իբրեւ օգտակար յանձնարարուած ուրիշ
գիրքերէ այնու կը տարբերի, ոք այս՝ իւր ունե-
ցած նպատակովն ու ներկայացուցման եզանակովը
աւելի՛ հաւատարիմ խորհրդատու մ'է իրական սե-
ռին, այսինքն գործնականապէս, առանց արուես-
տակութեան եւ առանց երկմիտ ասացուածներու,
պէտք եղած ամէն բան իւր ճիշտ անուսովը նը-
շանակած է եւ, առանց վիրաւորելու պարկեշ-
տութիւնն ու փափկանկատութիւնը, պարզած է
կնոջ բուն կոչումը եւ նպատակ ունի ո՛չ միայն
զեզեցկապէս, կարեկիր, փափկազգաց, ջերմե-
ռանդ, բարոյաւոր եւ քիչ մ'ալ զգայուն կիներ,
այլ՝ առ ողջ, մարմնով եւ հոգւով զօրաւոր ու օգ-
տակար, սրտով ու գործով իրենց կոչման յարմար
կիներ պատրաստել :

Պատմութիւնը զանազան ազգաց մէջ անգի
ունեցած զէպքերով եւ վսեմ օրինակներով կը
ցուցունէ թէ իրական սեռը իւր ազնուացման կամ
բարոյապէս անկման եւ հետեւարար պետութեան
եւ ընտանեկան իրաւանց մէջ ունեցած արժանա-
ւոր կամ ստորնացեալ գիրքովը ինչ մեծ ազգե-
ցութիւններ ունեցած է արանց վրայ, ամբողջ

ժողովուրդներու վրայ, ընտանեկան կեանքի վրայ ։ Մեծ ժողովրդոց զաւակները իրենց մայրերուն եւ ամուսնոց ազգեցութեամբը կատարելագործած են իրենց զասական գործերը ։ Ազնիւ կիներ միշտ պահապան հրեշտակն է իւր զաւակաց ։ Հին ազգաց անասակներուն մէջ զիւցազնական գործերը ազնիւ կանանց պաշտպանութեան տակ գրուած էին , եւ մեծ խորիմացութիւն կար ասոր մէջ ։

Այժմ եւս ազնիւ կանանց այդ բարերար ազգեցութիւնը ձեռք բերելու է այնպիսի ուղիղ դաստիարակութիւն մը տալով մեր աղջկանց , որք իրրեւ ամուսին , իրրեւ մայր եւ իրրեւ տանտիրին ունեցած կոչումներուն կարող ըլլան եւ ազնուացունեն ընտանեկան կեանքը . օրիորդը սրտի եւ մտքի այնպիսի կրթութիւն մ'առած ըլլալով գործնական կեանքի մէջ մտնէ , որ այդ կրթութիւնը կարող ընէ զինքն կատարելագէտ գործադրել ա՛յն պաշտօնը զոր որոշած են իրեն ընտ.թիւնն ու բարոյական աշխարհը ։

Կիներ անգիտակցարար , օրինակով կը կրթէ զայրն բարուց եւ առաքինութեան , սրտի մաքրութեան եւ վայելչին զգացման մէջ . կը մեղմացունէ անոր կամայնդութիւնը , կիրքը , կոշտութիւնն ու խստութիւնը , կը զարթեցանէ անոր մէջ ազնիւ կնոջ հաճոյանալու եւ անկէ յարգուելու փառասիրութիւնը , եւ անզգալագէտ՝ կանացի արժանապատուութեան եւ քաղցրութեան փափուկ իշխանութեան կը հպատակեցունէ անոր ոյժը ։ Կիներ ընտանեաց մէջ բարի բարուց պահապանը եւ մանկանց համար կենդանացուցիչ օրինակն է ։ Ազնիւ օրիորդ մը երբէք չի թողուր որ իրեն հետ յարաբերութիւն ունեցող երիտասարդը անբարոյա-

կանութեան կամ ստորնութեան մէջ իյնայ, այլ ընդհակառակն, փափուկ զօրութեամբ մը առաքինութեանց եւ բարոյական գեղեցկութեան կլիմային եւ շրջանակին մէջ կը քաշէ եւ ամրապէս կը պահէ գանի հոն : Արամբին միայն կրնայ լոթի սիրով, բարոյական արժանապատուութեան չնորձքովը կրթել զայրն բարոյականութեան, զուարթութեան եւ վայելչին մէջ, որք աղբիւր են սիրոյ, ընտանեկան երջանկութեան եւ բարօրութեան : Այսպէս կ'ըմբռնենք մենք մարդկային թանկագին կոկոնը, որ բնութենէն նախասահմանուած տարիքին մէջ գեղափոխի մանկամարդ մը պիտի ըլլայ :

Եթէ կ'ուզենք ազնուացունել արական սեռը, զօրացունել անոր բարոյականը, եթէ կ'ուզենք բարեւաւել ժողովուրդին կեանքը, նախ պէտք է որ իգական սեռին ուղիղ դաստիարակութիւն մը տալ ջանանք : — Վարժարանը՝ իւր կոչման օգտակար գործունէութեան կը պատրաստէ երիտասարդին միտքը. բայց անոր սրտի կրթութիւնը, զգացմանն ու կամքին այսինքն անձին ազնուացումը, նկարագրին կրթութիւնը, կնոջ՝ մօր, ամուսնոյ, այսինքն օրիորդին ձեռաց մէջ է : —

Թէ աղջիկ մը ո՛ր տարիքին մէջ օրիորդ կոչուելու է : Այս մասին, ընտանիքներու եւ ժողովուրդին ըմբռնումէն աւելի սրտչ սահման մը գծել պարտինք մեր նիւթին համար :

Ընդհանրապէս, անտարբերութեան եւ տղիտութեան պատճառաւ, ծնողք կամ ասոնց փոխանորդները անփոյթ կը գանուին մեթօտաւոր կրթութեան մը ենթարկել ի չափահասութիւն աճեցող աղջիկը. եւ երբ աղջիկին սկսի օրիորդ կոչուելու տարիքը թեւակոխել, այդ ասուն իսկ չատ հազուադէպ է

որ խորհրդածութեան առարկայ ընեն թէ որոնք են ազջկան , այդ տարիքին մէջ , մարմնոյն եւ զգածման համար սատշած ու կարեւոր համարուած հոգածութիւններն ու նկատումները , թէ՛ այդ ու յաջորդ տարիքին մէջ , ի՞նչ խնամք ու ազգեցութիւն ի գործ դնել պէտք է անոր վրայ իբրեւ «կրթութեան միջոցներ» : —

Պէտք չի կայ շատ ընտանիքներու մէջ մտնել ելնել , կամ դեռահաս թէ չափահաս ազջկանց վիճակին վրայ իրենց մայրերուն հետ խօսելու ասիթ գտնել համոզուելու համար թէ մասնաւոր եւ կանոնաւոր կերպով խորհուած չէ անոնց կրթութեան վրայ . մէկ հարցումով կը տեսնուի թէ 14—19 տարեկան ազջկունք իրականութեան մէջ գրեթէ առհասարակ նպատակայարմար կրթութիւն մ'առած չեն , եւ դէպքերէն ու պարագաներէն մզուած ու առաջնորդուած մեծցած են : Քաղաքացւոց շատերը վարժարանին թողած են ազջկանց դաստիարակութեան հոգը , եւ մտաւորական կրթութիւնն ալ ձեռք կը բերեն դպրոցական կարգերէն անցունելով զանոնք . ասոր կ'ընկերանան զանազան ձեռագործք եւ ատղնագործութիւն , եւ՛ եթէ մայրը գործնական ու արի տանտիկին մ'է՛ , քիչ մ'ալ անական աշխատութեանց ծանօթութիւն : Եւ երբ ազջիկը տակաւ հասուննայ , իւր մարմնոյն վրայ (մօր մը համար հասկնալի) զանազան նշաններ երեւան կ'եղնեն . ասոնք ալ սովորապէս , ա՛յն ատեն մասնաւոր հոգածութեան առարկայ կ'ըլլան , երբ հիւանդութեան մը երեւոյթն առնուի . մինչդեռ հոգեկան կեանքի մէջ եւս յայանուող մարմնական այդ վիճակին անդրադարձութիւնը գրեթէ մեծ մասամբ աննկատ կը թողուի :

Այժմ բարեկեցիկ ընտանիքները իզական սեռի դատարարակութեան համար բացուած գիշերօթիկ վարժարաններ կը զրկեն իրենց ազջիկները այն ժամանակին մէջ, յորում օրիորդ կոչուելու տարիքը պիտի թեւակոխեն : Այդ ազջիկունք իրենց մարմնական եւ հոգեկան ու մտաւորական զարգացումը այդ գիշերօթիկներու կարգ ու կանոնին եւ հրահանգներուն տակ անցունելէ ետքը, իրրեւ «ընկերական տիկիներ» ընտանեաց եւ ասոնց ընկերական յարարերութեանց մէջ ազատ կը ձգուին : Եւ սրտհետեւ այդ գիշերօթիկներու «խմայական կրթութիւնը» ինչպէս որ կ'ըմբռնէ այժմու ընկերութիւնը, պատշաճից եւ ձեւակերպութեանց դասերու հետ, դատարարակութեան իրրեւ գլխաւոր տարիքը համարուած, օտար լեզուով խօսակցութիւն, բիրնուց սովրած կտորներ, գեղեցկագիտութիւն եւ նուագածութիւն է. ուստի այդու ազջիկան զգածումը ինքնիր միտմանց եւ օտարացեղ ընկերութեանց ներշնչումներու տակ թողուած կը մնայ : — Իզական սեռի այդ կրթարաններու մէջ գեոատի ազջիկան հոգեկան կեանքի մասին անհատականացուցիչ ազդեցութիւն մը կայ. հոն անկարելի է իւրաքանչիւրին բնական տրամադրութեան եւ առանձնայատկութեան համաձայն՝ սրտի կրթութիւն. այլ ընդհակառակն, այդ կրթութիւնը ընդունուած կանոնադրի եւ ծրագրի մը համեմատ ամէն աշակերտութեանց համար ընդհանուր է, եւ բացարձակապէս անկարելի է ազջիկան վրայ անտես մնացած կամ իւր բնականէն զօրաւոր եղած ունակութիւններն ու առանձնայատկութիւնները ներքին կարգապահութեան եւ կանոններուն տակ արգելուլ, որպէս զի երեւան չեղին ապա իրրեւ

մողութիւն եւ անասնաբարոյութիւն , երբ դպրոցական խտտութեան շղթաները քակուին «դաստիարակեալ» ազջիկը՝ իբրեւ օրիորդ՝ ընկերութեան մէջ արձակելու համար : —

Իգական սեռին համար եւ անոր վրայ մեր մինչեւ ցարդ հրատարակած գրուածոց պատճառը բացատրելու պէտք չենք ունենար , երբ ներքին համոզմամբ ըսենք թէ կնոջ ազնուացումը եւ ընտանեաց ու ընկերութեան մէջ, բնութենէն եւ բարոյակա-նէն իրեն ցուցուած ճշմարիտ դիրքին բարձրացումը կարելի է իրականացունել այն ատեն միայն երբ ա՛յդ նպատակին համար բարենորոգուի ազջկան առանին եւ դպրոցական դաստիարակութիւնը , իւր մէջ ունենալով սրտի , մտքի եւ ձեռքի կրթու-թիւնը : — Պէտք է նաեւ որ առանին դաստիարա-կութիւնը ո՛չ միայն լսի մօր ձեռքով , այլ տան մէջ՝ չափահաս ազջկան Ինքնակրթութեամբ ք տեղի ունենայ : Այսուհետեւ մեծ կարեւորութիւն տա-լու է այս կէտին , վասն զի ազջիկ մը ընտանի-քին մէջ է որ կ'ունենայ կուսական գեղեցկութեան փիթթումը : Ինչպէս որ փափուկ տունկ մը իրեն յատուկ , իրեն յարմար կլիմային մէջ միայն կրնայ ուսճանալ , այնպէս ալ օրիորդը իւր կանոնաւոր զարգացման եւ բարգաւաճման յարմար ընտանե-կան կլիմային մէջ միայն կրնայ զարգանալ : Բայց մեր քաղաքակրթական վիճակին մէջ , աւա՛ղ , ստուեր մը կայ զոր պէտք է փարատել ընտանե-կան առողջ կեանքի մը լոյսովը , որպէս զի օրիոր-դը ներքին եւ արտաքին կանոնաւոր բարգաւա-ճում մը ձեռք բերել կարենայ : Աւա՛ղ կ'ըսենք , վասն զի այժմու ընտանեկան կեանքը բազմակող-մանի կերպով խանդարուած է , այդ կեանքը՝ ար-

տաքուստ՝ շքեղութեան, վայելչութեան, խաղաղութեան, ներդաշնակութեան, բարեկրթութեան եւ բարոյականի քողովը ծածկուած, բայց ներքնոյն մէջ՝ այդ խաբեպատիր քողին տակ՝ կան զժառութիւն, չքաւորութիւն, կարօտութիւն, թեթեւամտութիւն եւ գձձութիւն թէ՛ մտածման, թէ՛ զգացման եւ թէ՛ գործի մէջ : Փոխանակ ընտանեկան երջանկութեան, այդ արտաքին ցոյցերն են որ ընտանիքին անդամները միարան կը բռնեն օտարին առջեւ եւ ընկերութեան մէջ : Մէկ կողմէն զբօսասիրութիւնն ու չքաւորութիւնը անպատիւ վաստակին հետ կ'աճի ու կ'աճի . միւս կողմէ անառակութիւնը առնւերուն մէջ կը սողոսկի յամբապէս, կամ զբօսասիրութիւնը, անկարգութիւնը, ցոյցը, ինչպէս եւ սիրոյ ու հաւատարմութեան կեղծ գոյներով ներկուած երկպառակութիւնն ու անարգումն է որ, իբրեւ թունաւորիչ օրինակ, կը ներկայացուի մեր դեռահաս սերունդին, մինչդեռ սա գաստիարակութիւն կը սպասէ մենէ : — Այսպիսի կլիմայի մը մէջ աղջիկը կրնա՞յ իբրեւ օրիորդ փթթիլ : Աղիտարե՛ր ժանտաձօր, ուր նետած է գժնդակ բաղդը այդ մանկական անմեղ հօգիները, կեանքի այդ կոկոնները որք կեանքի գեղեցկութեան, շնորհքի եւ կնոջական սուրբ պաշտօնին հիւթովը լցուած բաժակը կազմելու եւ այդու գաշխարհ զուարթացունելու եւ երջանկացունելու նախասահմանուած են : Խեղճ, գժբազդ աղջիկներ :

Մեր այս նկարագրութիւնը չափազանցութիւն չէ . արդարեւ կան շատ ընտանիքներ, գրեթէ մեծ մասամբ կղզիացեալ, որք իրենց ընտանեկան օրինակելի կեանքով ստուար բացատրութիւն մը կը կազմեն մեր ըսածին, բայց ով որ պաշտօնով կամ

ուրիշ որ եւ է կերպով այժմու ընտանիքներուն մեծ մասին մէջ մանէ եւ հոն վիճակը մօտէն դիտելու առիթ ու միտք ունենայ , շատ պիտի տխրի երբ իրապէս ճանչնայ ընտանեկան այն կլիման ուր պարտի դարգանալ իգական նոր սերունդը :

Աղջկանց եւ օրինորդաց դաստիարակութեան բարեփոխութեան հետ միանդամայն սկսելու է ընտանեկան կլիմային մաքրութիւնը : Մեր ժամանակը կը վատթարանայ ընտանեկան ներքին այդ կեանքին ու իգական սեռի անյարմար դաստիարակութեան պատճառաւ : —

Արդ , «օրինորդ»ի յատուկ տարիքը որոշենք : Այժմ ժողովուրդին մէջ այս բասին ըմբռնումն ու նշանակութիւնը անորոշ է , վասն զի «աղջիկ» եւ «օրինորդ» անխափր կը գործածուին իրարու տեղ : Բարձրատիճան անձի մը տասնամեայ աղջիկը կամ քաղաքացի 14 տարեկան աղջիկ մը օրինորդ կ'անուանեն : Բասերու այս անխորհուրդ գործածութիւնը իգական սեռին այժմու արագ հատուցութեանէն յառաջ կու գայ . նոր սովորութիւն մ'է այս , որով աղջիկը հազիւ իւր բարդաւաճման սկսելու պահուն , չափահաս նկատել կ'ուզուի : Բայց օրինորդ բառը ուրիշ ենթադրութիւններ եւ պայմաններ կը պահանջէ եւ ասանց իրականացմամբն է որ աղջիկը իրաւունք կրնայ ունենալ այդ անունը կրելու : Այդ պայմաններուն իրականացումը ո՛չ միայն տարիքով կ'ըլլայ , այլ մտրմնոյ եւ հոգւոյ այն յատկութեանց դարգացմամբը որք արգիւնք են ուղիղ դաստիարակութեան եւ օրինորդի մը երեւոյթին կը շնորհեն ճշմարիտ մարդկութեան արտայայտութիւնը , այսինքն կ'նշական նկարագրի աղ-

հուռութիւնը : Ազջիկը ֆիզիքապէս հասունալու՛
քնութեան ծառայելու վիճակին մէջ գտնուած կ'ըլ-
լայ . իսկ սրաի եւ մաքի կրթեալ հասունու-
թեամբ՝ կը ներկայացունէ , իրրեւ օրիորդ , կանացի
քնութեան եւ կրթութեան բարձրագոյն աստիճանը
այսինքն շնորհքը : —

Մենք օրիորդական տարիքը աւելի անձուկ ,
ֆիզիքական եւ հոգեկան երկու ժամանակասահ-
մաններով սահմանաւորուած կ'ըմբռնենք : Այդ սահ-
մանները անկարելի է ենթարկել կամքի , կանխա-
հաս հասունութեան եւ կեղծ երիտասարդացուց-
ման . այդ սահմաններով շրջանաւորուած է այն
ժամանակամիջոցը յորում երիտասարդունէին իւր
բարգաւաճման բարձրագոյն աստիճանին կը հասնի
եւ հոն կը մնայ մինչեւ որ մարմնոյն եւ սրաին
թարմութիւնը սկսի թառամիլ եւ հետեւապէս սիրան
ու հոգին երեւոյթով եւ արտայայտութեամբ նոր
շրջանի մը մէջ մտնեն : —

Մեր այս գիրքը օրիորդին ամբողջ կեանքին ,
այսինքն գլխաւորապէս երիտասարդունէոյն գեղա-
փթիթ հասունութեան ժամանակամիջոցին եւ տա-
րիքոտ օրիորդաց համար գրած ենք , սրով առիթ
սխաի ունենանք քննելու այն տարբերութիւնն ու
փոփոխութիւնները , որ կան մանկամարդ օրիորդին
եւ տարիքն առած օրիորդին արտաքին եւ ներքին
կեանքերուն մէջ , այսինքն իւր փառաւոր պաշտօ-
նին պատրաստուող եւ կամ այդ պաշտօնին չար-
ժանացող օրիորդաց միջեւ : —

Օրիորդին մէջ է որ կը բողբոջի եւ կը ծաղկի
մարդկային ամենասուրբ եւ գեղեցկագոյն գգացու-
մը , ս է բը : Կեանքը վարող , երջանկացունող եւ
փառաւորող այդ սիրոյն մէջ է որ կ'արմատաւորի

կնոջ զօրութիւնը , գեղեցկութիւնն ու ազնուացումը : Այդ սէրը՝ կ'ուզէ կնոջ՝ իւր սիրելւոյն հետ միացած ասեմն սիրտ բոցավառող եւ վերանորոգող զգացում մ'ըլլայ երջանկութեան , կ'ուզէ մարդասիրական սիրազեղ անձնութիւն մը , ինչ որ ալ ըլլայ, թէ՛ մին , թէ՛ միւսը , կնոջ բարձրագոյն եւ նութիական պաշտօնն է միշտ այդ սէրը , որ պարտի ունենալ իւր երջանկարար ազգեցութիւնը , բնական եւ կանոնաւոր եղանակաւ դատարարութեամբ չափահաս օրիորդին մէջ : Սիրով է որ կինը կ'իշխէ աշխարհի , կը գեղեցկացունէ եւ կ'ազնուացունէ թէ՛ դայն եւ թէ՛ ինքզինքն , եւ իւր յատուկ բարոյական բարձրութեան ու բարեկրթութեան կը բարձրացունէ : Բայց այդ սէրը պէտք է որ դատարարական միջոցաւ խնամուելով կարող ընէ կինը այն պաշտօնին զոր ընդունած է Աստուծմէ , մարդկութեան եւ անոր ընտանեկան քաղաքակիրթ վիճակին բարւոյն եւ երջանկութեանը համար : —

Այն զօրաւոր ազգեցութիւնը որ կայ այս աշխարհիս բարի եւ չար գործերուն մէջ , կնոջ անձայն ու ծածուկ ազգեցութիւնն է : Ամենուրեք կը գտնենք դայն , որ թէպէտ անտեսանելի բայց ներկայ է : Արարիչը զրկած է թէպէտ կինը այն իշխողութենէն զոր զօրաւորները կը գործադրեն տկարներուն վրայ , բայց կնոջ ալ տուած է փափուկ զօրութիւնն այն ազգեցութեան զոր տկարները կը գործադրեն զօրաւորներուն վրայ եւ այս վերջիններն ալ կամաւ , եւ յաճախ անգիտակցաբար , կը հպատակին անոր : Այսպէս կը սովբեցունէ մեզ պատմութիւնը մեծ դէպքերու համար , այսպէս՝ նաեւ կեանքը , փոքր դէպքերու եւ ընտանեաց համար : Գաղիացի հանձարաւոր կին մը ըսած

է թէ « մենք ծնած ենք աշխարհս զարդարելու , եւ ոչ թէ՛ անոր տիրապետելու համար : » — Բայց մենք կը ճանչնանք կնոջ մէջ ուրիշ աւելի մեծ կոչում մը , այդ է՝ աշխարհի ծառայելու կոչումը , եւ այդ ալ սիրոյ եւ բարոյական գեղեցկութեան զօրաւոր ազդեցութեամբ : Տարիքսս կլինն ալ կրնայ ունենալ այդ ազդեցութիւնը , վասն զի թէ՛ մանկամարդութեան եւ թէ՛ պառաւտութեան մէջ կնոջ գեղեցկութիւնը մտքի , բարեացակամութեան եւ համբերատարութեան երեք մշտանոս ազբիւրներէն կը բղխի : Կլինը ծաղիկ մ'է , որուն անուշահոտութիւնը ընտանեկան սրբավայրին պարկեշտ ու խաղաղիկ լուսութեան մէջ միայն կը տարածուի : —

Օրիորդին կոչումն ու կեանքի մէջ ունեցած զիրքը այնչա՛փ կարեւոր են որ շատ յտակ եւ մեկին խօսիլ ու գրել պէտք է իւր սեւին եւ տարիքին առանձնայատկութեանց , նախապատուութեանց եւ պահանջմանց վրայ : Օրիորդը կեանքի եւ կոչման այդ զիրքին մէջ ինքզինքը ճանչնալով է միայն որ կարող կ'ըլլայ յարմար ժամանակին պատրաստուիլ եւ իւր գեղեցիկ ու օրհնեալ պարտաւորութեան կատարմանը համար ունենալ բարի կամք , զիւրազգաց սիրտ եւ անկեղծ ջանք :

Օրիորդը ստպարէզ մ'ունի իւր առջեւ : Կան օրիորդներ որ անցած են այդ ստպարէզէն եւ չեն կրնար ետեւնին նայիլ առանց ողբալու շատ բաներու վրայ , կամ առանց փափաքելու՝ եթէ կարելի ըլլար՝ անհետացունել շատ բաներ , անոնց այդ վիճակը զգուշացուցիչ օրինակ մը թող ըլլայ նոյն ազպարէզէն զիս շանցնող օրիորդաց , որպէս զի իրենց ամբողջ ոյժն ու ժամանակը կնոջական կոչման

զանազան կարողութեանց տիրանալու յատկացու-
նեն , եւ այդ սրտուձր գիւրին չէ իրականացու-
նել : Օրիորդական տարիքը թեւակոխած ազջկան մէջ
կամքը շատ զօրաւոր է յաճախ , բայց գործադրու-
թեան ոյժը տկար կամ յոյզողդ : Ինչպէս որ հովը
ուղածին պէս կը խաղայ աւաղին հետ , այնպէս է
նաեւ փորձութիւնը մանկամարդ ազջկան գիտա-
ւորութեանց հետ , որոնցմով իւր ապագան կազմել
կը մտազրէ : Օրիորդը կ'ընդհնմարէ երեւակայական
եւ պճնազարդ երջանկութեան իտէալը , որ ի վեր-
ջոյ կեանքի տկարութիւններովը , արգելքներովը
ու պատահարներովը խառնուած , չիրականանար
մտադրուած երեւոյթովը : Բայց ազջիկը կը յուսայ
եւ շատ հաստատ է իւր յոյսին մէջ : Օրիորդը յոյսի
պատկերն է , եւ յոյսը , ապաքէն , անհամեմատ
գիւթութեամբ զրուած է ամէն անոնց մէջ որք ե-
րիտասարդ են : Արուեստագէտն ինչպէ՞ս կրնար
ներկայացունել Յոյսն այնչափ ազգեցիկ կերպով ,
եթէ ոչ՝ կոյսի մը պատկերին մէջ : —

Կարծեաց տարբերութիւն մը կայ սա խնդրոյն
վրայ թէ օրիորդն այս անատոյզ սպասման ժամա-
նակին մէջ լոկ ընդհանուր մարդկային կոչման հա-
մար , թէ մասնաւորապէս , իրրեւ ամուսին , կանա-
ցի կոչմանը համար ալ պարտի նախապատրաս-
տուիլ : — Առանց որեւիցէ առարկութեան , օրիոր-
դը պարտի ընդհանուր մարդկութեան համար ու-
նեցած կոչմանը պատրաստուիլ , աստուածայինը
կանացի ընութեան մէջ պարզելու եւ զօրացունե-
լու , եւ այդու՝ կեանքը զարգարելու համար : Բայց
այդ նախապատրաստութիւնը պէտք չէ որ բացար-
ձակ ըլլայ . եւ թէպէտ ամէն օրիորդ ամուսին չըլ-
լար — վասն զի ընկերական անհաշուելի պատ-

ճառներ կան որ կը խանդարեն ընական սահմանումը — սակայն իզական սեռին յատուկ կոչումը միշտ դատարարակութեան աչքին առջեւ պահելու է, եւ օրիորդը մարմնական ու հոգեկան պարտաւորութեանց համար ուղիղ եւ հիմնաւոր ծանօթութիւններ ստանալու է, որոնց պէտք ունենայ թերեւս, եթէ արտաքին պատճառներ չխանդարեն իւր ընթացքը : —

Այս սկզբունքին հետեւած ենք նաեւ մեր «Կինն իրրեւ ամուսին» գրքին պատրաստութեան առաջ : Այդ գրքին մէջ գեռատի կանանց՝ իրենց կնոջական վիճակին համար շատ կարեւոր, բայց օրիորդական տարիքնուն մէջ անծանօթ մը նացած տեղեկութիւնները տալէ զատ, սախոզարար հրաւէր կարգացած ենք մայրերուն որ փութան իրենց ազջկանց տալ այն հրահանգներն ու ծանօթութիւնները, որք նախապաշարու մով, արուեստակեալ պարկեշտութեամբ եւ կամ նեղսրբութեան պատճառաւ նոյն իսկ իրենց ալ զանց աննուած են (եւ ապա մեր նոյն գրքէն հմտանալով շնորհակալ եղած են մեզ) . ցուցած ենք հոն թէ ինչպէս եւ ինչ սովորեցունել պարտին իրենց չափահաս ազջկանց, մանաւանդ նշանուած ազջրկանց, այն հրահանգներէն, որք կնոջ յատուկ կոչման նախապայմաններն ու պարտաւորութիւններն են եւ որով օրիորդին դատարարակութեան էական մէկ մասն իրականացուցած կ'ըլլան :

Ուստի, կնոջ՝ ամուսնական կեանքին վերարբեակ մարմնական եւ հոգեկան առողջապահիկ խնամոց մասը դուրս ձգելով (եւ կը խոստովանինք թէ «Կինն իրրեւ ամուսին» զիրքը աւելի ամուսնացեալ կնոջ առանձին ուսումնասիրութեան համար պատրաստուած է) օրիորդաց ինքնակրթութեան

75-287

յարմար եւ կուսական մարմնոյն ու հոգւոյն բար-
զաւածման եւ զարգացման պարտաւորութիւններն
ու նպատակը սովբեցունող մասնաւոր գրքի մը
պատրաստութեան համար շատ եւ շատ մայրերու
կողմէ ինձ յայտնուած փափաքը պատճառ եղաւ
որ լոյս տեսնէ այս գիրքը :

Բայց օրիորդն՝ ընդհանուր տեսակէտով՝ մարդ-
կային եւ մասնաւորապէս կնոջական այս կոչումէն
զատ երրորդ պաշտօն մ'ալ ունի , որ անաջնոյն
հանդէպ մասնաւոր , վերջնոյն առջեւ ընդհանուր
է . այսինքն կրօնի եւ քաղաքակրթութեան կողմէ
պահանջուած պաշտօնը , որ է « օգնական ան »
ըլլալ որպէս կ'ըսէ Մովսէս , կամ « փառք ան »
ինչպէս գրած է Պօղոս առաքեալ :

Այդ պաշտօնն ալ կնոջ իրրեւ տանախկին ունե-
ցած պաշտօնն է եւ այդ ալ մեր ուրիշ մէկ գրու-
թեան նիւթը պիտի ըլլայ : *)

*) Հեղինակին ակնարկած այդ գիրքն է «կինն իրրեւ տան
ախկին» գոր, կը յուսամ, յաշորդն ընել ներկայ հրատարակութեանս

Գ Լ Ո Ի Խ Բ

ՕՐԻՈՐԳԻՆՆԵՆ ԱՌՏՆԵՆ ԵՒ ԳՊՐՈՑԱԿԱՆ ԳԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒ-
ԹԻՒՆԸ. — ԿԱՆԽԱՀԱՍ ՉԱՓԱՀԱՍՈՒԹԻՒՆ

Ներածութեան մէջ ըսինք թէ մեր իզական սևոր անկանոն դաստիարակութեամբ մը կը խաթարի : Այն արտամտիթ տեղեկութիւնները զորս մեր նոր զարգացած եւ զարգանալի ազջկանց եւ օրիորդաց ընդունած դաստիարակութեան վրայօք քաղած ենք , անկարելի է որ այլ եւս ծածկուած մնան կամ ժամանակիս թեթեւամտութեամբը պարտրելուն : — Այն այրերը որք ժամանակ անցունելու համար օրիորդաց հետ ընկերական հարեւանցի յարաբերութեան մէջ կը գտնուին , եթէ թեթեւաբնոյթ եւ ունայնամիտ չեն , ընտանիք կազմել ուզած ատեն պիտի ունենան այնպիսի խորհրդածութիւններ որք անկարող կ'ընեն մարդս որոշում տալու եւ վերջապէս պատճառ կ'ըլլան ամուսնութեան յետաձգուելուն :

Եթէ զգայական ցանկութենէ զերծ , ուշադիր կերպով եւ քննողաբար դիտենք իզական սևոին կոկոնը՝ մանկամարդները եւ լաւ քննենք ու հետազօտենք անոնց ներքին վիճակն ու յատկութիւնները — որք շլացուցիչ , յանկուցիչ ներկայացուցման մը ատեն , ծաղկեղարգ հանգերձներու եւ քողերու տակ , այժմուս կենցաղաւարութեան արտաքին ցոյցերուն եւ ձեւակերպութեանց երեւոյթներուն տակ ծածկուած են — այն ատեն յաճախ

պիտի ճանչնանք մեր պատրանքը , յուսախարու-
թեան պիտի ենթարկուինք , մեր զգացումը պիտի
սասոի եւ այնպիսի խորհրդածութիւններ պիտի
գան լիցուիլ մեր ուղեղին մէջ , որք ամենեւին
հակառակ են իգական սեռին մտքի , սրտի եւ
գործնական կեանքի պահանջմանցը հետ :

Այս է , ահա' , պատճառը որ ընտանիք կազմե-
լու կարող եւ այդ փափաքնին իրականացունել
ուզող երիտասարդները ետ կը կենան ամուսնանալէ .
եւ այդու՝ միեւնոյն փափաքով եւ յոյսերով ոգե-
ւորուած օրիորդներ ամուրի կը մնան , այսինքն կը
թերանան իրենց կոչման մէջ , եւ ասոր ալ յան-
ցանքը կը վերագրեն ընկերութեան , որուն համար ,
սակայն , կրթուած եւ օժտուած ըլլալ կը համա-
րեն : — Արդարեւ , ընկերութեան համար կրթուած
են , եւ ոչ թէ՛ մտքի եւ սրտի համար , ոչ իսկ
ընտանեկան կեանքի կոչման համար : Այս սխալին
համար է որ կը խաթարին մեր օրիորդները : Ըն-
կերութեան համար տրուած շուտափոյթ դաստիա-
րակութիւնը եւ այդ ընկերութեան պահանջում-
ներն ու ազդեցութիւնը , վիճակագրութեան մէջ
յայտ յայտնապէս ցուցուած սա՛ ձախողութիւնը
յառաջ բերած են թէ մանկամարդ կանանց ֆիզի-
քական ոյժը , ատղջութիւնը խաթարած է , թա-
ռամած է , արեան եւ ջրղերու տկարութեամբ ,
սրտի եւ թոքերու հիւանդութեամբ հիւժեալ է . եւ
երբ (ընկերական պայմաններու պատճառաւ) այդ-
պիսիք ամուսնանան իսկ , կա՛մ հիւանդոտ ընտա-
նիք մը պիտի կազմեն կամ լոկ այր ու կին չոր
զլուխ , անզաւակ պիտի ապրին :

Օրիորդն , այո՛ , ընկերութեան համար ալ պար-
տի դաստիարակուիլ , վասն զի նա պարտի դար-

զարեւ , գեղեցկացունել , ազնուացունել զայն .
բայց այդ ալ ո՛չ թէ՛ զարդարկոտութեամբ , զաշ-
նակահարութեամբ , պարելով , օտար լեզուներ
բարբանջելով , արուեստի եւ գրագիտութեան վրայ
զբարանելով է որ կրնայ ըլլալ , այլ միմիայն՝ երբ
միտքն ու սիրտը յարմար կերպով կրթուած ըլլան
այդ փառաւոր պաշտօնին , եւ ասոր համար ալ
նկէտք է որ առանին եւ զպրօցական զաստիարա-
կութիւնները լաւ ընդելուզուած եւ համընթաց ըլ-
լան . բան մը որ կը պակսի մեզ :

Սրգարեւ , առանին , մայրական զաստիարա-
կութիւնը անհրաժեշտ պէտք մ'է դեռահաս աղ-
ջըկան համար , վասն զի վարժարանը լոկ մտաւո-
բական կրթութիւնը կրնայ ստանձնել եւ ուղիղ
ծրագրով մը լրացունել զայն . բայց սիրտը կրթե-
լու , աղջկան գեղածիծաղ վարուներ ճշմարիտ կնո-
ջականութեան եւ չնորհքի մէջ փթթեցունելու
համար՝ միայն եւ միայն տան , մօ՛ր խնամքները
պէտք են :

Խղճայի է այն աղջիկը որուն մայրը չ'ըմբռներ
իւր բարձր պարտաւորութիւնը , անկարող է առ այդ
եւ չի կրնար գոյացունել ընտանեկան այն կլիման
որուն մէջ միայն կրնայ զարգանալ աղջիկը՝ սրտով
ու մտքով : Այս պատճառաւ , որչա՛փ կարեւոր է
որ իրենց բարձր պաշտօնին ըմբռնուին ունեցող
օրիորդներ ժամ առաջ մայր ըլլային , իրենց աղ-
ջըկանց զաստիարակութեան տիպար ըլլալու համար :

Սրգէն , աղջկան մը համար սկզբնական գրթ-
բազմութիւն մ'է եթէ իւր առանին զաստիարա-
կութեան ժամանակին մէջ կորուսած ըլլայ մայրը ,
եւ զրկուած՝ այն աղգեցութենէն որ արիւնտով եւ
սիրով իւր զաւակին կապուած մայրը միայն — եթէ

ուղիղ դաստիարակութեան ըմբռնումը չունեցող մայր մը իսկ եղած ըլլայ այդ — կ'ունենայ միշտ անոր վրայ բնական դրդմամբ : Մայր մը իւր ամէն լաւ յատկութիւնները , իւր կնոջական բնութիւնը , պահպանող բարեացակամութիւնը , բարքը եւ ջերմնոտանդութիւնը , վերջապէս ամէն ինչ որ երջանակարեր եւ բարի ըլլալ կը կարծէ կամ իրեն համար այնպէս եղած է , պիտի ջանայ փոխանցել իւր ազջկան վրայ , իւր խրատներովը կամ անձնական օրինակովը : Եթէ մայրը մեռած է , խանդարուած է ընտանեկան կեանքը , որուն կլիման չի կրնար ունենալ նախկին կանոնաւորութիւնը : Բայց դեռահաս ազջկան համար աւելի մեծ դժբաղդութիւն մ'է երբ խորթ մայր մը մեռած մօր տեղը բռնէ , առանց ստանձնելու ճշմարիտ մօր սիրազեղ պարտականութիւնները : Մօրուի մը պաշտօնը շատ կնճառա է . մանաւանդ՝ երբ այդ մօրուն սխալ դաստիարակութիւն մը առած եւ կամ այժմուս դաստիարակուած օրիորդներէն մին ըլլայ , այնպէս որ , աւանդ , ժամանակ մ'առաջ իւր բուն մօրն անկեզծիկ եւ անձնուէր սիրովը խնամուած գաւակը , այժմ իւր նոր մօրմէն անտարբեր , պազ ու անզուծ վարմունք մը կ'ընդունի . իւր անախական հասակին բնական զուարթութիւնը կը չիջանի վախէն , աչառու յետադատութիւն մը կ'ունենայ մօրուին գաւակաց վրայ , ու ինքն ալ , իւր հարազատ հօրն իսկ հանդէպ օտար գաւակի մը վիճակը կ'առնու : Այս պարագային մէջ մաքուր իողճոտութիւն մը եւ սրտի ջերմ ու ճշմարիտ կրթութիւնն է որ կրնայ իրազործել մայրական պարտականութիւնները , ի պատիւ իդական սեռին եւ ի նպաստ ազջկան բարւոյն : —

Աղջիկը կանոնաւորապէս կրթուած օրիորդ մ'ըլլալու համար, առանին դաստիարակութիւնը երեք տեսակ կրթութիւն պէտք է ամփոփէ իւր մէջ, այսինքն ֆիզիքական, հոգեկան եւ գործնական կրթութիւն: Այս վերջինն ալ տնականաւարութեան եւ՝ կնոջ մը համար պէտք եղած՝ օգտակար ձեռարուեստներու կը բաժնուի:

Իսկ ընկերական կրթութիւնը, այսինքն ընկերութեան համար արուած կրթութիւնը, որու կը պատկանին զանազան ճարտիկութիւններ, պատշաճից եւ յարաբերութեանց ձեւակերպութիւններ եւ լաւ ընկերութեանց արտաքին հաճոյալի յատկութիւնները, չենք կրնար իրրեւ մասնաւոր ուղղութիւն մը ճանչնալ, վասն զի անոր նպատակն ալ դարձեալ շնորհքի եւ բարեվայելչութեան կը յանդի եւ ասոնք ալ մարմնոյ, մտքի եւ սրտի պատշաճօրէն ընգելուզուած կրթութեան մը արդիւնք են:— Իւր այն երեք պարտաւորութիւններովը ցուցուած առանին դաստիարակութիւնը պէտք է որ լրացուցիչ մասը կազմէ աղջկանց դպրոցական դաստիարակութեան, եւ այսպէս՝ դպրոցական ու առանին դաստիարակութիւնները միեւնոյն նպատակին ծառայելով պարաին օգնել իրարու, այսինքն աղջկանց վարժարանները գերազանցօրէն հոգ տանելու են իմացական կրթութեան, նպատակ ունենալով ընդհանրապէս ընկերական կրթութիւնը իւր սկզբունքներով, որք են՝ խորհողութիւն, գեղեցկին եւ օգտակարին գրական ծանօթութիւն եւ մասնաւորապէս՝ կնոջական պաշտօնին վերաբերեալ ուղիղ եւ ստոյգ ծանօթութիւններ եւ գիտելիքներ:

Աղջկանց դաստիարակութեան վրայ այս հարեւանցի տեսութիւնը առիթ կու տայ մեզ ըսել թէ

գիշերօթիկ վարժարանաց մէջ կամ վարժուհի մը ձեռքով տրուած դաստիարակութեան եղանակը համաձայն չէ այն սարսաւորութեանց զորս պէտք է կատարել : Գիշերօթիկ վարժարանի մէջ ուսում անող աղջկան կը սակսի մայրը , ընտանեկան կլիման , սէրն՝ իբրև առաջնորդ , մէկ խօսքով առանին դաստիարակութիւնը : Գաստիարակ կինը լոկ միակողմանի եւ ձեւական կրթութիւն մը կրնայ տալ աղջկան մտքին . նա բազմատեսակ կարողութիւններովն հանդերձ կարող չէ լրացունել մտքի , սրտի եւ կոչման ամէն պահանջումները , եւ այդպիսիք մեծագոյն մատամբ իրենք իսկ թերացած են իրենց ընտանեկան կոչման մէջ : Երկու պարագային մէջ ալ , աղջիկը թէպէտ դպրոցական ծրագրի մը համեմատ դաստիարակուած կ'ըլլայ , բայց ո՛չ այնպէս՝ որպէս պէտք էր : Քանի՛ յաճախ կը տեսնենք այդպիսի գիշերօթիկ վարժարանէ մը դուրս ելած աղջիկներ , որք — քիչ ժամանակէն մոռցուելու սահմանուած — բերանացի շատ բաներ գոց բրած են , բայց չունին ո՛չ սրտի կրթութիւն , ո՛չ հոգեոյ ջերմութիւն եւ ո՛չ ալ սարսաւորութեանց ճանաչում , այլ ընդհակառակն զանազան յաւակնութիւններով սուգորուած , կ'ուզեն ընկերութեանց մէջ մեծարուիլ իբրև «տիկին»՝ բառին բուն նշանակութեամբ : Իրենց աղջիկները տունէն դուրս տալով՝ զանոնք ընկերութեան համար պատրաստել տալ ուղող մայրերու մեծ մասն իրենց հանգիստն անվրդով պահել ուզելուն , ժամանակին ուղիղ գաստիարակութիւն մ'առած չ'ըլլալուն համար է որ այդպէս կ'ընեն , եւ կամ ճանհնալով իրենց անկարողութիւնը զիտեն թէ ո՛չ բարի օրինակով ու ընաւորութեամբ եւ ո՛չ ալ իւ

րենց հմտութեամբ կարող չեն իրենց աղջկանց
դաստիարակն ըլլալ : —

Օրիորդ մը պէտք չէ որ լոկ առանին դաստիա-
կութեամբ եւ կամ բարի ու յարգելի ընտանիքի մը
նկարագիրն ունենալով բաւականանայ . պէտք չէ
որ վայրի ծաղկին պէս անմշակ արտի մը մէջ, գե-
ղեցկացունող ձեռքերու խնամքէն զուրկ աճի ու
մեծնայ , ո՛չ , այլ պէտք է որ գեղեցիկ ծաղկի մը
պէս , իրրեւ նշանակ խոնարհութեան , սիրոյ եւ
անմեղութեան , զարգարէ ընտանեկան կեանքը :
Եւ երբ տան աղջիկը՝ ծաղիկ հասակին մէջ , իւր
հօրենական սուռէն հեռու , գիշերօթիկ վարժարանի
մը օտար միջավայրին մէջ , պառաւ օրիորդի մը
կամ անգաւակ , մեկուսացեալ որբեւայրիի մը ի-
մաստակ կրթութեանը տակ կը գտնուի , ընտանե-
կան ոգիէ զուրկ , առանց սիրոյ , առանց մասնակ-
ցելու ընտանեաց ուրախութեան ու վշտին , եւ
ընդհակառակն օտար ու յարափոփոխ հասակակից-
ներու հետ կը մտերմանայ առանց բարին չարէն ու-
րոշելու , այդ աղջիկը կարելի չէ որ զարգանայ .
իւր սրտին կը պակսի կանոնաւոր ուղղութիւնն ու
ընական սնունդը : Միւս կողմէն այն ընտանիքն
ալ , որու կը պատկանի այդ աղջիկը եւ որու կլի-
մային մէջ պէտք էր որ մնար ու զարգանար , կը
զրկուի այն սիրալիր զարդէն զոր բարեկիրթ աղ-
ջիկ մը իւր ընական գիրքովը կը պարգեւէ տան մը
ներքին կեանքին : Իւր մանկութեան տարիքն ան-
ցուցած օրիորդ մը , ապաքէն , ամօթխածութեան
պարտաւորութեանց կենթարկուի եւ պարկեշտ ու
յարգալից հնազանդութեամբ կ'ապրի իւր մօրը մօտ ,
բայց նոյն իսկ այդ ամօթխածութիւնը իւր այն տա-
րիքին մէջ մեծ երաշխիք մ'է իրեն գէս ի կնոջական

բարձր ու գեղեցիկ կոչումն զարգանալուն : Սէրը ճշմարիտ խոնարհամտութեամբ աւելի կը նպաստաւորուի , նման այն ծաղկանց որոնց փափուկ գոյները թէպէտ տերեւներու տակ մնացած , բայց աւելի անուշ կը բուրեն :

Մտածել թէ ծաղկահասակ օրիորդ մը որ շատ օգտակար ու շատ գեղեցիկ բաներ կրնայ գոյացունել իւր տան մէջ , այդ ատեն զայն թողլով ընկերութեան յարմար մտաւորական կրթութիւն մը առնելու համար կ'երթայ դատախարակուիլ օտարներէն , որք ատկէ շահ մը կը սպասեն ! ս'ւր կը մնայ ազջկան սրտի մշակումը , զոր սիրոյ ջերմ կլիմայի մը մէջ մօրն անձնուէր եւ սիրազեղ ազդեցութիւնը միայն կրնայ տալ : Քանի՛ օրհնեալ են այն ազջրկունք որք ծնողաց սիրալիր իշխանութեան տակ , իրենց ծաղիկ հասակին յարմար այդ երկնային պաշտպանութեան տակ , այդ հասակին մէջ օգտակար կ'ըլլան , իրենց հայրերէն եւ մայրերէն ընդունած սէրն ու խրատները , սիրազեղ կերպով իրենց փոքրիկ քոյրերուն կ'ընծայեն եւ արեւու ճառագայթի մը պէս , իրենց հոգիներուն մաքրութեամբը , ընտանեկան յարկին մէջ պատճառած կենդանի զուարթութեամբը , խոնարհ ու շնորհակալու սիրովը , իրենց գգուող ու խնամածու շարժումներովը , ամօթխած գիտակցութեամբը եւ իրենց կնոջական պաշտօնին առաջին պարտականութեանց կատարմամբը , նոյն իսկ իրենց ծնողաց գոհութիւն եւ երջանկութիւն կը պատճառեն : Ամէն հայր , ամէն մայր ցաւազինս կը զգայ այն անփոխարինելի պակասը զոր ընտանեկան կեանքին մէջ կը պատճառէ իւր ծնողաց , հետեւ տեղ հարս գացող ազջիկ մը :—

Սրտի կրթութեան հետ համընթաց է նաեւ

աշխատութիւնը զոր անհրաժեշտ կ'ընէ առանին զաստիարակութիւնը, բայց ո՛չ թէ ժամանակ անցունելու համար թեթեւ ձեռագործներու, անպիտան պերճանքի ասղնագործութեանց եւ ուրիշ առերեւոյթ աշխատութիւնը, այլ՝ օգտակար աշխատութիւնը. այսինքն, կնոջ պաշտօնին վերաբերեալ անակառավարութեան աշխատութիւնը, որ տանտիրէնութեան գործնական ծանօթութիւններն ունի իրեն ուղեցոյց: Շատ ընտանիքներու մէջ անական կեանքը քայքայուած է աշխատութիւնը տունէն դուրս վտարուած ըլլալուն համար, վասն զի օտարին վարձկան ձեռքերով կատարել սալ կ'ուզուի այն գործերը, զորս մեծ մասամբ հին բարի ժամանակներուն մէջ մայրը իւր ազջկանց եւ ազախնոյն հետ կը կատարէր, իւրաքանչիւրին աշխատութեան բաժին մը սրտելով: Իսկ այժմ կան ուսեալ ազջիկներ ու կիներ որք բժշկ կ'ըլլան, որք կը ջանան այրական պաշտօններու յատուկ գիտութիւն ու կարողութիւն ունենալ. բայց կնոջական պաշտօնին էականապէս պիտանի գիտութիւնները, այսինքն տանտիրէնոջ մը համար պէտք եղած անսեռագիտական գործնական սկզբունքները այլեւս ստեղծական եւ ամօթարեր բաներ կը համարեն, մինչդեռ անակառավարութիւնը ընտանեկան կեանքին այն կռուանն է որու վրայ կը զարգանայ օգտակարն ու գեղեցիկը, եւ կիներ հոն կը գտնէ իւր պաշտօնին գործնական ասպարէզը: Ժամանակ նոր, սովորոյթք նոր: Մանուցը անհետացած է քաղաքարնակ կանանց տուներէն. խմորեղէն, ձմրան համար մսեղէն եւ անուշեղէն պաշարներու պատարաստութեանց հանդէսները վերցած են քաղաքացւոց տուներէն . . . : Բայց աշխատութիւնը տունէն

դուրս վտարուելով, կնոջական կոչման շրջանա-
կէն եւ տունէն դուրս — ինչպէս որ ցաւալի նո-
րութիւն մ'եղած է այժմ — կանացի վաստակորու-
թիւն մը ձեռք բերել ուզելը յեղաշրջում մ'է բա-
նաւոր վիճակներու, վասն զի կանանց առանին
աշխատութիւնը, կնոջ ուրիշ որեւիցէ գործունէու-
թենէ նախադատիւ է միշտ, եւ գործերնին գիտցող
խելացի քաղաքացիք ամուսնանալ ուզած ատեն,
արդուզարգի վաճառատուններէ, գրասենեակներէ,
թատրոններէ եւ գործարաններէն չեն առնուր իրենց
համար կին, այլ՝ տա՛ն արուեստանոցէն ուր կինը
իրբեւ օրիորդ եւ տանտիկին, ճշմարիտ աշխատու-
թեամբ անակառավարութիւն կը սովորի: Տունն է
որ կայ եւ մնայ սկզբնական տեղի՝ իգական սեռի
կրթութեան: Ընտանեկան առողջ կլիմայի մը մէջ
առանին ուղիղ կրթութիւն մ'առնող օրիորդը տու-
նէն դուրս ունենալիք կեանքին համար ալ կրթութեամբ
կ'ըլլայ. այսինքն՝ ընկերային խնդրոց մասին ալ
գործնական միտք եւ գնահատման կարողութիւն
կը ստանայ: Ինչպէս որ էրիկմարդուն պաշտօնն ու
գործունէութիւնը տունէն դուրս է եւ լոկ իրբեւ
վաստակոր, պաշտպան եւ տէր կը խառնուի առանին
կեանքին, եւ ընտանեկան ներքին առաջնորդու-
թեան ու ինամատարութեան գործը կնոջ կը թո-
ղու, այդպէս ալ՝ կնոջ պաշտօնը տունէն ներս է,
թէպէտ արտաքին կեանքն ալ պէտք չէ որ բոլո-
րովին գոցուած ըլլայ իրեն: Ընկերութիւնը կը
բանայ իւր դուսները կնոջ առջեւ, կանանց ընտա-
նական կեանքին զովացուցիչ եւ գեղեցկագիտա-
կան իրբեւ մէկ ուրիշ մասը: Այս պարագային մէջ
տունն ու ընկերութիւնը սերտ եւ փոխադարձ յա-
րաբերութեան մէջ կը գտնուին իրարու հետ, վասնզի

օրիորդը ինչպէս որ կրթութի եւ գաստիարակութի տան մէջ, այնպէս կը գործէ ընկերութեան մէջ, եւ իւր ներգործութիւնն ալ ըստ այնմ կ'ըլլայ անոր վրայ. եւ ինքն ալ ինչ վսեմ ներշնչում որ առնու այդ ընկերութենէն եւ տանի զայն իւր տան ներքին կեանքին մէջ սփռել, առանին կեանքն ալ նոյնչափ կը կենդանանայ իրրեւ զովարար հովէ մը : — Կինը պէտք չէ որ տանը չորս պատերուն մէջ, ընտանեկան սեղմուած չըջանակներու մէջ կրթութի, ո՛չ, վասն զի այդու անկատար, նախապաշարեալ, փցուն, ինքնահաւան, կարճամիտ եւ հետեւող մը պիտի ըլլար. պիտի չունենար բարոյական արժանաւորութիւն : Ազնիւ կանայք ընկերութեան մէջ կը սովորին սրել ու կըրթել վայելչին ընազդումը եւ զայն տուն փոխադրել : Կնոջ ազդեցութիւնը շատ մեծ է ընկերական շրջանակներու վրայ : Իրմէ կախում ունի ընկերութեան սովականութիւնը եւ կամ մտքի, հոգւոյ, նկարագրի, գեղեցկութեան եւ բարուց տեսակէտներով ունեցած արդիւնաւորութիւնը : Բայց երբ աղջիկ մը ընտանեկան կեանքի համար առանին զատարակութիւն մը առած չըլլայ, այլ ընդհակառակն ըստ նորերուկ սովորութեան, ընկերութեան համար կրթուած, այն ատեն այդ ընկերութեան մէջ պիտի փնտռէ իւր գործունէութիւնը կամ զուարճութիւնը, եւ երբէք չպիտի սիրէ ընտանեկան կեանքը եւ տակաւ պիտի հեռանայ անկէ : Նա իրրեւ օրիորդ կամ իրրեւ կին, ընկերութենէն տուն պիտի վերադառնայ վերստին այդ ընկերութեան մէջ ապրիլ կարենալու փափաքով. այդպիսի աղջիկ մը ընկերութեանց մէջ հաճոյանալու

կը ճգնի եւ կ'ուզէ այնպիսի արտաքին յատկութիւններ մշակել որոնցմով հաճելի ըլլալ կը կարծէ կամ կ'ուզէ : Թէպէտ տուն եւ ընկերութիւն իրարու վրայ փոխադարձ ներգործութիւններ ունեցող վայրեր են , բայց ընկերութիւնը հակառակն է ընտանեկան կեանքին : Խոհուն գիտողը հարեւանցի ակնարկ մը ձգելով մարդոց ընկերական վարմանց վրայ կը համոզուի թէ ընտանեկան կեանքը կատարելապէս յետամնաց է ընկերութեան մէջ : Ընտանիքի մը անդամները ընկերութեան մէջ իրարմէ հեռու կը կենան . ուրիշներուն հետ կը զրազին . սեղանին տակ , զրօսանքի մէջ եւ ընկերական խազերու տակն՝ իրարու մօտ չեն գտնուիր : Ընկերութիւնը ընտանեկան խումբեր չի միացուներ , այլ՝ անձեր , եւ ընկերական ձեւակերպութեանց շրջանակին մէջ անձնաւորութեանց իրարու ներկայացուելուն առիթ կ'ընծայէ միայն : Հոն , կարեւորութիւն մ'ունենալ ուղղը մտքի , ճաշակի կրթութեան , ձեւերու եւ նրբադատութեան մէջ բաւական յոռաջացած ըլլալու է արդէն :

Ընկերութիւն մը զոր մենք մեր տան մէջ կը համախմբենք , իւր օրական կարգադրութիւններովն ու սովորութիւններովը կը նեղէ մեր առանին կեանքը . օտար հրաւիրեալները մեր ընտանեկան կեանքի ներքին մանրամասնութեանց մէջ այդպանելի բան մը գտնելու չեն : Այս պարագային մէջ՝ ամօթով չըլլալու համար , տանտիկնոջ պարտաւորութիւնը ծանր է . ընկերութեան զուարթութիւնը , բարեկարգութիւնն ու ոգեւորումը իրմէ կախում ունի եւ ասով է որ ամէն ոք գոհ ու զուարթ կը մեկնի տունէն : Որ եւ իցէ ընկերութեան մը մէջ օրիորդին կամ տանտիկնոջ երեւոյթը հրապարա-

կային վիճակ մ'է միշտ . իւր կերպարանքը , վարմունքը , զգեստները , ճաշակը , ինչպէս նաեւ իւր խօսակցութեան , դասողութեան եւ շարժմանց որովտուր թիւնները առարկայ են ընդհանուրին քրննադատութեան . ասոր համար օրիորդը կամ փակինը , կարելի եղածին չափ անթերի , հաճելի եւ սիրարժան ըլլալ պարտի : Այր մարդուն բազմահրմտութիւնն ու գեղեցկագիտութիւնը յաճախ այնչափ մեծ ներգործութիւն չեն ընել ընկերութեան աստիճանին եւ նկարագրին վրայ , քան որչափ՝ կնոջ վարմունքը : Ընկերութեան մը սոսկականութիւնը կա՛մ իրարու անհամաձայն հրաւիրեալներէ եւ կամ տանը փիկնոջ անմտութենէն յառաջ կու գայ : Ուստի , դաստիարակութիւնը պէտք է որ ընկերութեան մէջ կանոնաւոր առաջնորդութիւն մը ընելու արուեստին ալ գործակցի : Եւ դեռահաս աղջիկ մը ընտանեկան սոսոջ կլիմային մէջ , կրթեալ մօր մը օրինակին տակ ընդունած առանին դաստիարակութենէն զատ ուրիշ ո՞ւր կրնայ սովորիլ զայն աւելի ընական եւ ապաւորիչ կերպով : Մօրենական տան մէջ այս գործնական օրինակէն զուրս քանի՛ ապարդիւն եւ բռնագրօսիկ են վարժարաններու եւ գիրքերու մէջ գտնուած կանոնները : Բայց դեռահաս աղջիկը , գժրագլաւար , լսիկ ընկերութեան համար կը կրթուի , հասարակութեան համար կը մարզուի եւ առանին խաղաղիկ կեանքը , իրրեւ ամօթաբեր ինչ , մէկ կողմ թողուած է : Ընկերութեան համար արուած այդ կրթութիւնը չէ մեր ուղածը . այդ կրթութիւնը որ աղջկանց կը արուի անմիտ մայրերու եւ կրթական հաստատութեանց կողմէ , աւա՛ղ , խրամատած է ընկերութեան բարոյական նկարագրը , եւ այն-

պիսի միջավայր մը գոյացուցած է, որուն մէջ իւրաքանչիւրին փափաքն ու մտայրութիւնն է արտաքին երեւոյթով, կեղծիքով խարել եւ չարամիտ պշտողութեամբ հաճոյանալ : Այդպիսի ընկերութիւն մը մահաբեր թոյն մ'ունի իւր մէջ . այնչափ ունայն եւ խարեպատիր, որչափ կեղծ են իւր քաղաքավարական ձեւերը :

Օրիորդը, կրթուելու է ա'յն ընկերութեան համար որ անհրաժեշտ պէտք մ'է առանին դատարակութեան եւ որուն համար կինը մեծ կարեւորութիւն ունի եւ պէտք է որ գանբուի անոր մէջ, իրրեւ զարդ եւ պահպանող բարուց եւ վայելչին . բայց այդ ալ լոկ մտաւորական կրթութեամբ չի կրնար ըլլալ, այլ՝ այն առանին դատարակութեամբ որ, մօր ազդեցութեան տակ, որտի ճշմարիտ կրթութեան գպրոցն է, որ դեռահաս աղջկան կը սովրեցունէ մեծարել ուրիշը, յարգել ուրիշին կամքն ու առանձնայատկութիւնները եւ կու տայ նաեւ մտքի եւ հոգւոյ կրթութիւնը :

Օրիորդի մը կամ տանտիրկնոջ մը ցուցած անձայն, պարկեշտ եւ փափկանկատ ակնածութիւնը, բարեկիրթ անձի մը համար, հրապարակային կամ շքեղ ու ազմկաւոր պատուասիրութենէն աւելի մեծ արժէք ունի : Առանին դատարակութիւնը ճշմարիտ եւ միշտ ազդեցիկ միջոցները կ'ընծայէ օրիորդին՝ ընկերութեան համար : Սրտի եւ հոգւոյ կրթութիւնն չունեցող կին մը, ամուրի ըլլայ թէ ամուսնացեալ զուրկ է նաեւ մտաւորական հրապոյրէ, վասն զի մին միւսէն կախում ունի, եւ այդպիսի կին մը թէ՛ տան եւ թէ՛ ընկերութեան մէջ չի կրնար վարիչ դեր կատարել : Մարդ այդպիսի կնոջ մը քով պաղութիւն եւ ձանձրոյթ կը

զգայ, զորս անկարելի է պարտկել արտաքին երեւոյթներու եւ շարժուձեւերու տակ:—Ընկերութեան համար կրթելը — եւ այդ ալ՝ ազջկան կանխահաս չափահասութիւն մը տալ ուղելով—կընչանակէ մոռնալ սիրտը որ իզական գեղեցկութեան եւ շնորհքին տարին է: Գծրազգարար այժմ մոռցած են զայս ո՛չ միայն կրթեալ մայրերն, այլ այն երիտասարդները որք ազջկան գեղեցիկ պատկերը ընտանեկան ազնիւ կեանքի մը մէջ չեն տեսած եւ կինը լոկ ընկերութեան մէջ, պչրանքի տարազին տակ ճանչնալ սովրած են: Ներկայիս մէջ այսպիսի արանց առատութեան գոյութիւնը հաստատութիւն կու տայ մեր փորձառական սա՛րանաձեւին թէ՛ կիսնն է որ կ'ազնուացուեն է զայրն, կամ՝ անբարոյական կ'ընէ զանի: Արանց բարոյականին անկման պատճառը օրիորդներն են, որք գործը մինչեւ հոն տարած են որ երիտասարդք կը համակերպին իրենց պահանջմանց եւ ամուսնանալու ատեն այնպիսի աղջիկ կը փնտոնն որ գեղեցիկ ըլլայ, սիրուն՝ հրապուրիչ արգուզարգ ունենայ, պարել՝ երգել՝ զաշնակ ամել՝ մէկ քանի լեզուներ խօսիլ գիտնայ, եւ եթէ կարելի է, իրբեւ փոխարինութիւն անն ծուլութեան եւ հեշտասիրութեան, կինը հարուստ ըլլայ! Արդէն գործերնին գիացող ամուրի երիտասարդաց համար առածի կարգ անցած է թէ կին մը իւր այժմու շուայլ պերճանքը հետ բերած գրամովը պարտի գոհացունել:

Քանի որ այս գիրքս մասնաւորապէս օրիորդին առնին կրթութեանը սահմանուած է, ուստի այդ կրթութեան յատուկ պարտաւորութեանց համար, այսինքն չափահաս օրիորդը իւր ճշմարիտ կոչման

մէջ կրթելու նպատակին համար աւելի մանրա-
մասնօրէն պիտի գրենք :

Կնոջ մը կոչումը կատարեալ սիրտ եւ իւր պար-
տաւորութեանց գիտակից ճանաչողութիւն կը պա-
հանջէ . մեծ նպատակակէտ մ'է այս , որու հաւ-
նիլ , որուն պայմանները կատարել պէտք է՝ եթէ
կ'ուզենք որ ապագային կինը ազնուագոյն ըլլայ
եւ քաղաքակիրթ մարդկութիւնը սեռային կեանքի
ունայնութեան մէջ չիյնայ . բրտութեան, անբարո-
յականութեան մէջ չիյնայ : Միայն կինն է որ կըր-
նայ ինքզինքը կանացի ներքին զեղեցկութեան
ճշմարիտ ներկայացուցիչ ընելով , եւ այդու՝ բա-
րոյականի սրահաւանջութեան բարձրացունելով ,
սպասնալից զահալէժին եզրը արգելք մը դնել :

Օրիորդին առանին գաստիարակութեան բուն
նպատակը ինքնակրթութեան վարժեցունելն է . այս-
ինքն իւր մարմնոյն աստղջութեան ինքնախնամու-
թիւնը եւ զգածմանն ու բարոյականին ինքնակրթ-
թութիւնը : Ասիկա գպրոցական չըջանէն հաքը ,
չափահաս աղջկան մը կրթութեանը շարունակու-
թեան ճշմարիտ եւ միակ միջոցն է : Մարդ ինչ որ
ինքն իրեն , իւր անձնական կարողութեամբ կը
չինէ , ա՛յն է որ անւականութիւն եւ հաստատութիւն
ունի կեանքի պատահականութեանց եւ փոփոխու-
թեանց մէջ : Սո՛հական մայրերու սարտքն է ուղիղ
ու հաստատ խորիխի վրայ , բնութեան եւ իրա-
կան սեռի կոչման յատուկ սկզբունքներու վրայ
գնել ճիւղը եւ սպա ինամաս ձեռքով , չըջահայեաց
մտադրութեամբ եւ կրթիչ օրինակներով կտուցանել
չէնքը բնտանեկան կեանքի ներդաշնակ կլիմային
մէջ . կանուխէն զարթուցանել զեռահաս աղջկան
մէջ իւր զարգացման գործին ինքնակրթու-

թեամբ մասնակցելու եւ իւր ֆիզիքական ու բարոյական կեանքին բարգաւաճման խնամատարն ըլլալու գաղափարը , կամքը եւ բարոյական կորովը : Բայց այս անկարելի է երբ առանին ներքին կլիման փոթորկալից կամ պաղ եւ կամ միգապատ ըլլայ . ասոր համար պէտք է որ ծնողք իրենք գոյացունեն առանին կրթութեան յարմար այդ կլիման : Ինչպէս որ մանուկը իւր բարգաւաճման համար պէտք ունի այդ կլիմային , եւ ինչպէս որ խոպան , անհարթ ու անկանոն պեղուած , կամ դանդաղ անհոգութեամբ անպիտանացած հողի մը արտադրութիւնը վայրի կ'ըլլայ , այնպէս ալ օրիորդական ծաղիկը առանին կլիմայի մը մէջ փթթելու եւ ուսձանսպու համար լոյսի ու ջերմութեան պէտք ունի :

Իգական սեռին համար մարմնական առողջ վարգացումը շատ մեծ կարեւորութիւն ունի , վասն զի այդ սեռին ներքին յորինուածք մարդկութեան համար այնպիսի էական պաշտօններ ունի կատարելու , որոնց համար առողջ սթեքու պէտք կայ . եւ որովհետեւ իգական գործարանաց անառողջ վիճակը կրնայ կնոջ ամբողջ հոգեկան վիճակին վրայ ալ ազդել խորապէս եւ պատճառ ըլլալ անոր դժբաղդութեան կամ երջանկութեան , ուստի , օրիորդը ինքնախնամութեամբ մեծ զեր կը կատարէ այդ գործին մէջ , երբ արբունքի հասած է եւ իւր մօր անտիջական խնամոց տակ չի գտնուիր այլ եւս : Օրիորդին պարտաւորութիւնն է իւր գործարանաց առողջութեան , ամբողջ մարմնոյն գօրայման , մաքրութեան եւ հաճելի երեւոյթ մ'ունենալուն հոգ ու խնամք տանիլ : Բայց այդ պարտաւորութիւնն ներք կրնայ կատարել օրիորդն այն ատեն , երբ բմբրանէ խնդիրը եւ ինքնախնամութեան ինչ ըլլալը

գիտնայ . եւ որպէս զի օրիորդք կարող ըլլան իրենց մայրերէն սովորիլ զայդ , նպատակայարմար գիրքով մը ցուցած ենք պէտք եղածը . (տե՛ս , ԿԻՆՆ ԻՐԻՆԻ ԱՄՈՒՍԻՆ , ԳԼ. Գ.) :

Մարմնական խնամոց մասին օրիորդին ինքնակրթութիւնը իւր բարոյական կոչմն ալ ունի : Ի՞նչ որ մայրը հատատած եւ ազջկան մինչեւ արբնութեան տարիքը , իւր առաջնորդող կրթութեան ազդեցութեանը սակ կազմակերպած էր , ազջիկն ալ այժմ իւր բարոյական ոյժերովը պարտի շարունակել զայն : Այն ատեն երբ ազջիկը , իրրեւ չափահաս օրիորդ , կեանքի ընդարձակ ասպարէզ մը կը տեսնէ իւր առջեւ , ներքին միտումներ ու արտաքին ազդեցութիւններ կ'այլափոխեն իւր ազջկութեան ըմբռնումներն ու զգացումները , եւ իւր սեռին պահանջումները զգալի կըլլան , երբ ընկերական աշխարհը անոր աւելի կը մօտենայ եւ իւր հրատոյցներովն ու մեծարանքներովը փափաքներ կը զարթուցանէ եւ անոր աչքը կը բանայ , ճիշդ այդ ատենն է որ մօրն իշխանութիւնը կը նահանջէ եւ օրիորդը ինքնիրեն կը ձգուի , կարծեւոյթ թէ դաստիարակութիւնը կատարեալ է , թէ ինքն իւր ազատ կամքին կրնայ թողուիլ եւ այլ եւս իւր կոչման ծառայել : Բայց այդ ատեն առարնին դաստիարակութիւնը պէտք է որ բարոյական ինքնակրթութեան դառնայ . առանց ատոր օրիորդ մը ընկերութեան մէջ չի կրնար վստահ ու ապահով ընթանալ : Մինչ ցայս վայր մա՛յրը պարտաւոր էր պաշտպանել իւր գուտորը որ պէտք ունէր պաշտպանուելու , այժմ պէտք է որ ինքնապաշտպանութեան դառնայ այդ , վասն զի մօրը պաշտպանութիւնը թէեւ ցկեանս կը տեւէ , բայց

օրիորդը պարտի ինքզինքը պաշտպանել այն ատեն,
երբ այլ եւս կարող է անոր :

Այս բարոյական ինքնապաշտպանութիւնը ար-
դիւնք է ճշմարիտ ինքնակրթութեան , եւ այսպէս
կրթութեամբ օրիորդը կը պահէ իւր մարմնոյ եւ հոգ-
ւոյ պարկեշտութիւնը , եւ իւր գործարանաց հա-
սունութենէն , իւր բնական կոչմանը նորազարթ
զգացումներէն յստաջ եկած զգայնութիւնը կրնայ
պահել վայելչին զգացման , կուսական պատուոյն
եւ պարկեշտութեան հովանւոյն տակ , եւ չենթար-
կուիր զգայական երեւակայութեանց եւ ցանկու-
թեանց : Ազնուարարոյ մարդու մը եւ պատուա-
ւոր կնոջ մը համար ամենէն աւելի հակառակող
բանը զգայասէր ազջկան վիճակն է : Այդպիսի
ազջիկ մը բարոյաւոր մարդու մը քով պատիւ
չունենալէն զատ , հեշտասէր անձի մը համար ալ
ունեցած հրապոյրները շատ խախուտ են : Օրիորդի
մը համար բնկերութեան մէջ ազատ համարձակ
աստիճանով իւր կուսական պատիւն անազարտ պա-
հելուն գաղտնիքը սա՛ է . պաշտպանել անձին
արժանապատուութիւնը վայելչին զգացման եւ
պարկեշտութեան հովանւոյն տակ : ասանք ալ
մէյմէկ պահապան հրեշտակներ են կնոջ ամբողջ
կեանքին համար , եւ ազջկան առանին կրթու-
թեան ատեն բնտանեկան մաքուր կլիմային մէջ
միայն գոյութիւն կ'ունենան :

Իգական սեռին զպրոցական գառախարակու-
թիւնը լրացուցիչ մասն է առանին կրթութեան .
ատիկա կը ներկայացունէ կնոջ մտաւորական կրթ-
ութիւնը , իմացականութիւնը : Թէպէտ սրտի
կրթութիւնը կնոջ հոգւոյն կարեւորագոյն եւ ազ-
դեցիկ տարրն է , որու միջոցաւ հոգին իւր վսե-

մագոյն առաքինութեանց , զգացմանց եւ գործոց
կարող կ'ըլլայ , բայց մտաւորական կրթութիւնն
ալ ճշմարիտ կնոջական վայելչութեան ուրիշ մէկ
էական տարրն է , վասն զի իմացական կարողու-
թիւնը կը լուսաւորէ եւ կը մաքրէ մարդուս զգա-
ցումներն ու միտումները , եւ իւր լուսովը կը ջե-
ռուցանէ հոգւոյն այն մթին խորութիւնները , ուր
կարելի է ազնիւ սերմեր նիրճած ըլլան դեռ , կամ
քնական զրգումներ աններգաշնակ կերպով թելա-
դրուին : Մտքի իմացական կրթութիւնը , ուղիղ
խորհելու արուեստին մէջ ձեռք բերուած վարժու-
թիւնը , ընդհանուր կամ մասնաւոր կրթութեան
սլաականող պիտութեանց հմտութիւնն ու սպաշարը,
նոյն իսկ մեր անձին եւ ընդհանուր աշխարհի մա-
սին գաղափարաց եւ ծանօթութեանց ընդարձա-
կումը , մենէ առաջ գոյութիւն ունեցող եւ մեզի
հետ գոյութիւն ասնող իրաց հետազօտութիւնը ,
գատողութեան , գնահատման եւ ճաշակի գար-
գացումը , բարւոյն եւ չարին , գեղեցկին եւ օգ-
տակարին խելամտութիւնը , գաղափարաց յստա-
կութիւնը , վերջապէս այս ամէն բաները կ'ընդար-
ձակեն աշխարհս ո՛չ միայն մեր շուրջը եւ մեր
գործունէութիւնն ալ՝ անոր մէջ , այլ կ'ընդլայնեն
նաեւ մեր հոգւոյն ներքին հորիզոնը , որով նա
եւս մտքի եւ գաղափարի անձկութեան սահման-
ներն անցնելով աւելի մեծ կեանքի մը կը հետա-
քրքրքրի եւ կարողութիւն կ'ունենայ աւելի մեծ
բաներ զգալու : Այսպէս , ա՛նա՛ , սրտի կրթութիւ-
նը մտաւորական կրթութեան միանալով կնոջական
հոգւոյն մէջ յստաջ կը բերեն ն կ ա ր ա գ ի ր ւ ը :— Որ-
չափ սահմանափակ եւ սնամէջ ըլլայ միտքը , այն-
չափ նեղ եւ փոքր կ'ըլլայ սիրտը , զգացմանց եւ

Թեւադրութեանց այդ ազբուրը : Ի՞նչ պիտի ըլլար գեղեցիկ կին մը առանց մտաւորական կրթութեան : Բարեկիրթ ընկերութեանց մէջ ի՞նչ արժէք պիտի ունենար կին մը որ մարմնական ամէն հրապոյրներովը , զգացմանց անկեղծութեամբը եւ իւր քաղցրութեամբն հանդերձ զարգացած միտք չունի , դատողութիւն , հմտութիւն եւ խմացական կարողութիւն չունի եւ ապուշի մը պէս լոկ իւր մարմինը կը հանդիսադրէ : Պուպրիկ մ'է այդ որուն արտաքին գեղեցկութիւնը հաճելի ազդեցութիւն չընէր մեր վրայ , վասն զի զուրկ է մտաւորական կրթութեան այն կենդանացուցիչ ճառագայթէն որ ազդեցիկ կ'ընէ երեւոյթը , կը փափկացունէ եւ կ'ազնուացունէ զգացումները եւ սրտի կրթութիւնն ալ կը բարձրացունէ մինչեւ ի վայելչութիւն :

Առանց մտաւորական կրթութեան՝ լոկ սրտի կրթութիւնը եւ կամ այս վերջինը առանց առաջնոյն , կ'իտութիւն մ'է , ներքին գեղեցկութեան պակասաւորութիւն մը . ուստի պէտք է որ զգածման , այսինքն սրտի կրթութիւնը համընթաց ըլլայ մտքի կրթութեան հետ , որով հիմնապէս կը կրթուին մարդուս զազափարներն ու զգացումները եւ կ'ազնուանայ անոր բովանդակ էութիւնը՝ որպիսութիւնը , որ յայննապէս կ'երեւի մարդուս ձեւերէն , շարժումներէն եւ արտայայտութիւններէն եւ կը կառավարէ անոր նայուածքը , շարժումը , խօսքն ու գործը :

Բայց արական եւ իգական սեւերը բացարձակապէս կը զանազանին իրարմէ՝ այս ներքին գեղեցկութեան մէջ , որ ինչպէս տեսանք , սրբիւնք է մտքի եւ սրտի կրթութեանց : Այր մարդուն չի վայլեր կինոջ փափուկ երեւոյթը . անոր գեղեցկու-

թեան յայտարարներն են զօրութիւն , աշխուժութիւն , զիտութիւն , մարդաճանաչութիւն , վճռողականութիւն , աշխատասիրութիւն , յաջողակութիւն , պատիւ , ուղղամտութիւն , համարձակութիւն եւ բարք : Իսկ զօրութիւն , աշխուժութիւն , բազմագիտութիւն , սուր գատողութիւն չեն որ գեղեցկութիւն կու տան կնոջ . այլ՝ փափկութիւն , քաղցրութիւն , ներգաշնակութիւն , մտաւորական զարգացում , հոգւոյ մաքրութիւն , ազնիւ եւ գեղեցիկ բաներու համար կիրթ ճաշակ , բարուց եւ վայելչի զգացում , կենցաղագիտութիւն , հոգւոյ ջերմութիւն , կարեկցութիւն , անձնութիւն , նրբագտութիւն , պատիւ եւ իրբեւ արդիւնք այս ամենուն՝ շնորհք :

Կինը աւելի զգացման աշխարհի մէջ , գեղեցկին ուրոսներուն մէջ , երեւակայութեան մէջ կ'ապրի եւ անկէ կը քաղէ զլիաւորապէս իւր բարունումները , միտումներն ու պարտաւորութիւնները : Իայց առանց իմացական կարողութեան , զգացման այդ աշխարհը՝ զգացմանց եւ գրգմանց քառս մը , ցնորատեսիլներով եւ երբումներով լեցուն , աղօտ կամ պայծառ լուսնկայ գիշեր մը եղած պիտի ըլլար :

Իմացական կարողութենէ զուրկ այր մարդ մը առարկայ կ'ըլլայ կարեկցութեան , իսկ գեղեցիկ բայց մտաւորական կրթութենէ զուրկ կին մը ազեղ կնոջմէ մը աւելի անհաճոյ է : Իմացականութիւնը կ'ազնուացունէ նաեւ գեղեցկին եւ բարւոյն զգացումը , կը մաքրէ ճաշակը : Արդ , գեղեցիկ ըլլալով հանդերձ , իմացական կրթութիւն ունեցող ընկերութեանց հաճելի ըլլալ փափաքող կինը ինչպէ՞ս կրնայ զրկուած մնալ այդ բանէն :

Այր մարդուն իմացական կարողութիւնը կրթութեան եւ իւր պաշտօնին վերաբերող գիտութեանց տեղեակ ըլլալով կը կազմուի, բայց կինը հարկ չի կայ որ բազմագէտ, բազմահմուտ ըլլայ. այլ բաւ է իրեն ունենալ լոկ այն տարրական հմտութիւնները, որք կարող կ'ընեն զինքն օրուան կեանքին եւ ընդհանուր գաստիարակութեան վերաբերեալ խնդրոց վրայ կարծիք յայտնելու, գազափար տալու եւ մասնաւորապէս՝ կնոջական գործունէութեան շրջանակին պատկանող ձեռնարկութեանց եւ պարտուց մէջ գիտակցութեամբ գործելու: Նոյնպէս՝ կնոջ իմացական կարողութիւնը իւր մէջ կը կրէ միշտ նկարագիրն հոգեկան վիճակին, ուրկէ կը քաղէ կինը իւր կամքին բարի եւ չար թելադրութիւնները:

Ընթերցողը մեր այս տեսութիւններէն համոզուեցաւ անշուշտ թէ լոկ սրտի կրթութիւնը անկատար եւ ապարդիւն կը մնայ առանց իմացական կրթութեան, եւ այս պատճառաւ՝ առանին գաստիարակութիւնը — որ անսկառաւարական հմտութեանց գործնական կրթութեան հետ միանալով սրտի կրթութիւնը կ'իրագործէ — մտաւորական կրթութեան հետ զուգընթաց յատաջանալու է:

Ժողովուրդը կ'ըսէ թէ ազջիկը պէտք է որ «բան մը սովորի»: Այս «բան մը» ն խորհրդածել կու տայ մեզ: Այս պարագային մէջ իզական սեռի գաստիարակութեան այն կէտին կը հանդիպինք, որ դեռ շատ պակասաւոր է եւ բարեփոխութեան կարօտ, որ ո՛չ թէ ընտանիքին կամքէն, այլ ընդհանուր կանոնական կարգադրութիւններէն կուխտւմ ունի, եւ գծրազգարար մինչ հիմակուան գործադրութենէն տեսնուած է թէ իմացական գաս-

տիարակութիւնը պատիր , խարէական , եւ — առաջինին կրթութեանէն անջատ մնալով — միակողմանի , աննպատակ վիճակ մ'առած եւ իգական սեռի մտաւորական կրթութեան սեթեւեթեալ ցոյց մ'եղած է : Զայս լսելով , աղջկանց ժողովրդական , բարձր եւ մասնաւոր վարժարանները եւ կամ վարժութիւններու ձեռքով տան մէջ արուած դատարարակութիւնը ակնարկել կ'ուզենք : Կրթական այս ամէն ձեւ ու միջոցներուն արդիւնքն է իմաստակութիւն , իգական սեռի կոչման յատուկ հմտութեանց պակասութիւն , օգտակար թէ անօգուտ ուսմանց շուտ մոտացում . իսկ զեզեցկազիտական առարկաներու ամուր ու լայն ասպարէզ : —

Ամէն դպրոցական տղայ , աղագային դրամ չահելու համար , պէտք է որ վարժարանին տարրական ուսումները սովորի , այսինքն՝ կարգալ , գրել , հաշուել , կրօնագիտութիւն ու քիչ մ'ալ ազգաց սրամտութիւն , բնական գիտութիւն եւ աշխարհագրութիւն : Ժողովրդական վարժարանաց մէջ ալ աղջկանց աւանդուած ուսումները աւելի կամ նուազ ասոնք են . եւ այս՝ բաւական է ծառայական կամ ստորագաս վիճակի մը մէջ մտնել կարենալու եւ տարին գիրքի մը մէջ սահմանափակ մնալու համար : Բայց երբ աղջկանց վարժարանները ունենային նաեւ այնպիսի ուսուցիչներ որք կարող ըլլային վերոյիշեալ ուսմանց հետ զեռահաս աղջկան սովորեցունել անակառավարութեան բնական ուսումը , իգական սեռի պաշտօնին համար պէտք եղածին չափ բնագիտութիւն , քիմիաբանութիւն եւ արհեստագիտութիւն . հետաքրքրել եւ խրախուսել զեռահաս աղջիկը որ դպրոցին մէջ ուսած անակառավարութեան ուսման անսովանը տան մէջ

իւր մօր քով գործնականապէս ալ սովորելու փափաք ունենայ , այն ատեն՝ վարժարանէն ելնող աղջիկը շուտով պիտի տիրանար իւր պաշտօնին , եւ իւր մօր կամ ուրիշ ժիր կանանց օրինակին հետեւելով լաւ պիտի բմբունէր այդ պաշտօնը . այն ատեն՝ աստնին եւ գոյրոցական գատտիարակութիւնները գտած պիտի ըլլային իրենց կցորդութեան բնական ու ներքին թեւը . այն ատեն՝ աղջիկը կեանքի ասպարէզին մէջ մտած ժամանակ ծառայական , ստորին եւ օրականով աշխատութեան գիրքերու սահմաններէն վեր պիտի բարձրանար եւ չպիտի բողբոջուէր իւր այն հասակակիցներուն թիւը , որք տղիտութեան եւ անճարակութեան պատճառաւ աղախին կ'ըլլան եւ միշտ անբարոյականութեան եւ կամքի տկարութեան մէջ խորասուզող դեր մը կը կատարեն : Իգական սեռի կոչման յարմար գոյրոցական կրթութիւն մ'աւնող աղջիկը , իրրեւ տան աղջիկ , պիտի փոխանորդէ իւր մօր , եւ եթէ ծառայութեան մտնելու պէտք ունենայ իսկ , իրրեւ խոհարարուհի կամ անտեսուհի , կրթեալ բնասնիքներու մէջ բարձր գիրք մը պիտի գրուէ , կամ թէ առաքինի քաղաքացւոյ մը ամուսին ըլլալով , խելամտութեամբ պիտի կատարէ իւր պաշտօնը :

Այլքի առջեւ ունինք ժողովրդական գոյրոցները , որոնց բնիկացաւարտ աղջիկները գոյրոցէ ելնելէ ետքը իրենց իմացական կրթութիւնը երեսի վրայ կը թողուեն եւ սովորածնին ալ շուտով կը մտնան , վասն զի չեն կրնար գործածել զայնա եւ կը կարծեն իսկ թէ այլ-եւս պէտք չունին ասոնց :

Երբ ձեռք ամուսնք միջին եւ բարձր կարգի աղջկանց վարժարանները եւ ուրիշ մասնաւոր

կրթարանները — որոնց մէջ ունեւոր եւ բարձր
դասու ընտանեաց աղջիկները կը դաստիարակուին,
այսինքն մտաւորական կրթութիւն կ'աւանուան , որ
ինչպէս ըսած ենք , լրացուցիչ մասն է սրտի կրթ-
ութեան , եւ որ այդ ալ միայն տունը կ'ընայ
տալ , իսկ դպրոցական ծրագիրներու վրայ մնուեալ
տառ է — ասոնց մէջ ալ միեւնոյն յոռի վիճակը
կը տեսնենք . այսինքն՝ այդ յարկերուն մէջ ալ
աղջկան իմացականութիւնը կը կրթուի ընկերու-
թեան համար , տունէն դուրս գտնուած աշխարհ-
ին եւ ոչ թէ տան համար , որպէս թէ՛ օրիորդին
եւ կնոջ գործունէութեան ընական եւ բարոյական
ասպարէզը տունը եղած չըլլար :

Գպրոցէն ելնելէ ետքը ուսուսը կատարելագործ-
եելու համար վերջերս նոր հաստատուած վարժա-
րաններուն գալով , ասոնք ալ մեր ժամանակին
եւ կրթական վիճակի յոռութեան մէջ ուրիշ ա-
ղէտք մ'են , սա՛ չարամոյն սկզբունքէն յառաջ
եկած թէ՛ այն օրիորդները որք իրենց ընական
կոչման չեն համար , իբրեւ ամուսին եւ տանտի-
կին չեն կրնար մտնել իրենց ընական ասպարէզն
— զլիսաւորապէս՝ վասն զի գաստիարակութիւնը
կարող չէ բրած զիրենք այդ պաշտօնին — , իբրեւ
վաստիւոր կարենան շղթայել զայրն , իմացական
կրթութիւն մ'ստնելով , անկախաբար՝ անական
պաշտօնէն դուրս՝ գտնել իրենց վաստակը եւ ու-
սուցչուհի ըլլալ կամ արանց յատուկ պաշտօն մը
ձեռք ձգել : — Այդ նորեկուկ վարժարանները չեն
աւանդեր տնականաւարութեան տարրական դի-
տութիւններ եւ կամ կնոջական պաշտօնին յար-
մար ընագիտութեան տարրական ծանօթութիւն-
ներ , այլ՝ օտար լեզուներ , պատմութիւն , աշ-

խարհագրութիւն , գրականութիւն , արուեստ , այսինքն ընդհանրապէս այն ամէն բաները որ սան ճանրան խոտորեցունելով այրական միջավայրերու կը տանին :

Եթէ հարցունելու ըլլանք այն կանանց , որք « անկախ կեանք » մը , այսինքն տանտիկնոջ կոչումէն բոլորովին օտար զիրք մ'ունին , թէ զ՞ն են արդեօք իրենց այդ վիճակէն , ձեռքերնին խիզձերնուն վրայ գրած « ո՛չ » պիտի պատասխանեն , հասաչելով : Եւ մտածե՛լ թէ այդպիսիք ձերութեան մէջ առանց բնատանիքի եւ առանց պաշտպանութեան ինչպէս պիտի կրնան ապրիլ : Ընդունայն կը սպասենք իդական սեռին դպրոցական դաստիարակութիւնը բարեփոխելու մասին եղած առաջարկութիւնը քննելու համար աղջկանց միջին եւ բարձր կրթարաններու ուսուցչաց եւ տնօրէններու տարեկան ժողովներուն : Ի զ՞ուր կ'ակնկալենք գործադրութիւնն այն որոշման , որ արուեստաւ 1857ին Ֆրանքֆուրդ (Մայնի) քաղաքին մէջ գումարուած գերմանացի դաստիարակաց ժողովին մէջ , որուն օրակարգն էր թէ ի՛նչ է աղջկան կոչումը , թէեւ միաձայնութեամբ ընդունուած էր թէ տանտիկին ըլլալ է :

Ի՛նչ որ ձեռք բերինք , այդ ալ միմիայն մեր գրութեանց եւ խրատներուն ականջ կախող լուրջ մայրերու ձեռամբ տրուած առանին դաստիարակութեան արդիւնքն է : Արդարեւ , աղջկանց մէկ քանի՛ մասնաւոր կրթարաններ իրենց ծրագրոց մէջ ընդունած են տնակառավարութեան վերաբերեալ բնագիտութեան դասեր , բայց այդ ալ եթէ արտաքին ցոյց մը չնկատուի իսկ , անկարելի է որ օգտակար ըլլայ . վասն զի այդ գիտութեանց ու-

սուժը երկրորդական տեղ մը բռնած է , մանա-
ւանդ թէ տնակառավարութիւն ինչ ըսելը չեն գի-
տեր այդ կրթարաններուն վերակացու կամ ուսու-
ցիչ կիները , որք սուենէ տեղէ հետու մնացած ,
կնոջ ընական կոչումէն զուրկ վարժուհիներէ ա-
ռած են իրենց կրթութիւնը : Քանի՞ն միակողմա-
նի եւ սահմանափակ է տան մէջ վարժուհի մը
առաջնորդութեամբ ընդունուած իմացական կրթ-
ութիւնը : Եւսմար , հանգստասէր եւ սնդգայ
մայրերն են որ վարժուհի մը ձեռքով կրթել կու-
տան իրենց աղջիկները . քանի՞ սնամէջ կրթու-
թիւն :

Բայց ո՞ւր են հանրային եւ մասնաւոր այն
վարժարանները , որ աղջիկը իւր բնական եւ բա-
րոյական կոչման համար կրթեն եւ այդ նպատա-
կին համար ստանձնեն մասւորական կրթութիւնը :
Վարժարանը կ'արձակէ կրթեալ գասուն աղջիկները՝
զիցարանութեան , բանաստեղծական գրապիտու-
թեան , աշխարհագրութեան , պատմութեան , նոր
լիզուաց եւ թուարանութեան վրայ գոյզն ինչ
ճանօթութիւններ տալով , սսնցմէ գատ կան նա
եւ ձեռագործի , երաժշտութեան եւ զձայրութեան
մասնաւոր դասուանդումներ . բայց այդ աղջիկ-
ները կնոջական պաշտօնին զիտութեան եւ ար-
ուեստին բոլորովին անտեղեակ , տան ներքին կեան-
քին անպատրաստ եւ անկարող վիճակով կը մըա-
նեն իրական կեանքի մէջ . վարժարանի մէջ սով-
բածնին , նոյն իսկ օտար լեզուները , երբ առիթ
կամ պէտք չունենան գործածելու , շուտով կը
մոռնան : Ներկայիս կատարելագործիչ վարժարան-
ները սպագային համար վերակացու կամ ուսու-
ցիչ , հետադրող եւ այլն պատրաստելու տեղ պէտք

է որ թողուած վարժարանին մէջ չաւանդուածը սովորեցունելով կրթեն աղջիկները :

Այո՛, Խոսր իրողութիւն մ'է թէ օրիորդները ապագային մայր ըլլալու համար պահանջելի կրթութիւնը չեն տոնուր ո՛չ ընտանիքի եւ ոչ վարժարանի մէջ, եւ իգական սեռի դաստիարակութեան այս պակասաւորութիւնը շուտով կը լուծէ իւր վրէժը : Իգական սեռի ապագային համար խորհրդածութեան նշան մ'է արանց յատուկ պաշտօններու մէջ ապրուստ փնտտող տարիքոտ օրիորդաց բազմանալը : Բայց նուազ Խոսր իրողութիւն չէ նաեւ վերատեսչութեանց այն մոլար ընթացքը, որով դեռ անչափահաս աղջիկները ընկերական կեանքէ դուրս գտնուած արհեստներու համար կրթիւ կ'ուզեն եւ կանուխէն կ'որոշեն այն աշխատութիւնները, զորս արանց ձեռքէն խլելով կանանց ապրուստի հայթայթման միջոց ընել կարենան : — Բայց ամէն բանէ առաջ պէտք է ջանալ որ աղջիկները իրենց ընական կոչման յարմար արհեստներու մէջ պիտանի եղած գիտութիւնները սովորէին հիմնապէս եւ հետաքրքրուէին ատենց . պէտք էր որ աղջկանց նախնական եւ բարձրագոյն վարժարանաց համար ուղիղ սկզբունք մը որոշուէր, փոխանակ կլինը մանկավարժական դրութեամբ իւր ընական նպատակէն հեռացունելով՝ առնական ցուցանքներով զարգարելու : — Կլինը տանտիկին ըլլալ սահմանուած է, անոր ասպարէզը ընկերական կեանքն է, հետեւապէս օրիորդը մտքով ու սրտով, խելքով ու հոգիով, ասն եւ վարժարանի մէջ կրթութեւն է եւ այդ ասեւն է որ նա կարող կ'ըլլայ իւր ապագայ ամուսնոյն ընծայել իւր բովանդակ սիրտը, գիտակից պարտաճանաչութիւնը եւ իւր

պաշտօնին լրջութիւնը : Այսպիսի օրիորդ մը կը յարգուի , կը փնտտուի եւ պէտք չունենար զանազան արճնատներու պարապելով ապրուստ հայթայթելու : —

Իգական սեռին մէջ կրթութիւն ու կոչում ցաւալի պայքարի մը մասնուած են : Ջարդիս կրթութեան լսելով ընկերութեան համար գաստախրակութիւն կը հասկցուի եւ ոչ թէ տան համար : Կին մը որչափ կրթուած ըլլայ այնչափ հեռի կը զգայ ինքզինքն կնոջական կոչումէն : «Տանտիկին»ը եղած է «տունէն դուրս կին» , որ քիչ ատենէն՝ ինչպէս ամենօրեայ դէպքերը կը ցուցնեն՝ իւր գրարտցական գիտութիւնները , սովորած լեզուները , երաժշտութիւնը մէկ կողմ թողլով եւ հետեւապէս իւր անուանական կրթութիւնն ալ կորսնցունելով , կոչումնազուրկ եւ յաւակնատ կին մը կ'ըլլայ , եւ որու անվրիպելի բաժինն է դժգոհութիւն եւ թրջուստութիւն :

Օրիորդի մը գիտութիւնը եւ անակառավարական կարողութիւնը իգական սեռի այժմուս գաստախարակութեան մէջ իրարու հակառակ գիրքեր բռնած են , եւ այդ պատճառաւ ընտանեկան բարօրութիւնը տակաւ կը վատթարանայ եւ ամուսնութեան մէջ ընական ճամբէն մոլորող օրիորդները կը շատնան : Օրիորդ մը որչափ գիտուն եւ ուսեալ կարծէ ինքզինքն , անակառավարութիւնը այնչափ հասարակ , աննշան եւ սպասաւորաց յատուկ բան մը կ'երեւի իւր աչքին , որպէս թէ «անկիրթ աղջրկան» գործը եղած ըլլար այդ : Այս ըմբռնումը ցաւալի նշան մէջ վատթարացման , զոր «կրթեալ օրիորդը» ապագային կազմելիք ընտանեկան կեանքին մէջ հետ պիտի բերէ : Յոյժ ստիպողական է

դարմանել այս վիճակը : Վարժարանը պէտք է որ իւր ուսուցչական միջոցներով , անարարութեան մէջ՝ խորհրդածել սովբեցունէ . այս է ամէն երեւելի մանկավարժ-դաստիարակաց կարծիքը : Տխրութելովէկ գրած է թէ « Իգական սեռի գոլրոցական կրթութեան էական մասը թերի է մեր մէջ . պէտք է որ ազջկանց կրթարաններու մէջ իգական սեռի կոչման պատրաստութիւնը բնագիրտութեան սկըղբունքներու վրայ հաստատուի , եւ կոչում ու կրթութիւն ասկէ բղխին , որպէս զի կրթութեան եւ գիտութեան մէջ զանուած հերձուածը հարթութուի եւ խելացի կիներ լլլայ նաև գործնական կին » : —

Ազջիկն ալ մանչ աղու պէս , քաղաքակիրթ աշխարհի մէջ կատարելու սեպական կոչում մ'ունի . եւ իգական սեռին այդ կոչման համար ալ կրթական յատուկ ծրագիր պատրաստելու է : Ազջիկը պարտի ծանօթանալ այն գիտութեանց՝ որք ոչ թէ սոսկ բնոհանուր կրթութեան , այլ պաշտօնի մ'ալ հիմերը կը կազմեն : Կնոջ բնական կոչումը անակառավարութիւնն է . օրիորդ մը եթէ չամուսնանայ իսկ , պէտք ունի այնպիսի գիտութեանց եւ հմտութեանց , որմնցմով , ի պահանջել հարկին , կարող լլլայ բնկերական կեանքը կանայցի բնութեան յարմար ապրուստով ապահովել : Այդ գիտութիւնները չեն մլասեր , այլ բնոհակառակն՝ ամուսնութեան մէջ իսկ ամէն կերպով օգտակար կ'ըլլան իրեն : Ազջկանց վարժարաններու համար ա՛յս բմբնումով անհրամեչա բարեփոխութիւն մը պէտք է , որ զգալապէս սեղմէ լեզուական , գրագիրական եւ գեղեցկագիրական ուսմանց այժմուս ստատութիւնը , եւ անոնց սեղը

զնէ օգտակար ուսումներ , դ. օ. բնագիտութիւն , տարրագիտութիւն , անակառայլարութեան արուեստ , եւ որ էականն է՝ առողջարանութիւն : Զարգիս դպրոցական դատարարութիւն առած օրիորդ մը ինչ գիտէ իւր անձին առողջութեան պայմաններուն եւ մասնաւորապէս իւր տարիքին պատկանած առողջապահիկ խնամքներու մասին , թէպէտ եւ իւր սեռային կեանքը միշտ առիթներ կը ներթոյսցայունէ իրեն զանոնք քննել եւ հասկնալու համար : — Երբ օրիորդը դպրոցէն ելնէ , իւր հետ բերած հաճոյական ծուլութիւնը պէտք չէ որ զինքն թիթեանի մը պէս սիրոյ եւ ամուսնութեան վազանցուի Էլտօռատոյին շուրջը թափառեցունէ ցնորական ու խօլ շարժումներով , եթէ բազըր կամ գգայական երեւոյթէ շլացած անձ մը այդ Էլտօռատօն բանայ իսկ իրեն , գեոատի կինը այդ ատեն թէպէտ ոչ բայց գժեղակ յուսախարութիւն մը կ'ունենայ , զանազան կսկիծներով եւ անձայն ամօթահարութեամբ կը զգայ իրականութիւնը , կամ թէ՛ երբ մանկամարդական յոյսերն ու փափաքները վրիպին եւ չիրականանան եւ ինքն ալ պատառօրիորդի մը անյոյս , անխինդ եւ խոնարհ վիճակին մասնուի , այդ ատեն իւր անձին հոգն աւելի սաստկապէս երեւան կու գայ , որպէս թէ երբ ատընին եւ դպրոցական պակասաւոր դատարարութիւնը ապարդիւն թողած բլլար իւր կնոջական գործունէութիւնը :

Օրիորդը վարժարանէ ելնելէն մինչեւ իւր կոչման մէջ մանկու ժամանակամիջոցը պէտք է ուրախ ու զուարթ անցունէ , բայց մանկամարդական այդ զուարթութիւնն ալ պէտք է « օգտակար աշխատութեան ազուր » ազնուանայ շարունակա-

բար : — Իմաստուն դաստիարակուհի մը սա՛ կար-
ծիքն ունի թէ՛ կանաչի որ եւ իցէ վատակութեան
վերաբերեալ գիտութիւնք անակասաւարական զի-
տութեանց եւ ծանօթութեանց ուսումէն առաջ
պէտք է աւանդուին , եւ երբ օրիորդ մը անակա-
սաւարութիւն սովրեւէ առաջ , այսինքն կերակուր
եփել եւ սուն կառավարել չսովբած « բազըբ
բացուելով » ամուսնանայ իսկ փեսա չունի , վասն
զի կանոնաւոր եւ շարունակ օգտակար աշխատու-
թեան վարժուած վասակուոր ազջիկ մը կրնայ վեր-
ջէն շուտով սովրիլ ընտանիք մը կառավարելու
արուեստը :

Կ'ընդունինք այս տեսութիւնը եւ այդ տեսա-
կէտով համակարծիք ենք կանանց այն ընկերու-
թեանց որք չքաւոր եւ ստորին դասերու ազջկանց
սպրուստ հայթայթելու համար արհեստանոցներ
բացած են , բայց յոյժ վտանգաւոր եւ ազիտարեք
է կրթեալ ու գիւրակեցիկ ընտանեաց այն յետա-
դէմ նկատումներն ու սովորութիւնը , որով դպրո-
ցական շրջանի աւարտումէն մինչեւ ամուսնու-
թիւն , այդ անստգիւտ ժամանակամիջոցին մէջ ,
ամէն օգտակար աշխատութեանէ ձեռնպահ կը թող-
ուի ազջիկը : Այդպիսի օրիորդ մը եթէ չամուսնա-
նայ եւ իրեն դատարկասիրութիւնը գոհացունելու
համար հարստութիւն մ'ալ ժառանգած չըլլայ ,
անմխիթար ու լքեալ վրձակի մը կ'ենթարկուի :—

Ամէն մարդու մէջ աշխատելու կարողութիւն
մը կայ , զոր՝ ըստ անհատական վրձակի՝ զարգա-
ցունելով պէտք է օգտակար նպատակի մը յատկա-
ցունել , քանի որ մարդս կ'ապրի եւ հանդիստ ը-
նելու պէտք ունի : Որչափ որ ալ հակառակինք
իզական սեռը այրական պաշտօններու պատրաս-

տելու եւ ըստ այնմ դաստիարակելու գրութեան ,
այնչափ եւս կ'ուզենք ճանչնալ ժամանակին սա-
րագայից բերմամբն աւելցող պէտքն, որ է իդական
սեռին երկու կոչում սահմանել , այսինքն՝ բնական
եւ քաղաքակրթական : Այս վերջինը , ինչպէս ը-
սինք , այժմու եւ ապագայ սերունդին շքաւոր եւ
կարօտ դասերուն համար է : Այժմ առաջուան պէս
ամէն կին ընտանեաց մէջ չունի իւր յատուկ տե-
ղին եւ գրագումը . բնակութեան անձուկ վիճակը ,
ուսելիքներու սղութիւնը , ինչպէս նաեւ անակա-
ռաւարութեան ամբողջ այլափոխութիւնը կ'նոջ եւ
ազգկան առանին աշխատանքն ալ նուազեցուցած են :
Առ այս մեծ ազդեցութիւն ուենցած են պատերազմ-
ները , վասն զի վիճակագրագէտ հաստատուած է թէ
1866ի եւ 1870ի մեծ պատերազմներէն առաջ Բրու-
սիոյ մէջ, 1,824,441 ամուրի օրիորդ եւ 700,000 այրի
կին կար , որոնց թիւը այժմ աւելի եւս մեծցած է :
Այդ վիճակը պատճառ եղած է կանանց գանազան
բնկերութեանց կազմութեան , որք գովելի նոպա-
տակով կը ջանան անոք կանանց համար նոր աւ-
պարէզներ բանալ , նոր աշխատութիւններ գոյացու-
նել , իրենց ջանքերն անդամալուծող արգելիքները
հարթել եւ բարձր կրթութիւն մը տալ անոնց ,
որպէս զի կարող ըլլան ոչ միայն իրենց բարեւաւու-
թեան , այլ իրենց նմաններուն համար ալ գործելու :

Նոյն խակ եթէ այդ ջանքեր ու ճիգեր կ'ինները վաս-
տկուոր ընելու համար եղած ըլլան եւ ամէն կին
կարողանայ տան մէջ կամ տունէն դուրս արուեստ
մը գործադրել , եւ այդ՝ ոչ միայն նիւթական այլ
եւ բարոյական պէտքի մը համար , գարձեալ
այդ ամէնը քառորդ գարէ ի վեր իդական սեռին
համար մեր պատրաստած գիրքերուն մէջ գտնուած

պահանջու՞մը յառաջ կը բերեն , այսինքն թէ կի՛նը կանխապէս տունէն եւ զպրոցէն պարտի առաջնորդուիլ գործնական կրթութեան ճամբուն մէջ . մէկ խօսքով՝ աղջկանց դաստիարակութեան այժմու եղանակը բարեփոխել պէտք է :

Մեր սերունդին կենցաղավարութեան արագ ընթացքը , որ ժամանակիս ընկերական ու մտաւորական ամէն վիճակներու մէջ կայ եւ մեր սերունդին ֆիզիքական զօրութեան ակնյայտնի վատթարացման պատճառն է , ցկարացուցիչ մեծ ազդեցութիւն մ'ունի իրական սեռի առողջութեան վրայ եւ մասնաւորապէս՝ օրիորդին զարգացման վրայ , վասն զի աղջիկը շուտով օրիորդ ընելու համար ի գործ դրուած արագ կենցաղավարութեանէն յառաջ եկած կանխահաս չափահասութիւնը կը փութացունէ ֆիզիքական բնութեան ընթացքը եւ կը կանխէ հոգւոյն յոյզերն ու գործունէութիւնը , որով կը պարտասի օսկանիզմը :

Այս կանխահաս չափահասութիւնը եթէ անմիտ ու թեթեւարարոյ մօր մը եւ այժմուս վազն ի վազն ընթացող բնտանեկան կեանքին հետ միանայ , միշտ վտանգաւոր ներգործութիւն մը կ'ընէ մանկամարդին ֆիզիքական ու հոգեկան վիճակին վրայ : — Կանխահաս չափահասութեան պատճառը կենցաղավարութեան արդի եղանակն է , այսինքն կարելի եղածին չափ շուտ ու շատ եւ առանց աշխատելու ձեռք ձգել եւ վայելել կեանքի հաճոյքները : Այս մղումն ու զրդումը յառաջ կը բերեն ոչ միայն արուեստական կենցաղավարութեան մը միշտ առաւելող եւ զրդոյիչ հաճոյքները , այլ՝ հոգեկան դիւրայոյզ կեանք մը , մարմնական եւ հոգեկան ոյժերու զերազրգու-

թիւն , արագ սպառում եւ պարտատու : Ինչ որ կ'երազէ երակներու դարկը , կը կարճեցունէ կեանքի տեւողութիւնը , կը խանգարէ անոր կանսնաւորութիւնը , ժամանակէն առաջ ներկայի կը փոխէ ապագան եւ կ'արթնցունէ դործարանական եւ հոգեկան դրդումներ , որք ըստ բնականին դեռ հասունցած չեն եւ այժմ կեանքը կը մաշեցունեն : Այսպէս՝ մանչ տղայ մը դեռ պատանի չեղած , երիտասարդ կ'ըլլայ , եւ այս ալ հազիւ երիտասարդ չափահաս մարդու մը կեանքը կ'ազրի : Ազջիկը չի կրնար ժամանակ մը սպասել օրիորդական երեւոյթնու իրաւունքները ունենալու համար , եւ օրիորդն ալ անհամբերութեամբ կը ջանայ ժամ առաջ առնակնով վիճակն ունենալու , եւ ապա դասնապէս կը ճանչնայ իւր պատրանքը թէ շատ արագ ապրած է , թէ բնականէն առաջ ծերացած է :

Կեանքի այժմու այս արագատոյր ընթացքը , գրգռիչ կենցաղախարութեամբ , — որ այժմ տղայոց ալ կ'ընծայուի — ո՛չ միայն կ'երազէ ջերոցական անեցողութիւնը եւ սեռային կանխահասութիւն մը յառաջ կը բերէ իւր ամենակերպ զգայական դրդումներով եւ վիճակներով , այլ՝ տարփատենչիկ ընդհանուր անհանդարտութիւն մը կը պատճառէ , որ այդ ալ արագ սպառման կը թելադրէ մարմնական եւ հոգեկան ոյժերը : Արագ կենցաղախարութիւնը հաճոյքի կեանքն է , որ կ'աւելցունէ անձին սպառումը : Ազջկան կանխահաս չափահասութիւնը կը կարճեցունէ կեանքի դարունն ու տեւողութիւնը : Պատիւ եւ փառք այն խելացի մայրերուն որք իրենց ազջիկները սլամարդու զգեստներով մանկութեան վիճակի մէջ կը պահեն այնչափ ատեն որ պարագաները ներեն եւ անոնց

հետ չեն վարուիր այնպէս՝ ինչպէս այժմ ընդհանրացած սովորութիւն է, անխոհեմ աճապարանքով, կարճեցունել ժամանակը եւ անկարելին իսկ ընել, որպէս զի ազջիկը ժամ առաջ գպրոցականի կարճ շրջագրեալը թողլով օրիորդական քղանցաւոր ըզգեստներ հագնի, ընկերութեան մէջ երեւի, գահլիճներու մէջ իւր գեոափթիթ հրապոյրներովն հուլանի, արանց նայուածքներն առ ինքն հրաւիրէ եւ ժամ առաջ իրրեւ «դեռատի կին» կարենայ գանել իւր պահանջմանց հաճոյակատարութիւն : Ատոնք, մեծ մասամբ, կը պարտասին, կը տկարանան եւ քիչ մը ժամանակ, այդպէս, ընկերութեան աչքերուն պարարման ծառայելէ ետքը կատարեալ յուսախարութեան մէջ ամուրի կը թարշամին : Հանգարտօրէն գիտողը արզար բարկութեամբ կը համակուի, երբ տեսնէ որ շատ մայրեր գպրոցէն կամ գիշերօթիկէն նոր ելնող իրենց ազջիկները անմիջապէս օրիորդական գիրքի մը մէջ կը դնեն, կամ արգէն գպրոցական վերջին շրջանին տանն իսկ օրիորդի յատուկ զգեստներ եւ իրատունքներ կուտան անոնց, անհամբերութեամբ, ստանց միտք բերելու երբէք կնոջական պաշտօնին պարտաւորութիւններն ու գիտութիւնները — զորս իրրեւերկրորդական ինչ կը նկատեն — եւ կարելի եղածին չափ շուտ՝ ընկերութեան մէջ կը մացունեն գանոնք, երխատարդաց մեծարանքն անոնց վրայ հրաւիրելու եւ սչրող գարգարկոտութեան վարժեցունելու համար գահնոնք : Այս ամենուն շարժաւթին է իրենց ազջիկան շղթայի երեւելի կամ կալուածատէր մարդ մը որ կարող ըլլայ հոգալ անոր ամէն պէտքերը եւ բարձրացունել ընտանիքին յարգն ու վարկը : Յոռեգոյնն է երբ շահախնդրական այս

դարձուածները ազջկանց գործարանային հասու-
նութեան դեռ անկատար եղած ատեն ի գործ գըր-
ուին : Առողջութեան պայմաններն իրենց անձին
վրայ ունեցող շատ ազջկանց հողեկան եւ մարմ-
նական վատթարացման պատճառը կանուխ ամուս-
նանալն է . եւ քանի՜ յանցաւոր է այն մայրը , որ
իւր ազջկան ընական արամադրութիւնը ճանչնա-
լով անոր վրայ հսկելու տեղ , անոր արիւնը կը
մանէ ; ընկերական պատճառներու եւ պատշաճու-
թեանց համար ժամանակէն առաջ ամուսնացունե-
լով զանի : — Այս մասին բացայայտ խօսիլ պար-
տինք , որպէս զի օրիորդը իւր ապագային պատ-
կանող այդ էական խնդրոյն գիտակցութիւնն ու-
նենալով կարողանայ պաշտպանել ինքզինքն :

Օրիորդը կը ճանչնայ իւր վրայ այն նշանները
որոնցմով բնութիւնը , բարգաւաճման կանոնաւոր
ընթացքին մէջ , արդնութեան եւ այդու՝ օրիոր-
դական վիճակին կ'առաջնորդէ ազջիկը : Առողջ
ազջկանց համար , միջին հաշուով 14—15 տարիքն
է այդ , քիչ մը ուշ , քիչ մը կանուխ : Կանայք
այնպէս կը կարծեն թէ զաշտանաւոր ազջիկ մը չա-
փահաս է եւ կրնայ ամուսնանալ : Երկու սեռին
մէջ ալ , արբունքի ատեն երեւան կ'ելնեն ո՛չ միայն
մարմնական որոշ նշաններ , այլ հողեկան այնպիսի
փոփոխութիւններ որ էապէս կը տարբերին անչա-
փահասութեան վիճակէն : Կտարեկալ չափահա-
սութեան մարմնական եւ հողեկան երեւոյթներէն
կը հետեւցունեն , մանաւանդ իզական սեռի հա-
մար , թէ գործարանք այլ եւս կարող են ամուս-

նութեան, եւ մայր ու աղջիկ սա՛ աւանդական համոզումն ունին թէ՛ դաշտանի կանոնաւոր եւ բազմանդամ կրկնումներէ՛ ետքը կարելի է ամուսնանալ . բայց սխալ է այդ . դաշտանաւորուելէ՛ ետքը ժամանակ մ'եւս սպասել պէտք է : —

Այս սեռային վիճակը շատերուն քով սովորականէն կանուխ , մարմնոյ բարգաւաճման եւ արրնութեան ստեղծ , գործարանային ուրիշ վիճակներ յառաջ կը բերէ : Ասկէ զատ ցեղն ու տաք կլիման ալ յաճախ պատճառ կ'ըլլան կանխահաս արրունքի , ի հեճուկս բովանդակ օսկանիզմին, այսինքն ստանց գործարանային կատարեալ բարգաւաճման : Այդ ստեղծ ամուսնացող աղջիկները սովորապէս փափուկ , պզտիկ կը մնան , կատարելապէս ճշգրտ կերպարանք մը կ'ունենան, ժամանակէն առաջ պառակական երեւոյթ մը կ'անուան , արիւնատութեան (anémie) կանացի հիւանդութեանց կ'ենթարկուին , եւ տկարակազմ՝ զաւակաց ուժասպառ մայրեր կ'ըլլան : Այսու՝ սերունդը կը տկարանայ եւ , ինչպէս վիճակագրական հաշուով ալ հաստատուած է , ամուսնացող օրիորդաց հարիւրին 75ը արիւնատութեամբ կամ արեան հիւանդային օրպիտութեամբ մը կը նեղուին , եւ մարդկային ցեղին պահպանութեան համար պէտք եղած յատկութիւնը չեն ունենար :

Մարմինն ու հոգին արագ զարգացման գրգռման աշխատանք գրգռիչ կենցաղավարութիւնը կանխահաս արրունք մը կը պատճառէ եւ աղջիկը չափահաս կը կոչեն երբ վեց ամիս կանոնաւորապէս դաշտանաւորի եւ սեռին գիտակցութիւնն ունենալ սկսի : Բժիշկն ու բնախօսը , այո՛ , կրնան այդպիսի աղջիկ մը սեռային տեսակէտով չափահաս անուա-

նել , բայց ոչ ամուսնութեան յարմար , վասն զի աղջիկ մը , ըստ բնական օրինաց եւ ապագային մէջ ալ առողջ մնալ կարենալու համար այն ասեւն միայն իրապէս չափահաս է , երբ այլեւս չաճիր գէպ յերկայնս թիւն , երբ սակորները հասարցած , սեփսլցած են , եւ այդ ալ բնականաբար եւ կանոնաւոր կենցաղավարութեամբ ո՛չ թէ հարաւային տաք կլիմաներու մէջ , այլ միջին եւ հիւսիսային Գերմանիոյ մէջ 18-20 տարիքն է :

Երբ աղջկան գաշտանը կանոնաւորուած է , սակորներուն աճումն ալ կատարելագործուելու համար , ծննդագործարանք , թէպէտ զարգացած , ժամանակ մ'եւս հանդիստ մնալու պէտք ունին , եւ այդ ժամանակամիջոցն ալ , ըստ բնականին , գաշտանի սկսումէն եւ կանոնաւոր կրկնումներէն հտքը երկու տարի է : Որչափ կարճեցունենք այդ ժամանակամիջոցը , այնչափ կանուխ կը գազրի կնոջ կեանքի գարունն ու ամառը : Բայց այս բնախօսականն՝ պայմանաժամը անհամաձայն է պետութեանց օրէնքներուն հետ , որք շատ տարբեր են իրարմէ եւ հաստատուած են տեղական ու ցեղային հանդամանաց համաձայն : Հսոմէական օրէնքը 13 տարեկան աղջիկը յարմար կը գտաէր ամուսնութեան , հին բրուսիական օրէնքը՝ 15 , գաղիականն ու աւստրիականը՝ 16 . բայց մեր վերոյիշեալ գիտական տեսութեանց համեմատ տարիքի այս սահմանումները պէտք չէ վճռական համարել , վասն զի բնութիւնը ո՛չ միայն ցեղի եւ կլիմայի , այլ իւրաքանչիւրին կազմական վիճակին վրայ ալ կը հիմնէ իւր չափահասութեան օրէնքը :

Գ Լ Ո Ի Խ Գ

ՕՐԻՈՐԳԻՆ ՄԱՐՄԵԱԿԱՆ ԽՆԱՄՔԸ

Քանի որ ամէն չափահաս ազջկան հոգւոյն մէջ զրգում մը կայ ուրիշին հաճելի բլլալու ո՛չ միայն մտքով ու սրտով այլ և արտաքին երեւոյթով , ուստի մանկամարդական այդ տարիքին մէջ անհրաժեշտ պարտաւորութիւն մ'է մարմինը իւր ձեւին և շարժման բնական ու հաճելի յատկութեանց մէջ կրթել ու խնամել : Պշտուութեան միտումը — որ անմեղ ազջկան հոգւոյն մէջ խոկ երեւան կու գայ իբրև բնական զրգում , և որով Գեղեցիկին հաճելի յատկութեանց մէջ ևւս իւր համասեռ հասակակիցներէն ետ մնալ չուզեր , և երբ բնականն օժտուած չբլլայ գեղեցկութեամբ , արուեստական միջոցներով ձեռք բերել կը ջանայ զայն — իզական սեռին յատուկ ներքին մէկ զրգումն է որ մեծ ուշադրութիւն կ'ընծայէ մարմնայն . և այդ բնական զրգումը՝ պակասաւոր կրթութեամբ՝ յոսի ազգեցութիւններով կը մոլորի և հաճոյամոլ պըշտութեան ու զարգարկոտութեան կը դանայ :

Ազջիկը հաճոյանալ կ'ուզէ թէ՛ ուրիշին և թէ՛ ինքզինքին : Իւր սեռին գիտակցութիւնն ունենալ սկսող օրիորդը կը սկսի նաև գուշակել թէ կինը իւր մարմնով ալ կատարելու պաշտօն մ'ունի որ հաճելի յատկութիւններով ձեռք կը բերուի : Այդ գուշակութիւնը կը բղխի նոյն խոկ բնազգումէն որ

ամէն անձի համար , բայց մասնաւորապէս աղջրկան չափահասութեան տարիքին մէջ Ֆիզիքական առողջութեան համար կը զարթուցանէ ինքնապահպանութիւնը , ինքնապաշտպանութիւնը եւ ինքնախնամութիւնը : Եթէ ամէն աղջիկ լաւ խելամտէր մարմնոյն այս կարեւորութեան , հաճոյալի եւ գեղեցիկ օրիորդաց թիւը զգալապէս պիտի բազմանար : Մարմնական ճշմարիտ ինքնախնամութիւնը փոխանակ հաճելի ըլլալու նպատակին վնասող հաճոյամոլութեան մը արուեստական միջոցը , եւ կամ պչրողութեան մոլութիւն մ'ըլլալու , առողջապահական պարզ եւ անրոնագրօսիկ խնամածութիւն մը եղած պիտի ըլլար : Ամէն էակ որ Գեղեցիկին յատկութիւններն ունի , ըսել է թէ առողջ է : Նոյն իսկ բարոյական գեղեցիկութիւնը Ֆիզիքական առողջութեան մէջ կը գտնէ իւր գոյութեան պայմանները : — Այս բնութեամբ՝ օրիորդին մարմնոյ կրթութիւնն ու խնամքը երեւոյթի արուեստական գեղեցիկացում մը չէ , եւ ո՛չ ալ՝ մարմնով պչրողութիւն մը , այլ՝ մարմնոյ բնական առողջապահութիւն մը որ նպատակ ունի օրիորդին էական պաշտօնին համապատասխանող Ֆիզիքական առողջութիւնը : —

Ուստի , անչափահաս աղջիկը պէտք է որ խելացի մօր մը , եւ երբեմն ալ՝ բանխմաց բժշկի մը օժանդակութեամբ պաշտպանուի , առաջնորդուի եւ կրթուի : Եթէ հարկ ըլլայ , աղջիկը բնութեամբ ենթարկելու է առողջապահութեան արուեստին , որուն պատուէրներն ու կանոնները աղջկանց կամ մակրութեան պատճառաւ եւ կամ թեթեւամտութեամբ , սգիտութեամբ յաճախ չեն յարգուիր : Չափահաս աղջիկը տեղի տալու չէ որ ստիպեն

զինքը . օրիորդը պէտք է որ իւր կամքովը ինքն
անձամբ գործադրէ մարմնական կրթութիւնն ու
խնամքը , բսկ կ'ուզենք որ բնութեան գրգռմին ,
այդ գրգռման պատճառին , եւ ասոր ալ անհրաժեշտ
պարտաւորութեան մասին կատարեալ գիտակցու-
թեամբ շարժի . գիտնայ թէ իրական սեռի ամէն
հաճոյսլի եւ գեղեցիկ յատկութեանց եւ մարմնոյն
գործարանային կարողութեանց հիմը՝ առողջութիւնը
պահպանելն ու խնամելն է : Այն կարեւորագոյն
ժամանակին մէջ յորում մօր կամ գաստիարակին
իշխանութիւնը գրեթէ զազրած է եւ օրիորդը պարտի
ինքզինքն կրթել , այդ կրթութիւնը գիւրացունե-
լու համար պէտք է որ մայրը , յարմար առթիւ ,
չափահասութեան ատեն պէտք եղած խնամքները
հասկնալի կերպով սովրեցունէ իւր աղջկան եւ
պատրաստէ զանի մայրական շրջահայեաց աչքին
տակ , եւ շարունակութեամբ՝ ունակութիւն ընել
տայ այդ խնամքը : Կաւազոյն օժիտն է այս զոր
մայր մը կու տայ իւր աղջկան : Ասոր համար է որ
նախապէս մեր ուրիշ մէկ գրքին մէջ (Կինն՝ իրբեւ
ամուսին) մեծ կարեւորութիւն տալով այս նախա-
պատրաստական ժամանակին , ընդարձակ խորհուրդ-
ներ եւ գասեր տուած ենք մայրերուն : Իսկ այժմ
այս գրքիս մէջ նոյն իսկ օրիորդին կ'ուզուենք մեր
խօսքը , յորգորելու համար զինքն մարմնական
խնամոց այն ինքնակրթութեան , որով պիտի ու-
նենայ ամուր առողջութիւն եւ գարնանային բար-
գաւաճում : Ասկէ զատ կանաչի գազանի խնդրոց
համար ալ , բժշկի մը համար ներելի եղած մտեր-
մութեան սահմանին մէջ , պատշաճագոյն խորհուրդ-
ները պիտի տանք իրեն :

Օրիորդին մարմնական խնամքներուն այս ինքնա-
կրթութիւնը երկու նպատակ ունի . նախ ասողջա-
պահական ուղիղ կանոններու հետեւելով ընդհան-
րապէս եւ օրիորդական ֆիզիքական վիճակներու
մէջ մասնաւորապէս գործարանային կազմուածքը
ասողջ եւ ներդաշնակ աճման եւ ուժաւորման մէջ
պահպանել , որպէս զի ծննդագործարանք կարող
ըլլան բնութեան ու բարոյականի օրէնքներուն կողմէ
սահմանուած բնական սրտատօնները թէ անձին եւ
թէ ընտանեաց անջնաս կերպով կտտարել . երկ-
րորդ՝ մարմնոյն ասողջապահական այդ խնամոց մի-
ջոցաւ այնպիսի յատկութեան վարժեցունել աղ-
ջիկը որք հաճոյ , ներդաշնակ եւ շնորհալից կ'ընեն
ձեւերը , խօսուածքն ու շարժումները : Մանկա-
մարդին այս ինքնախնամութեան նպատակն է
ասողջութիւն եւ շնորհք :

Երբ չափահաս աղջկան խօսքը կ'ընենք , ան-
կարելի է մեզ , դժբաղդարար , չյիշել փորձառու-
թեամբ հաստատուած այն ճշմարտութիւնը թէ մեր
երիտասարդուհեաց մեծագոյն մասը զսճերն են ան-
հոգ թողուած առանին դաստիարակութեան , եւ
իրենց սկզբնական ասողջութիւնը անխնամ թողած
ըլլալով , աւելի կամ նուազ մնասուած եւ կամ
իրենց մանկամարդութեան հասակին մէջ ընդու-
նած են անգոր արիւնի մը ժառանգարածիւնը , իրեւ-
ծնողական օժիտ : Այդ հիւանդ ու տառապող օրի-
որդները չենք ուզած առարկայ ընել մեր այս գրքին :
Հոս , մեր մասնաւոր նպատակն է մարմնական
խնամքի մասին ցուցունել այն միջոցները որոնց-
մով ասողջութիւնը կը պահպանուի , մանկամար-
դական հիւանդութեանց եւ ֆիզիքական խանդար-
մանց առաջքը կ'առնուի , եւ օրիորդին կանայի

կոչման համար ունեցած բարգաւաճումը ուղղաւ պէս կ'առաջնորդուի :

Նախ եւ առաջ պէտք է որ ազջկան ֆիզիքական գոտտիարակութիւնը միշտ անոր բնական կուշումը , այսինքն ամուսին եւ մայր ըլլալը հայեացակէտ ունենալով առաջնորդուի : Կինը իւր բովանդակ օսկանիզմն իր այս բանին համար կազմակերպուած է , եւ իւր մարմնական բարգաւաճումն ու խնամքը , ինչպէս նաեւ իւր ասոզջութիւնը այդ բանին վրայ հաստատուած են : Առաջնորդող սկզբունք մ'է նաեւ այս , օրիորդին ինքնախնամութեան համար : Քանի՛ ցաւալի է որ չափահաս ազջրկանց շատերը , այն ժամանակին մէջ , յարում կեանքի գարունը կը ներկայացունեն եւ բնութենէն ու բարոյական աշխարհէն արածուած հաճոյքները պիտի վայելեն , իրենց մայրերուն անհոգութեան պատճառաւ կը գրկուին այդ ամենէն : Քանի՛ սրտազինտ պիտի ողբայ օրիորդն իւր բազզը , զոր վիճակած են իրեն իւր ծնողքն իրենց անտարբերութեամբ , հանգստութեամբ եւ նախապաշարմամբ , երբ իւր առաջին տարիներուն մէջ մարմնական խնամքի ենթարկուած չըլլալուն համար չի կրնայ ծառայել իւր բնական կոչման , եւ կամ իւր անձին տկարութիւնը չճանչնալով եւ կամ պէտք եղած կարեւորութիւնը չտալով անոր , ամուսնանալէն քիչ ժամանակ ետքն ընկճի կամ իւր եւ իւր գաւկին հիւժմամբ բնատնական երջանկութիւնը խափանէ : — Հիւանդոտ ազջիկ մը անկարող է իւր բնական պարտաւորութեանց եւ չի կրնար ունենալ այն երջանկութիւնը զոր մայրական պաշտօնը կը պարզեւէ իրեն : Մըբ պիտի ճանչնան ծնողք այս ճշմարտութիւնը : Բայց ծնողաց անհոգութեանն ու

անմտութեանը զոհուած չափահաս օրիորդք իրենց առողջութեան խանդարմանց մէջ մխլթարութիւն եւ օգնութիւն մը կրնան գտնել զխանալով որ շատ պարագաներու մէջ կարելի է խոհեմ եւ ուղիղ կերպով զործադրուած ինքնախնամութեամբ, առողջապահական պատշաճ կանոններով զօրացունել տխարութիւնները, եւ կարելի եղածին չափ բարւոքել մանկութեան ասեղէն մնացած հիւանդութիւնները : Եւ որովհետեւ այդ յետամնաց ինքնախնամութիւնը այնչափ ազդեցիկ եւ արդիւնաւոր կ'ըլլայ, որչափ կանուխ սկսի աղջիկը — մինչեւ իսկ արբունքին մէջ — խելամախ իւր ֆիզիքական վիճակին, ուստի շատ կարեւոր է ֆիզիքսպէս խաթարուած աղջկան համար, լաւ ուշադիր ըլլալ մասնագէտ խորհրդատուի մը խրատներուն եւ անկէ սովորիլ իւր առողջութեան պայմաններն ու պէտք եղած դարմանները եւ լրջութեամբ ձեռնարկել ինքնօգնութեան :

Ինչ որ կը գրենք, մեր բազմամեայ փորձառութեան արդիւնքն է : Շատ աօթիթներով ճանչցած ենք ամէն գասակարգէ չափահաս աղջիկներ, որ իրենց անառողջ վիճակը ճանչնալով վախցած եւ մեզ զմեծ են, իրենց ծնողաց անհոգութիւնը ողբալու — եւ այժմ հակառակ իրենց անդգայ, պարտազանց եւ նախապաշարեալ հայրերուն եւ մայրերուն կամքին — եւ հաստատապէս որոշած են անցեալին պակասն ու մոռցուածք առողջապահական նպատակայարմար խնամքներով վերաախն ձեռք բերել եւ իրենց սովորական եղած մնասակար հաճոյքներէն ետ կենալ : — Շատ կեանքեր կը վերանորոգուին երբ իրենց մարմինները անխնամ թողած եւ այժմուս քնասանկան ու քնկերական

սովորութեանց յարած օրիորդք, այլ եւս ժամանակ
չանցունելով, ճիշդ վայրկեանին խելարբին, եւ
ճանչնալով վտանգները կամ արդէն իսկ երեւան ելած
խանդարման նշանները, ինամեն ինքզինքնին : —

Արիւնատութիւնը մեր այժմու սերունդին մա-
նաւանդ իգական սեռին մէջ տարածուած տկարու-
թեան գլխաւոր պատճառ անուանեցինք : Արիւնա-
տութիւնը եթէ աղջկան մանկութեան մէջ չբժըշ-
կուի, այլ ընդհակառակն, որպէս է ընդհանրա-
պէս, անինամ թողուի եւ ժամանակ անցնելով
աւելի արմատաւորուի, այն ասին անյարմար կեր-
ատութեամբ՝ խողախտի (սըւաճա) կը դառնայ, եւ
այս ալ կը պղծագոյնէ աղջկան երեւոյթը խոցաւոր
ուռեցքներով, տժգոյն ու հաստ շուրթներով, կար-
միր ու կարճատես աչքերով, պատուական զիմա-
ղիծերով, ոսկրացաւերով, յօդուածներու կարծրու-
թեամբ, այտումներով եւ այլն, կամ թէ գեղափոխի՞մ
զգայուն, խելացի, արաղ աճելու, առողջութեան
եւ գեղեցկութեան պատրիշ նշաններով ընկերացած
երեւոյթ մը կը կեղծէ թէեւ, բայց ուշ կամ կա-
նուխ վրայ կը հասնի կործարի տկարութիւն, ար-
եւան եւ ջիւերու տենդարեր վիճակ մը, այսերու
գունատութիւն եւ մարմնոյ տակաւ թափանցկու-
թիւն :

Սակաւարիւն աղջկունք մկաններու անզօրու-
թեան պատճառաւ յոյժ տրամազիր են ոգնայարի
խախտումներու, եւ որովհետեւ գէշ ու թոյլ կեց-
ուածքը, տան եւ վարժարանի մէջ ընդերկար
նստուկ մնալը, միայն մէկ կողմին վրայ բան կրելը,
նեղ զգեստները եւ մարմնամարզի զանցառութիւնը
կը գիւրացունեն այդ խախտումները, այսու՝ ուսի
տախտակի եւ ոգնաշարի աջ կողմին խախտումը

յառաջ կու գայ եւ ասոր ալ միշտ կը հետեւին մէջքի եւ կոնքի խախտում : Ուստի մեծ զգուշութիւն ընել պէտք է որ զեռաստի ազջկունք ուղիղ եւ առաձիգ կեցուածքով մը մարմնոյն երկու կողմին մկաններն ալ հաւասարապէս շարժեն . նոյնպէս՝ մարմնամարդի պատշաճ վարժութեամբ՝ շարժման մէջ զնեն ողնայարի որ եւ իցէ ծառւմ , եթէ կայ :

Այս վտանգներէն զերժ մնալու ապահովագոյն միջոցը ինքզինքին ուշազիր ըլլալն է : Ի սկզբան մինչեւ արրունքի ատեն նախապէս նուազ զգալի այգպիտի ածեւութեան մը կտրեւորութիւն չի արուիր յաճախ , ուշազիր չըլլալով եւ կամ կարծելով թէ մարմինը քանի մեծնայ , այդ պակասութիւնն ալ ինքնին կ'անհետանայ : Բայց քիչ ժամանակէն , ուսերէն մէկը կը բարձրանայ , ուստեղիին անկիւնը վար կը կախուի եւ կանակէն կը հեռանայ , ողնայարի մէկ քանի ագոյցները տակաւ կը ծռին ուղիղ գծէն , կուրծքի տախտակը կը կորսնցունէ իւր բնական ձեւն ու զիրքը եւ որովհետեւ այդ պատճառաւ մէջքն ալ կը խախտի մասամբ , ուստի ազդերն ալ ծուռ դիրք մը կ'անուեն : Այսպէս՝ ազջկանց շատերը սովորութիւն ունին մէկ սրբանի վրայ եւ սովորապէս աջ կողմի սրբանին վրայ նստիլ . մանաւանդ իրենց չափազանց սեղմուած ու պիրկ շրջազգեստներուն պատճառաւ ակոսին ծայրը կը նստին : Ասոր համար է որ շատ ազջկանց ազդերը ծուռ են եւ կոնքերնին՝ խախտած : Շիտակ նստելու եւ չիտակ կենալու համար եղած յորպորը անօգուտ կը մնայ , երբ ազջիկն առանց հսկողութեան մնալով , միշտ իւր ունակութեան հետեւի : Ասոր միակ միջոցը ինքնօգնութիւնն է . ուստի պէտք է որ ազջիկը լաւ խելամուտ եղած ըլլայ վտանգին :

Ազճիկը գիտնալու է որ նստելու, գրելու, կարգալու, կարելու եւ սաղնագործելու ասեն պէտք է ուղիղ գիրքի մէջ պահել մարմինը. պէտք է որ մէջքին վրայ գանուած կասկերը, գօտիները սեղմուած՝ ծանր չլլան, որպէս զի ոսկրագօգերը չխախտեն: Նոյնպէս ծունկը ծունկի վրայ դնելու սովորութիւնը անշնորհ երեւոյթ մ'ըլլալէ զատ, վասնզաւոր գիրք մ'ըլլալուն, օրիորդք պէտք է որ զգուշանան իրենց համար սիրելի եզած այդ վատ սովորութիւնէն: Չափահաս ազջկան, այսինքն իւր բնական կոչման գիտակցութիւնն ունեցող օրիորդին լաւ ճանչցունելու է իւր կոնքին կարեւորութիւնը եւ խրատելու է որ չափազանց զգոյճ ըլլայ ատոր որ եւ իցէ խախտումներէն եւ յարգէ այն կանոնները որք կը պահպանեն ազգերը որ եւ իցէ ծուռութիւնէ: — Մարմնական խնամքներուն մէջ կոնքը առաջին տեղը բռնելու է, մանաւանդ արբունքի ատեն, որպէս զի չկորսնցունէ իւր բնական մեծութիւնն ու վիճակը եւ կ'նսջ ապագայ կեանքին մէջ տեղի չարութի այնպիսի դժուարութեանց եւ արգելքներու, որոնց հետեւանքն անհամար են: Երիտասարդ կ'նսջ մը կոնքին թեթեւ խախտումները, թէպէտ առաջին եւ երկրորդ տղարեքի ատեն դժուարութիւն չեն պատճառեր, բայց ընդարձակուելով՝ յաջորդ տղարեբութեանց ատեն յաճախ վասնզաւոր կ'ըլլան: Ոսկրաթեքութիւնն ունեցող ազջկան մը ծուռ կոնքը կենսական խնդիր է միշտ, երբ այդպիսի ազջիկ մը ամուսնանայ՝ թեթեւամտութեամբ:

Ազճիկ մը մասնաւոր խնամքի կարօտ է արբունքին ատեն: Այդ ատեն անկանոն ու սխալ վարմունք մը կը վասնզէ առողջութիւնն ու կեանքին ներդաշնակութիւնը: Չափահասութեան մէջ

մանող աղջկան մը համար օգտակար է, իւր տարիքին եւ ըմբռնելու կարողութեան համեմատ, տեղեկութիւն ստանալ իւր կեանքի այդ շրջանին վրայ, վասն զի ամէն օր փորձառութիւնը կը ցուցունէ թէ կրթական ամէն հոգածութիւն, որչափ որ ալ լաւ մտածուած ըլլան, թերի եւ պատրաստ կան կը մնան, եթէ աղջիկը խելամոտութեամբ չի պահպանէ ինքզինքն: Ասոր համար պէտք է որ աղջիկը հիմնական ծանօթութիւն ունենայ ինքրոյն, եւ այդ ալ կարելի է միայն, երբ աղջկանց վարժարանաց բարձր կարգերուն առողջարանական պիտանի հրահանգներ աւանդուին: — Ընդհանրապէս, աղջիկը այն տարիքին մէջ յորում կը սկսի զաշտանաւորիլ — այսինքն երբ մանկական տարիքէն ելնելով կը սկսի չափահասութեան տարիքը թեւակոխել եւ ընտելնէն զրդուիլ այդ վիճակին պատճառն ու նպատակը համկնալու — պէտք է որ ինքզինքը խնամել վարժուի, պարտաւորութիւն մը, որ աւաճ, շատ մայրեր զանց կ'ընեն իրենց կեղծ պարկեշտութեամբը: Այն չափահաս աղջիկները որք այդ կարծեցեալ «մանկական անմեղութեան» մէջ մարմնոյն առողջապահական խնամքներուն անտեղեակ կը պահուին, իրենց անգիտակցութեամբը միշտ կը մեղանչեն այդ խնամքներուն դէմ, եւ սովորապէս հիւանդոտ ու իրենց ազիտութիւնը սղբացող օրիորդներ ու կիներ կ'ըլլան: Իբրեւ բժիշկ, իգական սեռին հետ ունեցած մեր յարաբերութեամբ յաճախ առիթ ունեցած ենք տեսնել չափահաս օրիորդներ եւ կիներ, որք կ'ողբան իրենց ազիտութեան վրայ, ըսելով թէ իրենց մայրերը կամ վարժուհիները իրենց բարգաւաճման տարիներուն մէջ իրենց բնութեան առողջական պայմաններուն եւ երեւոյթնե-

րուն վրայ ազէտ թողուցած են զիրենք, եւ վերջէն՝ բայց չատ ուշ՝ հասկցած են թէ այդ մայրերը իրենց Ֆիզիքական խանդարումներն ու տկարութիւնները չգոյացուցնելու համար ինչե՛ր կրնային ընել եւ չեն ըրած :

Ազջիկը արրունքի ատեն իւր մարմնոյն մէջ զգացած յոյնութեան պատճառաւ թոյլ ու ծոյլ վիճակ մը կ'ունենայ . իւր զգածման մէջ տաղտուկ, երազուն խոնջութիւն եւ զիւրազրգոութիւն մը կ'երեւի, որով ցայնվայր ունեցած իւր մտաւոր գործունէութիւնը զգալի փոփոխութիւն մը կը կրէ, այնպէս որ մտացի ազջիկ մը որ ամէն բան զիւրութեամբ կ'ըմբռնէր, աշխատասէր ու հետաքրքիր էր ուսման մէջ, այդ միջոցին անկարող եւ անուշազիր կ'երեւի, խորհելու եւ ուսանելու ծուլութիւն մը կ'ունենայ, մտազրազ եւ մոռացկոտ կ'ըլլայ . զրգոուն եւ մեղամազձիկ գփզմնութիւն մը կը յաջորդէ իւր ցայնվայր ազատ ու զուարթ զգածման : Այս այն ժամանակն է յորում ուսուցիչն ու ծնողք կը դանդաղին ազջկան կամքին թուլացման, ինքնահաճութեան, ծուլութեան, զրգոականութեան, զիւրազգածութեան եւ գփզմնութեան համար, յորում ամենաթիթեւ կշտամբանք մը կը յուզէ զինքը, եւ թոյլ մարմինը ինքզինքին մէջ ամփոփուելու, ծոյլ ու երազուն մեղկութեան մէջ խաղաղիկ հանդարտութեան անբնկձեղի միտում մը կ'ունենայ եւ կարելի եղածին չափ ետ մնալ կը փափաքի ամէն շարժումէ եւ աշխատանքէ : Անիրաւութիւն է յանդիմանել ազջիկը այդ ատեն իւր մարմնական ու մտաւորական մեղկութեանը համար, եւ կամ դայն լը՛օրէն պատժել՝ մինչեւ իսկ զպրոցական թեթեւ պատիժի մը աշխատանքով :

Քայց հոս ուրիշ պարագայ մը կայ որ կը սպասնայ
ընութեան՝ իւր աճողութեան ընթացքին մէջ , եւ
որ աւելի եւս նկատողութեան անուիլ պէտք էր ,
քան որչափ չէ , վասն զի ազջկան այդ ժամանակին
մէջ գաստիարակութեան անյարմար միջամտու-
թիւնն է յաճախ պատճառը որ օրիորդք , մանա-
ւանդ կրթեալ եւ բարձր գասերուն մէջ , շատ տկար
դուրս կ'ելնեն արբուեքի շրջանէն : Բարեկեցիկ
դասու ազջիկներն են որ զլիաւորապէս այդ ատեն
վարժարանի կամ տան մէջ գասառութեան երկար
եւ իրերայաջորդ ժամեր ունին : Անխնայ բնադա-
տութիւն մը , խիտտ կշտամբանք մը կրնայ ըլլալ
որ մտքին ու մարմնոյն առուզութեան ալ վնասէ այդ
ատեն : Ուստի գեոսհաս ազջկան առողջութեան
համար , այդ ժամանակին մէջ ընտկան օրէնքին
հակառակող առանին եւ զպրոցական դաստիարա-
կութեան գէմ բոյսքի պարտինք : Երբ գործարա-
նային դարգացման նշանները սկսին երեւան գալ ,
պէտք է որ չի կապտենք ընութեան իրաւունքը ,
եւ ինչպէս որ անասնարուծական կանոններու հա-
մեմատ ազատ , անաշխատ կը թողուն անատուն-
ները , այդ ատեն ալ առողջութիւնը չխանգարելու
համար պէտք է հետի պահել ազջիկը ամէն տեսակ
մարմնական եւ մտաւորական յոգնութիւններէ . ի-
զական սեռին եւ մասնաւորապէս մանկամարդնե-
րու զլիաւոր թշնամին եզող նստուկ կեանքի տե-
ւողութիւնը պէտք է կարճեցունել եւ բացօթեայ
վայրերու մէջ օրական պատշաճ շարժումներով եւ
մարմնական աշխատութեամբ , սնուցիչ բայց ո՛չ
զրգոխ կերատութեամբ , պէտք եզամ հանգիտան
ու ժամանակը տալ ազջկան գործարանային բար-
գաւաճման , եւ հաստատուած է որ այս մասին

ցուցուած անհոգութիւնք պատճառ կ'ըլլան արիւն-
նատուութեան եւ իւր հետեւանքներուն , կանաչ-
ախաի եւ դաշամանի դանազան ցաւերու եւ նե-
ղութեանց : —

Արբուշի ատեն մասնաւոր խնամքի կը կարօ-
տին աղջկան աչքերը , որ այդ ատեն մասնաւոր
տրամագրութիւն ունենալով հիւանդանալու չափա-
զանց դիւրազգած ու տկար կ'ըլլան , վասն զի այդ
ատեն ուժգին արենախոնուութիւն մը տեղի կ'ունե-
նայ դէպ ի գլուխն ու թոքերը , եւ ասոր համար է
որ այդ ատեն աղջիկները տրամազլր են թոքի հի-
ւանդութեանց : Աչքերը եթէ այդ ատեն անխնամ
թոզուին , դիւրաւ կը գրգռին բորբոքմամբ եւ կամ
կարճատեսութեան կ'ենթարկուին : Կարճատես աղջ-
կանց մեծագոյն մասը , որոնց թիւը շատ է այժմ ,
արբուշի ատեն աչքերնին անխնամ թոզլով եզած
են կարճատես : Ասիկէ զատ ձեռագործի կամ գրքի
վրայ շատ նայիլը եւ գլտակի չափազանց գործա-
ծութիւնը կը տկարացունեն տեսողութիւնը : Աղ-
ջիկը արբուշի ատեն , դէպ ի գլուխը եւ կուրծքը
տեղի ունեցած արենախոնուութեան պատճառաւ
զլխուն մէջ տաքութիւն եւ ծանրութիւն կը զգայ,
եւ երբ այդ ատեն դաշամանահոսումը տեղի չունե-
նայ կամ թէ կանոնաւորուած չըլլայ , քթէն արիւն
հոսելով ժամանակի մը համար կը թեթեւնայ
եթէ աղջկան աչքերուն մէջ նայինք , կը տեսնենք
որ ներքին թաղանթն ու խորշերը արիւնալից են ,
եւ այդ նշան է արեան համախոնուութեան : Տեղ
տեղ ալ այս թաղանթը սղախիկ գնդակիկներ դուրս
ցցած է , եւ այդ ալ նշան է թէ արենախոնումը
բորբոքում յառաջ բերած է այն տեղ : Աղջկան
աչքերը կը յոգնին նայած ատեն , կը մթագնին եւ

կը խտխտան , իբր թէ աչքերուն մէջ աւազ փշուած
ըլլար . աղջիկը սէտք կը զգայ շփել եւ թարթիչ-
ները բացխփել եւ այդ ալ ջղայիններուն համար
զիւրաւ սովորութիւն կ'ըլլայ : Որչափ յաճախ
լուացուին աչքերը պազ ջուրով , այնչափ կը զօ-
րանայ տեսողութիւնը : Այս տանն է , ահա , որ
աղջկունք կարճատեսութեան կ'ենթարկուին , վասն
զի աւելի սրայծառ տեսնելու համար զիրք , գրու-
թիւն , ձեռագործ կամ որ եւ իցէ աւարկայ աչքեր-
նուն կը մօտեցունեն , կամ անմտաբար ակնոց կը
գործածեն : Ասողջարանութիւնը կը պահանջէ որ
աղջիկը արբունքի մէջ խնամք տանի աչքերուն ,
եւ չրոնագատէ դանտնք վարժարանական եւ ձե-
ռագործի այնպիսի աշխատութիւններով , որ սուր
տեսողութիւն եւ երկարատեւ յոյնութիւն կը պա-
հանջեն . աղջիկը պարտի այդ ատեն չգրել , չկար-
դալ արուեստական լոյսով , այլ ստէպ ստէպ բա-
ցօթեայ վայրերու մէջ ման գալ , շարժումներ ընել
եւ հետուն նայիլ :

Աղջկանց շատերը արբունքի հասնելով հանդերձ
չեն ունենար դաշտան , չափահասութեան այդ տե-
սանելի նշանը — որ բառ ընտկանին 28 օրը մէկ
անգամ տեղի կ'ունենայ եւ 3 օր կը տեւէ — եւ
որոշեալ օրը դաշտանահասութը երեւնալուն տեղ ,
մէջքի ցաւ , ծննդագործարանին եւ ծիծերուն մէջ
պրկման զգացումներ , որովայնին մէջ խիթեր կամ
ուրիշ ջղային յուզումներ տեղի կ'ունենան , որոնց
մերթ կ'ընկերանայ բոսորագոյն մաղախ մը թու-
րումը : Սովորապէս այս վիճակին պատճառը մարմ-
նոյ կազմուածքը եւ կամ ներքին ծննդագործարա-
նաց տեղական տձեւութիւնն է : Մեղապրելի է մօր
մը ընթացքը , երբ աղջկան այս վիճակը տեսնելով ,

անփոյթ կը գանուի, եւ ժամանակ անցունելով կը սպասէ որ «աղջկան բնութիւնը կարգադրէ պէտք եղածը»: — Երբ դաշտանի հոտումը ուշանայ, բանիմաց բժշկի մը խորհուրդին զիմելու է անպատճառ որպէս զի պատճառը քննելով եւ գտնելով գարմանէ: Ուշանալուն սովորական պատճառն ալ արհնատութիւնը եւ իւր հեռեւորներն են, այսինքն աննորսութեան պակասութիւն, ջղագրգռութիւն եւ մկնակիձկական գրգռականութիւն: Գաշտանի ուշանալը երբեմն ալ նշան է թէ աղջկան մէջ խոզախտի եւ արեան ուրիշ տկարութեան յանկութիւն կայ: Երբեմն ալ անյարմար կենցաղաւարութիւնն է պատճառ, եւ այդ ալ առողջապահական ուղիղ խնամքներով կարելի է բուժել: Տեղական պատճառներէն մին է ներքին գործարանաց բնական հէքին գոցուած ըլլալը. բան մը որ անփորձ բժիշկները շատ անգամ չեն հասկնար: — Ոմանք ալ կանոնաւորապէս չեն դաշտանաւորուիր, վասն զի այդ գործարանին ջիղերուն զգայնութիւնը շատ նուազ կ'ըլլայ. այսպէս են նաեւ ամուր մկաններու տէր եւ ուժեղ գնդերաւոր աղջկունք, որ շատ շարժումներ, ուժգին շունչառեւտուր, գրգռիչ մտնոյ եւ լաւ մարտոգութիւն ունենալով հանդերձ, գրեթէ միշտ դաշտանի անկանոնութիւն կ'ունենան, վասն զի բնութիւնը իւր արտադրիչ գորութիւնը գործարանային ուրիշ տեղերու մէջ ի գործ կը դնէ: Այս վիճակ, միեւնոյն պատճառաւ, կը տեսնուի նաեւ այն աղջկանց վրայ որոնց մարմնոյն կազմուածքը, ոսկորներուն եւ մկաններուն չէնքը, լայն կուրծքը, նեղ կոնքը, զօրաւոր ու խոր ձայնը եւ նկարագիրը աւելի ատնական երեւոյթ մը կու տան իրեն: Այս պարագային մէջ ամէն անգամ դաշտանահոտումը

երակաց եւ ջիղերու ուժովն զբոսութեամբ կը սկսի , բայց կանոնաւորապէս չի վերջանար , եւ յաճախ կը խանգարէ մարմնոյն ընդհանուր առողջութիւնը : Շատ ազջկանց դաշտանի անկանոնութիւնը իրենց սովորական կամ չափազանց նստուկ կեանքին պատճառաւ՝ ստորին որովայնի մէջ արեան լցութիւնն է , որ գործարանաց մէջ խցում եւ դանդաղութիւն յառաջ բերելով , դաշտանաւորման համար արեան պէտք եղած շրջադաշտութեան արդէւք կ'ըլլայ . ասիկա ի վերջոյ պատճառ կ'ըլլայ կանաչախտի : —

Մանկութեան մէջ անխնամ թողուած արիւնատութեան , արբունքի ասեմ կամ ետքը , կանաչախտի գառնալը ամուսնանալ ուղղ օրիորդին համար լաւ նշան մը չէ : Կանաչախտն ալ արեան եւ աննդատութեան հիւանդութիւն մ'է , որ հակառակ ժողովուրդին կարծեաց , ծննդագործարանաց հետ ուղղակի առնչութիւն չունի եւ ամուսնութեամբ չանհետանար : Շատ ազջիկներ կանաչախտի չափազանց ենթակայ ըլլալով հանդերձ կը դաշտանաւորին եւ իրենց երեւի գոյնը չեն կորսնցուներ անմիջապէս : —

Եթէ ազջկան դաշտանը կանոնաւորուի — որով ազջիկը օրիորդական տարիքին մէջ կը մտնէ , բառին անձուկ նշանակութեամբ — ֆիզիքական չափահասութիւնը հոգեկան եւ իմացական կարողութեանց մէջ ալ կը յայտնուի կատարելապէս : Արբունքի առաջին օրերու մէջ թոյլ , մարմնով ու մաքուլ դանդաղ , զբաղգած , մտածկոտ ու ակտուր երեւցող ազջիկները չափահասութեան կանոնաւոր ընթացքին մէջ , գործարանաց զարգացման հետ համընթացաբար , հոգեկան եւ մտաւորական ար-

տայայտութեանց արագ ու կարեւոր փոփոխութիւններ կ'ունենան : Իմացականութիւնն ու գատողութիւնը աւելի հասուն եւ կտրուկ կ'ըլլան . երեւակայութիւնը աւելի կ'ոգեւորի եւ սովորապէս կը գերազանցէ գատողութիւնը . զգայութեան վրայ տեղի ունեցած ներգործութիւնք աւելի որոշ կ'ըլլան , եւ աղջկան փափաքներուն ու գործերուն՝ յողզողութեան ու թեթեւամտութեան նկարագիրը կու տան : Այդ ատեն առաւել զրգուուն եղող ջղաշին եւ արիւնային զրութիւնները այնպիսի զգացումներ եւ զրգումներ կը զարթուցանեն որ , եթէ անմիջապէս գատփօրակութեամբ եւ օրինակով չսանձահարուին կուսական պատուոյն տակ , շուտով կը մատնեն իրենց սեսային զգայական ուղջութիւնը : Այս պատճառաւ մայրը եւ նոյն խոկ օրիորդը ինքնակրթութեամբ պարտին ջանալ որ երեւակայութիւնը միշտ մաքուր եւ բարոյականի սահմանին մէջ մնայ , հետո՝ զգայական սիրոյ մուրեցուցիչ պատկերներէ եւ զրգութիւններէ , բան մը որ զարգիս վէպերը , թատրոնները , գիշերօթիկ վարժարանները եւ սալօնի համախմբութիւնները առատապէս կ'ընծային չափահաս աղջկան : Փորձառութիւնը կը սովբեցունէ թէ արիւնատութեան , կանաչախտի , ջղային ընդհանուր ակարութեան եւ գանազան տեղական հիւանդութեանց պատճառը հեշտագրգիտ եւ անմաքուր երեւակայութեան հետեւանքն եղող մանկամարդական յանցանքներն են : Աւելի խօսելու պէտք չունինք հոս . սաչափ միայն բռնք թէ ընտանեաց բարոյականն է որ պիտի կրնայ յաղթել այժմուս կանխահաս չափահասութեան այս ընդհանուր աղէտքին , այն ընտանեաց՝ մէջ որոնց միտքը , զգածումը եւ մար-

մինը պատուաւորութեան , ճշմարիտ կրթութեան
եւ օգտակար աշխատութեան առո՛ղջ կլիմային մէջ
կը զարգանան : —

Առողջ աղջիկ մը զաշտանի սկզբնաւորութենէ
մէկ . քանի ամիս ետքը ցոյց կու տայ իւր վերահաս
փոփոխութիւնները . այսերը կը կարմրին , աչքերը
կը փայլին եւ ջերմ ու սիրահալ նայուածք մը կ'առ-
նուն . կը խաչի եւ այսերու քաղցր շառագունու-
թեամբ մը կը խոնարհեցունէ արտեւանունք երի-
տասարդին հետազօտիչ եւ ոգոքիչ աչքերուն առ-
ջեւ . բայց մանկական նախկին վախկտութիւնը
անբացատրելի , խորհրդաւոր սակայն գիւրիմանալի
անձնապահօթեան մը , այսինքն անհանդարտ բայց
զգուշաւոր , եւ իւր զգացումները ազատօրէն ար-
տայայտելու ներքին զրգմանը զէմ ոգորոզ խոս-
վութեան մը փոխուած է : Մանկական նախկին
խաղերուն եւ սաարկաներուն փափաքը անհետա-
ցած է այլ եւս . հոգին ուրիշ ճիգերու , ուրիշ փա-
փաքներու եւ ուրիշ միտումներու ուղղուած է .
եւ թէպէտ ներքին ուրիշ զգացումներ եւ գաղա-
փարներ , յաճախ , մասնադարձար կը յուզեն իւր
սիրտը , երբ երազուն աչքերը կորսնցունեն իրա-
կանութեան առարկան , քայց չափահաս աղջիկը
չատ կը հետաքրքրի դեռատի եւ սարիքստ կանանց
հետ լրջօրէն խօսակցելու . կը հետաքրքրուի նաեւ
հասակակից օրիորդաց սրտի-գործերուն , իգական
սեռին պատկանող ընդհանուր խնդրոց եւ այլ մար-
դոց գործերուն : Իգական սեռին խորհրդալից կոչ-
ումն է այդ որ չափահաս աղջկան հոգւոյն մէջ կը
ծագի արշալուսոյ պայծաութեամբ : — —

Օրիորդին գործարաններն ալ յայանի փոփո-
խումներ կը կրեն , եւ այդ՝ բոլորովին ներհակա-

բար չափահաս երիտասարդաց գործարաններուն : Ստորին սրովայնը աւելի մեծ կ'ըլլայ լանջքէն , որ նեղ ու կարճ է . կողիկները այնչափ դուրս ցցուած չեն , որպէս են արանց կուրծքի ոսկորները , որ ուղղահայեաց կերպով կոնքին վրայ կ'երկննան , մինչդեռ ստոնք չափահաս աղջկան քով աւելի լայն կոնքի մը վրայ կ'իջնեն նոյն հաւասարութեամբ : Սիրտը համեմատաբար աւելի փոքր է արանց սրտէն , շնչերակները նուրբ են , արեան եւ իւր կարմիր գնդակիկներուն քանակութիւնը՝ նուազ , ընդհակառակն՝ աւշարանք աւելի ուժով ու գործօն են : Գործարանային այնպիսի կազմուածք մ'է այս որ արամազիր կ'ընէ կինը արիւնատուփեան եւ կանաչախախի : Զգային գրութիւնն ալ ունի իւր առանձնայատկութիւնները : Թէպէտ չափահաս արանց ուղեղը աւելի ստուար է քան կանանց ուղեղը , բայց կնոջ ուղեղը աւելի մեծ է համեմատաբար մարմնոյն ամբողջական մեծութեան եւ նուրբ ջիւղերուն : Զգային գրութիւնը գիւրազրգիւ է , ենթակայ՝ ամէն ազդեցութեան , եւ արամազիր՝ ջղապաւերու ու մկնակծկական հակազդեցութեանց . այս է պատճառը նաեւ մտքի եւ հոգւոյ գիւրազրգութեան , զգայական չափազանց գործունէութեան եւ գիւրազարթ կրքին : Կնոջ մարտդութիւնը շատ արագ է , եւ զարգացեալ լմփային երակները իրենց ծծողական արագ գործողութեամբ շուտապատրաստ հիւթ մը կը գոյացունեն : Ստով ալ կը յայտնուի թէ կինը գիւրաւ կը տոկայ արեան կորուստի եւ ուժասպառ հիւանդութիւններէ ետքը շուտով կը վերակազդուրի : Չափահաս աղջիկը դէպ յերկայն ութիւն ունեցած աճումը լրացունելէն ետքը (ոսկորներու աճումը) այսինքն այն ատեն

երբ , ինչպէս ըսած ենք , ամուսնանալու կարող
ըլլալու տարիքին մէջ կը մտնէ , եթէ իւր բնակա-
նէն , այսինքն մանկութեան մէջ գէր եղած չըլլայ
իսկ , մտքին տակ ճարպոյցին պարարտութիւն մը
կը լցուի եւ այդու կտր , գեղեցիկ ձևեր ածելով
կը կտրանցունէ արբունքի ասեմն ունեցած ցցոսկրոտ
երեւոյթը :

Եւ որովհետեւ աղջկան չափահասութիւնը իրա-
կան սեռի օտկանիդմին յոյժ կարեւոր ժամանակն է ,
առաջին գաշտանը եւ իւր կանտնաւոր կրկնումները
մեծ կարեւորութիւն ունին կնոջ՝ իւր կեանքին
դարնան եւ ամբան մէջ ունենալիք առողջութեան
վիճակին համար : Աղջիկը որչափ ատեն որ իւր
արբունքի տարիքին մէջ գտնուի , իւր մօր ֆիզի-
քական կրթութեան տակ կը մնայ եւ մայրն ալ կը
հակէ իւր աղջկան այդ վիճակին վրայ , գաշտանի
արտաքին երեւոյթներէն դատելով միայն : Իսկ երբ
աղջիկը օրիորդ կոչուելու չափ մեծցած ըլլայ , այն
ատեն գաշտանի խնդիրը , շատ պարտոյաներու մէջ ,
օրիորդին խոհականութեան եւ ինամքին կը թող-
ուի , եւ օրիորդին բնական ամօթդածութիւնը
եւ կամ մօրը կեղծ համեստութիւնը կամ անտարբե-
րութիւնը անկարելի կ'ընեն իրեն՝ պէտք եղած
ճշմարիտ տեղեկութիւնն առնուլ այդ բնական վի-
ճակի ընթացքին վրայ : Բայց այդ ատեն երբ կը
թողուն որ օրիորդը ինքզինքը խնամէ , գաշտանի
պատահական անկանոնութեանց մասին գաղափար
չունենալով , անտեղեակ կը մնայ մինչեւ որ գաշ-
տանի անկանոնութիւնները եւ վտանգաւոր հետե-
ւանքները մարմնոյն եւ առողջական ընդհանուր
վիճակին վրայ յայանապէս երեւին , եւ ահա՛ ,
այդ ատեն մայրը բժշկին կը զիմէ : Բայց այդ զի-

մուժը այնչափ ուշ մնացած կ'ըլլայ որ յայտնի հիւ-
ւանդութիւն մը արդէն սկսած է որուն բուժումը
գրեթէ անկարելի : Քանի քանի անգամներ , իբրեւ
բժիշկ , տեսած ենք որ օրիորդին տկարութեան եւ
հիւանդութեան զլխաւոր պատճառը գաշտանի եւ
իւր անկանոնութեան ստեղծող վարմունք մը ,
եւ կամ այդ մասին գաղափար չունենալը եւ կամ
կարեւորութիւն տրուած չըլլալն է : Լաւ ծառայու-
թիւն մը բրած ըլլալ կը կարծենք , երբ այդ էական
խնդրոյն մէջ օրիորդն , ուրիշին պէտք չունենալով ,
ինքզինքը ֆիզիքապէս խնամելու կարող ըլլալուն
համար պէտք եղած խորհուրդները ուղղակի ներ-
կայացունենք իրեն : Խնդրոյն կարեւորութեանը
համար է որ գիտամար այսպէս երկար կը գրենք .
վասն զի գաշտանի կանոնաւոր պարբերականութե-
նէն է որ գոյութիւն կ'ունենայ իզական սեռին ա-
ռողջութիւնը : Կին մը առանց ասողջութեան , եր-
բէք չի կրնար երջանիկ ըլլալ , վասն զի կ'ընկճի
իւր կոչման պահանջումներուն տակ եւ կամ իւր
ամբողջ կեանքին մէջ թշուառ կ'ըլլայ :

Չենք ուզեր , հոս , ընդարձակօրէն գրել այն եւ-
րեւոյթներուն վրայ որ ազջկան արբունքին ժա-
մանակ առաջին գաշտանի կանխազեկոյց նշաններն
են : Այդ ժամանակին մէջ , ազջիկը իւր մօր խնամ-
քին տակ կը գանուի , եւ ասոր համար ալ պէտք
եղածն ըսած ենք արդէն «Կինն իբրեւ ամուսին»
գրքին մէջ : Հոն ցուցուած է ինչ որ իւր ազջկան
մարմնոյն բարգաւաճման փափաքող խելացի մօր
մը համար գիտնալ եւ ընել կարեւոր է : — —

Երբ չափահասութեան երեւոյթները ժամանա-
կին չեն երեւիր ազջկան վրայ , կամ թէ կ'ուշա-
նան , մայր մը պէտք չէ որ անհողանայ եւ սպասէ

անփոյթ : Մեծ սխալ մ'է նաև երբ օրիորդը քա-
նակով , տեսողութեամբ եւ կրկնումներովը չափա-
զանց դաշտանահոսում ունենայ եւ ատոր տկարա-
ցուցիչ հետեւանքները տակաւ սկսին երեւիլ իւր
վրայ եւ ինքը ծածկել ուղէ վիճակը եւ անտեղի
ամօթղածութեամբ ձայն չի հանէ , կամ թէ դաշ-
տանահոսումը երկար ատեն ցաւերով , մէկ կամ
աւելի օրեր անկողնոյ մէջ կտկրծներով անցունէ ,
եւ այս՝ մինչեւ որ հիւանդութեան մը նշանները
յայտնապէս երեւին իւր վրայ եւ ա՛յն ատեն սկսի
ձանձնալ իւր խօսելու ազատութիւնը : — Դաշտանի
որ եւ իցէ անկանոնութիւն ամէն ատեն էգ մարմ-
նոյն եւ անոր ատողջութեանը համար այնչափ մեծ
կարեւորութիւն ունի , որ չափահաս աղջիկ մը
պէտք չէ լուէ , անխնամ թողու , եւ , անդիտանա-
լով , բնական վիճակ մը համարի դայն : Զայս կ'ը-
սենք , վասն զի կը տեսնենք խելացի օրիորդներ
որք խղերային եւ չափազանց փափկանկատ դաս-
տիարակութեան մը արդիւնք եղող վայելչամոլու-
թեան եւ արուեստակեալ պարկեշտութեան պատ-
ճառաւ կը վրասուին դաճնապէս : Այդ դաստիարա-
կութիւնը փոխանակ իրենց անձերուն օգտակար
եւ ատողջարար միջոցներ հայթայթելու , չափա-
զանցեալ ամօթղածութիւն մը կու տայ անոնց , ո-
րով չափահաս աղջկան անկարելի կ'ըլլայ ձանձնալ
ինքզինքը , իւր բնութիւնը , եւ ատոր խնամքները
թերեւս անհաւատալի թուի երբ ըսենք թէ հար-
սընցու օրիորդներ կան , որ իրենց ի՛նչ ըլլալուն ,
իրենց դաշտանի երեւոյթներուն եւ էգ մարմնոյն
յատկութեանց վրայ անտեղեակ թողուած են ,
չպղծելու համար անոնց «անմեղութիւնը» : Բայց
բարեբաղդարար այժմուս իրական կրթութիւնը

խորտակելու վրայ է առողջապահական կանոններուն անտեղեակ մնալու այդ «անմեղութեան» սահմանները : Մենք այդ «անմեղութեան» ցաւալի հետեւանքները կը տեսնենք հիւանդ աղջկանց եւ կանանց վրայ, որք իրենց մանկամարդական հասակին մէջ իրենց առողջութեան համար պէտք եղած ֆիզիքական խնամքները չեն գործադրած, գաղափար չունենալով ատոնց վրայ : Բայց այդ խնամքներուն մէջ օրիորդին համար մեծ դեր կը խաղայ դատանը , որ ուշադրութեան առարկայ ընելու չափ կարեւորագոյն խնդիր մ'է : Բարոյաւոր օրիորդաց շատերը յայտնած են մեզ թէ իրենց ընական վիճակին անկանոնութիւնները ա'յն ատեն ճանչցած եւ ուշադրութեան առարկայ ընել սկսած են , երբ այլ եւս անհետացած են առողջութիւն ու կորով , եւ հիւանդութեան զանազան նշաններ սկսած են երեւիլ իրենց վրայ :

Իբրեւ ընդհանուր սկզբունք ճանչցունենք թէ երբ դաշտանահոտումը յոյժ նուազ կամ չափազանց առատ կամ ժամանակէն շատ առաջ տեղի ունենայ, կամ ուշանայ կամ երկար տեւէ, կամ ամէն անգամուն մէջքի եւ փորի ցաւով եւ կամ գործարանային ընդհանուր գրգռութեամբ սկսի, ատանց երկար սպասելու, անպատճառ մասնագէտ բժշկի մը դարմանել տալու է :

Բայց որպէսզի այս մասին տգէտ մնացած օրիորդը գիտնայ թէ որո՞նք են դաշտանի անկանոնութիւնները , կ'ուզենք կանոնաւոր դաշտանահոտման երեւոյթները ցոյց տալ եւ մանրամասն բացատրել այդ պարբերական գործողութիւնը կանոնաւոր պահպանելու , տգիտութեան պատճառաւ յառաջ եկած խանգարու մ'ն երն

արգիլելու եւ այդ ժամանակին մէջ
առողջ ապահան ուղիղ վարմունք
մ'ունենալու միջոցները :

Մեր ընթերցողները գիտնալու են թէ առաջին
դաշտանահոսումը եւ իւր կրկնումները ի սկզբանե
անկանոն եւ կիսկատար կ'ըլլան , եւ ապա տակաւ
կը կանոնաւորուին . շատ անգամ ալ թեթեւ ցաւ-
երով տեղի կ'ունենան , որ սակայն անկանոնու-
թիւն ըսել չէ : Եթէ աղջիկը առողջ է , ցուրտ երկրաց
կլիմային տակ 15 տարեկան հասակին մէջ չափա-
հասութեան մարմնական միւս երեւոյթներուն հետ
կը սկսի առաջին դաշտանահոսումը , նախ՝ արգան-
դէն արիւնախառն մաղասային հեղուկ մը թորելով ,
եւ այդ ալ՝ անկանոն պարբերականութեամբ , 6-8
շաբաթը մէկ անգամ կրկնուելով . բայց տակաւ կը
կանոնաւորուի եւ քառաշաբաթական , այսինքն
28 օրուան պարբերականութիւն մը կ'ունենայ ,
եւ ամէն անգամուն ալ ծիծերուն եւ ստորին որո-
վայնին մէջ լեցունութեան , ճնշումի , պրկումի
զգացումներով , մէջքի ցաւով եւ ամբողջ մարմնոյն
զրգուէն վիճակովը կը սկսի : Սակայն , դաշտանի
այս սկզբնաւորութիւնը ենթակայ է երկրին կլիմա-
յին ազդեցութեան . քաղաքարնակ աղջիկները
իրենց զրգոխչ կենցաղավարութեան պատճառաւ
զիւզարնակներէն առ առաւելն մէկ տարի առաջ
կը դաշտանաւորին : — Դաշտանահոսումը կանոնա-
ւորուելէն ետքը միջին հաշուով կը տեւէ 3-4 օր :
Սակեւ քիչ մը կարճ կամ երկար տեւողութիւն մը
— անձին առողջութիւնը առանց խանգարուելու
սակայն — մերթ անհատական կազմուածքի , մերթ
սխալ վարմունքի պատճառաւ է : Միջին Եւրոպայի
մէջ դաշտանի արեան կորուստին չափը կը հասնի

120—150 կումի : Հարաւային երկիրներու մէջ՝
աւելի . իսկ հիւսիսային Գերմանիոյ մէջ կը տար-
բերի 90էն 130 կումի : Ընդհանրապէս՝ քաղաքա-
բնակներունը գեղջկուհեաց դաշտանահասումէն
աւելի է , եւ զօրաւորներունը՝ տկարներու դաշ-
տանահասումէն նուազ : Սարտեաշներունը աւելի
երկարատեւ է քան թխորակներունը :

Գաշտանահասման տեւողութեան մէջ արտա-
թորուած հեղուկն ալ միշտ նոյնը չէ : Առաջին ժա-
մերուն եւ նոյն իսկ օրերուն մէջ այդ հեղուկը
զրեթէ արիւնսխառն ջուր է . ապա բոլորովին
արիւն եւ վերջը վերտաին ջրախառն ու մածուցիկ :
Այդ միջոցին՝ մորթին քրտինքի եւ ճարպի գեղ-
ձերը , մանաւանդ անթամէջերուն մէջ , սրպէս եւ
բերնի արտաշնչումը մասնաւոր հոտ մը եւ թրթ-
ուտ ազդեցութիւն մը կ'ունենան . իւր այդ թրթ-
ուեցուցիչ յատկութեան համար է որ կաթի, թարմ
գարեջուրի , շաքարով եփուած պտուղի պէս թրթ-
ուելու ենթակայ նիւթերը երբ դաշտանի հեղուկին
հոլին կամ անոր բուրման հետ ուղղակի յարաբե-
րութիւն ունենան, կը թթուին—Գաշտանահասումը
երբ 28 օրէ առաջ սկսի եւ կամ 4 օրէ աւելի
տեւէ , կամ թէ ցաւերով , կծկումներով կամ ա-
ռողջական ընդհանուր խանգարումներով տեղի
ունենայ եւ կամ 28 օրէն չի կրկնուի , կամ անու-
րոշ ժամանակներու մէջ երեւի , անկանոն բեւ է
եւ անյապաղ դարմանել պէտք է : Գաշտանը կա-
նոնաւոր վիճակի մէջ պահելու համար օրիորդը
ուղիղ վարմունք ունենալու է , եւ ասոր համար
ալ գիտակցութիւն ունենալու է խնդրոյն : —

Քանի որ մարմնոյ մաքրութիւնը ընդհանրապէս
ամէն մարդու , բայց մասնաւորապէս իգական սե-

որն առողջութեան էական պայմաններէն մէկն է ,
—որու մասին պիտի գրենք տալա—ուստի կ'ենթա-
դրուի թէ Ֆիլիքական լաւ կրթութիւն առած աղ-
ջիկ մը ամէն օր լուացուելու , յաճախ լողնալու
եւ ճերմակեղէնները փոխելու սովորութիւն ունե-
ցած ըլլայ : Ամբողջ մարմինը օրը մէկ անգամ եւ
ծննդագործարանները մէկ քանի անգամներ — ցր-
տառութենէ զգուշանալով — լուալը , շարաթը մէկ
անգամ տաք բաղնիք երթալը , ամբան եղանակին
մէջ ցուրտ չեղած ատեն ամէն օր ծովու կամ
գետի մէջ լողնալը կ'նոյ մը առողջութեան զըլ-
խաւոր պահանջումներէն մէկն է : Միայն թէ դաշ-
տանի ժամանակ թէ տաք եւ թէ պալ բաղնիք-
ները դադրեցունելու է : Իսկ ընդհակառակն , մաք-
րութեան համար , ծննդագործարանին լուացումը
պէտք է շարունակել զաղջ ջրով եւ սպունգով ,
զգուշանալով սակայն ցրտառութենէ : — Եթէ դաշ-
տանահոսումը երկար տեւէ , այսինքն երեք օրէ
աւելի , կամ թէ այդ ժամանակին մէջ աւելի ա-
ռատ , կամ 4 շարաթէն առաջ պատահի , պէտք է
սահման մը դնել ատոր , եւ եթէ աղջիկը հիւանդ
ըսուելու չափ տկար չէ , ներելի է անփնաս դեղ մ'առ-
նուլ (այսինքն 20 կուամ Teinture de Cannel եւ 10
կուամ Acide phosphoriqueի բաղադրութենէն , եր-
կու ժամը մէկ անգամ քիչ մը ջուրի մէջ 20 կա-
թիլ կաթեցունելով խմել) , վասն զի գործարանա-
յին կազմուածքը մինչեւ յաջորդ դաշտանահոսում
կարող չըլլալով պակասած արիւնին տեղը լեցունել ,
արիւնատութիւն ու մարտդական տկարութիւն
յառաջ կուգայ : —

Դաշտանի ատեն զգուշանալու է ցրտառութե-
նէ . պէտք է տաք պահել մանաւանդ ստորին որո-

վայնը , սրունքները եւ ոտքերը : Պէտք է պահ-
պանել ոտքերը ցուրտէ եւ խոնաւութենէ : Զգեստ-
ները սեղմ պահելու է , որպէս զի ցուրտ օդը ան-
թամէջերուն մէջ չմտնէ : Լաւ է դաշտանի ատեն
փորկապ մը կրել , որպէս զի որովայնը տաք մնայ ,
եւ մաքրուելէ ետքն ալ պէտք չէ անմիջապէս թո-
ղուլ զայն , այլ մէկ երկու օր եւս պէտք է կրել ,
մանաւանդ ձմրան մէջ կամ փոթորկալից օրեր :

Ասիկէ զատ զգուշանալու է նաեւ մարմնական
ծիւղերէ , ուժգին շարժումներէ եւ յոգնութիւննե-
րէ : Այն օրիորդք որ դաշտանի ատեն պարահան-
դէս կ'երթան , մեծ անմտութիւն մը կը գործեն եւ
մէկ գիշերուան զբոսանքի համար իրենց ներքին
գործարանները անբուժելի հիւանդութեանց կ'են-
թարկեն : Եթէ օրիորդը դաշտանի ատեն խոնջու-
թիւն , կոնքին մէջ ծանրութեան զգացում , մէջքի
ցաւ զգայ , պարտի հորիզոնական դիրքով պառ-
կիլ մինչեւ որ անհետանան այլ ցաւեր . ընդհա-
կառակն՝ երբ ինքզինքը տկար չզգայ եւ անկանոն
պատահմունք սեղի չունենան , պէտք չէ ծուլա-
բար հանդիստ փնտռել եւ նստուկ մնալ . պէտք է
առանին սովորական զբաղումներով մարմնական
թեթեւ շարժումներ ընել , ամէն օր չրջագալիլ
մաքուր օդին մէջ՝ առանց յոգնելու եւ կերատու-
թեանը մէջ չգործածել որեւիցէ զբոսիչ եւ փքո-
տեցուցիչ ուտելիք , մանաւանդ՝ համեմ եւ ոգելից
ըմպելիք , այլ սնանիլ պարզ ու չափաւոր ուտե-
լիքով : Անքուն մնալ , ձի հեծնել եւ խորտուրորտ
տեղերէ կառքով անցնիլն ալ մնաստկար կրնան
ըլլալ :

Հոգեկան վիճակն ալ պէտք է հանդարտ պա-
հել . զգուշանալ պէտք է վշտի , բարկութեան եւ

զարհուրանքի յոյզերէ , որք կրնան յանկարծապէս
դադրեցունել զաշտանահոսումը , որուն վտանգա-
ւոր հետեւանքները տարիներ ետքն իսկ զգալի
կ'ըլլան : Նոյնպէս՝ պէտք է հեռի պահել երեւա-
կայութիւնն ու զգայութիւնը սեռային եւ հեշտա-
կան պատկերներէ եւ զգացումներէ , որպէս զի
դաշտանի ատեն արդէն գրգռութեան մէջ գանը-
ւող ներքին ծննդագործարանք առաւել եւս չը
գրգռին եւ տեղի չարուի դաշտանի առատութեան
կամ անոր յաճախակի կրկնութեան : Աւելորդ է
ըսել թէ պարկեշտ աղջիկ մը արտաքին զգու-
թեան չենթարկեր ինքզինքը :

Չափահաս աղջկանց դաշտանի յանկարծական
դադարումը ցրտառութեան հետեւանք է յաճախ .
այդ ատեն արեան ուժպին համախաւնութիւնք կըր-
նան տեղի ունենալ զլիսու , կուրծքի եւ որովայնի
ներքին գործարանաց մէջ , երբ բնութիւնը անմի-
ջապէս չվերադարձունէ կանոնաւոր դաշտանահո-
սումը , եւ կամ , անմիտս կերպով , զանազան տե-
ղերէ արիւն չհանէ , ինչպէս՝ քիթէն , լինտերէն ,
նախաղիթէն : Յրտատութեան , զարհուրանքի եւ
կամ հոգեկան վշտի կամ յոյզի մը պատճառաւ
դաշտանի յանկարծական դադարումը պէտք է ան-
միջապէս պատշաճ կերպով վերահաստատել . (յան-
կարծապէս ջերմէ , փսխեցուցիչ կամ լուծիչ ան-
յարմար դեղերէ , սատտիկ տապէ , տարափոխիկ
հիւանդութեան ապականութենէ յառաջ եկած դա-
դարումը պէտք է բժշկի ինսամքին յանձնել , վասն
զի այդ պարագաներուն մէջ խոհեմութիւն չէ ինք-
զինքն անձամբ դարմանելը) : Բայց երբ մարմնոյ
ամբողջական հիւանդութեան մը նշաններ չի կան ,
եւ կամ թէ՛ զողով , ջերմոտ գրգռութեամբ , մէջ-

քի , սրունքի ցաւերով , կամ ցայլտակրին վրայօք՝ ստորին որովայնը շօշափուած ատեն զգացուած դիւրազգայութեամբ յայանուող արգանդային սաստիկ բորբոքում մը չի կայ (եւ այս ալ ցրտառութեամբ , մարմինը տաք եղած , քրանած ատեն պազ ջուր խմելով , չափազանց պարելով եւ ջեռուցիչ խմելիքներով շատ դիւրաւ յառաջ կու գայ) այն ատեն օրիորդը պարտի անմիջապէս հոգ տանիլ՝ որ յանկարծապէս դադրած դաշտանահոսումը շարունակուի : Ասոր համար պէտք է մարմինը մինչեւ սիրար կամ կուրծքը $37\frac{1}{2}$ աստիճան (հարիւրամասն ջերմաչափի) տաքութիւն ունեցող ջուրի մէջ գնել , այնպէս որ մարմնոյն ամբողջ ստորին մասն ջուրին մէջ մնայ : Եթէ հետեւեալ օրն , ընտանեկան պատճառներով , անկարելի ըլլայ կրկնել զայդ , պէտք է միևնոյն տաքութիւնը ունեցող ջուրի մէջ նստուկ լողանք մ'ընել եւ ասոր մէջ ալ բաւական չափով երկնուկի թէյ խառնելու է . ետքը տաք ջրով ոտքի լողանք մը՝ որուն մէջ մոխրաջուր կամ ափ մը լիցուն մանանիսի փոշի աւելցունելու է : Ասկէ զատ չոր ապիկիք , երկկամանց (մէջքի) վրայ եւ ազդրերու ներքնակողմերը խոշնկի մուխին բոնուած ասուեակի կտորով մը ամէն օր չփել : Այս դարմաններն ընելով հանդերձ պէտք է բացօթեայ վայրերու մէջ ման գալ , մարմնական աշխատութեամբ զբաղիլ առանց յոգնելու , եւ կանոնաւոր՝ թեթեւ կերպով մնանիլ : Եթէ այս դարմաններն ընելէն մէկ քանի օր ետքը դաշտանահոսումը չի վերսկսի , առանց սպասելու բժշկի դիմել պէտք է :

Եթէ դաշտանահոսումը ժամանակ մը կանոնաւոր տեղի ունենալէն ետքը , առանց ցրտառու-

Թեան կամ յայտնի պատճառի մը ուշանայ եւ փոխանակ արիւնհոսման , զանազան ցաւեր ըզգացուին , մանաւանդ գլխու , կոնակի , մէջքի ցաւեր , գրգռականութիւն , խիթեր եւայլն . պէտք է ԱՆՄԻԶԱՊԷՍ իմացունել բժշկին որ քննելով ըստ այնմ դարմանէ : Այս վիճակին գլխաւոր պատճառը արիւնատութիւնն է : — —

Այժմ վերագտնանք մաքրութեան խնդրոյն , որ առողջութեան անհրաժեշտ պայմանը եւ օրինորդին գեղեցկութեան էական տարրն է : Գեոհասա ազջիկը պէտք է որ կանուխէն ընտելանայ մաքրութեան եւ ատկէ քաղէ ատոյգ ու երիտասարդ պահող յատկութիւններ : Առանց մաքրութեան ո՛չ առողջութիւն կարելի է եւ ոչ՝ արտաքին հաճելի երեւոյթ : Մաքրութիւնը կը վերակենդանացունէ մարմնոյ եւ մտքի ամէն պաշտօնները : Նոյն իսկ տղեղ կին մը կատարեալ մաքրութեամբ՝ հաճոյատեոյի է : Կատարելագոյն գեղեցկութիւնն իսկ անյարգ կը մնայ անմաքրութեամբ :

Հին ատենի այն ժողովուրդները որ իրենց քաղաքակրթութեամբը, խելքովը, արուեստովը, գեղեցկութեամբն ու ճաշակովը երեւելի եղած են , իրենց մաքրասիրութեամբ ալ նշանաւոր էին , եւ պատմութեամբ հաստատուած իրողութիւն մ'է թէ մաքուր ժողովուրդները առողջ եւ զօրաւոր էին , թէ՛ մաքուր կիները ամէն ատեն առողջ , զուարթ եւ տոկուն եղած են : Տեսէք Անգլիան : Ժողովուրդ մը որչափ յառաջացած ըլլայ քաղաքակրթութեան եւ բարուց ազնուացման մէջ՝ այնքան առաւել կարեւորութիւն կու տայ մաքրութեան , եւ այս իսկ է սիրոյ եւ յօժարութեան դայեակը , եւ անձին հաճոյալիբ աշխատութեան ու ընական

գեղեցկութեան տեւական նկարագիրը : Մաքրութիւնը մեծ առընչութիւն ունի նաեւ մորթի խնամքին հետ : Անզգլիացի մայր մը գրած է իւր ազջկան . — «Կուզե՞ս գեղեցիկ եւ հաճելի ըլլալ . — գեղեցիկ ըլլալ եւ գեղեցիկ մնալու գերազանց գեղագիրն է մաքրութիւնը , բառին ընդարձակագոյն նշանակութեամբ : » —

Հին ազգաց մէջ — մարմնոյ առողջութիւնն ու զօրութիւնը պահպանելու համար — մաքրութիւնը կրօնական պարտաւորութիւն մ'եղած էր , եւ մաքրութենէն անբաժան եզոզ յաճախ լուացումն ու բաղնիքն ալ՝ աստուածահաճոյ գործ մը : Իսկ մեր օրով , մեր այժմու տարրական ըմբռնումներով , ասոնք մեր անձին , մեր բարօրութեան համար օրհնեալ պարտաւորութիւն մ'ըլլալու են . եւ ազջիկ մը , մանաւանդ իւր մանկամարդութեան հասակին մէջ գանուող օրիորդը , որ կ'ուզէ հաճելի եւ գեղեցիկ ըլլալ , մաքրութիւնը անհրաժեշտ պարտաւորութիւն ճանչնալու է անձին համար :

Մաքրութեան դիտաւոր առարկան մորթին է : Իւր մորթին մաքրութեան խնամք տանողը անխնամ չի թողուր նաեւ իւր մազերն ու եղունգները : Մարդուս մորթը եթէ անմաքուր բանի մը չդպի իսկ , ամէն օր կ'աղտոտի . որչափ զգուշութեամբ ծածկուի մորթը , որչափ մաքուր ու թարմ ըլլայ շապիկը , դարձեալ կ'աղտոտի եւ կը սեւնայ մորթը , մինչեւ իսկ սպիտակամորթ օրիորդինը : Ասով կը յայտնուի թէ՛ այդ ազար ս'չ միայն դուրսէն ընդունուած փոշիներէն կը գոյանայ , այլ մորթէն ալ դուրս կ'ելնէ . եւ սպիտակ մարմնոյն հիւթանշատական մէկ գործողութիւնն է : Արտաքին մորթը տեսակ մը գործիք է որ ամխածին եւ շոգի կ'արտաշնչէ եւ

այդ շողին որ բազկացած է ազէ, թթուէ եւայլն, քրտինքն կը վերածուի : Մորթը գործիք մ'է նաեւ տեսակ մը իւզոտ ճարպ արտադրող որ մորթին կակղութիւն կու տայ եւ մազերը կ'իւզոտէ : Գործիք մ'է նաեւ որ կը փոխէ ինքզինքը (մորթը), փափուկ ու փոշենման նուրբ մասնիկներ անջատելով իրմէ : Մարմնոյ տաք ու տամուկ վերնամորթին այդ թեփերը ճարպոտ մասնիկներու հետ ազատոտ, կծու եւ դարչահոտ խմորի մը վերածուելով մարմնոյն ծակոտիքը կը խցեն եւ մորթին պաշտօններուն արգելք կ'ըլլան, կը զրգուն մորթին փոքրիկ գործարանները, կ'արգելուն հիւթերու անջատումը եւ յառաջ կը բերեն կարմիր ուռեցքներ, պաւլաներ այսինքն կորեակներ եւ տեսակ տեսակ այտումներ, այդ ատեն մորթը եւ ճերմակեղէնները կ'ազտտան, կը հոտին եւ յառաջ կը բերեն մարմնոյն ազտտութիւնը : Երբ այս վիճակը նկատողութեան անուռք, շուտով կը համոզուինք թէ յաճախ ճերմակեղէն փոխելը եւ կանոնաւորապէս մարմինը լուալն ու լսալնիք երթալը անհրաժեշտ պէտք մ'է առողջութեան եւ արտաքին հաճելի երեւոյթի համար : — Մորթին՝ անմաքութեան պատճառաւ արդիլուած գործունէութիւնը կը վնասէ նաեւ արեան սրալիութեան եւ ներքին գործարանաց, եւ ոչ կամ կանուխ, եւ մինչեւ իսկ տարիներ ետքը այնպիսի հիւանդային վիճակներ յառաջ կը բերէ, որ հաճելի երեւոյթի մը յետամնաց հետքերն իսկ կ'աւերեն : — Առողջ եւ զեղափթիթ օրիորդին առողջութեան համար, իւր անձին տեւական եւ ինամտ մաքրութենէն զատ ուրիշ ազգեցիկ միջոց մը չունինք պատուիրելու :

Մորթի այս ինամքին կը պատկանին նաեւ մա-

զերու եւ եղունգներու խնամքը , վասն զի առնք
ալ գործարանային սերտ յարարերու թեան մէջ են
մորթին հետ : Մազերը կը մասնակցին մորթի ամէն
տեսակ հիւանդութեանց :

Կ'արժէ որ քիչ մը երկար զրենք մազերու արը-
ուելիք խնամքին վրայ , որպէս զի կարելի ըլլայ
իզական սեռին հերաթափութեան առաջքն ասնուլ ,
մանաւանդ՝ մանկամարդութեան մէջ , եւ խափա-
նել օտար կեղծամներու միջոցաւ բնական մազե-
րու պակասը լեցունելու յիմարամտութիւնը :

Մազը մարդուս գլխուն գլխաւոր զարդերէն մէկն
է , որ երբ պէտք եղածին պէս չխնամուի , կը թափի
Գեղեցկին ճաշակը չի գոհանար ինչպէս գիտենք , լիկ
մազով . այլ կ'ուզէ որ ճոխ , առատ , երկայն ու մե-
տաքսանման ըլլայ եւ հաճելի գոյն մ'ունենայ այդ-
Հնապոյն ժողովուրդներն իսկ մազերու գեղեցկա-
ցուցման համար զանազան գեղազեղեր գործածած
են , եւ Գեղեցկին ճաշակը մեր օրով իսկ հիանալէ
չի գաղբիւր բնութեան կողմէ իզական սեռին արը-
ուած այդ օժիտին վրայ , երբ լաւ խնամուած ու
գեղեցիկ ըլլայ : Ժողովուրդ մը որչափ առողջ ըլ-
լայ , այնչափ զօրաւոր կ'ըլլան իւր մազերը , եւ
կանայք պէտք չեն ունենար իրենց մազերը գե-
ղեցկացունելու համար արուեստական միջոցի զի-
մելու : Գիտեցէ՛ք անգլուհւոյն վարսերը . որիչ
ազգաց իզական սեռին նախանձը շարժելու չափ
սքանչելի են . բայց արուեստական միջոցներու չի
զիմեր ան , գեղեր չի գործածեր իւր մազերուն հա-
մար , այլ առողջապահիկ խնամք , որ բնական գե-
ղազեղն է . եւ մարդ կը զմայլի տեսնելով անոր
ալեճեւ վարսերը , որ կը փայլին իրենց մաքրու-
թեամբն ու առողջութեամբը , ծոճրակին ու քուն-

քին շուրջն ու վրան ուրուած կամ ուսերն ի վար ձգուած , երկայն ու առատ :

Մագերու արուելիք խնամքին միակ նպատակն է , շարունակ , մինչեւ ի պառաւութիւն առատ , փայլուն եւ զօրաւոր պահել զանոնք . ուստի խնամել պէտք է մագերը որ չթափին , ուժովն ու աճին : Բայց որովհետեւ մազն ինքնին գործարանային մարմին մը չէ եւ հետեւարար ուղղակի կերպով ենթակայ չէ վնասակար կամ օգտակար ներգործութեան մը , ուստի զլիւս մորթը պէտք է մաքուր եւ ուժով պահել , վասն զի այդ մորթին մէջ տեղաւորուած են մազի արմատները , որ այդ մորթէն կը քաղեն իրենց աճման , ուժաւորման պատճառները : Պէտք է զիտնալ որ մագերու արուած առողջապահական խնամքը արմատին , այսինքն մագերուն այդ կենդանի մասին հետ կը զբաղի , մինչդեռ գեղապեղերը մագերուն անկենդան մասերուն հետ կը զբաղին , միմիայն սիրուն , փայլուն հաճելի գոյն մը եւ տեսք մը յառաջ բերելու համար : Սա ալ կայ որ՝ առողջապահիկ հիմնական խնամքները գեղապեղերուն տեղը կը բռնեն գերազանցապէս , մինչդեռ լոկ գեղապեղերու գործածութիւնը — որ ինչպէս ըսինք , մագերուն լոկ շոշափելի եւ տեսանելի մասերուն հետ կը զբաղի , եւ անոնց կենդանի մասին հետ գործ չունի — վրատահ եղէք որ քիչ ժամանակէն հերաթափութեան պատճառ ըլլալով , բնական մագերուն թանձր հիւսքերուն տեղ , դարչելի կեղծամտերուն կարօտ կ'ընէ մարդս :

Երբ մազ մը փրցունենք , կը տեսնենք որ այդ մազին ծայրը ճերմակ գնդիկ մը կայ . ժողովուրդն արմատ կը կոչէ զայն , բայց ձագարածեւ փոքրիկ

ու նուրբ մորթ մ'է այդ որ իւր մէջ հիւթանջատական գործիք մը ունի : Արդ, այդ մասին յաճախակի փրթիլը կամ մագերուն ուժգնակի կաշկանդումը կը գրգռեն եւ կեղծանեն այդ հիւթանջատական գործիքները (արմատները), եւ գլխաւորապէս այդ մեքենական պատճառաւ է որ շատ աղջկանց եւ կանանց մագերը ցանցառ են, մագերու ճեղքերը լայնցած եւ գլուխնին կնտած :

Ուստի գործնական եւ բնդհանրական կանոն մ'է զգուշանալ մագերը կաշկանդելով անոնց արմատները գրգռելէ, այսինքն զգուշանալու է մագերը խիստ եւ ուժղին կապելէ, ամուր հիւսելէ, թնճուկը խստութեամբ պարզելէ եւ կամ սանտրելէ : Այս պատճառին համար, մագերը միշտ թոյլ հիւսելով հանդերձ պէտք է մերթընդ մերթ փոխել անոնց ճեղքերը — վասն զի այդ անդերուն մագերը միշտ աւելի ուժղին քաշուելու ենթակայ են — եւ զիչերը թուլցունել ամէն կապու հիւսք, եւ որ կարեւորն է՝ սանտրել, խոզանակել եւ թեթեւ գգակի մը մէջ պահել զանոնք :

Ասկէ զատ կան զանազան սուր հիւանդութիւններ որ օտկանիւղմին վրայ ուժգնապէս կը ներգործեն եւ մարմնոյ մորթին թեփոտելուն պատճառ կ'ըլլան, որով գլխու մորթն ալ թեփոտելով կը մլնատէ մագերու արմատներուն եւ հերաթափութիւն յառաջ կը բերէ : Այդ ատեն պէտք է մարմնը ուժաւորել, որպէս զի մագի արմատներն ալ զօրանան եւ իրենց աճումը վերսկսի :

Արդ, ինչպէս ըսինք, մագուր պահելու է գլուխը, լուալով : Ամէն առաւօտ միայն սանտրելն ալ բաւական չէ, ատով մագին թափուկները եւ մորթին թեփերը կ'ելնեն, բայց ծակաին իւր աղտերէն չի

մաքրուիր . ասկէ դատ, գլուխը չոր չոր յաճախակի
սանտրեկն ալ մտրթին փափուկ գեղձերը կը գրգռէ,
որ այդ ալ տեսակ մը քերթեկ է եւ շատ անգամ
կը կարմրցունէ եւ կ'արիւնստէ մտրթը : Երբ մարդ
գլխուն վրայ տեսակ մը խողտանք, քերեկու պէտք
կը զգայ , ատիկա նշան է թէ գլխու մտրթին գեղ-
ձերը որ եւ իցէ պատճառով մը գրգռուած են . ա-
տոր համար քերեկ կամ սանտրեկը օգուտ չունի ,
ալ աւելի կը գրգռէ . միակ դարմանը՝ լուայն է :

Կարեկի չէ որ առանց լուայու առողջ մնայ
գլխու մտրթը եւ զօրանան ու աճին մազերը :
Բայց ժողովուրդին մէջ գլխու մազերը լուայու մա-
սին նախապաշարու մը կայ, որպէս թէ այդ լուա-
ցումը հարբուխ , յօգացաւ , աչքի ցաւ եւ այլն կը
պատճառէ : Խօսքերնիս տկարներուն, հիւանդկախ-
ներուն եւ ջղացաւոսներուն համար չէ . անոնք,
քնական է որ զգուշանալու են : Կան շատեր ալ որ
առանց հիւանդ կամ տկար ըլլալու կը վախնան այդ
լուացումներէն . ասոնք այլ եւս սկսելու են տակաւ
վարժուիլ այդ լուացման , տակաւ ետ կենալ շատ
տաք պահող զգեստ հագնելէ, եւ փափուկ չպահել
իրենց մարմինը : Մեր խօսքը առողջներուն համար
է, որ կանոնաւոր կերպով գործադրուած լուացում-
ներէն չեն վնասուիր : Եթէ պաղ առնուն , ատիկա
գլուխ լուայէն չէ , այլ անխոհեմ լուացումնքէ ,
կամ լուացուելէ ետքը գլուխը անխնամ պահելէ ,
եւ կամ յանկարծ պաղ ջրով լուայէ :

Քիչ մ'առաջ անգլուհւոյն, մանաւանդ բարեկեցիկ
դասակարգին միտաբասանման մազերուն վրայ կը
սքանչանայինք . ատիկա, իրենց սովորութիւն ըրած
մաքրատրութեան հետեւանքն է եւ իրենց մաք-
րութեան գլխաւոր միջոցն ալ լուացումն է : Ըն-

Թերցորդս զայս կարգալէ, ետքը եթէ անդդիացի կնոջ մը հանդիպի, ուշադրութեամբ թող զիսէ անոր գլխու մազերուն ճեղքերը, որչա՛փ մաքուր, անաղտ, փայլուն ու անհոտ է գլխուն մորթը, թէ մազերը սրպիտի՞ զեղեցկութեամբ՝ մետաքսի թելերու պէս՝ դուրս ելած են այդ կաթնաթոյր մորթէն :

Հերաթափութեան դէմ, եւ կամ զեղեցիկ ու թանձր մազեր ունենալու համար փնտուռած ամէն սպեղանի կամ հեղուկ անօգուտ բաներ են : Գլուխը զեղեցկացունելու համար պէտք է զէմքին, վզին ու ծոճրակին պէս խնամքով լուալ նաեւ զայն :

Իայց այդ լուացումը ե՞րբ եւ ի՞նչպէս ըլլալու է : — Առ նուազն շաբաթը մէկ անգամ, իսկ աղտոտ գլուխներու համար շաբաթը երկու անգամ : Յարմարագոյն ժամանակն է իրիկունը, երբ մարդ դուրս ելնելու պէտք չունի եւ լուալէ ետքը կարելի է պահպանել գլուխը գգալիով մը : Լուացումէն անմիջապէս ետքը պէտք չէ տաք մորթը հովի դէմ բռնելով շողխացումը, այսինքն գլխու մորթին արտաշնչութիւնը դադրեցունել, կամ թէ՛ հիւսակով, սեղմելով՝ մազերուն եւ գլխու մորթին կատարելապէս չորնալն արգելուլ :

Գալով լուացման եզանակին, նախ հիւսքերը քակելով եւ մազերը լայն ու ցանցառ սանարով մը երկու կողմին սանարելէն ետքը, մաքուր եւ ս՛չկակուղ խողանակով մը խողանակելու է, մինչեւ որ մաքրութին եւ յզկութին : Յետոյ սկսելու է գլխու մորթը լուալ, սապէս. լաւ տեսակ աճառը ասուեակի կտորի մը վրայ քսելով եւ գաղջ ջուրի (անձրեւի) մէջ թաթխելով շփելու է ճեղքը, եւ այսպէս շարունակելու է մատի ծայրովը նոր նոր ճեղքեր բանալով : Յետոյ, գլուխը՝ կոնքի մը վրայ բռնած՝

սպունգով մը լուալու է մազերը մեզմիւ մինչեւ որ վար իջնէ աճառը ամբողջապէս : Ազկից եաքը փափուկ անձեռոցով մը չորցունելու է նախ գլխու մորթը եւ ապա՝ մազերը , փափկութեամբ . յետոյ մաքուր սանաբով մը վերստին սանաբելու է մազերը տակէն վեր եւ մաքուր խողանակով մ'ալ խողանակելու է . ծածկելու է գլուխը թեթեւ շղարշակապով մը՝ մազերը իրենց բնական վիճակին մէջ կախուած , եւ այդպէս ձգելու է ժամանակ մը . ապա առանց ամուր հլուքերու , գդակի մը մէջ պահպանելու է գանձնք : —

Օրիորդք սովորապէս շատ հոգ կը տանին մոյն քի համար , բայց առանց գործածելու ասոր յարմար միջոցը , որ է՝ մորթի կատարեալ մաքրութիւնը : Մեծապէս կը սխալին եթէ գործածեն այն գունազեղերը , որոնց համար , կ'ըսուի թէ , մաքուր , հաճելի , փափուկ եւ առաձիգ կը պահեն մորթը : Օրիորդք պէտք է զիտնան թէ «գեղեցիկ մոյնք» ի՞նչ ըսել է : Այդ արուեստական զեղերը կ'եզձանեն մորթը , կը խանգարեն մորթին գործունէութիւնը եւ այնպիսի վիճակներ յառաջ կը բերեն ուրկէ զգուշանալ պարտէին օրիորդք : — Բայց ի՞նչ է գեղեցիկ մոյնք ըսուածը . — վերնամորթին յոյժ նրբակազմ գործարանային դրութեան կանոնաւոր ընթացքէն յառաջ եկած երեւոյթ մը , որ բովանդակ մարմնոյն որպիսութիւնը՝ այսինքն , զանազան յատկութեանց ամբողջութիւն մը կը ներկայացունէ աչքին : Այդ յատկութիւններն են մաքրութիւն , անհոտութիւն , սպիտակութիւն , փափկութիւն , փայլ , թափանցկութիւն , առուզութիւն եւ առողջ գոյն , բիծերու եւ այտուժներու չգոյութիւն : Արտաքին եւ ո՛չ մէկ միջոց կրնայ տալ մորթին՝ այս

յատկութիւնները , եթէ ո՛չ՝ մաքրութիւնը եւ կանոնաւոր լուացումներով ու բազմիքներով մորթը բրտացունելը . պէտք են նաեւ՝ ոչ չափազանց տաք եւ ո՛չ ալ պաղ պահող զգեստներ , ճերմակեղէնի յաճախ փոփոխում , մաքուր օդ եւ զօրաւոր շնչառութիւն , օդատուն բնակարան , մարմնական չափաւոր շարժում , լաւ մարտողութիւն եւ բնական պէտքերու կանոնաւոր արտահանում : — Նստուկ կեանք ունեցող , բացօթեայ տեղեր չպարտող , պնդութիւնն անխնամ ձգող այն աղջիկները որ մարմնական աշխատութիւններ չեն ընելու եւ լաւ կ'ուտեն ու կը խմեն , նաեւ անոնք որ յաճախ ընկերութենէ ընկերութիւն կը յածին , գրգռուն կեանք մը կ'անցունեն եւ զիշերները չեն քնանար , անկարելի է որ գեղեցիկ մոյնք ունենան . եւ գեղեցիկ մոյնք ըսուածն ալ նոյն խակ առողջութիւնն է որ կանոնաւոր՝ անզրգիս եւ չափաւոր կենցաղաւարութեամբ միայն գոյութիւն կ'ունենայ : —

Ինչպէս որ մազերն ու եղունգները մորթին առողջութեան հետ գործարանային ներքին յարաբերութեան մէջ են , այնպէս ալ ակուաները՝ մարտողական լորձնաթաղանթերուն հետ : Խնամարուած մարտողութիւնը , հակասակ արուած խնամքներուն , կ'եղձանէ ակուաները , եւ շատ օրիորդաց ակուաներու ճշմարիտ խնամքը է ապէս կանոնաւոր մարտողութիւն եւ ուղիղ կերատութիւն մ'ունենալը պէտք է ըլլայ : Բերնին եւ ակուաներուն արուած տեղական խնամքը լոկ օգնութիւն մ'է նպաստակին համար , այսինքն այդ խնամքը սա՛ օգուտը կ'ունենայ միայն որ բերնին մէջ , ակուաներուն մնասակար որ եւ իցէ թթու ժողովուրդուն արգելք ըլլալով լինուելը չեն զրգոյր : Բայց երբ ակուաները արգէն

Ֆեասուած , փտած ըլլան, միակ ինամքը զոր կարելի է տալ , զանոնք քաշել տալով անոնց տեղ արուեստական ակուաներ գնելն է : Բայց ատամնարոյցի համար ալ մեծ զգուշութիւն ընելու է , վասն զի անոնց մէջ շաղկաթաններ կան որ ակուաներուն խերը կ'անխձեն եւ որոնց միակ կասկածելի յատկութիւնն ալ իրենց ածնութիւնն է : —

Օրիորդին Ֆիզիքական ինքնախնամութեան կարեւոր մէկ կանոնը եւ մաքրութեան մասին կատարելիք մէկ պարտաւորութիւնն ալ արտաքին երեւոյթին անփոյթ չգտնուելով ամէն ատեն մաքուր եւ կարելի եղածին չափ պարզ բայց վայելուչ հագուած ըլլալն է . անպատշաճ բան է որ օրիորդը մինչեւ կէս օր կամ աւելի ուշ , վրան զուխը թափթըփած սլըքտայ տան մէջ վեր վար : Օրիորդը պարտի ոչ միայն օտարին ասջեւ , այլ ինքն իրեն համար ալ կոկիկ ու վայելուչ հագուելու Խնչպէս որ օրիորդը պարտի ինամել իւր մարմինը , — եւ արտաքին երեւոյթն ալ՝ զգեստաւորմամբ՝ այդ ինամքին մէկ մասն է — այնպէս ալ այս կրթութեան ընծայած միջոցները ոչ թէ հաճոյանալու կամ սլըքելու նպատակին , այլ մարմնոյ եւ մտքի առողջութեան համար ըլլալու են : — Օրիորդաց շատերը կարեւորութիւն չեն տար մեր այս ըսածին , բայց մաքրութիւնը մարմնական ինամք մ'ըլլալով հանդերձ հոգեկան ինամք ալ է , հոգեկան ինամքն ալ մարմնոյ առողջութեան ինամք մ'է : Խնչպէս որ մարդ առանց մտքի մշակման կ'եղծանի մարմնով , այնպէս ալ առանց մարմնոյ մշակման կ'եղծանի մտքով : Առողջապահական այս երկու կրթութիւններն ալ պէտք է որ լրացունեն զիրար : Մարմինն եւ հոգի իրարու քով ապրող անջատ էակներ չեն , կամ

հիւսուածքի մը պէս իրարու մէջ չեն մտած , այլ թէ գործարանի եւ թէ գործունէութեան մասին ամբողջութիւն մ'են : Մարմնոյ խնամքը եւ առողջութեան , վայելչաստիւթեան ու մաքուր երեսնալու հոգը մտաւորական կեանքի մէջ եւս կը զարթուցանեն Բարւոյն , Գեղեցիկին , Մաքուրին եւ Վայելչին գաղափարները , եւ այս սթարագան ստիպողական է գլխաւորապէս աղջկանց համար : Անխընամ հագուած , անմաքուր եւ մարմինը չխնամող աղջիկ մը իւր հոգւոյն , զգացմանց եւ միտումներուն մէջ ալ պիղծ ու անմաքուր է : Միտքը չմշակելով՝ լոկ մարմինը խնամելը ունայնամտութիւն է , իսկ մարմինը չխնամել եւ լոկ միտքը մշակելն ալ՝ շնակամութիւն : Օրիորդք թող ջանան մարմին ու հոգի միասին խնամել : Մարմնոյն տրուած կանոնաւոր խնամքը թարմ ու առածիզ կը պահէ նաեւ միտքը : Բազաքակրթեալ մարդը չի կրնար անխնամ թողուած մարմնոյ մէջ ընակիլ : Փորձառութիւնը կը սովբեցունէ թէ իւր երեւոյթին եւ մարմնական խնամքին անհոգացող աղջիկները , որ շտաբին հաճելի ըլլալու համար միայն հարեւանցի կերպով արտաքննապէս կը զարդարուին , ամուսնութեան մէջ իրենց խակական երեւոյթովը , շուտով զլուելի կ'ըլլան իրենց ամուսնոց , եւ իրենց մարմնոյն ու մաքին ֆիզիքական ու բարոյական ազտերու՝ կ'եղծանեն իրենց ընտանեկան կեանքը :

Օրիորդին մարմնական խնամքը առողջութենէ զատ գեղեցիկութիւնն ալ նպատակ ունի իրենս Դժբաղդարար , ընդհանրացած սխալ ըմբռնումներն ու կրթութեան թերութիւնները այնպէս կարծեցունել կու տան թէ առողջ ու գեղեցիկ զարգացում մ'ունենալու եւ այնպէս մնալու համար մարմ-

Նոյն արուելիք խնամքը լսկ ֆիզիքապէս պէտք է որ ըլլայ : Բայց այնպէս չէ : Ինչպէս որ մարմին ու հոգի կեանքի ամէն երեւոյթներուն մէջ սնրաժան են իրարմէ , չեն կրնար ինքնուրոյն գործել , նոյնպէս իրենց առողջապահական կանոններուն մէջ ալ ամբողջ մ'են . եւ մարմնական խնամք մը առողջութեան ու գեղեցկութեան օգտակար չի կրնար ըլլալ երբէք, եթէ հոգեկան ու բարոյական խնամքներն ալ միանգամայն չի գործադրուին : Ասոր համար՝ նախ եւ առաջ կեանքի օգտակար նպատակ մը եւ աշխատութիւն պէտք է : Թէ աշխատութիւնը ինչ բարձր ու ընդարձակ նշանակութիւն ունի ամբողջ մարդկութեան համար, պիտի ցուցունենք ապա մասնաւոր յօդուածի մը մէջ : Ծոյլ մը ինչ սեռէ որ ըլլայ, բարոյաւոր եւ համեստ մարդու հաճելի չի կրնար ըլլալ : Կինն ալ ունի կոչում եւ աշխատելու պարտաւորութիւն եւ ասոր մէջ պէտք է գործէ , առողջ ըլլայ եւ մնայ , եւ տնարարութիւնը իրեն զբաղում ընող ժիր կնոջ զերը ներկայացունէ : Եթէ կինը ի բնէ գեղեցիկ եւ հաճելի կազմուածք մ'ունեցած ըլլայ , չքաւորութեան մէջ , աշխատութեան հետքերը չեն տգեղացուներ զինքը . բարեկեցիկ վիճակի մէջ գանուած ատեն ալ աշխատութիւնը չի վնասեր իւր ձեւքերուն , այլ ընդհակառակն կերպարանքին եւ ընթացքին մէջ յայտնապէս կը ցուցունէ աշխատասիրութեան առողջ , կայտառ ու թարմ սղին , եւ այդու՝ կը բարձրացունէ իւր մարմնական հրապոյրը : Անգործ ու անաշխատ կեանքը ձանձրոյթ յատաջ կը բերէ եւ միակողմանի միտումներ ու կիրքեր կ'արթնցունէ : Ծուլութեան ձանձրոյթը մինչեւ ապշութեան կը տանի զէմքը . մեղկութեան , հեղգու-

թեան եւ անմտութեան կերպարանք մը կու տայ անոր եւ կը նսեմացունէ մտքին ու մարմնոյն լաւագոյն արամագրութիւնները : Օգտակար աշխատութիւն մը չունեցող կիներ երբէք չի կրնար առողջ ըլլալ . մարմնով ու հոգւով կը հիւանդանայ . այդպիսին , իբրեւ օրիորդ , կը նմանի թիթեռնիկին որ գաշտին մէջ մէկ ծաղիկէն միւսը կը թռչտի , շուտով կը թռթափէ իւր թեւերուն փաղտն փոշին եւ օդատակարութեան արեւաշաա բարձր այերց մէջ կը խորասուզի եւ կ'աներեւութանայ : — Կինը շատ գեղեցիկ կ'ըլլայ երբ աշխատի :

Ֆիզիքական առողջութեան էական մէկ պայմանն ալ կիրքերու եւ զրգմանց հաւատարակչութիւնն է : Օսկանիզմը ինչպէ՞ս կրնայ առողջ ըլլալ , երբ իւր մարմնական ու հոգեկան գործողութեանց մէջ ներքին ներդաշնակութիւն չունենայ : Օրիորդը պէտք է լաւ գիտնայ թէ իւր զօրաւորագոյն զըրգումներն ու կիրքերը գիմադիտական որոշ արտայայտութեամբ կը զրոշմուին գէմքին եւ ընդհանուր շարժմանց վրայ , որով կը յայտնուին իւր վաղանի միատումներն ու մոլութիւնները : — Առանց հոգեկան ներդաշնակութեան անկարելի է որ մարմինը առողջ ըլլայ : Եւ ահա , այդ ներդաշնակ վիճակէն է որ զոյութիւն կ'առնու ըսարոյական ութութիւնը , իբրեւ բարերար եւ պահպանող ոգի Ֆիզիքական առողջութեան : Բարոյականութենէն է որ մարմնոյ առողջութիւնը կ'ընդունի իւր ազնիւ նկարագիրը , իւր գեղեցկութիւնը : Անբարոյական մարդ մը եթէ բնութենէն օժտուած իսկ ըլլայ Ապոլոնի եւ Ափրոդիտի կազմուածքովն ու ձեւերովը , երբէք առողջ ու գեղեցիկ չէ : Կենդանական աշխարհին մէջ զօրաւորագոյն զրգումներէն մին է

սեռային զրգուժը . բնութիւնը ատոր մէջ կը գտնէ իւր տեսակներուն գոյութեան երաշխաւորութիւնը : Բնութիւնը, բարոյական աշխարհէն զուրս, անասնոց մէջ այդ զրգուժը իբրեւ ստիպողական բնագոյում գրած ըլլալով հանդերձ, չափաւորութեան սահման մը գծած է ատոր համար, այդ է՝ կազանքի կարծատեւ ժամանակամիջոցը : —

Այժմուս հակարեակական, զրգոխը կենցաղաւորութիւնը, որ կանխահաս չափահասութեան կը զրգէ մարդս, զգայական տարրեր ներգործութիւններէ եւ ժամանակէն առաջ յափրացած, զրօսալից ու մեղկ կեանքի մը զրգուուն երեւակայութենէն նպաստաւորուելով, երիտասարդութեան մէջ իսկ, ցաւալի է ըսել, տափանքի եւ հեշտամոլութեան դարձուցած է սեռային զրգուժը, եւ այդու՝ մանկամարդին բովանդակ կեանքին մէջ մարմնական ու հոգեկան առողջութիւնը խանդարելու առաջնակարգ պատճառ մ'եղած է : Հեշտախտիկ զրգուութեան գազանի մոլութիւնը — լոկ երեւակայութեամբ գործադրուածն իսկ — շատ կանուխէն ոչընչացուցած է մարմնոյ եւ մտքի գերազանց յատկութիւններու տէր կեանքեր, եւ իբրեւ ուտիչ որդ, եղծած է շատ մանկամարդներու գեղեցկութիւնը : Տժգոյն, թոյլ, խորշամոտ դէմքեր, կորաքամակ մարմիններ, արիւնային ու ջղային ամէն տեսակ հիւանդութիւններ ֆիզիքական մոլութեան հետեւանք են, որք կրնան բժշկուիլ ամօթղածութեամբ, բարոյական արժանապատուութեամբ եւ զգաստութեամբ :

Այս գլուխը վերջացունելէ առաջ, մինչեւ ցարդ գրածնիս ամփոփելով, օրինորդին մարմնական եւ հոգեկան առողջութեանը հա-

մար կենցաղագիտութեան ոսկեղէն
կանոններու փունջ մը կազմինք :

Պարզ ու կանոնաւոր կենցաղաւարութիւն. լաւ
կերատութիւն ու լաւ մարտոզութիւն. անողջապա-
հական յարմար վարմունք. բնական պէտքերուն ար-
տահանութեանց կանոնաւորութիւն. մորթի անվը-
թար գործունէութիւն. կանուխ սրտակելու եւ կա-
նուխ ելնելու, այսինքն կէս գիշերին արգէն խո-
րունկ քունի մէջ գանուելու սովորութիւն. մարմնոց
եւ զգեստներու իննամտա մաքրութիւն. առաւօտուն
կանուխ՝ բացօթեայ տեղ մ'ելնելով, մաքուր օդի
մէջ եւ բնագարձակ հորիզոնի դէմ զօրաւոր շնչա-
սութեամբ կուրծքը լայնցունելու եւ զգածումը
զուարթացունելու ունակութիւն. անողջաէտ բնա-
կութիւն եւ զգեստաւորում. կանոնաւոր ու օգ-
տակար աշխատութիւն. ֆիզիքական եւ մտաւոր
ոյժերու գործածութիւն. կերատութեան, հաճոյքի
եւ զրօսանքի ժամերուն մէջ կարգ ու շափ. պար-
կեշտ փափաքներ. յառազիմութեան եւ օրուան
աշխատութեան համար խինդ. զրգռիչ ընթերցում-
ներէ եւ թատերական ներկայացումներէ եւ շուայ-
տութենէ յետակացութիւն. զգեստաւորման եւ նոյն
իսկ ինքն իւր անձին հետ ունեցած վարմանց մէջ
վայելչի եւ ամօթզածութեան զգացում. ճշմար-
տապէս գեղեցիկ ու ազնիւ եղամբաներու համա-
կրտութիւն. կնոջական պաշտօնի սահմանին մէջ
գործնական գիտելիքներու եւ կարողութեանց մա-
սին մտաւորական զարգացում. սիրոյ բարոյական
ըմբռնում. համասեռ եւ հակասեռ տեսակիցներու
հետ պարկեշտ յարաբերութիւն :

Անողջապահական այս ոսկեղէն կանոնները զօրս
կազմեցինք օրիորդին ինքնախնամութեան համար,

ազնիւ մօր մը օրինակովը եւ ընտանիքի բարոյա-
կան կլիմային մէջ միայն կրնան արմատաւ սրուիլ ,
իրրեւ արդիւնք գաստիարակութեան , եւ որոնք
սպա՛ ազջկան չափահասութեան ատեն , ինքնա-
խնամութեամբ , այնպիսի փթթում մը յառաջ կը
բերեն եւ կը ծաղկին , որով մանկամարդական կեան-
քը թէ կը զարգարուի եւ թէ երջանկաւէտ ստղա-
բերութիւն մը կը խոտանայ :

Գ Լ Ո Ի Խ Գ

ՕՐԻՈՐԳԻՆ ՄՏԳԻ ԵՒ ԶԳԱՆՄԱՆ ԽՆԱՄԲԸ

1

Մանկանարդական հոգւոյն բնական յասկութիւն-
ները , վիճակներն ու յոյզերը .

Երբ գաստիարակը փափաքի որ արդիւնաւոր
ըլլայ իւր աշխատութիւնը , պէտք է լաւ ճանչնայ
իւր գաստիարակած աշակերտին յատկութիւնները ,
բնական արամադրութիւններն ու ձգտումները :
Եթէ պարտիզպանը չճանչնայ տունկին աճողական
զօրութիւնը եւ բողբոջման ատեն ունենալիք բնա-
կան վիճակներն ու պահանջումները , չի կրնար
բնաւ զօրաւոր եւ բնականին համաձայն արդիւնք
մը ձեռք բերել : Թրթեռնիկին թրթուրին մէջ որդ՝
հարսնեակ ըլլալու ձգտում մը կայ . իւր պատեանը

պատուելով դուրս ելնել եւ արեւու տաք լոյսին մէջ, իբրև թիթեռն, թռչանելու եւ միւս սեռն հետ խաղալու ձգտումը կայ անոր մէջ : Այսպէս ալ մարդ քանի մեծնայ, այնչափ կը փոխուին իւր գրգուռներն ու վիճակները : Փոքրիկ ազջիկը իւր սղայ հասակին մէջ չափահաս ազջկան՝ օրիորդի մը ունեցածէն տարրեր մխոռմնար ունի, բոլորովին տարրեր փափաքներ կը յայանէ :

Եթէ կ'ուզենք որ օրիորդը կարող ըլլայ ինքզինքը խնամել եւ ինքն իւր կրթիչն ըլլալ — ինչ որ գրքիս նպատակն է — պէտք է որ ինչ ինչ քն իրեն լաւ ճանչցուենք, որով փոխանակ կուրարար ինքզինքը բազդին յանձնելու, իբրև օրիորդ ճանչնայ իւր էութիւնը, իւր հոգւոյն բնական յատկութիւններն ու վիճակները եւ ըստ անոմ խնամէ ու կառավարէ ինքզինքը :

Օրիորդին մէջ բնական եւ հետեւապէս իրաւացի այնպիսի ազդակներ եւ ձգտումներ կան որ զատարակութեան ատեն — եւ այգ՝ կա՛մ մօր, կա՛մ անոր փոխանորդին աչքին առջեւ եւ կամ, որ փափաքելին է, նոյն իսկ օրիորդին ձեռքով — պէտք է լաւ ճանչցուին ու յարդուին : Եթէ պէտք եղած կարեւորութիւնը չտրուի անոնց, սխալ ճամբու մը մէջ տրուած կ'ըլլայ դատարակութիւնը, որ հետեւապէս սպարդիւն կը մնայ . միւս կողմէ՝ օրիորդին հոգւոյն բնական փափաքներն ու վիճակները ճնշուած կը մնան, բնական արամազրութիւնները անտես կ'առնուին եւ կամ, միակողմանի զարգացում մը կ'ունենան :

Այն ազդակները որ զգալապէս կը յուզեն եւ կը գրգեն օրիորդին հոգին՝ իւր բնական զարթման ատեն եւ օրիորդին հոգւոյն բուն նկարագիրը կը

ցուցունեն , սա հետեւեալներն են . վառվռուն
երեւակայութիւն . անձնիշխանութեան
ձգտում . հաճոյանալու , մեծարուելու
գրգռում . մանկամարդական զուարթու-
թիւն եւ կեանքի խնդութեանց իրա-
ւունք . միամտութեան եւ արժանեաց
զգացում . ամօթղածութիւն , պաշտ-
պանուելու կարօտութիւն եւ բարեկա-
մութեան պէտք եւ Սէր : Ասոնց վրայ աւել-
ցունենք նաեւ օրիորդին նշանածութեան վիճակը :

Գաստիարակութիւնը պէտք է հոգ տանի որ
քնական զգացումները հաւասարակչութեան մէջ
մնան ձգտումներու հետ , թէ՛ զոր օր . մանկամար-
դական իրաւացի զուարթութիւնը կեանքի խնդու-
թեան պահանջումներէն , նոյնպէս երեւակայու-
թիւնը՝ հաճոյանալու գրգռումէն , անձնիշխանու-
թեան բազմանքէն , բարեկամութեան պէտքէն չա-
ռաջնորդուին . նոյնպէս՝ պէտք է որ օրիորդը ինք-
նախնամութեան եւ ինքնակրթութեան ատեն ներ-
քին ներգաշնակութեան օրէնքին ենթարկէ ման-
կամարդական այդ քնական ազգակները :

Վառվռուն երեւակայութիւնը տղուն
գերակշիռ մէկ յատկութիւնն է : Մանուկը իւր
մտաւորական զարգացումը զգացական մտապատ-
կերներու հետ կը սկսի եւ արտաքին աշխարհէն
քնդունած ըմբռնումները իւր երեւակայութեան մէջ,
իրրեւ պատկեր , իրարու քով կը շարէ եւ վերապին
ցոյց կու տայ : Գժբազդարար տղայոց այս գերա-
կշիռ երեւակայութիւնը — որոնց համար բովանդակ
տեսանելի աշխարհը եւ կեանքի վիճակներու մա-
սին իրենց զգացումը նկարներու եւ առասպելնե-
րու աշխարհ մ'է — աւելի եւս կը բորբոքի դաս-

տիարակութեան հիմնովին սխալ մէթոտով , որ կը կարծէ թէ նկարաշատ եւ պատկերներով ըմբռնող մանկական հոգին իւր զարգացմանը ինչպէս նաեւ մտաւորական մնունդին համար բանաստեղծական առասպելներու պէտք ունի , եւ այս մտածմամբ է որ լաւ թէ գէշ առասպելներու գրքերով ընդարձակել կ'ուզուի նոր զարգացող սերունդին երեւակայութեան հորիզոնը . բայց սխալ է այդ . փոխանակ դատտիարակութեան այդ սխալ մէթոտին , պէտք է տղուն վառ երեւակայութեան հետ հաւասարակշիւ կերպով եւ յարմար ժամանակին սկսիլ անոր իմացական զարգացմանը համար ուշ թողուած միջոցները :

Արդէն ուրիշ տեղ յայտնած ենք մեր տհաճութիւնը դատտիարակութեան այդ մէթոտին համար , որ անյարմար է տղուն հոպեկան — մտային զարգացման , եւ կատարելապէս կը հակառակի հոգւոյն բնութեանը : Այդ մէթոտը այնչափ սխալ է , որչափ կրնար ըլլալ՝ երբ բնականէն դէր տղայ մը անուցանել ուզուէր այնպիսի ուտելիքներով եւ աճուցիկներով որ զանի գիրցունելու եւ անոր օականիգմը աւելի յողնեցունելու ծառայէին : — Այսպէս՝ առասպելներով եւ միայն երեւակայութեամբ սնանող տղայք ապա միշտ տկար կը մնան խորհելու , զատելու եւ վճռելու կարողութեանց մէջ . ամէն բան միշտ երեւակայութեամբ կ'ըմբռնեն եւ կ'ըլլան գրգռուն , երազուն , փոխանակ աշխատելու՝ կ'ունայնատիրեն , փոխանակ գործելու՝ զգացումներով կը զբաղին եւ կ'ենթարկուին ցնորքի եւ զգայականութեան , երեւակայական ձգտումներու , որ կը նսեմացունեն եւ կը չքացունեն դատտութիւնը : Մանաւանդ աղջկանց մէջ , որ ման-

չերէն աւելի երկար ատեն կը պահուին իրենց առասպելախօս մօրը կամ ազգախնոյն կրթութեան տակ, (եւ այդպիսի կրթութեամբ մեծցողները սովորապէս վախկոտ, կարճամիտ, թոյլ եւ յողզող կ'ըլլան) մեր այս բաժը հաստատող շատ գէպքերու հանդիպած ենք, որով հարկ կ'ըլլայ նախորդ գլխոյն մէջ աղջկանց դաստիարակութեան վրայ բրած մեր պարտաւիշ քննադատութեան վրայ աւելցունել նաեւ աղջկանց աստնին ու դպրոցական բնականի յարմար կրթութեան սրակասութիւնը : — Աղջիկը որ իւր բնական արամադրութեամբը, առաւելակիւս զգայականութիւն մ'ունի եւ իւր կոչմանը համաձայն, սրտի աղնիւ պարտականութեանց մէջ զօրաւ ո'ր զգացումներու պէտք ունի, բնակաւնէն իսկ օժտուած է վառվառն երեւակայութեամբ, եւ բանաւոր ու բնականին վրայ հիմնուած դաստիարակութիւն մը ջանալու է դասողութեան հետ զուգակիւս եւ համընթաց պահել այդ զօրաւոր երեւակայութիւնը : Երեւակայութիւնը կը ստուարացունէ ամէն բան . հոգւոյն ուրիշ ամէն կարողութիւնները իւր զգայական թելադրութեանց եւ խռովայոյզ հայեացքներու մէջ կը քաշէ . զգայական ամէն նոր զրգիւններէ մոլորելով ամէն չափ ու սահման կ'անցնի, եւ յաճախ պատրանք կը փնտռէ հոն՝ ուր իրականութիւնը չի հասնիր կամ նուազ կը պատշաճի Հաճոյականին : Բայց դասողութիւնը իրականութեան աշխարհին մէջ հանդարտ կ'ընթանայ . կը կշռագատէ, կը ճանչնայ նոբատակը, կը պզտիկցունէ երեւակայութեան չափազանցութիւնները եւ իմաստուն սահմաններ կը գծէ անոր խտորումներուն առջեւ :

Օրիորդաց շատերը իրենց աստնին եւ դպրոցա-

կան կրթութեան օրերէն՝ վառլուռն երեւակայութիւն մը հետ կը բերեն իրենց բարգաւաճման տարիքին մէջ : Այդ տարիքին մէջ երեւակայութիւնը չքնազ մէկ պարզեւն է Բնութեան , որ պաշտօն տուած է գետափ կնոջ զարգարել աշխարհս , գեղեցիկ պատկերներու եւ զգացմանց ներքին աշխարհի մը ոսկեղէն ճառագայթներով կենդանացունել եւ ջնուցանել ամենօրեայ կեանքի եւ յարաբերութեան անկենդան ու սառնացած գէմքերը , իւր խակ հոյիէն քաղել գեղեցիկ իրականութեան մը մարմնացման համար պէտք եղած ձեւերն ու գոյները , եւ անուշահոտութիւն , խինդ ու քաղցր անձնապատրանք մը ափռել կեանքի հանապազօրդութեան , լրջութեան եւ միօրինակութեան վրայ : Քանի՜ անհրապոյր , պաղարիւն , միօրինակ , եւ կեանքի համար խտական ներշնչում չունեցող պիտի ըլլար օրիորդ մը , առանց երեւակայութեան , առանց այդ զօրաւոր եւ ջերմ թելադրելին , որ մարդուս կամքն ու զգայնութիւնը գեղեցիկ կիրքերու , գեղեցկագոյն գործերու կը դրդէ : Կնոջական կեանքին մէջ չի կայ զօրեղագոյն զգացում մը , չի կայ գեղեցիկ , մեծ կամ հեշտ գործ մը՝ առանց գործակցութեան այն բնածին երեւակայութեան , որ պայծառ հորիզոնի մը անսահման հեռաւորութեան մէջ պատկերացող վերջալոյսին պէս , ամենանեղ սահմաններու եւ նպատակներու վրայ կը ներգործէ իւր զիւթը եւ կը լուսաւորէ մօտակայ իրականը :

Ով որ ուզեր օրիորդին այս երեւակայութիւնը ծրագրերներու մէջ ամփոփուած իմացական դաստիարակութեան մը ճնշման տակ շղթայել , եւ անոր մտապատկերներն ու յոյզերը չնչին իրականութեան մը օրինակին տակ անձկացունել , օրի-

որդէն կատարած , առած պիտի ըլլար այդ դիւթը , խցած պիտի ըլլար գեղեցիկ եւ ազնիւ յոյզերու ալբիւր մը . վասն զի կինը , ըստ բնականին , երեւակայութեան խորին եւ անեղբ ակնազրկւելն կը քաղէ իւր զգացումները , քան թէ՛ դատողութեան վճիռ ու խաղաղ ազրկւելն : Օրիորդ մը՝ իբրեւ զրահան մարդ՝ անհրապոյր է միշտ , չի կրնար ջնուոյցանել սիրելութեամբ , զգացումով ու նայուածքով . թէեւ կրնայ ինքզինքինքը սիրցունել խելքով , բայց չի կրնար ունենալ իւր սարիքին եւ սեռին դիւթը , հոգի յուզելու կարողութիւնը : —

Ընթերցողը մեր այս սեսութիւններէն պիտի համոզուի անշուշտ թէ մեր նպատակը օրիորդին վառվառն երեւակայութեան հակառակիլ չէ . մենք զայդ կը նկատենք մանկամարդին զարգը , լնական իրաւունքը . բայց կատարելապէս կ'անդօնենք մանկամարդական հասակին մէջ զրեթէ ամէն օրիորդի վրայ սեանուած բուռն երեւակայութիւնը , որ գծրազգարար ազջկանց սխալ դատախարակութեանէն եւ անոնց ինքնակրթութեան ու ինքնախնամութեան պակասութենէն յառաջ եկած աղէտք մ'է : Այդ բուռն երեւակայութիւնը թէպէտ հաճելի է չափազանց կրակոտ ու թեթեւամիտ երիտասարդաց , բայց կը վասնդէ կ'ստջ գեղեցկութիւնը , երիտասարդութիւնն ու երջանկութիւնը : Օրիորդաց շատերը իրենց գաղափարներուն , վախաքննութուն , կամեցողութեան եւ գործերուն շարժառիթը երեւակայութենէն կը քաղեն , վասն զի սա միշտ հնազանդ է իրենց , խորհրդածելու պէտք չի թողուր , ինքն ալ արթնցած զգացումներուն հետ կը յուզուի , եւ իրեն անձանօթ է իրական աշխարհս

իւր իրականութիւններովն ու դատողութեան պայ-
մաններովը : — Չափահաս օրիորդը գլխաւորա-
պէս գեղեցկագիտակա՞ն սնունդով հարեւանցի իմն
կրթութեամբ , սովորած է միայն մանկութեան ատեն
լսած առատպէններուն եւ բարձրագոյն դասընթացքի
մը բանաստեղծական գրագիտութեան առատապէս
ընձեռած երեւակայութիւնը գործածել , ինքզինքն
ասոր յանկուցիչ մտապատկերներուն եւ քաղրա-
հնչիւն պարբերութեանց յանձնել , եւ խորհրդա-
ծելը՝ իրականութեան գրական ճանաչողութիւնը
մոռնալով երեւակայութեան այնպիսի աշխարհ մը
գոյացունել , որ զգացումէ , քմահաճոյքէ եւ զգա-
յական ճիգերէ կը կառավարուի . այդ օրիորդը հիմա
ալ կը սզատէ որ իւր շինած այդ աշխարհը համա-
պատասխանէ իւր ըմբռնումներուն եւ ամէն ինչ
ընծայէ իրեն : Երբ իրական աշխարհը չընէ զայդ ,
պայքարն է կը սկսի իրականութեան ու երեւա-
կայութեան մէջ :

Փորձառութեամբ գիտենք թէ այսպիսի ազջիկ-
ներ սրտի եւ մտքի ուրիշ ամէն գեղեցիկ ձիրքեր-
նուն հակառակ , իրենց երեւակայական-բանաստեղ-
ծական խախտներովը եւ յաճախ գտողութե-
նէն անընդունելի համարուած վարկածներովը
զժգոհ , զժգմնութեամբ նոսմացող կեանքի մը
մատնուելով կորուսած են իրենց բնական ու իրա-
ւացի դուարթութիւնը՝ մանկամարդին այդ լուսա-
սփիւռ արեւը , եւ սիրոյ ու ամուսնութեան մէջ
բազմին խաղալիք եղած են , երբ կեանքի սոսկա-
կանութիւնը իրականութեան հատաստ կուտանին
վրայ սգազ ընդունելութիւն ըրած է երեւակայու-
թեան , եւ աշակերտացուցած է զիրենք յուռախա-
փութեան ու փորձառութեան դժնդակ վարժոյցին :

Եւ որ աւելին է, օրիորդաց այն երջանկաբեր
զգացման մէջ, որ իրենց բովանդակ մարմինը կը
թրթռացունէ եւ վարդապիւռ ճամբաներու վրա-
ջէն, կեանքի գարունին խնդածազկանց պատկնե-
րովը զանսնք իրենց կոչման պէտք էր առաջնորդել,
այդ ատեն, դասախարակութեամբ եւ սպիտութեամբ
անտանձ թողուած երեւակայութիւնը իւր բանաս-
տեղծական խէտիներովը վտանգաւոր հարոնքոյր
մը կ'ըլլայ իրենց. իրենց ոտքերը հաստատ կռուան
չեն դաներ եւ երեւակայական վարկածները ուր-
ուտատեպիներու պէս կ'անհետանան իրականութեան
պահանջմանց եւ լուրջ դէպքերու առջեւ: Նոյն իսկ
անփորձ ու անմեղունակ ազջիկը, որ յուզեալ
զգածմամբ, իւր մտատիպարին երագներուն մէջ
փափկատուն բայց իրական կեանքի հիմը կազմող
տարրական գիտելիքներու անտեղեակ, զգայնու-
թեամբ եւ զգացմամբ ըմբռնած իւր սիրոյն երե-
ւակայական խոտուեմներուն կը հետեւի, այդ ազ-
ջիկը իւր բողոքն այնպիսի վիճակահանութեան մը
մէջ նետած կ'ըլլայ, որուն պարզեւաւոր թիւերը
շատ քիչ են. միայն թէ այդ ատեն շատ շուտ կը
տոգունի ենթադրութեանց փայլը, այն պճնազարդ
ծիրանին զոր երեւակայութիւնը հիւսած էր:

Օրիորդը, այո՛, սնննալու է երեւակայութիւն,
այդ երկնատուր պարզեւր որ կեանքը կը գեղեց-
կացունէ, բայց այդ՝ ճշմարտութեան, իրականու-
թեան սահմանին մէջ բարոյական զգայականու-
թեան մը իրրեւ զարգածազիկը: Երեւակայութիւնը
հողոյն անունպին այն համեմն է, որ կը զրգոէ
գաղափարաց աշխարհը եւ կը ջեռուցանէ զգա-
ցումները: Բայց իրրեւ զրգումթեան միջոց,
հողոյ համար ըլլայ թէ մարմնոյ, երկուքին ալ

առողջութեան կը մեատէ , երբ չափազանց դոր-
ծածուի :

* * *

Ան ձն իշխանութեան ձգտումը բնածին
ճիգ մ'է չափահաս ծրիորդին մէջ , երբ հասնի այն
տարիքին ուր ըսկ մայրական իշխանութիւնը չէ որ
ազդեցութիւն ունի իւր վրայ , այլ եւ վարժարանը,
որով ծրիորդը իրաւունք ստացած ըլլալ կը կարծէ
այլ եւս իւր կամքը յարգել տալու : Այդ ատեն օ-
րիորդին , իրրեւ անձն-իշխան անձի մը, բնծայուած
կանխահաս մեծարանքները , եւ առանց սպասելու
որ իրենց ազջիկները « գետտի տիկնոջ » դերին
իրապէս արժանացած ըլլան , զանոնք իրրեւ անձն-
իշխան , ընկերութեան մէջ մացունել ուղող մայրե-
րու յիմարամբտութիւնը պատճառներ են որ կը
նպաստեն անձն-իշխանութեան ձգտումին ժամա-
նակէն ստաջ արթննալուն , եւ հետեւապէս՝ կան-
խահաս չափահասութեան , (համեմատէ էջ 53) :

Բայց դիտելի է որ այդ ձգտումը կանոնաւոր
ընթացքով , այսինքն ամուսնութեամբ՝ անձն-իշխա-
նութիւն ձեռք բերելու , տանը տիկինը եւ ավրու-
հին ըլլալու բաղձանք մ'ըլլալով հանդերձ , շատ
անգամ ալ ծուլութեան զրգում մ'է որ փոխօխու-
թեան մը կ'անձկայ , եւ երեւակայութիւնը ցու-
ցուցած է զայն՝ կեանքի իրրեւ մեծագոյն ազա-
տութիւնը : Առաջին պարագային մէջ այդ բաղ-
ձանքը շատ բնական է , վասն զի ամէն չափահաս
ազջկան մէջ մզում մը կայ զէպի իւր բնական
կոչումը փութացունող . բայց այդ կոչումը ազջ-
կանց մեծ մասին քով կատարելապէս անձանօթ է . սի-
րոյ , մեծարանքի , հաճոյքի եւ ազատութեան կեանքն
է միայն որ կը տառանի իրենց առջեւ , եւ այդ կեան-

քին երեւակայական հեռապատկերը չի ցուցուներ իրենց ոչ ձմեռ, ոչ մէջ կամ փոթորիկ, այլ համակ զեփիւռ, զարուն, արեւ, հանդիստ ու վայելք կ'երեւի իրենց, վասն զի գաստիարակութիւնը կ'նոջ ընական կոչման մասին բան մը չէ սովրեցուցած անոնց, կամ թէ այդ կոչման նիւթական ու բարոյական պահանջմանց համար չէ պատրաստած զիրենք:—

Չափահաս աղջկանց մեծագոյն մէկ մասն ալ անձնիշխանութեան կ'անձկայ ազատելու համար ծնողաց իշխանութենէն եւ ընտանեկան փականքներէն, զորս խեղացի ծնողք ամուր պահել կ'ուզեն:

Ինչպէս որ երիտասարդ մը կ'ուզէ անձնիշխան զիրք մ'ունենալ եւ ասոր համար, իւր գործին կամ պաշտօնին համեմատ մտքի եւ մարմնոյ կարողութեամբ կը կրթուի, այդպէս ալ օրիորդին ընական կոչումը պէտք ունի այն հատութեանց եւ կարողութեանց որ պէտք են ընտանիք մը կառավարելու համար: Աղջիկները իրենց այժմու գալուցական կրթութեամբ այնչափ քիչ բան կը սովորին այդ մասին, որչափ՝ առանին կրթութեամբ՝ ամուսնոյ ծանր պաշտօնին համար, այսինքն ամուսնութեան առաջին ամիսներու հաճոյալից ծուլութեան եւ ազատութեան ոսկեղէն ժամանակին անցնելէն ետքը պէտք եղած պաշտօնին համար: Չափահաս աղջիկը ամուսնանալով անձնիշխան ըլլալ կ'երազէ, կ'ակնկալէ կիանքի իրաւունքները, առանց սակայն խորհելու թէ իրաւունքները իրենց հետ պարտականութիւններ ալ կը բերեն, եւ թէ այդ պարտականութիւններն են որ կը կազմեն ակնկալուած անձնիշխանական իրաւունքներուն հիմերը: Իւր ընական կոչման սպասող, բայց աւելի ճիշդը, իւր զիրքին ազատութեան անձկացող աղջիկը, սովո-

բապէս , զանազան պարտականութեանց կատարման եւ հնազանդութեան մասին ազօտ իմն ունեցած զգացումը սիրային հաճոյակատարութիւն մ'ըլլալ կը կարծէ , եւ չի կրնար զանազանել իրական պարտականութիւնները երեւակայական պատրաստակամութիւններէն : Անձնիշխանութեան ձգտումը սիրոյ մէջ կարծես աւելի կը զօրանայ : Օրիորդը այդ երջանիկ իզձին մէջ ամէն բանի կարող , քաջ , պատրաստ եւ հատտատամիտ կը զգայ ինքզինքը , ջերմապէս կը բազձայ իւր ձանձրոյթը երանաւէտ խրճիթի մը հետ փոխանակել , եւ ինքն այդպէս ծոյլ ու մեղկ ժամանակ անցունելուն տեղ , սիրոյ մէջ ծառայարար աշխատիլ : Շատ հաճելի է իրեն խոնարհութեան եւ հնազանդութեան վայելքը : Բայց հակառակ այս ամենուն , յաճախ , սէրը ըստ ինքեան աղջկան հոգւոյն իսկ անձանօթ այն զբրդումն է որ կ'ուզէ այր մարդուն ազատութեան եւ անձնիշխանութեան մասնակցիլ եւ քիչ ետքը իրեն հպատակեցունել զանի : Սակայն մարդու ապագային համար տածած քաղցր յոյսերուն եւ կոշտ ու անակնկալ իրականութեան մէջ մեծ տարբերութիւն կայ : Մարդ գործի մէջ է որ ճանչնալ կը սովորի իւր իրական ոյժը : — Ամուսնութիւնը լոկ սիրային հպատակութիւններէ բաղկացած վիճակ մը կարծելով , երեւակայութեամբ՝ իրր այն անոր հետ խաղացող օրիորդը յաճախ կը խարէ ինքզինքը , վասնզի այդ հաճոյալի հնազանդութեան ետեւը , աւելի կամ'նուազ գիտակցարար , անձնիշխանութեան եւ սուր ազատագրիկ իրաւունքներուն տիրանալու կարօան է որ կը շարժի : Եթէ օրիորդը անձնիշխանութեան այս իրաւունքները իւր ընական կոշման մէջ իրա-

կանացունել կ'ուզէ , թող սովորի նաեւ ճանչնալ
այն պարսականութիւնները որ այդ իրաւունքնե-
րուն հիմերն են , թող պատրաստուի ատենց եւ
հաւատայ սա՛ ճշմարտութեան թէ կնոջ անձնիշխա-
նութիւնը , ուրիշ ամէն ազատութեան պէս, պար-
տականութեանց , զոհողութեանց եւ նեղութեանց
յանձնառութեամբ կը ստացուի ու հաստատ կը մնայ :

Բայց ո՛չ այսչափ միայն : Որչա՛փ քիչ է այն
օրիորդաց թիւը որ կանոնաւոր ընթացքով կը մտնեն
իրենց բնական կոչման մէջ : Ամուսնութեան չի
վնասուող օրիորդ մը ո՞ւր եւ ի՞նչ ճամբով կը գտնէ
իրականութիւնն այն անձնիշխանութեան որով կը
զրգուի բնականապէս : Այս անձնիշխանութիւնը՝
կնոջ՝ քաղաքակրթական պաշտօնի մը կոչուելուն
պէտքն է միայն որ կրնայ ընծայել , եւ այդ պաշ-
տօնն ալ ընտանեկան կեանքին մէջ կամ անկէ
դուրս կը ներկայանայ իրեն : Անկարելի չէ որ ազ-
ջիկ մը ընկերական զանազան վիճակներու պատ-
ճառաւ զրկուի իւր բնական իրաւունքէն , ամու-
սին եւ մայր ըլլալու սուրբ կոչումէն եւ սախալուի
կնոջական վիճակի անյարմար պաշտօնի մը, գործի
մը վաստակովը անձնիշխան ապրելու հարկին մէջ
գտնուիլ : Ահա՛ , այս պատահականութիւն ամէն
ազջկանց , նոյն իսկ բարեկեցիկ ընտանիքի պատ-
կանող ազջկանց աչքին սողեւ ըլլալու է միշտ ,
որպէս զի ջանան՝ անձնիշխան ըլլալու ձգտումին
հետ՝ այդ պարագային մէջ պէտք եղած պայման-
ներն ալ ունենալ , եւ բարեկեցութեան մէջ , ըն-
տանեկան հովանիին տակ գտնուած ատեն դատարկ
ու ծոյլ չմնան . իրենց ծնողացը տան մէջ չունե-
նան մակարոյծի մը դերը , որպէս զի մի՛ գուցէ
ընտանիքը անուցանող անձին զժրազողութիւն մը

պատահած ատեն եւ կամ անոր մահուանէն ետքը , երես առած բայց օգնութեան կարօտ ազէտ ու անկարող աղջկանց թիւը աւելցունեն , վասն զի այգպէնի աղջիկներ ի վերջոյ անձնիշխանութեան տեղ ազախնոյ գերութեան եւ սորկութեան կը մասնուին եւ կամ բարերար ձեռքերու օգնութեան ու հանրային սնտուկներու նպաստին կարօտ կ'ըլլան :

Ահա , վերտօնն ձեռք առնուլ կը ստիպուինք իզական սեռի գաստիարակութեան եւ դարոցական վիճակին բարեփոխումը , եւ այնպէս՝ որ կարելի ըլլայ իմացականութեան իրական , գործնական եւ օգտակար ճամբու մ'առաջնորդել աղջիկը , եւ առիթ ընծայել անոր որպէս զի ապագային քաղաքակրթական սրաշտօնի մը մէջ գտնուած ատեն պէտք եղած անձնիշխանութեան համար , կնոջ յատուկ հմտութեանց եւ կարողութեանց աէր ըլլալու եղանակաւ կրթուի : Ուստի , կը հրաւիրենք օրիորդները որ երեւակայութեան շլացուցիչ շրջանակէն դուրս , կանուխէն խելամտին իրական կեանքի պահանջմանց , եւ անձնիշխանութեան ջանքերնին հաստատ կուտանի մը վրայ դնեն : — Այս կը պատահի կեանքի թէ՛ բարձր եւ թէ՛ ստորին վիճակներու մէջ : Գերութեան մեծն ու յոսեգոյնը , ինքզինքին , իւր մոլութեանց , իւր կիրքերուն , իւր նախապաշարմանց , գործնական անկարողութեանց , ծուլութեան եւ իւր չափազանցուած պէտքերուն գերի ըլլալն է : Մարդ բարեկեցիկ վիճակի մէջ իսկ կը զգայ այդ գերութիւնը , հապա քանի՛ առաւել՝ տարապայման անձկութեան մէջ : — Օրիորդ մը որ գործնական կեանքի համար պէտք եղած հմտութիւնն ու կարողութիւնն ունի , շատ դիւրաւ չի գրկուիր իւր բնական կոչումէն , վասն զի պատուա-

ւոր երիտասարդները գիտեն գնահատել կնոջական այդ կրթութիւնը եւ այդ տեսակ օրիորդներէն կ'ընտրեն իրենց կին : Այդպիսի կրթութիւն մը կնոջ համար հարստութենէ աւելի է :

Կիները արանց յատուկ պաշտօններու եւ աշխատութեանց վարժեցունելով ապրուստնին հայթայթել տալու տեսակ մը մարդասիրական ջանքերը յայտնի կը ցուցունեն թէ ամուսնութենէ եւ հեռեւապէս իրենց բնական կոչումէն զրկուող օրիորդաց թիւը տակաւ մեծնալու վրայ է : Ամուրի մնացող օրիորդաց բազմանալուն ճշմարիտ պատճառը երիտասարդաց վախն է , որք չեն համարձակիր ամուսնանալ այնպիսի աղջկան մը հետ որ իւր բնական կոչմանը համար պէտք եղած գիտելիքներու եւ պարտականութեանց մասին գաղափար չունի , որ սալօնի կրթութեամբ մեծցած է եւ Լրկանը չափաւոր վաստակը չի կրնար բաւել անոր դանազան պահանջմանց : Այժմ եւս , առաջուան պէս շատ երիտասարդներ կան որ ընտանիք կազմել կը փափաքին , կ'ուզեն փոխադարձ պարտաւորութեանց կատարմամբ համեստ երջանկութիւն մը գոյացունել . բայց ո՞ւր են համեստ ու կտրիճ աղջիկներ : Մեր բոսած եղանակաւ կրթուած աղջիկ մը ամուրի չի մնար եւ պէտք չունենար խանութի մը կամ գրասենեակի մը մէջ աշխատելու : —

Չափահաս օրիորդ մը, իւր ծնողաց տանը մէջ, մօր հսկողութեան տակ գտնուած ատենն իսկ որ եւ իցէ անձնիշխանութեան մը տիրանալ կը փափաքի : Չափահաս օրիորդը, իւր տարիքին համար իրաւացի եւ պատշաճ համարած այդ անձնիշխանութիւնը կ'ուզէ ունենալ իւր արտաքին յարաբերութեանց

մէջ , իւր կամքին ու որոշմանց կատարման , իւր ճաշակին ու փափաքած առարկային ընտրութեան մէջ : «Ես այլ եւս սուրբ չեմ» կ'ըսէ , երբ մայրն առաջուան պէս անոր զգեստի ձեւին , տեսակցութեանցը պայմաններուն , փափաքներուն սահմանին եւ դրօսանքի ու աշխատութեան մասին պատուէրներ տալու ժամ : Բայց անհիմն է այդ անձնիշխանութիւնը , որ չունի իւր բարոյական պատճառը , եւ օրիորդը ունենալ կ'ուզէ զայն , որովհետեւ մեծցած է , առանց սակայն որ եւ իցէ արժանիք ունենալու առ այդ : 17—18 տարեկան , բայց իւր կուշման համար պէտք եղած կարողութիւնը եւ իւր ազատութիւնը ուղիղ գործածելու կերպին վրայ գաղափար չունեցող , այլ ընդհակառակն , աւտնին ամենաուշին աշխատութեամբ , ընթերցմամբ , իւր օրերը գատարկ անցունող , ընկերներուն հետ զբարանող , ընկերական զբօսանքներ փնտռող , խելքը միտքը սիրոյ եւ ամուսնութեան միջոցաւ ազատութիւն վայելելու յողնեցունող աղջիկը , իւր մօր կամքին ու հրամանին , ընտանեկան կեանքի օրէնքին չհնազանդող աղջիկը ի՞նչպէս կրնայ անձնիշխանութիւն պահանջել : Այս պարագաներուն մէջ ո՞ւր է անձնիշխանութեան որ եւ իցէ իրաւունք : Մէկէ մը կախում ունենալու վիճակը , թէ՛ մտաւոր եւ թէ՛ բարոյական ու նիւթական երաշխաւորութիւններ կը պահանջէ : Ազատութեան մը ամէն բանաւոր աստիճաններուն համար կրթութեան ու աշխատութեան միեւնոյն աստիճաններով իրաւունք ստանալ պէտք է , այսինքն օրիորդ մը մինչեւ որ սրտով ու մարմնով չկրթուի կատարելապէս , զանի իւր միտումներուն ու թելադրութեանցը մէջ ազատ թողուլը , անոր անկմանը պատճառ ըլլալ է : Ուստի

պէտք չէ որ զեռահաս աղջիկ մը ազատ թողուի այն տարիքին մէջ երբ անձնիշխանութեան ձգտումը զօրաւոր է : Որչափ մեծ ըլլայ ազատութիւնը , այնչափ մօտ ըլլալ պէտք են մարդս փորձանքներէ զերծ պահող պահապան հրեշտակները :

Չափահաս աղջիկը տան մէջ ալ կրնայ ձեռք բերել իւր անձնիշխանութիւնը , երբ առաջուց պատրաստուի իւր բնական եւ քաղաքակրթական կոչումներուն . երբ մանկամարդութեան մէջ՝ իբրեւ տանը չափահաս աղջիկն՝ ինքզինքը վարժեցունէ այդ կոչման , տարրական դիտելիքներ սովորի եւ առնին շրջանակին մէջ ալ օգտակար ընէ զանոնք գործնականապէս : Օրիորդը որչափ ընտելանայ գործնական կեանքին եւ ժրջանութեամբ աշխատի , այսինքն կամ արհեստական հմտութեամբ զգեստներ պատրաստելով , մաքրելով ու լուալով , օտարին տրուելիք զումարը խնայէ եւ կամ կրտսեր քոյրերուն զատարակն ըլլայ , եւ այդու որչափ զերծ ըլլայ զեղծումներէ եւ ստիպողական պէտքերու կարօտութիւններէ , այնչափ անկախ կ'ըլլայ իւր օրիորդական դիրքը , եւ վաստկած վստահութիւնը աւելի շուտ կը բանայ ծնողաց կամքին սահմանները եւ իւր անձնիշխանութեան ուղին , այնչափ՝ որչափ որ ներելի է ըլլալ ընտանեաց մէջ : Նոյն իսկ բարեկեցիկ վիճակի տէր եւ ապագային ապրուստի հայթայթման պէտքը իրմէ շատ հեռի նկատող օրիորդին համար չափաւոր անձնիշխանութեան ապահովութիւն մ'է , երբ իբրեւ տանտիկին կամ տիրուհի , իւր մօրը տեղակալելու կարող ըլլալով հանդերձ — որով ձեռք ձգած կ'ըլլայ իրոււունքի եւ ազատութեան մէկ մասը — ունենայ նաեւ որ եւ իցէ գործնական եւ օգտակար մասնա-

գիտութիւն մը, որով ի պահանջել հարկին, առան-
ձին մնացած ատենն ալ կարենայ ասպրուտի հայ-
թայթման միջոց մ'ունեցած ըլլալ : Արդէն վաս-
տակի իրական կարողութիւնը կեանքի մեծ ազա-
նովութիւն մը կու տայ օրիորդին . ներքին այնպիսի
անձնիշխանութիւն մը, որ ամուրիութեան մէջ իսկ
անձին կարողութեան գիտակցութիւնը տալով օ-
րիորդին կը խրախուսէ զանի ընտանեկան կեանքի
մէջ կատարել իւր օգտակար եւ հաճելի դերը : Այն
օրիորդը որ իւր ընական կոչման համար պէտք ե-
ղած հմտութիւններն ստացած է , ո՛չ միայն ծու-
լութիւնը ատող մը կ'ըլլայ , այլ մտաւորական եւ
արուեստական ուրիշ հմտութեանց ալ փափաք եւ
յաջողութիւն կ'ունենայ : Ամէն օրիորդ պէտք է
ծանօթութիւն ունենայ ընտանեկան սահմանին մէջ
պէտք եղած վաճառքներու վրայ . պէտք է նամակ
գրել , հաշիւ բռնել գիտնայ , որպէս զի պէտք ե-
ղած ատեն նեղութիւն չի քաշէ : — Հմտութիւն ,
զանազան գործնական կարողութիւններ եւ իրագի-
տութիւն , մանկամարդական վիճակի անձնիշխա-
նութեան հիմերն են : Ասոնք չեն թողուր որ օրիորդը
առանց արժանիքի , ծուլարար , անիրականալի յոյ-
սեր տածէ անձնիշխան ըլլալու համար : —

* * *

Հ ա ճ ո յ ա ն ա լ ու եւ մ ե ծ ա ր ու ե լ ու գ ը բ -
դ ու մն ալ մանկամարդական հոգւոյն մէկ ուրիշ
թելագրութիւնն է : Այդ զրդումը մանկութեան
հասակին մէջ իսկ կը սկսի , տակաւ կ'աւելնայ եւ
— երբ դաստիարակութեամբ չառաջնորդուի , ինք-
նիր վիճակին թողուի եւ հոգւոյն միւս կարողու-
թեանց հետ ներդաշնակ չըլլայ , կամ անմիտ տե-

սակիցներով զօրանայ — հաճոյամուլութեան , ունայնասիրութեան եւ վերջապէս պչրուլութեան կը դառնայ :

Հաճոյանալու եւ ուրիշին հաճութեան մէջ ինքզինքն ուրախ զգալու միտումը ամէն մարդու համար բնական է , թէ՛ անմեղ մանկան եւ թէ՛ չափահասին անմեղ մնացած հոգւոյն մէջ հաւատարապէս : Բայց շատ անգամ ալ փառասիրութեան զրգումն է որ հաճոյանալով եւ արտաքին երեւութով ուրիշ անձնասիրական նպատակներու հասնիլ կը ջանայ : Ընդհանրապէս , հաճոյանալու փափաքը երբ իւր ետեւը ուրիշ նպատակներ ունենայ , կը կորսնցունէ իւր բնական անկեղծութիւնն ու իրաւունքը : Հաճոյանալու զրգումը ամէն մարդու համար ընդամին է , եւ այդ՝ ընկերական , շնորհալի եւ բարեկիրթ կ'ընէ մարդս , յարաբերութեան կասն է այդ . բարոյական աշխարհի համեմը , կրթեալ ու ճաշակաւոր անձանց վարմունքն է այդ . ընկերութեան մէջ արտաքին երջանկութեան բնական եւ ազգեցիկ առաջնորդն է այդ : Բայց երբ իրեն նպատակ ունենայ պչրանքը , այն ատեն զրգումը բնական վիճակէն ելնելով արուեստական կեանք կ'ըլլայ : Հոգւոյ կամ մարմնոյ իրական գեղեցկութեամբ մը եւ կամ ազնիւ , շնորհալի շարժումներով , հաճելի վարմունքով , անկեղծիկ միամտութեամբ , նուրբ ճաշակով , սրամտութեամբ , գուարթամտութեամբ , հմտութեամբ կամ արտաքին երեւոյթի առաւելութեամբ է որ մարդ հաճելի կ'ըլլայ : Շատեր ներքին հաճոյարար յատկութեանց պակասը արտաքին յատկութիւններով փոխարինել կ'ուզեն : Մարդ որչափ ազեղ ըլլայ հոգւով ու մարմնով , այնչափ առաւել կը գիմէ արուեստակու-

թեան : Որչափ պարսպ ու անմշակ ըլլայ գլուխը ներքնապէս , այնչափ փայլուն եւ առատ կ'ըլլան գլխուն արտաքին գարդերը : Հաճոյանալու տենչը եթէ իրական յատկութիւններով չկարենայ շահիլ ուրիշին հաճութիւնը , այն ատեն արուեստական միջոցով ուրիշին տկար կողմերը եւ կիրքերը կը փաղաքշէ , անոնց ցանկութիւնը արթնցունել ջանալով : Արթուն ու գեղեցիկ ազջիկ մը չարածճութեամբ , իսկ պչրոզը՝ արուեստակեալ խօսուածքով ու շարժմամբ , արդուզարդի եւ թանկագին զարդերու նախապատրաստուած ազդեցութեամբ հաճոյանալ կ'ուզէ : Հաճոյանալու կերպովն է որ մարդ կը յայտնէ իւր միտումները , իւր աղէկ թէ գէշ կողմերը եւ իւր նկարագիրը : Հաճոյանալու փափաքը երբ մոլութիւն ըլլալու չափ յառաջ երթայ եւ կեղծիքով ջանայ շլացունել , կը կորսնցունէ ամէն հաճոյական ձգողութիւն , կը ստորնացունէ ինքզինքն եւ կ'անարդուի ընկերութենէն : Հաճոյանալու փափաքը պէտք է որ ճշմարտութեան վրայ հիմնուած ըլլայ , պէտք է որ անկէ թեւազրուի : Ով որ չունի ուրիշ արժանիք , բայց միայն բարձրագաս ու միջնակարգ ընկերութեան քմահաճական ու մամնակի հաճութիւնը , անիկա կորսուած է բարոյական աշխարհի համար :

Հաճոյանալու զրգումը կ'նոջ հոգւոյն ընական մէկ վիճակն է , որ դաստիարակութեամբ եւ անձին կոչումովն աւելի կը զարգանայ եւ կը կրթուի : Ատիէ յառաջ կու գայ պչրոզութիւնը որ իւր պարզութեանը մէջ , իբրեւ արտայայտութիւն անձին գիտակցութեան , իրաւունք կ'ունենայ գոյութեան . ասկէ դաս , հոգւոյ գործունէութեանց հետ կատարեալ ներգաշնակութեամբ , իգական սեռին հաճո-

յական մէկ ձիրքը եւ իգական երեւոյթին շատ մը հաճոյականութեանց զոր. օր. մաքրութեան գրղիշը կ'ըլլայ :

Ա.յն հեռապատկերը որ աւելի կամ նուազ յայտնապէս կը ներկայանայ օրիորդին եւ հաճոյանալու կը գրղէ զանի, ամուսնութիւնն է, իգական սեռին կոչման նպատակակէտը : Ատոր համար է որ բնութիւնը կնոջ հոգւոյն մէջ գրած է հաճոյանալու գրղումը, եւ կին մը կնոջ հաճելի ըլլալէ աւելի կը ջանայ արական սեռին հաճոյանալ, եւ մասնաւորապէս ա'յն մարդուն որ փոխադարձաբար իւր մէջ կը զարթուցանէ այն հաճութիւնը ուրկէ կը ծագի սէրը :

Բնութիւնը, բացարձակապէս, չուզեր որ կինը ամուրի մնայ : Երեւոյթն իսկ զանազան կերպերով կը ցուցունէ թէ ամուրի մնացած կինը ո'չ միայն ընկերական աշխարհի մէջ անկանոն գիրք մը կ'ունենայ եւ նոր ու կեղծ կեանք մը վարելու կը ստիպուի, այլ Ֆիզիքական ու հոգեկան տեսակէտներով ալ կը կորսնցունէ իւր առողջութիւնն ու կորովը :

Ա.յոպէս՝ բնութիւնը՝ կնոջ հոգւոյն մէջ գրած է հաճոյանալու գրղումը իրրեւ բնազգում, որ ո'չ միայն, ինչպէս է այր մարդուն մէջ, փառասիրութենէ եւ անձին զիտակցութենէն կը բղխի, այլ՝ առաջնորդ է բնական կոչման եւ ատոր համար է որ կնոջ մէջ աւելի ուժգին կը զարթնու քան թէ երիտասարդին մէջ, եւ զործունէութեան մէջ կը գնէ սիրաբ, գաղափարներն ու միտքը : Երիտասարդ կամ տարեց այր մը եթէ հաճոյանալու տենչը օրիորդի մը զգացած աստիճանով յայտնէ, կանացի կ'երեւի եւ լուրջ անձինք այդպէս կ'անուանեն զինքն :

Հաճոյանալ ուզելը սիրել չէ . այս հոգեկան
վիճակ բոլորովին տարբեր ու խոր զգացումներ
կ'ենթադրէ , բայց հաճոյանալու գրգուռն է որ
յառաջ կու գայ եւ անոր հետեւանքներովը կ'ածի :
Եւ որովհետեւ հաճոյանալու կանացի տենչը ման-
կամարդի մը սրտին մէջ զօրաւոր թեւադրութիւն
մ'է , ուստի օրիորդը պէտք է զգուշութիւն ընէ
որ այդ տենչը չխանգարէ իւր հոգեկան առողջու-
թիւնը , յարմար ըլլայ բարոյական օրէնքին , եւ
կնոջ տայ շնորհք ու բարոյականի ոգի : Հաճոյա-
նալու անսանձ տենչը հաճոյամուտութեան եւ
պչրոզութեան կ'առաջնորդէ , կամ՝ անձնահա-
ճութեան . եւ կամ երբ հաճոյանալու գրգուռը գի-
տակից գիտաւորութեամբ հակառակ սեռին ուղ-
ղուի , զգայական անհաճոյ վիճակ մը կ'ըլլայ ու-
րուն տարփանք կ'ըսուի եւ ամենեւին կը տարբերի-
ճշմարիտ սէրէն : Տարփանքը հոգւոյն մէկ զգայա-
կան յուզումն է , որ զգայարանաց նիւթական
գրգուռներէն յառաջ կու գայ եւ տակաւ կը զօրա-
նայ արտաքին ազգեցութեանց եռանդոտ ու ան-
զգաստ վիճակներու ենթարկութեամբ . հաճոյա-
նալու առողջ գրգուռը հիւանդային , տարփական
թեւադրութիւն մը կ'ըլլայ այդ տոնն եւ քիչով կը
գոհանայ իւր առարկային հաճոյական յատկութեանց
մասին ունեցած պահանջմանցը մէջ . բայց երեւա-
կայութիւնը այնպիսի յատկութիւններ կը վերագրէ
անոր , որ գոյութիւն չունին եւ առարկային հա-
մար զգացուած ցանկութիւնը կը սաստկացունեն :
Տարփաւոր կլին մը — որ իւր միտումներուն զգա-
յական արտայայտութեամբը սոսկական երեւոյթ
մ'է միշտ — մէկ այր մարդու միայն հաճելի ըլլալէ
աւելի , ամբողջ արական սեռին յառած է աչքը .

մէկին մէջ ամբողջ սեռը ներկայացուած կը տեսնէ, վասն զի ամենուն ալ հաճոյանալ կ'ուզէ : Այս փափաքին պատճառն ալ անձնահաճութիւնն է :

Հաճոյանալու գրգռման հետ համընթաց է նաև ուրիշներուն քով յառաջ բերուած հաճութեան ներգործութիւնը ճանչնալու փափաքը , եւ այդ ալ՝ հաճոյական յատկութիւններ ունենալու , գոհացում ու յարգածանաչութիւն գանկելու եւ մեծարուելու համար : Այս այնչափ ընական է որ աս ինքն եղած մեծարանքներու անտարբեր գանուող , պաղ հանդարտութեամբ կամ սոսկ քաղաքավարութեան համար մէկ երկու աննշան խոսքով պատասխանող օրիորդը իւր զգածմանը մէջ խանդարուած կը նրկատուի , կամ թէ կասկածի տեղի կու տայ թէ արդէն յափրացած պչրոյ մը , թէ չէ՛ իւր ընական ու ընկերական ընթացքին մէջ չարաչար խտրուած ու սրտմտած մէկն ըլլայ : Արական սեռին կողմէ մատուցուած մեծարանքներու դէմ այսպիսի վարմունք մը անյարմար է կուսական կեանքին . այդ պարագային մէջ ով որ յօժարութիւն ՚ի զգար մեծարուելու , ըսել է թէ կորուսած է հաճոյանալու գրգռմը , եւ այս ալ՝ հոգեկան կեանքի սաստիկ ցնցումներու պատճառաւ տեղի կ'ունենայ : Նոյն իսկ մարտեր սրտով , տարիքնին առած օրիորդներ կորուսած չեն այդ բաղձանքը , միայն թէ իրենց փափաքները իրենց հասուն տեսութեանց առարկաներուն կ'ուղղեն :

Հաճոյանալու եւ մեծարուելու համար օրիորդին ընական ու կանոնաւոր ճիգերէն յառաջ կու գան հոգւոյ եւ յարարերութեան բազմազան խննդերը : Այդ ճիգերուն մէջ է որ կը գարթնուն թմրած ձիւքեր ու տաղանդներ , կը կենդանանան ազնիւ

ու գեղեցիկ զգացումներ ու գործեր : Աննպաստ պարագաներու , սուսնձուլութեան կամ մարմնական թերութեան պատճառաւ , հաճոյանալու եւ մեծարուելու բազմ չունեցող օրիորդը միշտ արտում է եւ ներքնապէս ալ մեկուսացած կը զգայ ինքզինքն :

Բայց որչափ որ մէկ կողմէն օրիորդին իրաւունք կուտանք հաճոյանալու եւ ասոր յառաջ բերած մեծարանքովը գոհանալու , նոյնպէս եւս պարտինք ստիպողաբար յորդորել օրիորդը որ ջանայ հոգւոյն միւս ազնիւ ու գեղեցիկ ձիրքերուն հետ համընթացաբար զարգացունել այդ գրգումն ու բազմանք : Միայն թէ երբ հաճոյանալու գրգումը շատ միակողմանի ու չափազանց բլլայ , նոյնչափ անշնորհ եւ անազնիւ հաճոյամոլութեան ու անձնահաճութեան մէջ կ'իյնայ օրիորդը : Եթէ մեծարուելու փափաքը չափազանց բլլայ , շատ դժուար կ'ըլլայ զայն գոհացունելը եւ հետեւապէս յաւակնութեան կ'առաջնորդէ : Կին մը չափազանց անհաճոյ կ'ըլլայ երբ յաւակնոտ երեւի , մեծարանք պահանջէ եւ չմեծարուած ստեղծն ալ գժդմիւր : Գեոսափ օրիորդէն աւելի կ'ինն է որ զգուելի եւ հակակրական կ'ըլլայ իւր հաճոյամոլ եւ յաւակնոտ վիճակներովն ու երեւոյթովը : Իւր տանտիրոջական կամ մայրական պարտականութեանց կատարմամբը , սրտի կամ մտքի գործերովը մեր յարգ ու պատուոյն արժանացող կնոջ մը մեծարուելու համար ունեցած չափազանց տենչը — որ գրեթէ միշտ անվայելչութիւն մը , բարոյական սխալ մ'է — կը տկարացունէ իւր արժանիքը , եւ կը ցաւինք այդպիսի կնոջ մը վրայ , մտածելով թէ ասոր արժանայարգ բարեմասնութիւնները մթազնամ են յա-

ւակնութեան մշուշով : Իսկ քանի՞օն անհաճոյ կ'երեւի մեծարուիլ տենչացող յաւակնոտ օրիորդ մը , որ իւր ծնողաց բարիքն ու շնորհները վայելելով , երեւակայութեան ու ծուլութեան մէջ անցուցած է իւր օրերը, եւ հաճոյանալու ու մեծարուելու սենչանքին հանդէպ թերեւս չունի որ եւ իցէ արժանիք, որ եւ իցէ ձիրք, այլ հաճելի կերպարանք մը, արուեստակեալ զուարթամտութիւն մը, մէկ քանի սրախօտութիւններ , հանճարեղ տեսակցութեան թափթփուք կտորներ , ճաշակաւոր կամ հարուստ արդուզարդ մը , եւ կամ , որ ամենէն արգահատելին է՝ իւր ընտանիքին անուներ , դիրքը եւ հարստութիւնը , բարձր գերդաստանի պատկանողի մը անձան հպարտութիւնը : Այսպիսի օրիորդ մը ի՞նչ բանի վրայ կրնայ վստահիլ , հաճելի եւ յարգելի ըլլալու համար :

Խարէութեամբ կարելի է առժամապէս հաճելի ըլլալ ուրիշին , բայց տեւական կերպով եւ հետեւապէս արժանիքով հաճելի ըլլալու միջոցը ճշմարիտ յատկութիւններ ունենալն է : Օրիորդը հաճոյանալու նպատակաւ իւր ընտանիքն եւ աշխոյժ զգայականութեան բերմամբն , հակամէտ է առաւելապէս իւր արտաքին երեւոյթին ուշադիր ըլլալ , որուն հետեւութիւնն է արդուզարդ ու պճնանք : Եթէ այս ճիգերուն ընկերացած չըլլան նեքքին հաճոյական յատկութիւններ, այսինքն սրախ ու մաքի կրթութեան յայտարար նշանները , այն առեն հաճոյանալու փափաքը պջրողութեան եւ պճնասիրութեան կը փոխուի : Որչտփ աւելի ըլլայ արդուզարդն ու արտաքին երեւոյթի արուեստական զարգարանքը, այնչափ պակասաւոր է նեքքինը : Մարդիկ ընդհանրապէս արտաքին երեւոյթին կը նային,

եւ հոգ չեն ըներ թափանցել ներքինին մէջ : Թե-
թեւամիտ եւ ապուշ անձանց հաճելի են զեզեցիկ
արդուզարգեր , փայլ ու սլծնանք , զերասանական
վարժ շարժումներ , լեզուանութիւն , զեզեցկա-
զիտութիւն . բայց սղջախոճ եւ հոգւոյ ու մտքի
կատարեալ կրթութիւն ունեցող ճաշակաւոր անձ
մը հաճոյանալու այդ լոկ արտաքին արուեստական
միջոցներէն չախորժիր , աւելի կը պաղլի : Լոկ ար-
տաքին արուեստական միջոցներով հաճոյանալ ու-
զող օրիորդը , իրապէս կրթեալ ընկերութեան մէջ
չուտով կը յայտնէ իւր ներքին գատարկութիւնը ,
ըարոյական յատկութեանց պակասութիւնը :— Բնա-
կան եւ արուեստական արտաքին միջոցներով հա-
ճոյանալու այդ տենչը յառաջ բերած է այն թեթե-
ւամիտ անձանց խումբը որ սեպհական ասացուածք-
ներ ունի իւր մեծարանքը յայտնելու համար , խօզ
զգայականութեան եւ ստախօսութեան մեծարանքը
Այդ անձանց մեծարանքը կեղծաւորութեան , ստու-
թեան բառերով եւ գործերով կազմուած է , քա-
ղաքավարութեան համար՝ սուտն իրրեւ ճշմարիտ ըն-
դունելով . կեղծիք մը որ յաճախ ծաղր կամ հեզնու-
թիւն մ'ունի իւր մէջ . եւ որովհետեւ այդպիսի անձի
մը մեծարանքը զրգոեալ զգայականութեան արդ-
իւնք է , ուստի արժանապատուութիւնը պահել
ուզող օրիորդը պէտք չէ որ այդպիսի հաճութեան
մը առարկայ ըլլալ փափաքի : Այդպիսի հաճու-
թիւն մը , ընդհակառակն , պէտք է որ վշտացունէ
եւ զզմեցունէ օրիորդը , երբ յակամայս պատահի
անոր : Մենք չենք ըսեր թէ կրթեալ օրիորդը չու-
նենայ արտաքին հաճոյալի երեւոյթ , եւ առ այդ՝
կնոջական փափուկ ուշադրութիւն , ո՛չ . այլ կը
խրատենք որ հեռի մնայ անձաշակ ու շոայլ պեր-

ճանքէ . ամէն բանէ առաջ ջանալու է ունենալ բարեկայելչութիւն , մաքրութիւն , բնական ճաշակ , պարզութիւն , եւ հարստութեան ու դիրքի մէջ ալ վիճակներու համաձայնութիւն : Քաղաքացի պարզուկ աղջիկն ալ կրնայ հաճելի երեւոյթ մ'ընծայել . բայց երբ կոմսուհիի մը պէս զգեստաւորուի եւ անոր շարժումները կեղծէ , ծաղու եւ այգանքի ենթարկուելէ զատ , թիթեւամիտ անձանց քով միայն զգայական առժամայ հաճութիւն մը կրնայ պատճառել : — Հաճելի ըլլալու ներքին , ճշմարիտ յատկութիւններն են՝ պարկեշտ ու բարոյաւոր վարմունք , մաքի ու հոգեոյ կրթութիւն , տաղանդ , իմաստուն եւ զեզեցիկ խօսակցութիւն , ճաշակաւոր դիտողութիւններ եւ այն զանազան ձիրքերը որ կը հրճուեցունեն սիրտը : Բայց կ'ո՞ղ մը մտաւոր եւ հոգեկան այս ամէն յատկութիւնները ա'յն ատեն միայն կրնան հաճելի ըլլալ երբ կանացի բնական պարկեշտութեան զիւթովը երեւին , եւ ո'չ թէ պակշտ մեծարանքներ ընդունելու նպատակով : Վերջապէս իդական սեռին մոլորութիւնը — որ հետեւանք է պակասաւոր դաստիարակութեան — եւ հաճոյանալու , փաղաքշուելու կեղծ ճիգերը գոյացուցած են այն անմիտ, անսիրտ ու ցանկասէր անձերը , որ ներկայիս մէջ ստուար թիւ մը կը կազմեն եւ որոնց յարարերութիւնը , ինչպէս ըսինք , սոսկ ստախոսութիւն է : Ասոնք փոխադարձ կեղծիքով , փոխադարձ սուտերով զիրար կը շողոքորթեն եւ կոյր ու խօլ պայքար մը կը մղեն իրարու դէմ : Դժբաղդարար , այդ վիճակն ալ օրիորդաց մեծագոյն մասին վրայ անբարոյականացուցիչ ազդեցութիւն մը կ'ընէ : Իցիւթէ հաճոյանալու եւ մեծարուելու ջանացող եւ

խենդ ու խելառ ու վաւաշոտ անձերով լեցուն այս լայն ու հասարակ ճամբուն մէջ մոլորող օրիորդք ժամանակի՛ն խելարբելով ետ դառնային եւ ճանչնային իրենց արժանապատուութիւնը , կամ թէ լրջօրէն դարմանէին հաճոյանալու կնոջական յատկութեանց թերութիւնները , եւ իրենց բնական ճիգերուն զոհացումը ա՛յն ճամբուն մէջ փնտռէին , ուր միտք , սիրտ ու ճշմարտութիւն կը բնակին եւ իրենց մեծարանքներովը կը բարձրացունեն , կը պատուեն օրիորդը :

* * *

Մ անկամարդական զուարթութիւնն ու կեանքի խնդութեանց իրաւունքն ալ օրիորդին իրաւացի զրգումներէն մին է : Եւ երիտասարդութիւնը ինչ պիտի ըլլար արդեօք եթէ չունենար խինդ եւ զուարթութիւն . — եթէ ոչ՝ երիտասարդական զիմակի տակ՝ տաղակացող ու թարշամած էակ մը, անտերեւ ու անծաղիկ , արեւ ու ճոռոզում շունեցող դարուն մը : — Զուարթութիւնը լոկ տղայոց յատուկ չէ . չափահաս օրիորդն ալ պէտք ունի անոր , որպէս զի թէ՛ ինքն զուարթօրէն բարգաւաճի եւ թէ խինդ պատճառէ մարդկան : Տղու մը համար զուարթութիւնը ապրելու բերկրութիւնն է պարզապէս . անիկա զուարթ է առանց գիտնալու թէ ինչո՛ւ համար . զուարթութիւնը արեան , օդի եւ անունդի պէս իւր կեանքին անհրաժեշտ մէկ պէտքն է : Եթէ զրկենք մանուկը զուարթութենէ , հրճուանքէ , կը խաթարի հոգևով ու մարմնով , որպէս թէ օդէ եւ անունդէ զրկուած ըլլար : Մանուկը կը հրճուի , ո՛չ թէ ուրախառիթ առարկայի մը համար , այլ՝ որովհետեւ կ'ապրի : —

Օրիորդին մէջ ալ մանկամարդական զուարթութիւնը կեանքի բնական ազդակ մ'է . կուսական այդ տարիքին գարնայնոյ հեշտութիւնը , Մայիսի գաղջ գեփիււոր , սրուն մէջ բնութիւնն ու զգածումը , լուսոյ ջերմութեան եւ աճողութեան տակ կը բողբոջեցունեն կնոջ ամբողջ կեանքին համար երջանկաբեր եղող սերմը . եւ արդէն գարնանային այդ տարիքին մէջ խնդութեան իրաւունք ունենալուն գիտակցութիւնը զգալի կ'ընէ ատոր պահանջումը : Մանկամարդին հոգին կը զգայ թէ պէտք ունի զուարթութեան եւ կը ճգնի ձեռք բերել զայն , նման առնկին որ բողբոջեալ համար ունեցած պէտքին բնազդումովը լոյսը կը փնտռէ եւ անով կ'ուռճանայ : Իւր բնական զուարթութեանը մէջ անովթար մնացող չափահաս աղջիկն ալ կը պահանջէ խնդութիւնը իւր զանազան եղանակներով , միայն թէ ասոնք հեռացած ըլլալու չեն կուսական կեանքի բարոյականին շրջանակէն : Նայեցէ՛ք անապական օրիորդի մը մաքուր աչքերուն մէջ , քանի՛ անմեղութեամբ , սակայն գիտակից կերպով դուրս կը ճառագայթէ այդ աչքերէն կուսական խիճողը , որ գարնան արեւուն պէս տաքուկ եւ անոր լոյսին պէս պայծառ՝ մարդու մինչեւ ներքին էակին մէջ կը մխրճի եւ կը լուսաւորէ : Ո՞վ պիտի կրնար զսպել այս զուարթութիւնը , սանձահարել այն փափաքները որ կեանքի գարնան մէջ , առանց խորհրդածութեան եւ առանց գատողութեան անկեղծիկ կերպով դուրս կու գան արտոյաի կոկորդէն ըզխած ցնձալից աղաղակներուն պէս : —

Զուարթութիւնը , հոգւոյն այդ բերկրալի տրամազրութիւնը ոչ միայն մարդու երջանկութեան կը ծառայէ , այլ կը յօժարեցունէ զանի ընկերական

ամէն առաքինութեանց գործադրութեան , եւ կը դիւրացունէ մեր առողջութեան համար պէտք եղած ֆիզիքական ու բարոյական ամէն պարտաւորութիւնները : Զգածման զուարթութենէ յառաջ եկած շէնարտութիւնը կ'ոգեւորէ պարտաւորութեանց կատարման համար պէտք եղած ճիգերը , եւ ատոր համար եղած ամէն զոհարերութիւն հեշտ ու արդիւնաբեր կ'ընէ : Այս պատճառաւ , ահա' , պէտք է որ այլկանց դաստիարակութիւնը այնպիսի եղանակաւ մ'աւանդուի , որ կուսական զուարթութիւնը զօրանայ , ամրանայ զգածման մէջ եւ չխանդարուի , որպէս է յաճախ , կրթական անիմատս եւ ստիեստական խտութեամբ :

Խինդը մեր հոգւոյն բերկրութեան վիճակն է եւ կը զարթուցանէ ուրիշ զուարթազին զգացումներ եւ անձկալի նպատակներ : Խինդը բնողայնունն է կեանքի զգացման , ինչպէս իւր անբռնազրօտիկ արտայայտութիւնն է ժպիտը : Անցեալին վրայ զգացուած խինդը գոհունակութիւնն է , իսկ ապագային համար զգացուած խինդը յոյսն է : Եւ այս խինդը , ահա' , պէտք է որ կուսական գեոտափ հասակին յատուկ եւ բնական իրաւունքն ըլլայ : Բայց զուարթութիւնը , մանկամարդական այդ խինդն ալ չափ մը , սահման մ'ունի հոգւոյն ներդաշնակութեան մէջ : Օրիորդին՝ զուարթութեան համար ունեցած իրաւունքն ու պահանջումը կը կորսնցունեն իրենց բարոյական նշանակութիւնը , երբ ատիկա հոգւոյն ներդաշնակութենէն բաժնուելով , մանկամարդութեան ամենալատանգաւոր ու եղծանիշ յատկութեան , այսինքն զուարթամոլութեան դասնայ : Օրիորդը զգուշանալու է որ իւր երջանիկ զուարթութիւնը չը չափազանցէ եւ չհասնի կեանքի այն

զուարճութեանց , որոնց վազանցուկ վայելումէն
ետքը յառաջ կու գան թուլութիւն ու պարտա-
սում , եւ իբրեւ պղծութիւն ու զգուանք կը խոռ-
վեն հոգին : Օրիորդը զգուշանալու է զուարթու-
թիւնը գոհացունելու մասին զգացած զրդումը
զուարճութեան ընտկան եւ արուեստական սուար-
կաններով յափրացունելէ , որուն համար այժմ այն-
չափ առատ դիւրութիւններ եւ առիթներ անպա-
կաս են : Զուարճութեան զրգոնալ զգացումը միշտ
վազանցուկ է . մակընթացութեան կը յաջորդէ տե-
ղատութիւնը , որ հաճոյամոլներն իսկ կը ձանձ-
րացունէ եւ նորանոր հաճոյքներ փնտռել կու տայ
անոնց :

Մեր զուարճութիւնն ու հանգիստը աւելի ա-
ռողջ եւ աւելի բարերար ըլլալու համար պէտք է
որ չափաւոր ըլլան , եւ զուարճութենէն ետքը ,
փոխանակ հանգստեան , պարտասում չհետեւի : Այն
խինգն աւելի տեւական ու կենդանարար է , որ աս-
տիճանարար կը բարձրանայ , վասն զի յաճախողէպ
ուժգին խինգերը կը զրգոնն ջիզերն ու զգացողու-
թիւնը , կը բթացունեն զանոնք մինչեւ իսկ չափա-
ւոր խնդութեանց եւ զրգուուն ու պահանջող կ'ընեն
չափազանցութեան :

Օրիորդին բարերար յատկութիւններէն մէկն ալ
զուարճութեանց համար զգացած զրդումը չափա-
ւորել զիսնալն է , վասն զի անգամ մը չափազան-
ցութեան մէջ իյնալէ ետքը շատ դժուար է ետ
կենալ , եւ շուտով վրայ կը հասնին պարտասում ,
տհաճութիւն եւ զգուանք : —

Մարդուս մէջ զրդում մը կայ իւր ունեցած լաւ
մէկ բանէն գոհ չըլլալով միշտ լաւագոյնն ունենա-
լու , մինչեւ որ գեղձանելով , մարդուս անկարելի

կ'ըլլայ գտնել բան մը որ խնդութիւն տայ իրեն : Այս վիճակին կը յաջորդէ տաղտուկ, գժգմնութիւն եւ արանջող ու յողզող գգացում մը իւր հոգւոյն մէջ : — Ո՛հ ինչ այնչափ մահացու է օրիորդին ուրիշ ամէն գեղեցիկ, բարի ու հաճելի յատկութեանց համար, քան որչափ՝ գժգմնութիւնը որ գարնան ծաղիկները կրծող օրդին նման կը խանդարէ երջանկութիւնը, կուսական գուարթութիւնը :

Արդարեւ, չատ պարզ են ճշմարիտ ու բնական գուարթութիւնը արթնցունելու եւ զայն պահելու միջոցները, այսինքն, կեանքի մասին մաքուր ու անկեղծ զգացում, հոգեկան զխրազգայութիւն, գուարթութեան եւ ընկերականութեան բնական արամադրութիւն, արթուն միտք, պէտք եղածին չափ վառվռուն երեւակայութիւն եւ եռանդուն սիրտ մը :

* * *

Միամտութեան եւ արժանեաց զգացումը օրիորդին հոգւոյն էական ազդակներէն մին է, որ կարող կ'ընէ զինքն ունենալ ազնուագոյն արժանապատուութիւն եւ գեղեցկագոյն յատկութիւններ, բարոյապէս գեղեցիկ երեւոյթ մը, որուն զիւրք անզիմադրելի է : — Միամտութիւնը, անմեղութեան՝ խորհրդածութեամբ ստացուած գիտակցութիւնը չէ, այլ հոգւոյ մաքրութեան ընդածին գգացումը, որ իւր յատուկ աճողական զօրութեամբ յարմար կլիմայի մը մէջ լոխիկ մնջիկ բողբոջող շուշանին պէս, աղջկան ներքին գգացողութեանէն կ'ընծիւզի եւ բարոյական ինքնապահպանութեան ու ինքնախնամութեան հովանիին տակ կը զարգանայ : Անվթար մնացած կոկոնի մը այս շքեղ ծաղիկը բնաանեկան բարոյական կլիմայի մը

պէտք ունի մանկամարդական կեանքի մէջ բաց-
ուելու համար : Հոգւոյն ամէն գեղեցիկ յատկու-
թիւնները , մտքին ամէն ձիրքերը , ընկերական
դիրքերու ամէն առաւելութիւնները , երիտասար-
գութեան եւ գեղեցկութեան ամէն հրապոյրները
ա՛յն ատեն արժէք կ'ունենան երբ անկեղծութեան
ու միամտութեան շնչովը ներշնչուած ըլլան : Օ-
րիորդին ամբողջ նկարագրին որոշ արտայայտու-
թիւն եւ հրապոյր մը տուող այս վիճակին մէջ է
իւր շնորհքը , իւր պատիւը եւ իւր բարձր արժա-
նիքը : Միամտութեան արգասաբեր հոգին մէջ է որ
ամբապէս կ'արմատաւերուի ճշմարիտ սէրը : Այն
օրիորդը որ իւր միամտութեան վրայ կը յաւակնի
եւ այդու ինքզինքին վրայ մեծ համարում հրաւի-
րել ջանալով հանդերձ կը հեշտացունէ իւր երեւա-
կայութիւնը ընթերցումով եւ անմաքուր պատկեր-
ներով , որ պարկեշտ ու անբիծ երեւնալու համար
բրած ձիգերը մասնողարար կը պարտկէ եւ չափա-
զանց իմն փափկազգայութեամբ կարեւորութիւն
տալ կ'ուզէ անոնց , որ կը շտապունի եւ ինքզինքը
վիրաւորեալ կը ցուցունէ անպարկեշտ բառի մը
կամ գործի մը առջեւ , այդպիսի աղջիկ մը կը
դադրի ճշմարիտ միամտութեամբ սրբապործուելէ :
Միամտին համար ամէն ինչ մաքուր է , կ'ըսէ ա-
ռածը , այսինքն չի ըմբռներ թէ ի՞նչ է անմաքուրը :
Պատիւ այն օրիորդին որ իւր մանկամարդական
տարիքին մէջ ունի եւ կրնայ պահել այդ անկեղ-
ծիկ միամտութիւնը : Կուսական հոգին կը նմանի
բացուած վարդի մը , ուրկէ եթէ թերթիկ մը փր-
ցունենք՝ միւսներն ալ գիւրաւ կը թօթափին : Սրտի
անարատութիւնը , միամտութիւնը կոյսի մը թան-
կազին զարդը եւ կնոջական ամէն յատկութեանց

կուտանն է . անոր մէջ է որ կը միանան զեզեց-
կութիւն , սիրելութիւն եւ մտքի ազնուութիւն :
Անոր անձայն իշխանութեան մէջ է որ կայ կնոջ
զարմանահրաշ մտքական զօրութիւնը : Միամտու-
թեան զգացումը սոսկ կուսական զգացում է . անոր
խօսած լեզուն ոչ բառ ունի ոչ ձայն . անոր յաղ-
թական եւ ամէն չարախօսութիւն լուեցունող նայ-
ուածքը չի նմանիր անբիծ սիրտ չունեցողի մը
նայուածքին :

Բայց օրիորդին այս միամտութիւնը , փորձու-
թեամբ՝ զիտակից զգացում մը կ'ըլլայ : Փորձութիւնը
զարանակալ է ամեն ուրեք , թէ՛ առանձնութեան
եւ թէ՛ ընկերական յարաբերութեանց մէջ . օրիորդին
կը մօտենայ , սակայն յամենայն դէպս օրիորդը պարտի
զգուշանալ անկէ . արդէն փորձութեան չենթար-
կուած առաքինութիւնը առաքինութիւն չէ : — Օ-
րիորդ մը որ իւր միամիտ զգացման մէջ ներքին
գարշում մը կը զգայ անազնիւ եւ գժուձ բաներու
համար , ըսել է թէ ունի արժանապատուութեան ,
եւ հետեւապէս՝ իւր արժանիքին զիտակցութիւնը :

Դժբաղդարար , արժանիքի այս զգացումը սխալ
կըմբռնուի յաճախ . չատեր կը կարծեն թէ ճշմա-
րիտ կամ կեզձ երկրորդական յատկութիւնները ար-
ժանիք են , եւ ունենալ կարծուած արժանիքի կը
վերագրուին այն չափազանց կամ խաբէական մե-
ծարանքները զորս այժմուս սուփոտ եւ մեծ մա-
սամբ անամիտ այրերը կը փութան մատուցանել
գեղատի կանանց եւ օրիորդաց , իբրև քաղաքա-
վարական պարտաւորութիւն : Զգայասէր օրիորդ մը
չատ սքանչացողներ կը գանէ այժմ , եւ դժբաղդարար
չատ քիչեր են որ ներքին արժանիք կը փնտռեն ,
որով գրեթէ անձանաչ կը մնան բարեմասնութիւն .

ները , վասն զի այժմուս երիտասարդները կատարեալ զազափար չունին ասոնց վրայ եւ կամ կարեւորութիւն չեն տար անոնց : — Դեռ անփորձ աղջիկ մը երբ առատ ու ողորջիչ մեծարանքներ ընդունի , կը մոլորի իւր մտածման մէջ , կարծելով թէ բան մը կ'արժէ եղեր , եւ այդու՝ անապարծութեան եւ մեծամտութեան կ'ենթարկուի : Բայց ճշմարիտ արժանիք չէ այդ , կեղծ է եւ ատոր զգացումը միայն բաւական է սրտի քաղցրութիւնն ու մաքրութիւնը անհետացունելու : — Արժանիքի մասին զգացում չունեցող օրիորդ մը իւր արժանիքին վրայ ունեցած մեծամտութեամբը եւ ատոր հետեւանքն եղած յաւակնութիւններովը՝ անկարելի է որ միամիտ մնայ : Եսասիրութեան որդը կը սկսի կրծել իւր մանկամարդութիւնը : Այսպիսի աղջիկ մը երբէք չի կրնար շնորհալի ըլլալ , միայն իւր նմաններուն հաճելի կ'ըլլայ եւ եթէ ուրիշ բարեմասնութիւններ իսկ ունեցած ըլլայ , կը նսեմացունէ զանոնք : — Շատ արզահատելի է հարուստ , զիւրակեցիկ օրիորդաց վիճակը , որոնք , երեւակայական արժանիքներու վրայ յաւակնոտ , կը սոնքան իրենց մարմնոյն գեղեցկութեան , ընկերական զիրքին եւ հարստութեան վրայ , եւ կը գոհանան այժմուս կեղծաւոր եւ ունայնամիտ երիտասարդաց չափազանց մեծարանքներէն : — Մեծամտութիւնը ունայնամտութեան եւ հպարտութեան խառնուրդ մ'է : — Ծշմարտապէս ազնիւն ու գերազանցը միշտ համեստութեան տաքազը կը կրէ իւր վրայ , իսկ մեծամիտը՝ անմտութեան անտախ եւ կեղծ զարդերը : Իրապէս ճշմարիտ բարեմասնութիւնները մարդուս այնպիսի ազնիւ հպարտութիւն մը կը թելադրեն , որ անձին իրական արժանիքին գիտակցութիւնը

կը պահէ միշտ եւ չի թողուր որ որ եւ իցէ նուաստութիւն խափանէ այդ արժանիքը :

* * *

Ամօթ դաժուութիւնը անապական օրիորդի մը էական յատկութիւնն է . իգական սեռին մաքուր ու գեղեցկագոյն յատկութիւնը , կնոջական առաքինութիւնը պաշտպանող աստուածուհին : Ամօթդաժութիւն չի կայ բիրտ բնութեան մէջ , որ չի ճանչնար իւր մերկութիւնը : Ամօթդաժութիւնը արզիւնք է քաղաքակրթութեան եւ մարդկային ցեղին կրթութեան . ատիկա օրիորդին զգածման մէջ կը զարթնու իւր սեռին գիտակցութեան հետ եւ կնոջ կը պարգեւէ այնպիսի հրատոյր մը որով աւելի գեղեցիկ կ'երեւին իւր բարեմասնութիւնները եւ նուիրականութիւն կը ստանայ իւր անձը : Ճշմարիտ ամօթդաժութիւնը պատշաճից ձեւակերպութիւն չէ , այլ Վայելչին զգացումը եւ հետեւապէս՝ ներքին պարկեշտութեան մը արտայայտութիւնն է : Ճշմարիտ ամօթդաժութիւնը՝ գաստիարակութեան ազգեցութեան տակ , նկարագրի եւ սրտի մաքրութեան անբռնագրօսիկ , բնական արտայայտութիւնն է : Այդո՛ւ միայն օրիորդը կը պահէ իւր բարուց հաստատութիւնը , իւր բնական պաշտպանութիւնը , անբիծ հոգիի մը արտայայտութեան սիրալիր եզանակը : Այս ամօթդաժութիւնը մաքուր ու բարոյական զգացմանց այն պահապանն է , որ կը հակէ մտածման ու խօսքին , զգացման ու միտութեան , շարժման ու գործի վրայ եւ զգաստութեան անդիմադրելի հրատոյրը կը պարգեւէ օրիորդին : Երբ հոգւոյն այս պահապանը թմբի , կինը կը մասնուրի թեթեւամտութեան , բարոյական տկա-

բութեան եւ անմաքուր բարուց վտանգին, այսինքն անպարկեշտութեան : Կինը ամօթղածութեամբ է որ կ'ընծայէ իւր ունեցած ամէն ազնուագոյն բաները : Ամօթղածութիւնը յաղթող կը հանդիսացունէ զինքը զօրաւոր սեռին զգայական փորձութեանց դէմ : Օրիորդը իւր նշանածին հետ ունեցած մտերիմ յարաբերութեանց մէջ իսկ պարտի արթուն պահել իւր պարկեշտութեան պահապան՝ հրեշտակը : Ամօթղածութիւնը եւ անկէ ծագում աւնող զգաստութիւնը խորապէս կ'արմատաւորի աղջկան՝ նախահոգ զգուշութեամբ տրուած դաստիարակութեան մէջ , զորս ապա օրիորդը չափահասութեան մէջ իսկ բարոյականի ամրութեամբ եւ զգայականութեան չափաւորութեամբ խնամել պարտի : — Բարուց ապականութիւնը, այժմ, օրիորդաց կեանքը շատ վտանգներու ենթարկած եւ կ'ին արարածը իբրեւ ներկայացուցիչ զգայականութեան ըմբռնել տուած է : «Լաւ ընտանիքներու» մեծ մասին մէջ հարեւանցի դաստիարակութիւն մը կու տան աղջկանց , եւ այդ ալ՝ միամտութեան եւ ամօթղածութեան արատաքին երեւոյթը պահելու համար միայն, որպէս զի ազահովութիւն մը ձեռք բերեն այն սպառնական ենթադրութեան դէմ թէ աղջկանց պատիւը , երջանկութիւնը , ամուսնութիւնը արանց եւ հասարակութեան համարումէն կախում ունի : Դաստիարակութեան տիրաւորի կողմնակ մ'է այդ , որ ա՛յն ատեն միայն ներքին արդիւնք մը կրնայ ունենալ , երբ հոգւոյն հիմերը մաքուր են , երբ ընտանիք ու դաստիարակուհի բարի օրինակ կ'ընծային , եւ զգաստութիւնը ո՛չ թէ ամօթի գաղափարին , այլ՝ անձնանուաստութեան զգացման առջեւ կը դողայ : Օրիորդը պարտի

ամօթղած ըլլալ նոյն իսկ իւր սեռակիցներուն առջեւ ալ : — Մենք չենք կրնար նաեւ ճշմարտապէս ամօթղած անուանել այն կլինը , որ այնպիսի իմն կը յարգարէ զգետներն , որպէս զի ցոյց տայ այն հոլանի մերկութիւնը զոր այժմուս քաղաքակիրթ ամէն ժողովրդոց վայելչութիւնը որոշած է ծածկել . եւ ո՛չ ալ այն կլինը՝ որ շարժման , խօսուածքին , զգացմանց եւ գործոցը մէջ կը մտնայ Վայելչին զգացումը եւ կամ երիտասարդաց հետ առանց ակնածութեան կը վարուի : Օրիորդաց շատերը այն սխալ կարծիքն ունին թէ ամուսնացեալ կանայք կրնան ընել օրիորդի մը համար աններելի համարուած շատ բաներ , թէ՛ ամուսնութիւնը կ'ազատէ զիրենք կանացի փափկանկատութեան եւ ամօթղածութեան շղթաներէն : Այսպիսի դեռատի կլիներ որ ամուսնութեան մէջ շատ շուտով կը կորսընցունեն իրենց ազնուագոյն դիրքն ու արժանապատուութիւնը , հաւատալ կու տան մեզ թէ իրենց ամուրիութեան մէջ ամօթղածութիւնը իբրեւ դիմակ կրած են , թէ ունայնամտութիւնը ծպտեալ պահած են իրենց մէջ :

Օրիորդներ , լաւ գիտցէք որ արժէք չունին ձեր ուրիշ ամէն առաքինութիւնները եթէ չունենաք ճշմարիտ ամօթղածութիւն որ Վայելչին ներքին բարոյաւոր զգացումէն յտուաջ կու գայ : Ձանացէ՛ք ունենալ այդ սրբարար զգացումը ձեր սրտին խորերուն մէջ . զգուշացէ՛ք կեղծիքէ , արուեստակեալ ամօթղածութենէ : Շճմարիտ ամօթղածութիւնը անմեղութեան հրեշտակային կերպարանքով կ'երեւի միշտ , որ անբարոյականութեան առջեւ լռելով եւ վշտանալով կը ծածկէ իւր գէմքը :

Պաշտպանուելու կարօտութիւնն ու
բարեկամութեան պէտքն ալ նմանապէս
կուսական հոգւոյն ներքին ազդակներն են : Չա-
փահաս ազջկան անձնիշխանութեան համար ունե-
ցած զրգուժը համընթաց է պաշտպանուելու ներ-
քին պէտքի մը հետ , որ այդ ալ քիչ կանանց մէջ
եւ միայն տարիքոտներուն մէջ , ձեռք անցուած
անձնիշխանութեան պատճառաւ կը գազարի յայտ-
նապէս : Չափահաս օրիորդ մը , կամ արամբի մը
եւ կամ այրի կին մը կեանքի փորձառութեանց եւ
բազդին պատահարներէն ստիպեալ այնպիսի դիրքի
մը մէջ մնացած կրնայ ըլլալ որ պէտք ունենայ
ինքզինքը պաշտպանել իւր առանձնութեան մէջ
եւ ատոր համար պահանջուած կարողութիւննե-
րովը , այդպիսին ան ազդուութեան նմանող նկա-
րագիր մը կը ստանայ եւ մերթ ալ կը գերազանցէ
զայն եւ կը յազթէ գժուարութեանց որոնց մատ-
նուած է : Սակայն պաշտպանուելու պէտքը դարձ-
եալ կայ , բայց կը նիրհէ այդ կանացի հոգիներուն
մէջ , եւ կը զարթնու վերտօին անմիջապէս երբ
պարագաները այնպիսի կերպարանք մ'առնուն որ
սահմանաւորեն կանացի ոյժերը : Յաճախ կը տես-
նենք կիներ որ իրենց անձնիշխանութենէն գոհ ,
հպարտ եւ ամէն բանի կարող երեւցած , բայց
ժամանակէ մը հտքը փնտռած են բնական պաշտ-
պանը՝ այրը , եւ ինքզինքնին անոր կամքի տակ
դրած են , վասն զի արդէն կ'նոջ ընութեան մէջ կայ ,
նոյն իսկ անձնիշխան եղած ատենը , զօրաւոր իշ-
խանութեան կռիւներու , վերտօին « տկար սեռին »
պաշտպանութեան տակ մտնելու պէտքը : Պետու-
թիւնն ալ այս մտածմամբ է որ հեռու պահած է կինը
այր մարդուն յատուկ քաղաքական իրաւունքներէն :

Աղջիկը՝ օրիորդը ծնողաց տան մէջ եւ կամ անոնց տեղակալին հսկողութեան տակ կրնայ գտնել պաշտպանուելու այս բնական պէտքը : Մանչը չափահասութեան տարիքին մէջ մտած առնել, իւր այրութեան եւ քաղաքային կոչմանը շնորհիւ, գրեթէ պէտք չունենար ուրիշին պաշտպանութեան, կրնայ ինքզինքը պաշտպանել : Իսկ ընդհակառակն օրիորդը պէտք ունի ընտանեկան պաշտպանութեան, մերթ մինչեւ ի կատարեալ չափահասութիւն, եւ այդ՝ իւր ապահովութեան եւ յաճախ, իւր գոյութեան համար հիմնական պէտք մ'է :

Անձնիչխանութեան համար օրիորդին բնական ճիգերը զոր բացատրեցինք քիչ մ'առաջ, պաշտպանուելու պէտքին արտայայտութիւնն են եւ ատոր ալ բուն նպատակակէտը, ամուսնութեամբ՝ այր մարդու մը պաշտպանութեան տակ մտնելու փափաքն է, որովհետեւ ընտանիքի պաշտպանը իրաց բնական ընթացքով ուշ կամ կանուխ պիտի մեկնի այս աշխարհէս եւ օրիորդը որ իւր առջեւ կեանքի լայն ասպարէզ մ'ունի դեռ, նոր պաշտպանի մը պէտք ունի, եւ այդ ալ կանոնաւոր կերպով պէտք է դանէ յանձին ամուսնոյն :

Կնոջ քաղաքակրթական իրաւանց վրայ հաստատուած են նաեւ այն մեծ պարտաւորութիւններն ու ծառայութիւնները զորս կինը, իրրեւ պահասան ընտանեկան կեանքին եւ մարդկային ցեղին, իւր բնական կոչմանը մէջ պարտի կատարել : Այդ իրաւունքները կը պարտաւորեցունեն այրը՝ իրրեւ հայր եւ պետ ընտանիքին՝ եւ Պետութիւնը իրրեւ պաշտպան կնոջ, պաշտպանել զանի եւ քաղցրութեամբ ու ակնածութեամբ վարուիլ անոր տկարութեան հետ : Քաղաքակրթութիւնն ալ իւր

պետական հաստատութիւններովը ճանչցած է կնոջ պաշտպանուելու այս բնական պէտքը . անիկա կնոջ տուած չէ անհատականութեան այն իրաւունքները զորս տուած է այր մարդուն . ազատ կացուցած է կինը զանազան պատասխանատուութիւններէ, պաշտօններէ, իրաւունքներէ, գործերէ եւ աշխատութիւններէ, բայց անոր տուած է պաշտպանուելու աւելի ընդարձակ իրաւունքներ, իւր սեռակարարութեան գործին համար :

Պաշտպանուելու այս պէտքը ո՛չ միայն ընտանեկան օղակին կը շղթայէ օրիորդը, մօրը փորձառութեան ու հակողութեան եւ հօրը պաշտպանող զօրութեան տակ կ'ապաստանեցունէ զանի, այլ կը թելագրէ նաեւ սրտակցութեան եւ բարեկամութեան պէտքը — որ ամէն կանացի սրտերու մէջ ընդածին է — եւ կը գրդէ սիրել այր մարդ մը, որ ազգա ամուսնութեամբ պարտաւոր պիտի ըլլայ անոր պաշտպանն ըլլալու :

Կնոջ հոգւոյն մէջ՝ սրտակցութեան եւ բարեկամութեան պէտքը այնչափ ընդհանուր է, որ ատոր չգոյութիւնը իբրեւ հոգեկան հիւանդութիւն կը համարուի : Հազուադիւր է որ կին մը, մանաւանդ իւր մանկամարդութեան մէջ, մտերիմ ընկերուհիներ չունենայ . այդ պարագային մէջ բարեկամութեան պէտքին չգոյութիւնը եթէ չըլլայ հոգեկան հիւանդութեան մ'արդիւնք, ատոր պատճառը փնտռելու է այնպիսի բարոյական պակասութեան մը մէջ, որ յոռի դատախարակութեան կամ ինքնակամ յանցանքի հետեւութիւն է :

Պաշտպանուելու բնական պէտքը կը գրդէ օրիորդը նաեւ սրտակցիլ այն սեռակից ընկերներուն հետ, որոնց յատկութիւնները համաձայն են բարե-

կամութեան կարօտ իւր սրաին եւ կամ կ'ընծայեն անոր ինչ որ չունի եւ ունենալ կ'անձկայ , ինքզինքն աւելի գուարթ եւ աւելի ուրախ զգալու համար : —

Ինչպէս որ պաշտպանուելու պէտքը սէր կը զարթուցանէ, այնպէս ալ բարեկամութիւն կը թելադրէ : Ամէն կուսական հոգիներու մէջ սիրոյ պէտքը ինքնաբերաբար կը զարթնու , միատւմներու եւ զգացմանց զանազան ուղղութիւններով ցոյց կուտայ ինքզինքը . բայց որչափ ատեն որ դեռ սիրոյ առարկան դանուած չէ , օրիորդը սեռակից ընկերներուն հետ բարեկամանալու կը զրգուի . բարեկամութեան այդ պէտքը այնչափ զօրաւոր կ'ըլլայ , որչափ ընդերկար նիրհէ Սիրոյ երազը սրաին մէջ եւ չիրականանայ : Ասոր համար այն պարկեշտ օրիորդները որ չեն յաջողած Սիրով առաջնորդուիլ ամուսնութեան, սովորապէս բարեկամութեան զօրաւոր զգացում մը կ'ունենան եւ հոգւով սրտով կը կապուին իրենց համասեռ տարեկիցներուն հետ, որով իրենց բարեկամութիւնը խտելական սիրոյ բարձրութեան կը հասնի : Ընդհակառակն՝ անպարկեշտ օրիորդներն ալ տարփանքի անհաճոյ վիճակի մը մէջ կը մոլորին, ինչպէս ցուցուցինք նախապէս :

Թէպէտ ազնիւ ու պարկեշտ օրիորդները բարեկամութեան ճշմարիտ զգացումն ունենալու սրամազիր են միշտ եւ ուրիշ օտարտոի զգացումներ հետի են իրենցմէ, բայց բարեկամութիւն բառը սովորական կեանքի մէջ յաճախ սխալ ըմբանուած է : Բարեկամութիւն չէ այն թոյլ կամ սերտ յարաբերութիւնը որ տեղի կ'ունենայ ազգականութեան , այցերու , ընկերական զրօսանքներու եւ աշխատութեան պատճառաւ : Այր մարդիկ ալ իրենց անձ-

նական բարեկամութիւններէն զատ առեւտրական ,
ընկերական կամ բնասանական բարեկամութիւններ
ունին , որոնք լսկ խոհեմութեան կամ մեծարանքի
բարեկամութիւններ են , որոնց մէջ սիրտը գրեթէ
անզգայ է եւ զատողութիւնն է որ կը գործէ : Ի՞նչ
որ շատերը բարեկամութիւն կ'անուանեն սէր կամ
խանդազատանք չէ , համոզման , գաղափարի եւ
զգացման համաձայնութիւն չէ , եւ ո՛չ ալ՝ կատար-
եալ անկեղծութիւն եւ սրտազին մտերմութիւն ,
այլ՝ հաճոյակատարութեան , շողոքոյթութեան ,
շահախնդրութեան փոխանակութիւն մը , որ այն-
չափ կը տեւէ որչափ ատեն որ անձնատիրութիւնը
չա՛ մը սպասէ անկէ : Կեանքը մերթ առաքինու-
թեան եւ զգայականութեան հրապուրիչ տարազին
մէջ , մերթ մոլութեան աւելի կամ նուազ թա-
փանցիկ գիմակին տակ՝ կը ներկայացունէ մեզ կեղծ
բարեկամութիւնները : Երբեմն ալ կեղծաւորու-
թեան , խորամանկութեան եւ նենգութեան խառ-
նուրդ մ'է որ բարեկամութեան անունով կը զար-
գարուի եւ կը տեւէ այնչափ ատեն որ գէպքերն
այլ եւս պէտք չթողուն այդ բռնազրօսիկ կեղծա-
ւորութեան : — Ծշմարիտ բարեկամութիւնը , անձի
մը համար զգացուած բարոյական սէրն է , ազատ,
ամէն տեսակ զգայական , յեղ յեղուկ եւ շահախնդիր
նկատումներէ ազատ պէրը . որտի անյողգողգ վի-
ճակ մը որ իւր նկարագիրը , իրբեւ արտայայտու-
թիւն բարոյական սիրոյ , մեր սիրտը գրաւած ան-
ձին հետ վշտի ու խնդի մէջ միացած ըլլալու ներ-
քին եռանդով մը ցոյց կու տայ : Ասոր ապացոյց է
այն վիշտը զոր կը զգայ հողին երբ սերտ ու մտե-
րիմ յարարերութեան մէջ վերտօին գիրար տեանե-
լու ապահովութիւնը չունեցող բաժանում մը պա-

տահի յանկարծ : — Կեղծ է այն բարեկամութիւնը որ փոխադարձ յարգանքի վրայ հաստատուած չէ . յարգանք մը որ ճանաչումն է իրտպէս բարոյական յատկութեանց ու կատարելութեանց : Ասոր համար է որ բարի մարդիկ միայն կրնան ճշմարիտ բարեկամութիւն մը հաստատել : — Արդարեւ սիրտը մէկ անձ միայն կրնայ սիրել , մէկ հատիկ սիրոյ համար միայն տեղ ունի իւր մէջ , բայց եւ այնպէս շատերու համար կրնայ ճշմարիտ բարեկամութիւն ունենալ : Լեզուի մէջ իսկ սէր բոտը յոգնակի չունի : — Բարեկամութիւն եւ սէր տարբեր բաներ են : Սիրոյ նպատակն է մէկ մարմին ըլլալ ուրիշ անձի մը հետ , մէկըմէկ կատարելապէս իրարու նուիրել , երկու հոգիներ մէկ էակի մէջ հալիլ , ձուլուիլ . իսկ բարեկամութիւնը կը պահանջէ մտերիմ՝ բայց ազատ եւ անկախ յարաբերութիւն : Ըշմարիտ բարեկամութիւնը կը պահանջէ բարի սիրտ , գաղափարակցութիւն , ճաշակի եւ միտումներու նմանութիւն , իրարու հաւասար իմացականութիւն , իրարու համար միեւնոյն փափուկ զգացումները , անընդհատիկ ակնածութիւն , իրարու բարեացակամ եւ անձնուէր ըլլալու աներկմիտ մտադրութիւն , կատարեալ անկեղծութիւն եւ ուղղամտութիւն : Իցիւ թէ ամէն օրիորդ ա՛յս տեսակ բարեկամութեան մը մէջ փնտռէին եւ գտնէին առ այդ ունեցած իրենց պէտքին գոհացումը : Այսպիսի բարեկամութիւն մը երանութեանց անսպառ աղբիւր մ'է , որ կը գեղեցկացունէ կեանքը , կ'ազնուացունէ սիրան ու նկարագրիւր , կը զարթուցանէ բարձր առաքինութիւններ ու կը պարգեւէ մխիթարութիւն , արիութիւն , հանգիստ ու համբերութիւն : Բայց մաքուր սիրտը միայն կրնայ գտնել զայդ . ուղիղ

դաստիարակութիւնն ու պատշաճ ինքնակրթութիւնը միայն կրնան ցուցունել ատոր ճամբան :

Կրթական իմաստութիւնը շատ իրաւունք ունի երբ զգուշանալ կը պատուիրէ շատ արագ հաստատուած բարեկամութենէն : Իրաւունք ունի երբ կ'ըսէ սրտին ու բանավարութեան թէ՛ «անվստահութիւնը մայր է ապահովութեան» :

Օրիորդք պարտին զգուշաւոր ըլլալ նաեւ ընդեւալացման մասին որ հիմնապէս կը տարբերի բարեկամութենէն : Համակրութեան բարձրագոյն աստիճանն է անձի մը հետ ընդեւանալը , այսինքն մեր հոգւոյն յանկութիւնը այն էակին որ հաճելի զգացմամբ ու զաղափարներովը կը ընու զմեզ : Այս պարագային մէջ է, ահա՛, որ օրիորդը պարտի զգուշաւոր եւ դժուարահաճ ըլլալ եւ չչփոթել այդ յանկութիւնը բարեկամութեան հետ : Ընդեւալացումը նմանութիւն յառաջ կը բերէ . անզգալապէս մենք մեր մէջ կ'ընդունինք այն բանը որով գրաւուած ենք , ինչ որ մեր մտքին մէջ ներկայ կը պահենք եւ որուն հետ յաճախ սերտ յարաբերութեան մէջ ենք մաքով՝ զգացումով ու միտումներով : Ասիկա մեր հոգեկան վիճակին վրայ ալ ազդեցութիւն ունի, որ յաճախ փաստակար կրնայ ըլլալ : Ուստի պարտինք չընդեւանալ այն անձանց հետ որոնց նմանիլ չենք փափաքիր : — Բնութեան եւ արուեստի ընդեւանալը կը բարձրացունէ, երջանիկ կ'ընէ մարդս : Ատոր վրայ պիտի խօսինք դեռ :

* * *

ԱՅՐ . Ինչ պիտի ըլլար կանացի մաքուր սիրտ մը առանց այս սուրբ աղբիւրին , ուրկէ կը բոլորի ամէն առաքինութիւն եւ ամէն ինչ որ բարի ու

գեղեցիկ է . Ի՞նչ պիտի ըլլար այդ սիրտը առանց ունենալու սէ՛ր , հոգւոյն այդ ծաղիկը որուն երկնային սերմը գրուած է ամէն կանաչի սրտերու մէջ եւ դարնանային ջերմութեան կը սպասէ ծլեկու համար : Ի՞նչ որ է արեւու լոյսը բնութեան համար , այն է սէրը դեռահաս կոյսին համար :

Սէրը միշտ իրեն առարկայ ունի հակառակ սեռէն անհատ մը . ասոր համար՝ առաջին անգամ , իրրեւ հոգեկան գրգռում կը դարձնու , երբ այդ առարկան գտնուի եւ ասոր համար հոգին յուզուի իւր լուսազոյն յոյզերովը : Մինչեւ որ այդ առարկան չգտնուի , մինչեւ որ գէպքերը կամ առիթը զայն չառաջնորդեն սրտին , զգացմանց այս զօրաւորագոյնը լռիկ կը նկրծէ հոգւոյն մէջ եւ իւր գոյութիւնը մասնողարար կը յայտնէ գէպ անձանօթին համար ունեցած կարօտովը : Բայց երբ աղջկան հոգին մաքուր չէ , երբ աղջիկը պիղծ է իւր գաղափարներուն , երեւակայութեան ու զգացմանց մէջ , այն ատեն այդ ընդամին գրգռումը հասարակ եւ զգայական ցանկութիւն մը կ'ըլլայ զոր տարփանք կ'անուանուի , եւ այդ ալ հակառակ սեռին ո՛չ թէ մէկ անհատը , այլ ամբողջ սեռն ունի իրեն առարկայ :

Ինչ որ վսեմ է , ինչ որ ազնուագոյն է , կինը իւր հոգեկան կազմութեան պատճառաւ , կ'ըմբռնէ այն զգացմամբ , որուն ակը Սէրն է . շատ խորունկ եւ աստուածային այդ ազբութեն է որ կը քաղէ կինը իւր խոնարհութիւնը , իւր հաւատքը , ջերմեռանդութիւնը , իւր զգացումներն ու գործերը :

Փափաք եւ գարշում , սէր եւ ասեղութիւն այնպիսի մութ զգացումներ եւ միատումներ են հոգւոյն մէջ , որոնց վրայ մարդ չի կրնար որոշ բան մ'ըսել ,

թէպէտ անոնք են որ կը զարթուցանեն, կը վարեն եւ կը ճշդեն մեր գաղափարները, մեր ընդարոյս ցանկութիւնները : Մեր փափաքը՝ կանխազգացմամբ՝ կը ցանկայ ամէն բանի որ բարի է մեզ, եւ մենք ատոր հակառակը կը վնասենք խորշելու համար : Այդ փափաքը կը ջանայ տալ մեզ ինչ որ հաճելի է, եւ հետացունել՝ ինչ որ ահաճելի է մեզ :

Որչափ զօրաւոր ըլլայ ապրելու հաճոյքը, ինչպէս որ յայտնապէս կ'երևի մանկամարդական տարիքի մէջ, այնչափ ուժգին է կեանքի վայելքը պահպանելու փափաքը : Բնականին համաձայն զարգացած ու ատղջ ամէն հոգիներու մէջ, առաւել կամ նուազ մթորակ ուրուագծով, Գեղեցկութեան ու Կատարելութեան կնթակայական խաէալ մը կայ թէ՛ նիւթական եւ թէ՛ հոգեկան նկատմամբ : Կը տեսնենք թէ նոյն իսկ բիրտ բաց մաքուր զգածումը կը հրճուի մարդկային գեղեցիկ կերպարանքի մը վրայ, հոգւոյ գեղեցիկ արտայայտութեան մը վրայ : Ասիկա միանգամայն այն անորոշ խինդն է, զոր մարդ կ'ունենայ իրեն համար, այդ ցեղին վերաբերին զգալով : — Գեղեցկին, Բարւոյն եւ Կատարելին ներգործութեամբ՝ կը զարթնու անոնց մասնակից ըլլալու զրդումը, այսինքն զանոնք ձեռք ձգելու փափաքը : Արտաքին, զգայական գեղեցկութիւնը կամ Հաճոյքը զարթուցանող, կեանքի զգացումը թելադրող երևոյթը — տեսնելով կամ երևակայելով — առաջին, անմիջական զարթուցիչն է մեր մէջ նիրհող խաէալին եւ անոր հաղորդակցելու փափաքին . զգածման եւ զրգման վրայ ազդող զօրաւորագոյն հրապոյրն է այդ, որ մոգական ձգողութեամբ ուշադրութիւնն առ ինքն կը ձգէ, եւ ահա, երևակայութիւնը ուրիշ ամէն ինչ

մէկ կողմ թողլով , այդ նոր առարկային հետ կը
զբաղի , աւելի փափուկ զգացումներով , աւելի
անուշ իղձերով զօրացած : Մարդ կը կորսնցունէ ուրիշ
հրապոյրներու համար ունեցած դիւրազգայութիւնը
եւ իւր երբեմնի հաճոյական զգացմանց յոյզերը : Այլ
եւս շուզեր գոհացունել այն զրգումը զոր ունէր Հա-
ճելիին նկատմամբ , եւ գինքը գրաւող երեւակայու-
թեան մէջ անխուտով մնալու համար՝ լռութեան ու
առանձնութեան միտումը կը զարթնու : Սամէն բանէ
կը վախնայ եւ ամէն բանի կը յուսայ , երբ իւր իտէալին
խորտակումը կամ իրականացումը զգացունող գա-
ղափար մը ծնի իւր մէջ : Չգաժման այս խորհր-
դաւոր սղբիւրէն կը բղխին մեծարանք , հնազան-
դութիւն , պատրաստակամութիւն , հաճոյանալու
տենչ , զգալու եւ խօսելու եռանդոտութիւն մը :
Այս է , ահա՛ , նորազարթ սէրը : — Շատ անգամ
մարդ սիրոյ մէջ կը նուաստացունէ ինքզինքը , իւր
սիրոյ առարկային կատարելութեան մասին չափա-
զանց բարձր համարում ունենալով : Մարդ չի
տեսներ անոր պակասութիւնները , նոյն իսկ մոլու-
թիւնները , եւ կը կորսնցունէ իւր ուղղադատու-
թիւնը : Գասողութեան համար անհասկնալի վի-
ճակ մ'է այս , բայց սրտին համար՝ ո՛չ : Սէրը եւ-
թակայական է եւ իրական ու երեւակայական
տարրերէ կը կազմէ իւր առարկան : Սէրը իւր ա-
ռարկային վրայ գերազանց առաւելութիւններ կը
տեսնէ , զորս չի տեսներ ուրիշ գիտող մը : Սէրը
հաճոյքի աչքով կը ստուարացունէ եւ կ'օժտէ այդ
առարկան իւր իտէալին յատկութիւններովը : —
Սէրող սիրտը գեղեցկացուցիչ երազի մը մէջ կ'աղ-
բի եւ երջանկութեան դիւրարեկ զգեակներ կը
չինէ երեւակայութեան մէջ . կը զարգարէ իւր ա-

առարկան այնպիսի յատկութիւններով որք կատարելութեան իրական պահանջմանց չեն համապատասխաններ : Դատողութիւնը յօժար է թեթևամտութիւն կոչել զայս , բայց հոգեբանը հոգւոյ այդ եռանդապին յոյզերն ու զեղումները բնութեան մէջ խորապէս հաստատուած կը գտնէ , թէպէտ եւեկեկական այդ ատեն բազմին վտանգաւոր խութերուն կը մասնուի , երբ զգացմանց այդ մրրկին եւ կեանքի այդ աշեկոծ ծովուն մէջ անզեկ մնայ : — Մեր մանկամարդ ընթերցողին մինք պիտի տա՞նք այդ փրկարար զեկը : — Այսպէս ահա նոր սիրել սկսող հոգին իւր սիրած առարկային իշխանութեան տակ կրաւորական վիճակի մը մէջ կը գտնուի , եւ այդ առարկան մասնաւոր աչքերով կը տեսնէ , մասնաւոր գատողութեամբ կը գտնէ : Որչափ մարդ , այնչափ ալ տարբեր են սիրոյ խեղակական առարկաները : Իւրաքանչիւր սք իւր հոգւոյն մէջ ունի իւր խեղալը , իւր սիրած զէմքին ուրուագիծը , բայց այդ միտութեանց ետեւը փոխադարձաբար մէկզմէկ ամբողջացունելու խորհրդաւոր ձգտումը կայ : Սիրողը ունենալ կը կարծէ այն բանը որ կը պակսի իւր սիրելիին կատարելութեանը համար , եւ այդ՝ առանց յայտնապէս գիտնալու սակայն թէ ի՞նչ է : — Ամէն բարոյաւոր մարդ իւր խեղալին մէջ իսկ գեղեցիկ , մաքուր ու բարոյական պատկեր մ'ունենալով , զայն իրականացունել ջանալու է , խորշելով անարդէն . ասոր համար պէտք է որ զգածու՞ , իմացականութիւն , բարք , նկարագիր եւ բնաւորութիւն կրթութիւն նախ տան եւ զպրոցի միջոցաւ , եւ ապա՝ ինքնակրթութեամբ : — Քանի որ սէրը մարդկային կեանքի բարձրագոյն զգացումն է , պէտք է որ այդ կեանքն ալ ազնիւ ու

գեղեցիկ ըլլայ : Քանի որ սէրը մարդուս ամբողջ ներքին գրողւմը , իւր հոգեկանն եւ մարմնական բնութեան մէկ թելադրութիւնն է , այսինքն պէտք մը՝ գէպ ի կատարելութիւն , դէպ ի լրացումն այն բանին որ մէկուն կը պակսի եւ միւսը կ'ընծայէ անոր , պէտք է որ երկու էակաց միութիւնը երբէք չզրկուի երջանկութենէ : Այս վսեմ մասածմամբ է միայն որ սէրը երջանկարար կիրք մը կ'ըլլայ : Սիրող կինը իւր առարկային համար տածած խոնարհ մեծարանքին մէջ կը մոռնայ իւր անձին հպարտութիւնը եւ զայն միւսին մէջ տեսնել կ'ուզէ . նոյն իսկ արտասուքը գիւթական ազգեցութիւն մը կ'ունենայ , երբ սէրն է որ կը հեղու զայն : Այսպէս՝ իմաստնագոյն այրն ալ կը սիրէ այնպէս , ինչպէս՝ անխելքը : — Սիրոյ մէջ է որ իշխանութիւն եւ հպատակութիւն կը հաշտուին . սիրով է որ հնազանդութիւնը անկեղծ եւ իշխանութիւնը քաղցր կ'ըլլայ : Հակառակ սէր բառին բազմակերպ գործածութեան , միայն մէկ սէր կայ ճշմարիտ : Յանկական սէրը սէր չէ . անբարոյական սէրը բառի սխալ գործածութիւն մ'է , վասն զի սէրը ըստ ինքեան բարոյական է , այն փափուկ , եռանդազին համակրութիւնը որ բարոյական զգացումով եւ սկզբունքներով կ'ազնուացունէ մարդը եւ օրինաւոր զգացում մը կ'ըլլայ :

Պղատան ինճոյքի մը մէջ շատ յաջող այլարանութեամբ նկարագրած է սէրը : «Սրարիչը ի սկզբն ան առանց սեռի ստեղծած էր մարդը . բայց զեւ մը , բնութեան ոգին , երկու մասի բաժնելով նախնական մարդը եւ մէկ մասն այր ու միւս մասը կին կոչելով զրկած է աշխարհ . միայն թէ այս կէսերուն մէջ , իրարու հետ վերատին միանալով

ամբողջ մը կազմելու համար ջերմ բաղձանք մը
դրած է » : Այս բաղձանքը մարդուս մէջ սէրն է :
— Մարդ ինքզինքն այն ատեն կատարեալ կը զգայ
երբ իրմէ պակասած կէսին հետ համաձայն կերպով
ամբողջ մը կազմէ : Բայց շատ անգամ մարդ կը
սխալի եւ իրեն անհամաձայն կէսի մը հետ կը միա-
նայ , որով այդ երկու կէսերը չեն կրնար ամբողջ
մը կազմել , իրարու չեն յարմարիր : Այդ սխա-
լու մը տեղի կ'ունենայ երբ սիրոյ ճշմարիտ զգա-
ցումը ուրիշ զգացմանց , ուրիշ զրդմանց , մոլեկան
մտածումներու եւ մանաւանդ զգայական ցանկու-
թեան հետ խառնուելով նսեմանայ ու պղտորի :
Յեղեղուկ հոգիները անկարող են ճշմարիտ , մա-
քուր սէր զգալու կամ զայն զգայական յոյզերէն
որոշելու . սէր բառը կը գործածեն խարդախելով ,
ստեղծական « կիրք » երու համար : — Պղտորնի վե-
րոյիչեալ բացատրութեան համեմատ , այսինքն սի-
րոյ մէջ իւր միւս կէսին անձկալով կատարեալ
ըլլալու փափաքող մարդը մէկ սէր միայն կ'ունե-
նայ . մարդ իւր կեանքին մէջ մէկ անգամ միայն
ճշմարիտ եւ իրական կերպով կրնայ սիրել . մէկ
ճշմարիտ ատարկայ կրնայ գանուիլ որ կարենայ
Ֆիզիքապէս ու բարոյապէս լրացունել զինքը , եւ
երբ չգանուի այդ , սէրը պատարանք մը կ'ըլլայ ,
սիրոյ կերպարանքին տակ ուրիշ զօրաւոր զրգում
մը : —

Սէրը՝ հաճոյանալու զրգումով , անճնտիրու-
թեամբ , վստահութեամբ եւ անբաժանելի կերպով
միանալու ներքին ձգտումով մը կ'արտայայտէ ինք-
զինքը : Բնութիւնը իրբեւ մայր գորովագութ , իւր
արարածներուն սիրոյ զօրաւորագոյն զրգում մը
տալով հանդերձ , կարեկցութիւն ունեցած է որ

սիրտը՝ իրեն յարմարող, զինքն ամբողջացունող կէսը հազարաւորներուն մէջէն գտնելու համար ըրած հետազօտութեանց ատեն ունեցած անձկութեան մէջ առանձին չմնայ եւ չընկճի : Բնութիւնը զգացմանց քաղցր երազներով կ'առաջնորդէ անոր, կ'ընկերանայ անոր այն ճամբաներուն մէջ ուր որ առիթ ունենայ սիրելու եւ սիրուելու, եւ ասկէ զատ՝ քաղցր միժնշաղի քող մը կը ձգէ հոգեկան կարօտին ներքին աչքերուն վրայ եւ թող չի տար որ սխալու մը ճանչնալով նսեմանայ անոր երջանկութիւնը : Երանի՛ անոր որուն սիրտը այդ սիրոյն մէջ ինքզինքն ամբողջ, կատարեալ ու հանգիստ կը զգայ, եւ գիպուածը, այդ սրտին յարմարագոյն միակ էակը անոր առջեւ հանելով ու փաղակնարաց յանկուցմամբ մը զինքն իւր քաղցր սխալումէն սթափեցունելով չէ խորտակեր անոր երեւակայական երջանկութիւնը, չէ դառնացուներ անոր կեանքը . վասն զի կարեկցութեան արժանի է այն սիրտը որ ինքզինքն երջանիկ կարծած ատեն, յանկարծ կը զգայ իւր պատրանքը : —

Կը մտալթեմ որ իմ մանկամարդ ընթերցողացս ամենքն ալ ունենան ճշմարիտ սիրոյ երջանկութիւնը, լաւ ճանչնան իրենց նորազարթ ըզձանքը եւ սրտին թելադրութեան մէջ, զգացմանց յորձանածութիւն ծովուն մէջ, մոլորութեան վտանգներուն առջեւ պաշտպանել գիտնան ինքզինքնին : Ատոր համար ալ պէտք ունին ներքին բարույ եւ արժանապատուութեան զեկին, զոր մաքուր սրտի բնազդումն ու զգաստութիւնը պէտք է վարէ . այդ զեկն է որ, իբրեւ սղի լուս, կը պահպանէ կուսական կեանքը : — Օրիորդ մը երիտասարդի մը հետ ունեցած առաջին հանդիպման ատեն, զգացման արբ-

չութեան մէջ, թող չվստահի իւր գրգման եւ
ամէն տեսած բաները թող ստոյգ չհամարի : —

Կ'ըսեն թէ ճշմարիտ սէրը կը կրթէ մարդս . ի-
րաւացի է այս խօսքը . վասն զի մարդ իւր մտա-
տիպարին հաճոյանալ եւ անոր գեղեցիկ, բարի ու
յանկուցիչ յատկութիւններովը կատարելագործուիլ
կը ճգնի : Սէրը կը փափկացունէ, կ'ազնուացունէ
բիրա հոգիները, կը զուարթացունէ խիտ բնաւու-
րութիւնները, կ'արիացունէ երկչոտ սիրտերը, թե-
թեւամիտ հոգիները կը լրջացունէ եւ լուրջ հոգի-
ները կը զուարթացունէ : Ըշմարիտ սէրը՝ սրտին
միջոցաւ կ'առաջնորդէ մաքրին ու դատողութեան .
կը գրդէ զանոնք յարգ ու պատիւ ստանալու, որ-
պէս զի սիրուած էակին հետ օգտակարապէս վա-
յելէ գայնս : Բայց անարգ, անմաքուր ու մուկան
սէրը չի կրնար բնել զայդ . այդ սէրը՝ բնոյճակա-
ռակն՝ զգայական յոյզով դուրս կը հանէ բնաւորու-
թեան մէջ ծածուկ մնացած չարն ու գոհնիկը : —

Ըշմարիտ սիրոյ զարթման ատեն իսկ սրտի ինք-
նակրթութեան համար, օրիորդը պարտի ամօթզա-
ծութեան, վայելչասիրտութեան եւ կուսական պա-
տուոյ հովանիին սակ՝ երեւակայութեան, մտած-
ման ու ցանկութեան ներգաշնակ չափաւորութեամբ
եւ ուղիւ վարմունքով, հոգւոյ եւ մարմնոյ զգաստ
տրամադրութեան մը մէջ պահել ինքզինքն, հոգ
տանելով մանաւանդ որ զգայականութիւնը չգե-
րակշռէ իւր վրայ : Կը կրկնենք թէ զգայաւոր աղ-
ջիկ մը կը կորսնցունէ այնչափ բարոյական շնորհք
— որ կ'նոջ տեւական ու բարձրագոյն յատկութիւնն
է — որչափ ուղէ հաճոյանալ հեշտատէրներուն . ան-
կարելի կ'ըլլայ իրեն տեւականապէս երջանիկ սէր
եւ ամուսնութիւն մ'ունենալ, վասն զի զգայական

հրապոյցներու սպառումէն ետքը , երկու կողմին համար ոչինչ չի մնար որ կարենայ միացունել զիրենք ներքին յանկուցիչ կապերով եւ զիրենք իրարու պիտանի ընծայեցունել : Ուստի , օրիորդի մը համար շատ վտանգաւոր է , երբ երիտասարդի մը հանդիպած ատեն լոկ արտաքին երեւոյթի զգայական յանկուցմամբ համակրի անոր , եւ մարմնական գրգռութիւնը վարէ իրենց հոգին ու երեւակայութիւնը : Բանաստեղծներուն երեւակայած «տեսնելն ու սիրելը» մանկամարդներու մեծագոյն մտաին շատ սուղի նստած է : Նշանածութեան առաջին օրերուն մէջ զգայականութեամբ բորբոքեալ այդ սէրը , յաճախ , դասն յուսախարութեան կ'ենթարկուի եւ շուտով կը դառնանայ , երբ տակաւ երեւան ելնեն մարդուս ներքին յատկութիւններն ու թերութիւնները : — Մարդկային բնութեան հակառակ պիտի ըլլար , եթէ սիրոյ մէջ անզ արուած ըլլար Զգայականին գործակցութեան :

Երկու սեւերն ալ ենթակայ են մարմնական փոխադարձ հրապոյցներու զգացողութեան . այրը՝ կանայցի փափուկ ու հաճոյական ձեւին , շարժման եւ կազմուածքին յատկութեանցն ու փափկութեանց , քաղցր ու լուսալիւր նայուածքին , վայելչաձեւ ու ժպտուն բերնին համար . իսկ կինն ալ ընտանեկէն հաճութիւն կը զգայ այր մարդուն կորովի կազմուածքին եւ շարժումներուն , անյողզողզ կերպարանքին , անկասկած նայուածքին ու անվհեր ընթացքին համար : Կինը կը տեսնէ եւ կը գնահատէ էրիկմարդուն վրայ այնպիսի հրապոյցներ զորս այրը ինքը չի գիտեր , չի ճանչնար . կինը անդիմադրելի յանկութիւն մը կը զգայ անոր երեւոյթէն՝ առանց կարենալ բացատրելու այդ անյաղթելի ներգործութեան

պատճառները, կամ առանց իսկ խորհիլ ուզելու
անոնց վրայ: Այսպէս է նաև այր մարդուն զգա-
ցածը կնօջ համար: Բայց երբ զգայական այս յան-
կուցման հետ միեւնոյն ժամանակ չի բարձրանայ
մտաւորականը եւ չգերակշռէ զգայականին, այն
ատեն շուտով վրայ կը հասնի յուսախարութիւնը: Արտաքին
երեւոյթի հրապոյրներն այնչափ վաղան-
ցուկ են, որ դեռ նշանածութեան մէջ իսկ աննշան
պարագայ մը կրնայ պաղութիւն յառաջ բերել:
Ուստի, չափահաս օրիորդներ, զո՛ւք որ ամուսնու-
թեան կը սպասէք, երբ մէկը իւր կեանքին ընկե-
րակցութեան հրաւիրէ զձեզ եւ գրաւէ ձեր սիրտը,
լոկ անոր զգայական երեւոյթէն մի՛ գատէք ամէն
ինչ, ձեռքէ մի՛ թողուք դատողութիւնը. մի՛ խոր-
հիք լոկ այն հաճոյքներուն եւ երջանկութեան վրայ,
զորս կրնաք ունենալ իւր արգականաց հետ. այն
վայելքներուն վրայ՝ զորս կը կարծէք թէ կրնան
ստլ ձեզ անոր զիրքը, հարատւութիւնն ու խոս-
տումները. խորհեցէ՛ք եւ փորձեցէ՛ք թէ այդ մարդը
կեանքի անխուսափելի փոփոխութեանց մէջ ի՞նչ
կրնայ ընծայել ձեզ բարոյական զօրութեամբ եւ
աննական առաքինութեամբ. նաև՝ թէ հոգերու,
զրկումներու եւ անակնունելի ձախորդութեանց
պահուն զո՛ւք անոր ինչ կրնաք ընծայել բարոյա-
կան արժանապատուութեամբ ու կանացի զգածու-
մով: — Կեանքի յարափոփոխ վիճակներու մէջ հօ-
գեկան կարողութեան եւ քաղցրութեան մտաւոր-
արական-բարոյական միացումն է միայն որ սիրոյ
մէջ երկու սեւին տեւական երջանկութիւն մը կ'ե-
րաշխաւորէ, ոչ թէ աննական ոյժին եւ կանացի
փափկութեան զգայական միացումը: Ամուսնանա-
լու պատրաստուող օրիորդ մը այն ատեն միայն

կրնայ իրապէս եւ նպաստաւոր կերպով իրադործել ընտրութեան ատեն պէտք եղած այս նախազգուշութիւնը—այսինքն զգայական յանկուցումը ստորագասել մտաւոր , բարոյական եւ հոգեկան յանկուցման — երբ կնոջ բնական ու բարոյական պաշտօնին խելամտած եւ ինքզինքն առ այդ լաւ կրթած է : — Նոյնչափ նաեւ վասնդաւոր են այն տեսակ մը ամուսնութիւնները որոնց մէջ սէր չի կայ եւ ամէն ինչ հաշիւներու եւ նկատումներու վրայ հիմնուած են . տեսակ մը դաշն առանց սրտակցութեան, առանց սիրոյ, առանց հրապոյրի եւ առանց երջանկութեան :

«Կեանքի պարզութիւն, առողջապահիկ կանոններու համաձայն կենցաղավարութիւն , չափաւոր բաղձանք, մտաւորական կրթութիւն, բարի վարք, վայելչի զգացում, օգտակար աշխատութիւն, զրուգոխչ ընթերցումներէ՝ թատրոնի ազգեցութենէ եւ հանգստամոլութենէ հեռի երեւակայութեան հանդարտութիւն , զգեստաւորման եւ ինքն իւր հետ իսկ ունեցած յարաբերութեան մէջ համեստութիւն, Գեղեցկին ու Ազնիւին համար փափուկ զգացողութիւն եւ առանց հեռ՝ կնոջական կոչումին պատկանող հմտութեանց եւ կարողութեանց իրապէս գործնական սկզբունքներ» : Լաւ դաստիարակութեան եւ հետեւաբար ինքնապահպանութեան եւ ինքնախնամութեան արդիւնք ճանչցուած այս ազդակները մարդուս զգայական բնութիւնը միշտ բարոյականի սահմաններուն մէջ կը պահեն յանձին աղջկան եւ երբ սիրաբ սիրոյ արտաքին բախումը զգայ , ասոնք երխտասարդին զգայական յանկուցումը կը ստորագասեն մտաւորականին, զգայական միտումները կ'ազնուացունեն բարոյական միտում-

ներով, եւ սիրաբ կ'ուզէն աննութեան սիրոյ՝ երկու սեուերուն ճշմարիտ մարդկային միացման : Այն օրիորդները որ այսպէ՛ս դասախորակուած են եւ ինքնախնամութեամբ զերծ մնացած են զգայական կանխահաս զարթնումէն, կ'ազնուացունեն նաեւ երիտասարդները, որով ասոնք ալ կը յաջողին հաճոյանալ այդպիսի ազջկանց, կը շահին անոնց սէրը եւ երջանիկ կ'ըլլան : Այսպիսի օրիորդք զերծ կը մնան նաեւ այն զգայական սէրէն որ նշանածութեան մէջ բարուց եւ արժանապատուութեան պակասութեան պատճառաւ կը ջախջախէ ամէն հրապոյր եւ զիւթ, որոնց բեկորներուն սպաննալից ստուերները՝ ապա կը մթագնեն սէրն ու ամուսնութիւնը, երբ հանդարտութեան ժամերու մէջ ճանչցուի դորձուած պղծումն ու յանցանքը :

Սիրոյ վրայ ըրած մեր այս խորհրդածութիւնները վերջացունելէ առաջ, պէտք կը զգանք ձեռք առնուլ նշանածութեան վիճակը — որ օրիորդաց մեծ մասին համար արժանապատուութեան ու պարկեշտութեան խուժ մ'է — եւ կ'ուզենք մէկ քանի խրատներ տալ մասնաւորապէս նշանուած օրիորդներուն :

Ինչպէս որ լծակցի ընտրութեան եւ նշանածութեան ատեն զգայական սիրոյ մէջ ամենեւին անյարգ մնացած մտաւորական սիրոյ բնութիւնը յետոյ ամուսնութեան մէջ սոսկալի կերպով կը լուծէ իւր վրէժը, երբ մարմնոյ ու տարիքի արտաքին հրապոյրները շիջանին եւ անոնց տեղը բռնող ներքին յատկութիւն մը չգտնուի, այնպէս ալ նշանածութեան մէջ կանացի արժանապատուութեան եւ անմեղութեան դէմ դորձուած որ եւ իցէ պղծութիւն սոսկալի կերպով վրէժխնդիր կ'ըլլայ : Այստե

ամենայնիւ խօսնայր ու խօսեցեալ կրնան նայուած քննելով խնդակցիլ , զիբար յանկուցանելու հաճոյական պատճառներ զանել . բայց զգայականութիւնը բարձրանալու չէ երբէք մինչեւ հոն , ուր Սիրոյ արբշտութիւնը վրայ կը հասնի եւ մտոցունել կու տայ բարոյական արժանապատուութիւնն ու ամօթզածութիւնը : Նոյնպէս՝ զգայական հաճելութեանց մէջ խօսի մտաւարապէս ալ իրարու հաճելի ըլլալու զգացումը երբէք նսեմանալու չէ :

Կրնայ ըլլալ նաեւ որ ամօթզածութեան եւ զգաստութեան բեկումը երջանիկ մտերմութեան միջնադիրն մէջ ծածկուի եւ մարմնական զեղեցկութեան առաւելութիւն մը անտեսանելի ընէ այդ թերութիւնը . բայց բարոյականութեան կանացի զգացումը երբէք տեղի տալու չէ այդպիսի յանցանքի մը , վասն զի ամուսնութեան մէջ անտարակոյս , ուշ կամ կանուխ կու գայ ժամանակ մը , որ այդ յանցանքն ալ, իբրեւ ոգի սեւատեսիլ, երեւան կ'երևէ :

Յօսնայր մը որ իւր խօսեցեալին հետ զգայական շուայտութեան մէջ կը գտնուի կամ կը կանխէ այն հաճոյքը զոր , բարոյական օրինաց համաձայն , Ամուսնութիւնը միայն կրնայ ընծայել իրեն , ըսել է թէ էգի մը հետ նշանուած է , եւ ոչ թէ բարոյաւոր օրիորդի մը հետ , զոր պարտէր համարիլ ամէն բանէ աւելի արժանաւոր եւ սուրբ , պահպանել անոր սրբութիւնը եւ ընդունիլ անոր արժանիքը իւր անձին իբրեւ լրացուցիչ մէկ մասն : Բայց այս պարագային մէջ , զայն անարգած եւ անոր յարգն ալ նսեմացուցած ըլլալով հանդերձ , ստորնացուցած կ'ըլլայ նաեւ ինքզինքն այն անձայն կշտամբանքին առջեւ , զոր կինը պիտի ուղղէ

իրեն երբ յանցանքին զխտակցութիւնն ունենալէ
ետքը , խորհրդածութեան եւ շրջահայեցութեան
լուռ ժամերու մէջ խսկի ու ամէնայ : Այս պա-
րագային մէջ եթէ խօսնայրը ունայնամիտ անձ մը
չէ , խիղճը պիտի տանջէ զինքը ճանչնալով թէ
իւր կեանքի զարգին համար ընտրած մէկ գոհարը
փշրած եւ անոր պատիւը լուծած խառնած է իրե-
նին հետ : — Երբ բարոյականի մասին թոյլ աղջիկ
մը , ընկերական սոցիալական սպասուածքաւ , նշա-
նածութեան վիճակի յարարերութեանց մէջ ընդեր-
կար մնալու ստիպուած ըլլալուն համար այն աստի-
ճան մտերմութիւն մը գոյանայ որ մի' գուցէ իւր նշա-
նածին զրկափարումներուն աչք գոցէ եւ հետեւապէս՝
իւր ապագայ ամուսնական դրան առջեւ չկարենայ
ներկայանալ կնոջական արժանապատուութեամբ ,
ուստի ստիպմամբ կը յորդորենք , — քանի որ այժ-
մու քաղաքակրթութեան մէջ տիրող բարոյական
սկզբունքներն այնչափ յողզող մեղկութիւն մը
յառաջ բերած են , եւ մանաւանդ թէ հետաքրք-
րութեամբ ամէն բանի խելամտող այժմու սերուն-
դին կանխահաս չափահասութիւնը կայ մեր առջեւ
— կը յորդորենք որ անյողզող ինքնասպաշտպա-
նութեամբ , զգայական կատակներու եւ շարժում-
ներու մէջ չհնոանայ զգաստութեան ու առաքի-
նութեան սահմաններէն եւ չգործէ անձին արժա-
նապատուութեան դէմ այնպիսի սխալներ որոնց
ամօթոյ եւ կշտամբանքի արժանի ըլլալը մարդ
առանձին խորհելով իսկ կը զգայ :

Միւս կողմանէ խօսեցեալին գեղեցիկ պարտա-
ւորութիւնն է , պէտք եղած ատեն խօսնառն գրգըռ-
եալ զգայականութիւնը բարոյականի սահմանին
մէջ մտցունել , եւ փափկութեամբ իմն խսկեցու-

նել զանի , առանց սակայն զգալի ընելու անոր
չկամութիւն , արհամարհանք կամ պաղութիւն :
Խօսեցեալը եթէ իւր խօսնատն նկարագրի մասին
պատրած չէ ինքզինքը , եթէ խօսնայրը զգայական
դժգոհութիւն կամ ամօթ իսկ զգացած ըլլայ , պիտի
յարգէ անոր առաքլնութիւնը , աւելի եւս պիտի
յարգէ ու մեծարէ զանի , եւ անոր հետ ամուսնա-
նալէն հտքն ալ պիտի ճանչնայ իւր այդ կնոջ պար-
կեշտութեան արժանիքը : Նշանածութիւնը իրաւ-
ունք չի տար զգայական հաճոյքի , այլ՝ ամուսնու-
թենէ առջ ընտանեկան վարժոց մ'է այդ , որուն մէջ
երկուքն ալ , որ առաջին տեսութեան ատեն զգա-
յական հաճելութեամբ համակրած էին իրարու ,
կրկնակի տեսակցութեամբ պարտին կատարելա-
գործել եւ ամրացունել իրենց մտաւորական սէրը
եւ ճանչնալ իրարու բնաւորութիւնը , միտումները ,
ողին ու բարոյական ըմբռնումները , եւ սիրոյ ու
հոգեկան ազնուութեամբ պատրաստել ինքզինքնին
ասպագայ ընկերակցութեան : —

Ինչպէս ըսինք , Սէրը կը կրթէ մարդս . ասիկա
կը վերաբերի մասնաւորապէս նշանածութեան վի-
ճակին ուր երկուստարդն ու օրիորդը կը կրթեն զի-
րար , իրենց ներքին վիճակները փոխադարձաբար
յայտնելով , իրարու հանդէպ ունեցած պարտաւո-
րութիւննին կռահելով , իրենց տարբեր մասնակա-
նութիւնները ներզաշնակօրէն համաձայնեցունելով ,
իրենց պակասութիւնները ճանչնալով , իրենց ըս-
բեմասնութիւնները միացունելով եւ զիրենք իրա-
րու կապող ուխտը բարոյապէս ամրացունելով : Իւր
նշանածութիւնը այս եղանակաւ անցունող օրի-
որդը վստահութեամբ կը մտնէ ամուսնական յար-
կին սեմէն ներս , եւ տարակոյս չի կայ թէ երջա-

նիկ արամբի մը կ'ըլլայ : Կնոջ ընական կոչման յատուկ այս նախապատրաստական վարժոցը կը զօրացունէ բարոյական ոյժը, կը զան ու կը մաքրէ ընտելութիւնը , կնոջական պարտաւորութիւնները կատարելու յօժար ու կտրող կ'ընէ զինքն , կը զիրացունէ ցանկութեանց չափաւորումը , զգաստ կը պահէ զգայական հաճոյքները , խելացի եւ շրջահայեաց առաջնորդ մը կ'ըլլայ երեւակայութեան, եւ վերջապէս առողջ կը պահէ մարմինն ու հոգին :

2

Օրհորդաց արտի եւ մսֆի այն յսկուքիւնները որք յասխարակուքեանք պեճ Ե արմատաւորուին եւ ինքնախնամուքեանք պահպանուին ու զարգանան .

Կրօնական զգացում

Ամէն բարի ու անեղծ մարդու մէջ բարձրագոյն էակէ մը կախում ունենալու ընական զգացումը կայ : Զանազան ազգեր , զանազան ժամանակաց մէջ այդ էակը Աստուած բառով ըմբռնած են եւ կ'ըմբռնեն , բայց տարբեր գաղափարներով : Ոմանք հաստատ հաւատքով , ոմանք ալ աւելի փիլիսոփայօրէն կը ըմբռնեն այդ բարձրագոյն էակը . բայց ինչ որ ալ ըլլայ , բարոյական զգացում ունեցող ամէն մարդու սրտին մէջ բարձրագոյն , բարի , սուրբ , զօրաւոր , ամենակարող , ամէնուրեք ներկայ զօրութեան մը գաղափարը կայ , եւ այդ բարձրագոյն

էակէն կախում ունենալու զգացումը կրօնական
ու բարոյական ճշմարիտ կլիմայ մ'է մեր մէջ : —
Կրօնական զգացումը աստուածպաշտութեան եւ
անրոնագրօսիկ հնազանգութեան զգացում մ'է
մեր մէջ :

Ինչ պիտի ըլլար կին արարածը առանց կրօնքի ,
առանց աստուածպաշտութեան : Կրօնական զգա-
ցումը կանացի զգածման էական մէկ մասն է : Իւր
սրտին մէջ կրօնական ներքին բարեպաշտութիւն
չունեցող ազատաստ՝ , աստուածուբաց , թեթեւ-
ամլտ կամ աշխարհասէր կին մը կը նսեմացունէ
իւր սիրելութիւնը եւ չի կրնար կատարել , իրրեւ
օրիորդ , իրրեւ ամուսին եւ մայր ունեցած պար-
տաւորութիւնները : Մեր այս ըսածէն չմակարբերուի
թէ կուսակից ենք արուեստակեալ բարեպաշտու-
թեան , զգուելի մղեռանգութեան , ո՛չ , մենք սա
կ'ուզենք հաստատել թէ կեզծ կ'ըլլայ կնոջ սէրը ,
եւ իւր ամուսնութիւնը բարոյականի վրայ հաս-
տատուած չըլլար , երբ կանացի զգածման մէջ
չզանուի յաւիտենական , բարի , արդար ու ամեն-
խմատ աստուածային բարձրագոյն էակի մը հնա-
զանգ ըլլալու զգացումը , ամէն ազնիւ անձանց
սիրտերուն մէջ Աստուծոյ անուամբ թրթռացող ա-
ռաքինութեան , սրբութեան եւ նախախնամու-
թեան ոգւոյն այդ յարգանքը : Կնոջ սիրտը , առ
Աստուած ունեցած հաւատքովը եւ բարեպաշտ
զգացումներովը կը բանայ երկինքը թէ՛ իրեն եւ թէ՛
իւր ընտանիքին համար : Կնոջ ջերմեռանգ եւ աստ-
ուածզգած հոգւովը շատ այրեր խրախուսուած են
բարոյապէս , մխիթարուած ու քաջալերուած են
ձախորդութեան մէջ , կեանքի շատ նեղութիւններ
զիւրատար եղած ու յաղթահարուած են : Մօր բա-

ընկաշտ ոգին միայն կրնայ բարոյապէս դաստիարակել զաւակը :

Զգածու՛մք , այսինքն հոգեկան ներքին աշխարհը բնական աղբիւրն է կնոջ ամէն ըրածին ու ըսածին : Կինը նախասահմանուած չէ այր մարդուն պէս հետազօտիչ , ստեղծիչ ու խորհրդածող մաքի գործունէութիւն մ'ունենալու . կինը իւր ներքին աշխարհն ունի , իւր ներքին զգացողութիւնը , որ ընտանեկան ներքին կեանքին կը միացունէ զինքն ամբապէս եւ որով դիւրաւ կը զգայ ու կը գտնէ Բարին , Ճշմարիտը , Գեղեցիկը եւ Ուղիղը , մինչդեռ այր մարդը խորհրդածութիւններէ եւ անհակառակելի սկզբունքներու խելամոտիէ ետքը կ'ունենայ զանոնք : Ինչպէս որ կնոջ այս ներքին զգացման աշխարհին մէջ ամփոփուած են (առն դատողութեան եւ կորովին հանդէպ) վայելչին , բարի վարուց , բարեձեւութեան , հնազանդութեան եւ համբերատարութեան , ամօթղածութեան եւ առաքինութեան ընդարոյս զգացումները , այնպէս ալ կնոջական այդ մաքուր զգածու՛մք կ'երեւի կրօնական զգացման մէջ , գերազոյն էակէ մը կախում ունենալու բնական զգացման մէջ , արարածին՝ արարչին հետ , աշխարհի բարոյական կարգադրութեանց օրէնսդրին , այսինքն Աստուծոյ հետ ունեցած յարաբերութեան մէջ :

Այր եւ կին իրենց բնական վիճակներուն մէջ , մանաւանդ իրենց կրօնական զգացմանց մէջ կը տարբերին իրարմէ . եւ կանացի հոգւոյն համար մոլորութիւն կը համարուի , երբ կին մը՝ զգածու՛մք դատողութեան ստորադասելով՝ այր մարդուն կրօնական նկարագրին հետեւիլ կամ հաւասարիլ ուզէ , ինչպէս դժբաղդարար այժմ ի հեճուկս իգական

սեռի պատուոյն կը տեսնուին օրիորդներ եւ կիներ որք ընթերցումով, դրագիտութեամբ, գեղեցկագիտութեամբ ու շափազանց նրբացեալ դատարարակութեամբ եւ առանց սրտի կատարեալ կրթութեան, ազատախոհ վիլիստիայութեան կը հետեւին եւ իրենց իմացական դատարարակութեան եւ ազատագրութեան մէջ տարօրինակ յաւակնութիւններ կ'ունենան : մինչդեռ շատ կիներ ալ հոգեկան եւ ջղային վիճակներու խաթարումովը կը պըղտորեն իրենց կրօնական զգացմանց խակական աղբիւրը, կը նսեմացունեն բանավարութիւնը եւ կ'իջնան մոլեռանդ կրօնասիրութեան ու տարապայման բարեպաշտութեան մէջ, որ այդ ալ ազատախոհութեան պէս՝ կը նսեմացունէ կնոջական գեղածիծաղ շնորհքը : — Պէտք է որ կիներ, իւր հոգւոյն զգացողութեան տարբերութեանը պատճառաւ, այր մարդէն տարբեր ընթացք մ'ունենայ կրօնքի մէջ, տարբեր՝ բայց լրացուցիչ : Այր մարդուն մտաւորական բնութիւնը, որ ամէն բանի մէջ խելամտել կը ճգնի, կրօնքի ինդրոյն մէջ եւս կ'ուզէ խելամուտ ըլլալ, եւ աստուածային էակին խելամտելով է որ հաւատոյ վարդապետութեանց մէջ կը վստահի անոր : Իսկ կիներ տարբեր կերպով կ'ըմբռնէ : Կինն ալ պէտք է որ հաւատայ, բայց՝ միայն զգացմամբ : Կիներ ինչպէ՞ս կրնար այնչափ գեղեցիկ ու կատարեալ գաղափար մը գոյացունել բարձրագոյն էակին վրայ, ինքզինքը մերձաւոր զգալ անոր, եթէ ոչ՝ այն բանով որ ամէն բանէ աւելի գեղեցիկ ու բարձր է իւր մէջ, որ գեղուն եւ երջանկացուցիչ զգացում մը կ'երեւի իրեն . — եւ այդ ալ Սէրն է : — Կիներ բարձրագոյն սիրոյ այս աստուածային էակէն կը քաղէ իւր բացար-

ձակ հաւատքը , բարեպաշտութիւնը եւ Աստուծոյ պատուէրներուն համակերպելու եւ հնազանդելու առաքինութիւնը : Կրօնական զգացման այս ազբիւրէն կը բղխին նաեւ բարոյաւոր կնոջ արտաքին կեանքին մէջ ունեցած գործերն ու վիճակները : Երբ ընտանեկան կեանքը բազմին գծնդակ հարուածներուն ենթարկուի եւ այնպէս երեւի թէ նախախնամութեան բարկացող ձեռքէն կու գան ատօնք , եւ երբ այրը բացայայտիչ պատճառներով՝ աստուածային կարգապարտեան զինչպիսութեան մէջ փնտոէ եւ աստուածութեան վրայ ունեցած իւր ըմբռնումներուն եւ այդ հարուածներուն միջեւ որ եւ իցէ համաձայնութիւն մը չկարենալով զանեղ , սկսի տարակուսիլ , սրամտիլ , եւ կամ թէ համբերատար բայց ընդվզեալ հպատակութեան մը յանձնել ինքզինքը , ահա՛ , այդ ատեն կինը չի տարակուսիր կամ չի ընդգիմախօսեր , այլ իւր զգացական կրօնքին համաձայն կ'արտասուէ , կ'ազօթէ եւ ատով կը սիրփուի : Այսպէս , ահա՛ , այրը՝ խորհող՝ Աստուծոյ վրայ կը վարդապետէ . կինը՝ զգացող՝ Աստուծոյ կը հաւատայ :

Այս պատճառաւ է որ իւր հոգեկան բնութեան մէջ առողջ , անեղծ մնացող կինը աստուածուբայ կամ ազատախոս եւ կամ կրօնքի նոր վարդապետութեան մը հեղինակութեան դրդումով համակուած չըլլար , ինչպէս կը պատահի արանց մէջ : Ասով է որ կինը կ'ունենայ ջերմ կրօնասիրութիւն եւ կրօնական անցողղողղ ոգի մը , որ երջանկութեան թէ ձախորդութեան մէջ գոհ , ապահով , անձնուէր ու անոտասան կը պահէ զինքն , եւ նոյն իսկ ուրիշներն ալ հաւատքի բերելու չափ ազդեցութիւն կ'ունենայ : — Կնոջ զգացական այս վի-

ճակը , Արարչէն նախասահմանուած , կնոջ հոգւոյն մէջ խորապէս արմատաւորուած , ընտանեկան կեանքի անդորրութեան ու երջանկութեան աղբիւր մ'է : Կինը զգածման այդ աշխարհին մէջ է որ պիտի կատարէ իւր կրօնական պաշտօնը , այսինքն առն ամբարհաւած դատողութեան եւ խրատութեան վրայ սիրազեղ ձեռքով եւ աղերասարկու հայեացքով պիտի փութ հաւատոյ քաղցր ու ամուքիչ քողը , իւր տարակոյսներուն ու յուսախարութեանց մէջ բազմին հետ կուսող առն քինախրնգիր համբերատարութեան կամ թախմաւրից սոճոհնութեան պիտի ներկայացունէ աստուածային քաղցր սիրոյ յորդառատ բաժակը : Այսպէս նաեւ պիտի կրթէ զաւակներն իւր կրօնական զգածման մէջ , ինչպէս՝ օրհնեալ եւ զրախտային կլիմայի մը մէջ , բարեպաշտութեամբ ու աստուածսիրութեամբ :

Հոգեկան այս արամագրութիւնը — զոր ուղիղ դատարարութեամբ պէտք է կանուխէն զարթուցանել զեռասփ աղջկան հոգւոյն մէջ — օրիորդն ալ պարտի զերծ պահել իւր մէջ որ եւ իցէ խանգարումէ , սառնացումէ ու մոլորութենէ : Օրիորդը առանց այս կրօնական զգացման չի կրնար ճշմարիտ սէր մը զգալ , չի կրնար ամուսնութեան մէջ երջանիկ ընել իւր ամուսինը . ընդունայն կ'ըլլան Բարւոյն համար բրած խոստումները եւ ուխտերը : Ընտանեկան կեանք մը երջանիկ կրնայ ըլլալ միմիայն բարոյական սկզբունքներու ներգաշնակութեամբ , բայց ասոր կը պատկանի նաեւ կնոջ այն կրօնական զգացումը որ կը սրբացունէ սէրը եւ պարտականութիւնը : Կինը Վեստեան կոյսն է , որ պաշտօն ունի ընտանեկան կեանքի խորանին վրայ վառ պահել աստուածային սուրբ հուրը : Քանի՞ն

ընդունայն է յաւիտենական սէր ուխտել, երբ Յաւիտենականութիւն չի բնակիր հոգւոյն մէջ : Կրօնական զգացում չունեցող կլինը կանացի հոգւոյ ծաղրապատիւր մ'է, մինչեւ խակ եթէ արտաքին զեղեցիկ հրապոյրներով զարդարուած ըլլայ : Այդպիսի կին մը երբէք չի կրնար երջանիկ ըլլալ եւ երջանկացունել : Կեանքի մէջ այնպիսի ժամանակներ կան որ ուրիշ որ եւ իցէ զեղեցիկ յատկութիւն չի կրնար կնոջ կրօնական զգացման տեղը բռնել :

Օրիորդք, լաւ միտք պահեցէք մեր այս խրատը, որպէս զի յուսալից կեանքերնիդ վազանցկութեան կարճատեւ խաղ մը չըլլայ : Զգուշացէ՛ք որ ձեր կրօնական ներքին զգացումը չհեղձանի : Եթէ սրտի մէջ յաւիտենականութիւն չունենալով մշտատեւ սէր ու երջանկութիւն կեղծէք, զխուցած եզիք որ երջանկութեան ամէն յոյս զանն յուսախարութիւն մը կ'ըլլայ ձեզ համար : — Կրօնական զգացումն է որ կը թեթեւցունէ ամէն պարտականութիւն, եւ իրաւունքներն ալ խոնարհամտութեամբ ու քաղցրութեամբ ընդունիլ եւ գործադրել կու տայ : — Աստուածսիրութեան զգացումը գիտակից եւ որոշ զգացման մը բարձրացունելու է մարդ իւր մէջ, եւ այն ատեն Չարին զրգումը ինքնին անհետանալով, մեր հոգւոյն մէջ խաղաղութեան հանդարտիկ կլիմայ մը կը գոյանայ եւ հոն չեն կրնար արմատաւորուիլ եսասիրութիւն, անսիրելութիւն, մաշեցուցիչ կիրք, զգայական ցանկութիւն, ազահութիւն եւ մեղկ դատարկապորտութիւն. երկրային այդ զիւական գօրութիւնները որ մեր ներքին երջանկութեան թշնամիներն են : Հսկող նախախնամութեան մը վրայ անյողգող վստահութիւնը, Բարւոյն անեղ-

ծանելիութեան վրայ հաստատ համոզումը կ'ամբարացունեն կեանքը, եւ խնդի ու վշտի մէջ երախտագիտութեամբ ու մխիթարութեամբ կը ընուն սիրտը :

Բարոյականի զգացում

Երբ Շիլլէր իւր մէկ ողբերգութեանը մէջ գերասաններէն մէկուն ըսել կուտայ թէ՛ «Քու վճիռդ կարելի է որ մոլորի, բայց իմ սիրտս՝ ո՛չ .» — ուրեմն, այդ սիրտը լցուած ըլլալու է ճշմարտին զգացմամբ, բարոյականի զգացմամբ, եւ բարոյականի այդ զգացումն ալ ճշմարտան ու Բարին ճանչցունող զգայարան մը ըլլալու չափ զարգացած ըլլալու է : Այս ներքին զգայարանը, առանց պէտք ունենալու որ ամէն անգամ իւր առարկան մտաւորական եւ զգայական փորձէ մ'անցունէ, կը զգայ այդ առարկային՝ մեր հոգւոյն հետ ունեցած ներքին համաձայնութիւնը կամ հակառակութիւնը եւ ըստ այնմ կը գատէ ուղղապէս :

Բարոյականի զգացումը եւ ասոր՝ իրրեւ բարոյականութեան ողբ՝ հոգւոյն մէջ թափանցումը հաստատուած է առարկայի մը եւ մեր մէջ բնակող բարոյական օրէնքի մը համաձայնութեան վրայ . այդ համաձայնութիւնն է որ առարկան բարի, բարոյական եւ հաճելի ցուցունելով մեզ, կը թելադրէ յարարերութեան մանեղ անօր հետ : — Բարոյաւոր անձը այդ առարկայէն գոհութիւն կը զգայ, իւր հոգւովը կ'անձկայ անօր եւ հաճութեան, գովութեան, յարգանքի զգացումը կը զարթնու իւր մէջ .

մինչդեռ յուրն հակառակ ներգործութիւն մը կ'ընէ իւր վրայ, կը վիրաւորէ զինքը : — Այդ զգացումները մեր խորհուրդներուն, մեր գործերուն հետ յարաբերութիւն կ'ունենան, երբ մենք զայնա բարոյականի տեսակէտով լաւ թէ գէշ ճանչնանք. ասով յառաջ կու գան մեր մէջ հաճութեան կամ տհաճութեան, յարգանքի եւ անարգման զգացումները :

Բարոյականի զգացման եւ բարեւոյ ու չարի գաղափարին այս ընդհանուր նկարագրէն կտրելի է գատել կեանքի եւ ասպանութեան համար անոր ունեցած մեծ կարեւորութիւնը. վասն զի այդ նրբազգացութիւնը իրեւ առաջնորդ եւ պահապան հրեշտակ կը ներկայանայ այն ճամբուն մէջ ուր մարդ Բարեւոյն եւ Չարին մէջ կը տարուբերի, ուր շատ անգամ բարին անձանայ կերպով քողարկուած, չարը բարեւոյն գիմակովը ծպտեալ եւ կեանքը զանազան վիճակներու մէջ կը ներկայանայ. այդ ատեն մենք յաճախ լոկ բարոյականի զգացմամբ է որ կը գատենք ու կը գործենք եւ զայն գատողութենէ, բանավարութենէ վեր բանել կը պարտաւորինք. մանաւանդ երբ որչում մը տալու համար պէտք եղած փորձառութիւնն ու ծանօթութիւնը չունենանք, կամ երբ յուզման մէջ ժամանակ, հանդարտութիւն եւ մտքի ամփոփում պակաս մեզ :

Կէօթէ կը գրէ Թաստոյի մէջ. « Աստուած մը կը խօսի մեր սրտին մէջ, շատ ցած ձայնով սակայն իմանալի. անիկա մեզ կը ցուցունէ թէ ինչ բանի հետեւիլ եւ ինչ բանէ խուսափիլ պէտք է : » — Այդ աստուածը Բարոյականի զգացումն է, զոր պարտինք հոգածութեամբ զարթուցանել եւ մեր ներքին նրբազատ զգայարանն ընել, վասն զի ա-

ատր առուել կամ նուազ կատարելութենէն է որ կ'որոշուի մեր բարոյական արժանիքը . եւ երբ մեր ներքին բարոյական զգայարանը տկար մնայ կամ զարգացած չըլլայ , բնէ է մոլորութեամբ ու ապականութեամբ լի ճամբուն վրայ գեկոյցի նշաններ չկան եւ մարդ բարոյական անարգութեան մէջ կ'իյնայ : —

Կիւնը իւր զգացմանց մէջ այր մարդէն աւելի զօրաւոր է : Ինչպէս որ կիւնը, բնական արամագրութեամբն, աւելի իւր սրտովը քան թէ զլիտովն է որ կը գտնէ , կ'որոշէ , կը գործէ ու կ'ապրի , նոյնպէս ալ կանացի զգածումը թելադրութիւն եւ ձիրք ունի իւր զգացումովը գտնել բարոյականը եւ բարւոյն ու չարին համար ունեցած նրբազգացութիւնը իւր ներքին աշխարհին մէջ մտանաւոր զգայարան մը կը կազմէ : Այդ նրբազգացութիւնը մաքուր հոգւոյ մէջ արթնցած եւ անմեղութեան խաղաղ կլիմայի մը մէջ փթթած ատեն միայն կրնայ կնոջ յատուկ կոչմանը եւ գործերուն մէջ կողմնացոյց ու առաջնորդ ըլլալ , կրօնական զգացման ազու լուսոյն մէջ սիրոյ այն պահապան հրեշտակը՝ որով միայն կիւնը կրնայ առաջնորդել ու երջանիկ ընել թէ՛ ինքզինքն եւ թէ՛ ուրիշները :

Բայց ինչպէս որ զգացումներն ընդհանրապէս կրնան մոլորիլ, այնպէս ալ բարոյականի զգացումը կրնայ իւր հաճութեան եւ ահաճութեան մէջ մեր գործերուն բարոյական արժանիքի մասին պատւանքի ենթարկուիլ , երբ մեր մտածումներուն՝ բարոյականի զգացման հետ ունեցած համաձայնութիւնը հիմնաւոր չըլլայ : Եթէ գատողութիւնը — որ մեր գործերուն բարոյականը պիտի գտնէ — մեր մտածումներուն եւ գործերուն մէջ Բարւոյն

ու Չարին գիտակցութիւնն ունենայ , այն ատեն մեր խիղճը կ'ըլլայ այդ , այն ձայնը « որով Աստուած մեզմիւ կը խօսի մեզ մեր սրտին մէջ : » — Բարի խիղճ մը մեր սրտին մէջ այն երկինքն է որ մեզ կուտայ ներքին ու արտաքին խաղաղութիւն :

Բայց ի՞նչ ընելու ենք այդ երկինքը մեր մէջ ունենալու համար , Աստուծոյ մեզմ' ձայնը մեր մէջ լսելու եւ հասկնալու համար , Բարոյականի զգացումը արթնցունելու , զօրացունելու եւ զայն այնպիսի նրբազգաց զգայարան մ'ընելու համար որ ամէն բան ուղիղ զգայ , որ մեր խորհուրդներուն եւ միտումներուն մէջ եւ ուրիշին գիտաւորութեանց ու գործերուն մէջ , դատողութեան գիմնելու պէտք չունենալով՝ զգացման միջոցաւ որոշէ եւ չմոլորի : Մարդ ինչպէ՞ս զայն իւր մէջ գոյացունելու է որ կարենայ ըսել « Իմ զգացումս՝ ներքին ձայնը որ իբրեւ խղճմտանք կը խօսի իմ մէջս « այս լաւ եւ ուղիղ է » ըսէ ինձ այն բանին համար որ ճշմարիտ է » : —

Եթէ մարդ կ'ուզէ Բարոյականի զգացումը արթնցունել եւ զօրացունել իւր մէջ , նախ պարտի լաւ ճանչնալ բարոյական օրէնքը : Բարոյական օրինաց ճանաչումը այն կռուանն է , որուն վրայ մենք մեզի համար կ'աշխատինք : Մեր հոգւոյն մէջ բնականէն դուրս է խղճմտանքի ծիւր եւ այս այնչափ լաւ կը բողբոջի , որչափ մենք Բարոյականի զգացման արեւը պայծառ ու ջեռուցիչ թափանցել տանք մեր հոգւոյն մէջ : Բայց հոգեկան ամէն կատարելութեանց պէս , Բարոյականի զգացումն ալ իւր զարգացման , գործունէութեան եւ կատարելագործութեանը համար վարժութեան պէտք ունի : Ուստի անհրաժեշտ է մտադիր վարժութիւն

նը . դատողութեան վարժութիւն՝ բարոյական օրինաց վերացական իմաստը դիւրաւ ու եռանդով առարկայական ընելու համար . ընտրողութեան վարժութիւն՝ որ եւ իցէ ներգործութիւն բարոյական օրինաց հետ բազմատեսչով ըստ այնմ ընտրելու համար :

Մարդ սովորութիւն ընելու է նոյնպէս որ իւր բարոյական զգացմանց եւ ընդհանրապէս հաճութեան կամ տհաճութեան մասին իւր անորոշ զգացողութեանց չհետեւի կուրարար , եւ իւր մտածումներուն , իւր գործերուն մէջ գտնուած բարոյապէս տարակուսելին դատողութեան բովէն անցունէ : Այս պարագային մէջ Գեղեցկին զգացումն ալ իրրեւ նախավարժութիւն բարոյականութեան , գերազանց օգնական մ'է , վասն զի ան ալ կ'ազնուացունէ եւ զգայուն կ'ընէ բարոյականի զգայութիւնը :

Բարոյականի այս զգայութենէն յառաջ կու գայ անձնայարգութիւնը , ինքնավստահութիւնը եւ բարոյական կորովը :

Անձնայարգութիւնը որ կը ճանչցունէ մարդուս իւր անձին բարոյական ճշմարիտ արժէքը եւ կը թեւադրէ անոր ըստ այնմ խորհիլ ու գործել , անձին գոյութեան , բարոյական առողջութեան կենսաբեր հունան է , ուրկէ կը ծլի բարոյական կամքն ու կորովը՝ մարդուս թէ՛ իւր անձին եւ թէ՛ բովանդակ մարդկութեան հանդէպ ունեցած սպասականութեանց կատարման համար : Այն անձը որ կրնայ ըսել , առանց սակայն ինքզինք խարեւու թէ՛ « հոգ չէ թէ մարդիկ իմ յարգս չճանչնան եւ յանիրաւի անարգեն զիս . քանի որ ես իմ յարգս կը ճանչնամ , իմ արժանիքս կը ճանչնամ , ես ուրախ եմ , վհատութիւն չեմ զգար ,

աւելի զօրաւոր կը զգամ ինքզինքս » , այդպիսին միշտ կը յաջողի : Այս անձնայարգութիւնը անձին արժանապատուութեան : Եւ ներքին խաղաղութեան դիտակցութենէն յառաջ կու գայ, երջանկութեան ու ձախորդութեան մէջ անասան կը մնայ . մինչդեռ ինքնահաւանութիւնը , մեծամտութիւնը ձախորդութեան մէջ կեղծ արժանապատուութեան արտաքին անարդ զարդերով կը խորտակի ինքն իւր մէջ : Օրիորդ մը ճշմարիտ բարոյական արժանապատուութեան , ներքին արժանիքին բարոյական զգացմամբն ունեցած անձնայարգութեան զարդերէն աւելի գեղեցիկ ի՞նչ զարդ կրնար կրել :

Իցիւ թէ ամէն օրիորդ ունենար այդ զարդը : Բայց այդ զարդը գուրտէն չէ որ կը ստացուի . անձնայարգութիւնը խրատով , խօսքով անկարելի է ստանալ , այլ՝ մանկութեան ատեն գաստիարակութեան միջոցաւ մտաւոր-բարոյական զարգացմամբ եւ չափահասութեան ատեն ալ հոգածութեանակրթութեամբ :

Մրտի կրքուրիւն, Կնոջականուրիւն, Շնորհի

Մտարիչը ուզած է որ կին արարածը չունենայ այր մարդուն զօրութիւնը . բայց կնոջ ալ տուած է հոգեկան արամադրութիւններ , որոնց կանոնաւոր ու ներգաշնակ զարգացմամբը յառաջ կու գան այնպիսի յատկութիւններ , որք նոյն իսկ փափկութեան մէջ կը կարողացունեն զինքն հաճոյալի իշխողութեամբ մը իրեն հպատակեցունել այր մարդուն զօրաւորագոյն կամքը : Այդ յատկութեանց

ամբողջութիւնը — որ այնչափ զօրաւոր ու լռիկ
հրապոյր մ'ունի եւ կիներ իւր բարձրութեան ու
կատարելութեան մէջ երեւիլ կու տայ — ա զ'ն իւր ,
ճշմարիտ կ'նոջ ա կ'ան ու թիւն բաւերուն մէջ
ամփոփուած է : Բայց այս կ'նոջականութիւնը որ
մարդու կերպարանքին մէջ իբրեւ հրեշտակային
բնութիւն այնչափ զօրաւոր ու գեղեցիկ կ'ընէ կիներ ,
բնածին չէ . միայն թէ երկնային ծիլեր զրուած են
կ'նոջ հոգւոյն մէջ , գաստիարակութեամբ եւ ինք-
նախնամութեամբ ըողրօջեցունելու համար զայնս ,
ինչպէս են ընդհանրապէս մարդուս մտաւորական
եւ բարոյական ամէն կարողութիւնները : Կի՛ն մը
եթէ կ'նոջականութիւն չունենայ , բարոյական աշ-
խարհի առջեւ կի՛ն չէ , այլ՝ սեռային բնական էակ
մը , իւր տեսակին մէջ ստորին էզ մը : Կ'նոջակա-
նութեան զիւթովն է որ կիներ իւր ֆիզիքական ու
բարոյական պաշտօնին բարձրութեան կը հասնի .
պաշտօն մը որ հրեշտակներէն մշակուած՝ գեղեց-
կութեան ու ինդի ծագիկ մ'է , պարզութեան ,
միամտութեան , խոնարհամտութեան , զրկման մէջ
խակ անձնուիրութեան , անձնուրաց սիրոյ , լռիկ
համակերպութեան , բարեարտութեան , Գեղեցկին
ու Ազնիւին բնութեանկութեան , անարարութեան ,
համբերութեան , քաղցրաբարոյութեան , զորովի
եւ փափկութեան ծիլերու սքանչելի համաձայնու-
թեամբ ուսճացած : — Ասոնք այն ազգակիներն են
որ կանացի բնութեան մէջ ներգաշնակութեամբ
կը գործակցին . այն շարժուն ոյժերն են որ կու-
տական կեանքին գեղափոթիթ զարնան մէջ , դէպ ի
ճշմարիտ կ'նոջականութիւն կը զարգանան եւ ինք-
նախնամութեամբ կը կատարելագործուին : Օրիորդ
մը որ կ'նոջականութեան , այսինքն կանացի յատուկ

բնութեան սահմանէն դուրս ելնել կ'ուզէ, կը ստոր-
նացունէ ինքզինքը եւ կը մերկանայ իւր սեռին
գիւթէն : «Յաւերթ-կնոջական»ին բուն վիճակը ,
ինչպէս կ'ըսէ Կէօթէ, երկինքէն իջնող կնոջականու-
թիւնը այն հրեշտակն է , որ կ'ապրի կնոջ մէջ եւ
կեանքի մրրիկներէն ու գծաութիւններէն, լոյսերէն
եւ ստուերներէն դուրս հանելով սիրալիր զգածման
արեւին տակ հողեկան անդորրութեան մը մէջ կը
պահէ կինը , որով կինն ալ կ'երջանկացունէ ամէն
անոնք որոնց վրայ ներգործութիւն ունի : Ահա այս
շնորհալից կնոջականութիւնը սրտի կրթութեամբ
ձեռք կը բերուի :

Բարեսիրտ կին մը սիրազեղ զգածման տէր կին
մը կը նկատուի : — Բարեսրտութիւնը սրտի ճշմա-
րիտ կրթութեան արդիւնք է , ճշմարիտ կնոջական
զգածման մը ծագիկը : — Հաճութեան եւ տհա-
ճութեան սահմաններուն մէջ մեր ջանքերուն, մեր
տրամադրութեանց եւ մեր գազափարներուն ամ-
բողջական զգացումը մեր զգածումն է : Եթէ մարդ
նուազ ընդունակ ըլլայ հաճելի կամ տհաճելի վի-
ճակներու , եւ անոնց համար ունեցած թեր կամ
դէմ ճիգերը շատ թոյլ ըլլան , եթէ իւր ար-
ժանապատուութեան զգացումը այնչափ նուազ ըլ-
լայ որ ինքզինքը վիշտ հողմին ուղղութեան յանձնէ,
այդ անձին համար կ'ըսենք թէ անզգայ է . մինչ-
դեռ ասոր հակառակը կը ցուցունէ թէ հողին գիւ-
րազգայ է : Անզգայութիւնը եւ սրտի կրթութիւնը
իրարու հակառակ վիճակներ են . արդարեւ, բիրտ,
անզգայ անձ մը լոկ ինքզինքին համար ունեցած
հաճութեան , տհաճութեան կամ բազմաքններուն
մասին շատ եռանդուն կրնայ ըլլալ , բայց իւր հո-
գին չունի այն գիւրազգայութիւնը որ մասնակցի

այլոց խնդիրն ու ահաճութեան . իրեն կը պակսի հոգւոյ ընդլայնման պէտքը , որ այդ ալ յատուկ է սրաի ճշմարիտ կրթութեան , վասն զի մարդ չի կրնար կեանքի զգացումը ուրիշ բանով այնչափ աւելի բնականն եւ աւելի գեղեցիկ ընդլայնել , քան որչափ իւր նմաններուն կեանքի զգացումը ինքն իւր մէջ ընդունելով , վշտի եւ խնդութեան մէջ ինքն այլոց հոգիներուն մէջ ապրելով : Ասոր համար ալ իմացական մեծ կարողութեանց պէտք չի կայ : Իմացական նուազագոյն կարողութիւնը կրնայ գեղուն զգածման հետ , եւ իմացական բարձր կարողութիւնն ալ նուազագոյն զգածման հետ միացած ըլլալ . բայց առանց զգածման՝ սրտի կրթութիւնը անկարելի է , միայն թէ հոգեկան այն վիճակը զոր զգածում կը կոչենք , կը տարբերի մարդուս բնական արամագրութեան համեմատ : Խինդ , կարեկցութիւն , տխրութիւն , սէր , ատելութիւն , նախանձ եւ այլն անջատապէս կամ միասին կրնան գտնուիլ մարդու մէջ , ինչպէս է անասնոց բարձրագոյն դասին մէջ . բայց կրթեալ անձի մը մէջ այս բարոյական զգացումը հոգեկան յուզմանց պատճառներու եւ ազդեցութեանց հետ աւորնչութիւն ունի , եւ այդ վիճակն է որ կու տայ անոնց մարդկային բարձրագոյն վաւերականութիւն :

Կինը առաւելապէս սրտով կ'ապրի , այրը՝ գըլխով . կինը՝ զգացումով , այրը՝ մտքով : Կնոջ հոգեկան ամէն արտայայտութեանց ազդիւրը զգածումն է , բովանդակ զգացողութիւնը . ասով է որ կինը կը զգայ եւ կը գտնէ անընդմիջապէս ամէն ինչ որ այր մարդը ձեռք կը բերէ խորհրդածութեամբ եւ իբրեւ արգիւնք մտաւոր դործունէութեան : Կանացի զգածումը ինքն իրմով կը գործէ ,

այրը՝ խորհրդածելով : Կնոջ հոգւոյն այս ընական վիճակը կարող եւ կարօտ կ'ընէ զինքն սրտի ճշմարիտ կրթութեան , այն սիրագեղ զգածման որ կնոջ ամբողջ կեանքին բարձրագոյն զարգն ու անընկճելի զօրութիւնն է : Ուր որ էրկիմարդուն իմացական զօրաւոր կամքը կը խրի , հոն կնոջ սրտի կրթութիւնը կնոջականութեան քաղցր հրապոյրովը սահնութիւն մը կու տայ կեանքի ալիքներուն եւ սիրագեղ զգածման զօրութեամբ կը հարթէ զժառութիւններն ու պայքարները : Ինչ որ զատողութիւնը կը կործանէ , կինը փափուկ ձեռքերով կը վերականգնէ զայն սիրով եւ անձնութեամբ :

Սրտի կրթութիւնը կը փթթի սիրոյ մէջ , սիրագեղ զգածման մէջ : Բարեգործութեամբ եւ սիրով միայն կրնայ արուիլ այժկան սրտին այն գեղեցիկ ու բարոյական յատկութիւնները , որք ազնիւ կնոջականութեան յատուկ գեղեցկութիւնն ու զրոյժը կը պարգեւեն օրիորդին : Ո՛վ որ սէր չ'ընդունիր , չի կրնար սէր ներշնչել : Իգական սեռին սրտի գատախարակութեան գազանիքը սա բառերուն մէջ խտացած է . «սիրով եւ սիրոյ համար» :

Սակայն այս սէրը , սրտի այս ազնուագոյն ծագիկը , երիտասարդ սիրտերու մէջ այն ատեն միայն կ'արմատաւորի եւ կ'ուսճանայ , երբ ընտանեկան կլիմայի մէջ սրտի առողջ ու ճշմարիտ արտայայթիւնը օրինակ ունենայ իրեն : Սրտի եւ զգածման կրթութեան ընական ընդելարանը ընտանիքն է , որ երբ զլանայ իւր զարթուցիչ , ջեռուցիչ եւ զուարթացուցիչ ներգործութիւնը եւ իւր մէջ չունենայ բարերար ու հաշտարար սէրը , այն ատեն մանկամարդական զգածումը չ'ողեւորիր : Զգածման եւ սրտի կրթութեան յոյժ ազդեցիկ միջոց մ'է անձ-

նուէր եւ հեղահամբոյր ըլլալու վարժութիւնը , վասն զի առանց ինքզինքը զսպել կարենալու անկարելի է սիրազեզ զգածման տէր ըլլալ : Մարդու բնաւորութիւնը պէտք է որ կանուխէն սկսի ունենալ կանոնաւոր ու ներդաշնակ վիճակ մը : Դիւրագրգռութիւն , եռացուն ուժգին զգացում , ընդդիմախօսութեան զրգում պէտք է յորդորով , քաղցրութեամբ , ներողամտութեամբ ամօթահարութիւն եւ վարժութեամբ չափաւորուին : Ուրիշին զգացմանց ու վիճակին մասնակցիլ յորդորելու է : Ամէն իրատ ու յանդիմանութիւն եւ սրտի կրթութեան համար եղած ամէն կրթական միջոց , մինչեւ իսկ կշտամբանք , պէտք է որ սիրոյ վերածուին : Ազջկան սրտին վրայ կրթիչ ազդեցութիւն ունեցող ամէն բան պէտք է որ զարթուցանեն , վսեմացունեն զգածումը : Ասոր մէջ է մարդկային ամէն զգացմանց կեդրոնը , ա՛յդ է , մանաւանդ , կնոջ՝ իւր կեանքին մէջ ունեցած ինդին կամ վշտին աղբիւրը : Զգածումը կրթութիւ պէտք է : Ասով միայն մարդս երջանիկ կ'ըլլայ : Զգածումը կրնայ բխանալ , այսինքն չազդութիւ ս'չ իսինդէ եւ ս'չ վիշտէ , որով , արդարեւ , նուազ կը զգայ հոգեկան ցաւը , բայց ճշմարչտ , սրտազին եւ ջեռուցիչ ինդի մը համար ալ անզգայ կը մնայ . այսպիսի անձ մը երջանիկ չէ : — Կարելի է նաեւ որ զգացողութիւնը շատ զօրաւոր ըլլայ—եւ ասոր ալ սովորապէս կ'ընկերանայ դիւրագրգիւ զգայնութիւն մը — ուրկէ բարոյական վտանգ մը ծագի : Ժողովուրդը այսպիսի անձ մը «բարեսիրտ» կը կոչէ , բայց այսպիսի անձ մը իւր սիրելութեան մէջ , իւր բարեգործութեան ու մարդասիրութեան մէջ , ընդհանրապէս իւր բարեմասնութեանց ու արարքնե-

բուն մէջ յողորմող , անհաստատ , պարսաւելի ու
մնաստակար է . շատ հազուադէպ է որ երջանիկ ըլ-
լայ , վասն զի չափազանց զգացողութիւնը աճա-
պարանքի մէջ կը ձգէ զինքը . սիրելն ու զայրա-
հալը մէկ կ'ըլլայ : Մանկանց յատուկ զգածում մ'է
այդ , որ չափահասներու համար արիւնային խառ-
նուածքի յայտարար նշանն է : Զգածումը կրնայ
նաեւ խորապէս զգալ , որով նկարագիրը այնպիսի
փափկութիւն մը կը ստանայ որ , վէրքի տեղի մը
պէս , ամէն մէկ ազդեցութենէ ցաւ կը զգայ եւ
այնպիսի հիւանդային դժբաղդ զգայութիւն մը յա-
ռաջ կը բերէ , որ ենթական վշտի մէջ հաճոյք կը
զգայ : Հոգեկան անատոզջ վիճակ մ'է խեւ , յեղ-
յեղուկ բնաւորութիւնը : Ենթական այս ժամուս
զուարթ , բարեացակամ , սրտապինդ է առանց
զիտնալու թէ ինչո՞ւ համար , եւ յաջորդ ժամուն
մէջ , նոյնպէս առանց սրոջ պատճառի , սրանջող ,
պաղ , լուսկեաց , դժնեայ եւ ախուր վիճակ մը
կ'ունենայ , ու չզիտցուիր թէ յաջորդ ժամուն ինչ
վիճակի մէջ պիտի գտնուի : — Դժնէբարոյ բնաւո-
րութիւնը հետեւանք է կա՛մ գործարանային հի-
ւանդութեան մը պատճառաւ մարմնական գիւրա-
զրգոթութեան , որ արգահատելի վիճակ մ'է , եթէ
ոչ , հետեւանք՝ գաստիարակութեան կամ ենթակային
ինքնակամ յանցանքին յառաջ բերած՝ զգա-
լու եւ խորհելու կարողութեան հիւանդազրին վի-
ճակի մը , որ վայրկենական ազդեցութեանց ու թե-
ւազրութեանց կը հետեւի . այս ալ բարոյական այն-
պիսի պակասութիւն մ'է որ շատ տհաճելի կ'ընէ
կինը , կը խոտլեցունէ անոր կեանքը եւ ոչ ոք կը
փափաքի տեսակցիլ անոր հետ : Այս վիճակին ան-
բաժան ընկերն է կամքի տկարութիւնը : Զգածման

այս վիճակները չեն թողուր որ մարդ երջանիկ ըլլայ, հոգեկան առողջութիւն ունենայ: Բայց դաստիարակութիւնը, Արարչագործութեան ծրագրին համեմատ, կ'ուզէ որ մարդս երջանիկ ըլլայ, միայն թէ ամէն տաղանդ, իմացական ամէն կարողութիւն եւ ճարպիկութիւն չեն կրնար հասնիլ այդ երջանիկ վիճակին, եթէ հաւասարակչիւ չըլլան հոգւոյն արամադրութեանց հետ, եթէ մարդ այդ կարողութիւններովն հանդերձ չունենայ հոգեկան անդորրութիւն: Ասոր համար, ահա՛, կուսական սիրտը — որուն երջանկութիւնն ու զեղեցկութիւնը զգածման մէջ կ'արտայայտուի — դաստիարակութեան սխալները բարեփոխելու եւ կամ ինքզինքը սրտի կրթութեան եւ հետեւապէս ճշմարիտ կնոջականութեան անհրաժեշտ յատկութեանց մէջ ամբաստանելու եւ զարգացունելու համար ինքնախնամութեան սուրբ պարտականութիւնն ունի: Այդ յատկութեանց ինքնակրթութեան համար օգտակար կրնան ըլլալ սա հետեւեալ խորհրդածութիւնները:

Ճշմարիտ կնոջական զգածման մը ակնհայտեց յատկութիւնները իրեւ_արսայայտութիւն ւրի ճշմարիտ կրքութեան.

Չգածման զեղեցկագոյն ծաղիկներէն մէկն է զգայակցութիւնը (Mitgefühl) որ այլոց վշտին ու խնդին մասնակցիլ ըսել է. այսինքն վշտակցութիւն եւ խնդակցութիւն: Չգայակցութիւնը կարողութիւն մ'է որ անկեղծիկ ու մաքուր հոգինե-

բու մէջ գոյութիւն ունի , եւ կա'մ ինքնաբերաբար կամ արտասովոր պատճառներով կը դարձնու եւ խտտասիրտ ճանչցուած անձանց մէջ իսկ կրնայ ծնիլ : Վշտակցութիւնը խնդակցութենէն շատ աւելի դիւրաւ կը գրգռի . եւ այն սիրաբ որ ինքնաբերաբար կը մասնակցի ուրիշին խնդութեան , լսի վշտակցող սրտէն շատ աւելի վսեմ է իւր սիրազեղ զգածման յատկութեանց մէջ : — Ս.մէն մարգու համար հաճելի է իւր անձնական կատարելութեան , իւր անձնական գոյութեան դո՛ւնակ զգացումը . իսկ ասոր հակառակը՝ անհաճոյ : Երբ մեր հոգւոյն առջեւ այնպիսի պատկերներ կամ առարկաներ ելնեն , որք վշտի կամ խնդի ներգործութիւնը ընեն անոր վրայ , այն ատեն հոգին իւր դիւրագզածութեան առաւել կամ նուազ աստիճանին եւ ներգործութեան ազդուութեան համեմատ համանման վիճակի մը կ'ենթարկուի : Հոգին տրամադիր է ուրիշին վրայ խորհելու , անոր հոգեկան վիճակին ընդելանալու : Արդէն մարմինն իսկ , զգայական ներգործութեամբ , ունի զգայակցութեան այս գործարանային յատկութիւնը : Երբ տեսնենք մէկը որ ջրոտ ու զովացուցիչ պտուղ մը կ'ուտէ , կը մասնակցինք անոր զգացման , « մեր բերնին ջուրերը կը վազեն » : Երբ մէկուն վիրաւորուիլը տեսնենք , ինքնաբերաբար մենք ալ մեր շարժումներով ցաւի արտայայտութիւն մը կը ցուցունենք : Աշխարհային թեթեւամտութեանց մէջ զանուոյ անձն իսկ , հանդիսաւոր բարեպաշտութեամբ ազօթողին առջեւ յարգանքի զգացմամբ մը կը թելադրուի : Չենք ծիծաղիր , չենք ցնծար երբ տեսնենք մէկը որ ջերմ արտասուք կը թափէ հոգեկան թախծութեամբ :

Այսպէս , ահա' , մեր զգայութիւնը միջնորդ կ'ըլլայ զանազան թեկադրութեանց կամ այդ թեկադրութիւնք կը ծագին մեր մէջ երեւակայութեամբ , ընթերցումով , յիշողութեամբ : — Որչափ առաւել յարգենք ու սիրենք մէկը , այնչափ յօժարութիւն կ'ունենանք անոր վրայ մտածելու , երբ տեսնենք զինքը խնդալից կամ թախծալից . ընդհակառակն՝ խոյս կու տանք այն անձէն զոր չենք յարգեր կամ կ'ատենք , եւ հետեւապէս՝ չենք մտանակցիր անոր զգացմանց : Այսպէս , ահա' , զգայակցութիւնը սիրոյ վրայ հաստատուած է : — Զգայակցութիւնը վշտի համար ըլլայ թէ խնդի , բարոյական օրինաց գործադրութեան ազգեցիկ շարժառիթներէն մէկն է միշտ . վասն զի ս'ըչափ որ մենք մտանակցինք այլոց խնդին կամ վշտին , այնչափ ալ ներքին զրգում մը կը զգանք անոնց խինդ պատճառելու եւ անոնց վիշտը մեղմելու :

Զգայակցութիւնը կը պաշտպանէ հոգին բրտութենէ , անճնասիրութենէ , չար ուրախութենէ , եւ անգթութենէ : Կարեկցութիւնը սէր կ'ենթադրէ , հետեւապէս՝ Հաճելոյն զգացումը : Բարի սիրտ մը Արդարութեան սուրին տակ ընկճուած ոճրագործին համար իսկ կարեկցութիւն կը զգայ : Թէպէտ չենք կրնար սիրել զայն , բայց մահու պատժին առջեւ , ոճիրը կ'աներեւութանայ վայրկենաբար մեր տեսողութենէն , եւ լոկ մարդկային էակը կը տեսնենք մեր առջեւ . անոր կ'ընծայենք ապրելու այն փափաքը զոր կը զգանք մենք ալ մեր մէջ . եւ ահա մարդասիրութիւնը մեր կարեկցութեան զգացումին հետ կը խառնուի , եւ որու վրայ կ'աւելնայ բարոյական սա աւազումը թէ մարդ էակը ոճրագործութեան մէջ այսպէս խոր թագուած կրնայ

ըլլալ եզեր : Եթէ մարդասիրութիւնը չըլլայ եզեռ-
նագործին չենք կարեկցիր, այլ՝ կը գարշինք ոճրին
առջեւ : Սէրը կարեկցութեան մէջ աւելի կը վսեմա-
նայ . կը տեսնենք յաճախ թէ իրարու արիւն խմող
թշնամիներ կը հաշտուին, երբ մին յանցանքն իրեն
չեղած դժբաղդութեան մը մասնուելով միւսին կա-
րեկցութիւնը չարժէ : Այսպէս նաեւ շատ օրիորդ-
ներ , հիւանդի մը կամ վիրաւորեալի մը իրրեւ
կամաւոր խնամատար , իրենց կարեկցութիւնը կը
քարձրացունեն մինչեւ անձնուէր սիրոյ :

Բայց ամէն առողջ , ճշմարիտ կարեկցութիւն ,
նոյն իսկ կանացի դիւրագործով հոգւոյն մէջ , իւր
որոշ չափ ու սահմանն ունի : Զգուշանալ պէտք է
չափազանց դիւրագործութենէ եւ արուեստակեալ
խանդաղատութենէ , հոգւոյն այն անառողջ վիճա-
կէն , որ զգայական ներգործութեամբ , յիշողու-
թեան ու երեւակայութեան միջոցաւ արվմնցող
մտածումներով , ուրիշին թախծութեանը կամ ու-
րախտութեանը տիրազգած ոգւով կը մասնակցի եւ
առարկային չափազանց կարեւորութիւն տալով ,
զգայմանց մէջ չափազանցելու պատճառ կ'ըլլայ .
ամէն ինչ , նոյն իսկ խնդալից դէպքերը կը յուզեն
այդպիսի անձի մը հոգին . կարեկցութեան, ինչպէս
նաեւ խնդակցութեան ատեն կուլայ եւ թախծու-
թիւնը անոր հաճոյքն է : — Որչափ գեղեցիկ եւ
վսեմ է ճշմարիտ ու առողջ կարեկցութիւնը, այն-
չափ ալ վնասակար է արուեստակեալ խանդաղա-
տութիւնն ու չափազանց դիւրագործութիւնը կա-
րեկցութեան մէջ : Կին մը այդ վիճակին մէջ գե-
ղեցիկ ու սիրազեղ չերեւիր երբէք . մարդ չի վըս-
տահիր իրեն , չի յարգեր զինքը , կը վնասէ նաեւ
իւր սիրալիր յատկութեանց, կը տկարացունէ նկա-

բազիրը եւ անյարմար կ'ընէ գործնական կեանքի :
Զգացման այս հիւանդութիւնը ծնունդ կ'առնու
այն ընտանիքներէն եւ ընկերական շրջանակներէն
որք զլիսաւորապէս կանացի ազգեցութեամբ կը
կառավարուին . եւ այն երիտասարդները որ այս-
պիսի մեղկ կլիմայի մը մէջ կը մեծնան, չեն ունե-
նար արիութիւն , վճռողութիւն , կամքի զօրու-
թիւն, ուղիղ գատողութիւն, մտքի արթնութիւն եւ
խոհականութիւն : Արդէն երիտասարդութեան մէջ
յորում սիրտը գերակշիռ է գատողութենէն, եւ ար-
իւնային խառնուածքներու մէջ յորում արիւնը ա-
ւելի տաք է եւ կը խանդավառէ զգացումները ,
զիւրազորութիւնը կարծես ընականէն հաս-
տատուած կայ , եւ գաստիարակութեան պարտքն
է չափաւորել զայն ու առաջնորդել անոր : Իսկ
չափահասութեան մէջ , յորում կեանքը այնպիսի
պարտաւորութիւններ կը սահմանէ, զորս խոհակա-
նութեամբ ու գատողութեամբ պէտք է կատարել ,
կարեկցութիւնը պէտք է որ չափաւորութեան մէջ
պահէ ինքզինքն , երբ գեղեցկագոյն գործունէու-
թեան ընդարձակ ասպարէզ մը դռնէ , որպէս զի
մի գուցէ՝ զիւրազորութեամբ՝ ըլլայ անձնական
եւ ընկերական ազէտք մը , որ խորհելու եւ գոր-
ծելու մասին իմացական կարողութեան պակասու-
թիւնէն , ձանձրոյթէ եւ ծուլութենէ , մարմնական
մեղկութենէ , գրգռիչ ընթերցումներէ , չար օրի-
նակներէ , չկատարուած բազմանքներէ, անյուսալի
տենչանքներէ , նոյնպէս՝ ճնշուած կամ անձկացեալ
զգայականութենէ , սեռային աննպատակ յոյզերէ
եւ մարդուս իւր անձին ու միջավայրին զանազան
հանգամանքներէն յառաջ կու գան : — Շատ կիներ
կան , մանաւանդ օրիորդներ , որք իրենց կեանքի

գարունը անցուցած են եւ կեղծ խանդաղատութեան , չափազանց կարեկցութեան զգացումով ու կեղծ արգահատանքով յանկուցիչ ըլլալ կը կարծեն եւ մինչեւ իսկ ատով կը սչըրեն : Բայց մենք կըրնանք ապահովցունել զիրենք թէ ամէն ուղջամիտ անձանց տաղակալի կ'երեւին եւ իրենց իրապէս հաճոյական յատկութիւններն ալ կը կորսնցունեն , մանաւանդ երբ դիտողը , այդ կեղծունակ չափազանց դիւրագործութեան մէջէն ընդհամարէ չյազեցած զգացման մը քողարկեալ արտայայտութիւնը : Բժիշկը այսպիսի երեւոյթներու մէջ ջգային վիճակ մը , հոգեկան հիւանդութիւն մը կը տեսնէ եւ խոցերի կը կոչէ զայն : Իցիւ թէ ամէն կուսական սիրտեր ապահով մնան հոգեկան այդ հիւանդութենէն : Իսկ ընդհակառակն քանի՛օն գեղեցիկ ու վսեմ կ'երեւի ճշմարիտ կարեկցութիւնը որ ոչ միայն ուրիշին զգացած ցաւը , կսկիծը ինքն եւս կը զգայ , այլ՝ վըշտակրին խինդն ու արիութիւնը վերահաստատելու համար կ'ունենայ նաեւ անձնուէր , գործօն ու անընդհատ գրգռման եւ իրեն առաջնորդ ունի բանալարութիւնը . այսինքն Առաքինութիւնը անոր միջոցաւ Գթութիւնը գործադրել կուտայ :

Ինքնասէր սիրտ մը երբէք չի կարեկցիր . իւր խնդակցութիւնն ալ նուազ է , եւ այդ ալ՝ իբրեւ նպատակաւոր միջոցը իւր անձնական շահուն : Ինքնասիրութիւնը , որ յոսեզոյն թշնամին է կնտջականութեան եւ ազիտաբեր ապականիչ մ'է կանացի ամէն ազնիւ յատկութեանց ու առաքինութեանց , խո՛ւեմութիւն չի համարիր ուրիշի մը տրխրութեան , վշտին , ցաւին ու մարմնական թշուառութեան սպառճառաւ իւր հանդիստը վրդովել ու զառնացունելը : Այս ինքնասիրութիւնը , այս՝

թէ եւ պատառ մը հաց կամ քիչ մը դրամ կը նետէ անօթիին կամ թշուառին եւ կամ արամնային , Ս. Գրքէն փոխ առնուած մխիթարական մէկ քանի խօսքեր կ'ընէ հոգեկան կամ մարմնական ցաւով տառապեալին , բայց չի կրնար երբէք կազդուրել , մխիթարել , այլ անզգայ բարեգործութեամբ եւ կեզձ գթութեամբ կը վիրաւորէ զանոնք , կը լռեցունէ երախտագիտութիւնը եւ կ'աւելցունէ վիշտը ճշմարիտ կարեկցութիւնը որ Գթութեան առաքիչութենէն կը բղխի , առանց խորհրդածելու եւ առանց հոգ ընելու իւր հաճոյքներէն զրկուիլը , թշուառին կը նուիրէ ինքզինքն , անոր հետ կը զգայ եւ ինքնարեւարար կը բարեգործէ :

Իւր սիրաբը ճշմարիտ կարեկցութեան վարժեցունել ուղղօ օրիորդը պարտի նաեւ մաքրել իւր գաղափարն այնչա՛փ բազմակողմանի կերպով ընդհանրացած սխալ ըմբռնումներէն : Շատեր այնպէս կը կարծեն թէ մարդ լոկ իւր նմանին կարեկցիլ պարտաւոր է , իսկ գերիներու եւ անասնոց հանդէպ՝ կատարելապէս անգութ ըլլալ : Ամերիկացի անկարկ մը յաճախ կարեկցող եւ ուղղասիրտ անձ մ'է հանդէպ կ'նոջ , զաւկի ու բարեկամի . բայց գերիներու եւ անասնոց հանդէպ՝ շատ անգութ : Այսպիսի անձեր մեր մէջ ալ կան , որ թշուառ անձի մը հանդիպած ատեն , կը գթան ու կ'ողորմին . բայց միեւնոյն ատեն շուն մը կամ ձի մը սպաննելու չափ կը չարչարեն : Անուանական մարդասէրներ կան որ առանին եւ կամ վաստակի գործերու մէջ եւ որսորդութեան ատեն անգթարար կը խոշտանգենն անասունները :

Ճշմարիտ կարեկցութիւնը լոկ մարդկութեան ահամանին մէջ չի սեղմեր իւր բարոյական պարտա-

ւորութիւնը, այլ գթասրտութիւնը կը տարածէ նաեւ
այն արարածներուն վրայ, որք բարոյական աշ-
խարհին չեն վերաբերիր թէեւ, բայց յանձնարար-
ուած են անոր, որ պարտաւորութիւն ունի իրրեւ
քաղաքակիրթ աշխարհ պաշտպանել զանոնք որք
չեն կրնար սակայն միեւնոյն եղանակաւ փոխարի-
նել այդ պարտաւորութիւնը: Անասնաչարչարու-
թիւնը կամ անասնոց չարչարուիլը տեսնելու հա-
ճոյքը ամօթի արատ մ'է իզական սեռին վրայ:
Չենք կրնար ճշմարտապէս կնոջական բնութեան
եւ մշակուած սրտի տէր համարիլ այն կինը որ
սպանիական ցլամարտներու, անգլիական ազա-
ղազամարտերու եւ գերմանական՝ կապկի ու շան
թատրոններու մէջ կը զուարճանայ, ուր խեղճ ա-
նասնոց, զբօսուցիչ մնջկատակներու ատեն, ցուց-
ուցած հնազանդութիւնը մէկ քանի ժամ առաջ
տեղի ունեցած բազմաչարչար խոշտանդանաց կրկ-
նուելու վախին արդիւնքն է: — Սխալ է նաեւ
այն կարծիքը թէ ա'յն անձը միայն պէտք է ար-
ժանի համարիլ կարեկցութեան որ իւր թշուառու-
թեան պատճառը ինքը չէ եղած. կարծրասիրտ
անձինք ինքզինքնին արդարացունելու համար այս
մասին զանազան առածներ կը յիշեն, եւ ի մէջ
այլոց իտալական սա առածը, «Մարդ իւր անձին
համար գէշ չի կամենար»^{*)}: —

Բուն կարեկցութիւնը արարածոց եւ զլխաւո-
րապէս մարդկանց կարօտութեան ու պակասու-
թեան վրայ մեր զգացած տրտմութիւնն է: Բայց
ասոր հիմը գութն է որ կը բաղձայ ամենուն վրայ

^{*)} Volenti non fit injuria.

ալ տեսնել կեանքի խինդը : Մարդ էակը սիրովը
կը փափաքի նաեւ անոր լաւութեանը , կը ջանայ
զայն կատարեալ ընել , լրացունել պակասութիւն-
ները եւ արդեւքները մէկզի ընել : Նոյն իսկ այն
անձը որ յիմարամտութեամբ եւ ինքնակամ յան-
ցանքովը կարօտութեան ու թշուառութեան մատ-
նուած է , չի գազրիր իւր նմաններուն կարեկցու-
թիւնն ու բարերարութիւնը վայելելու արժանի ըլ-
լալէ : Այս ըմբռնումն է որ հաստատել տուած է
աղքատանոցներ , որբանոցներ , զգաստարաններ ,
կանանց բարեգործական ընկերութիւններ : Բայց
ինչպէս որ չափազանց զիւրազորովութիւնը հիւան-
դագին կարեկցութիւն մ'է , այնպէս ալ արուես-
տակեալ զթասրտութիւնը , մանաւանդ իդական
սեռին մէջ , այժմ մարդասիրական ցուցամուտքնէ
ժառանջ եկած կիրք մ'է որ յաճախ , առանց ներքին
ճշմարտ կարեկցութեան , լսկ փառասիրութեան
պատճառներով կը սնանի , ամէն բանի կը կարեկցի ,
ցաւեր կը փնտռէ եւ առանց խոհուն ընտրողու-
թեան մխրթարութիւն եւ օգնութիւն կ'ընծայե-
ցունէ : Այս պարագային մէջ , ենթադրելով որ փա-
ռասիրութիւնը դեր ունեցած չըլլայ , պատճառը կա'մ
բարեմոյն թեթեւամտութիւն մ'է կամ հոգեկան
այն վիճակը յորում զրօսասիրութիւնը արուեստակ-
եալ կարեկցութեան միանալով միշտ նորանոր
կարեկցութիւններով ժամանակ անցունել կ'ուզէ :
Կարեկցութեան այս եղանակը , որ կանանց շա-
տերը իրենց տուներէն դուրս կը մզէ , թշուառներ
փնտռելու կամ ողորմութիւն հաւաքելու համար ,
ներքին բարոյական արժանիք մը չունինալէ զատ
մինչեւ իսկ կը մնասէ անոր , վասն զի յիմար եւ-
անդով մը պաշտպանած կ'ըլլայ մուտքիւնը , ու-

նայնամտութիւնը , կեղծ աղքատութիւնը , դատարկագորտութիւնը , ստախօսութիւնը , փառասիրութիւնը եւ այլն : Առանց քննելու ընտրելու , տան եւ փողոցի մուրացիկներուն ողորմութիւն տալը ծոյլեր ու սճրագործներ յառաջ կը բերէ :

Կուսական սիրտը իւր մէջ ճշմարիտ կարեկցութիւն ունենալու եւ զայն պէտք եղած չափով կենդանի պահելու , այսինքն չափազանց զլւարագործութենէ եւ խտասարտութենէ հեռի մնալու համար , մխիթարութեան եւ օգնութեան պաղանի բարեգործութեան վարժեցունելու է իւր զգացումը : Կուսական սիրտը կը կրթուի ճշմարիտ զգայակցութեան երբ օրիորդը նկատողութեան առնու ուրիշին ցաւը , ուրիշին ուրախութիւնը զորս իրական կեանքը եւ կամ մեծ հեղինակներու գրութիւնները իրեն կը ներկայացունեն : Այդու ճշմարիտ զգայակցութիւնը զուտ բարոյական զգացում մը կ'ըլլայ եւ տակաւ կը ձուլուի պարտաճանաչութեան հետ : Զգայակցութիւնը երիտասարդութեան գեռ անրիժ հոգւոյն մէջ ընական տրամագրութիւն մ'է զոր պէտք չէ բխցունել , ճնշել . այլ առիթներ ստեղծելով գործունէութեան մէջ գնելու է զայն , եւ այդ՝ նպատակաւոր կերպով , բարոյական գործ մը կատարած ըլլալու ըմբռնումով : Ուշադրութիւն ընելու է նաեւ որ զգայակցութիւնը առարկային եւ վշտի աստիճանին յարմար ու պատշաճ ըլլայ : Անհատը որչափ բարձր ըլլայ իւր բնական տրամագրութեանց , զօրութեանց , մտաւորական ու զգայական կարողութեանց մէջ , այնչափ զօրաւոր կը զգայ վիշտը : Կրթեալ ու ազնիւ անձ մը ցաւակցական աւելի բարձր եւ աւելի փափկանկատ արտայայտութեան մը պէտք ունի , քան թէ բիրտ եւ

անդգայ անձը վշտի հաւատար վիճակի մէջ : Այս վերջինը կարեկցութեան բարձր ու փափուկ արտայայտութենէն բան չի դգար . մինչդեռ առաջնոյն հանդէպ, եթէ բարերար ազդեցութիւն մ'ընել ուղուի , պէտք է աւելի փութկոտ ու եռանդուն բայց նրբիմաց եղանակաւ խօսիլ : Ըսինք թէ զգայակցութիւնը յարմար ըլլալու է առարկային հետ . ջանալու է ունենալ արտայայտութեան քաղցր սճ , հոգւոյ ազնուութիւն , զգացման անկեղծութիւն՝ առանց ցաւակցական շարժումներու , առանց ողբալու , հեծելու եւ մարելու փռուելու : Այս վիճակները , — ցաւակցութեան իբրեւ «բնագրօսիկ միջոց», վտանգութիւն չեն ներշնչեր եւ չեն սփոփեր վշտակիրը : Կարեկցութեան մէջ զգացմանց արտայայտութեան որ եւ իցէ չափազանցութիւն անհաճոյ է : Սակայն կան օրիորդներ եւ կիներ որք ինդութեան ամէն ուրախառիթ փոքր գէպքերու ատեն , իրենց ինդակցութիւնը ցնծութեան զգրգիչ ճայներով կ'արտայայտեն , եւ կամ տապալակող ճանճի մը համար այնպէս մը քիթերնին բերաննին կը ծամածուեն , որպէս թէ ջղաձգութեան մէջ տառապող մարդ մը գանուած ըլլար իրենց առջեւ : Այսպիսի չափազանցութիւններ կ'անհետացունեն ճշմարիտ զգայակցութիւնը կնոջ բնութենէն եւ աննպատակ սովորութենէ յառաջ եկած կեղծաւորութեան եւ զգացումէ զուրկ կատակերգական խաղի մը կը փոխեն զայն : — Ասկէ զատ պղատոնական զգայակցութիւն մը կայ , որու տեղ տալ պէտք չէ սրտին մէջ : Եթէ զգացումը գորաւոր ու ճշմարիտ ըլլայ , յորդելու չափ կը լեցունէ հոգին եւ արտայայտելու , գործելու կը զրգէ : Հոգւոյն մէջ լուս մնացած կարեկցութիւնը զգացման մեղկութիւն

մ'է, առանց բարոյական արժանիքի : Զգայակցութիւնը պէտք չէ որ լսկ հոգւոյն մէջ պարփակեալ յոյզ մ'ըլլայ, այլ՝ հոգեկան վիճակէն զուրս ցայտող գործ մը : —

Կարեկցութիւնը կնոջ համար զարդ մ'է : Կնոջ սիրտը բնութենէն այնպէս մը տրամադրեալ է որ վշտի ու խնդի համար զիւրաւ կը յուզուի, մինչեւ իսկ ասանց թեթեւագոյն ազդեցութենէն : Կարեկցութեան ատեն կնոջ արտասուքը թանկագին մարդարիտ մ'է . բայց պաղութիւնն ու անտարբերութիւնը կը նուաստացունեն կինը եւ ուրիշներուն սիրտն ալ կը սասնացունեն իրեն դէմ : Վշտի ու խնդի մէջ կնոջական ազնիւ սրտի մը ճշմարիտ զգայակցութիւնը ինչ բարիքներ կը գործէ : Քաղցր ու սիրազեղ հոգւոյ մը մէջ մուտք ու մասնակցութիւն գտած ըլլալու գիտակցութիւնը քանի՞ն արի ու վեհանձն կ'ընէ մարդս : — Ով որ լսկ ինքն իրեն համար կ'ապրի, լսկ ինքզինքը կը զգայ ու կը սիրէ, խեղճ է եւ առանձին կը մնայ : Կարեկցութիւնը կը զարթուցանէ զօրութիւն ու անձնութեան թարոյական կորով . հրեշտակ կ'ընէ կինը, հրեշտակ մը որ արցունքներ կը ցամքեցունէ, միութարութիւն կը սփռէ ուրիշին հոգւոյն մէջ, կը գթայ անբաւին, հիւանդին ու անկեալ մարդուն : —

Խնդակցութիւնը՝ մանկամարդի մը զիւրազգայ հոգւոյն բնական մէկ վիճակն է, եւ իւր անկեղծիկ արտայայտութեամբը կարեկցութենէ աւելի հազուադիւտ առաքինութիւն մ'է, որ սրտի բարոյական բարձր կրթութենէն կախում ունի . վասն զի այն հրճուանքը զոր սիրտը կը զգայ ուրիշին զգայած ուրախութեանը համար, եւ կ'արտայայտէ ներքին ջերմութեամբ, պէտք է որ բացարձակա-

պէս գերծ ըլլայ նախանձէ ու մախանքէ, նոյն իսկ երբ ուրիշին խնդուեթեան պատճառը մեր անձնական յոյսերուն, փափաքներուն եւ շահերուն հակառակ ըլլայ, երբ մենք զմեզ ուրիշին վիճակին հետ բազմաթիւ նուազ բազմաթիւ ու անուանի, կամ յետամնաց, անտես առնուած եւ մինչեւ իսկ անձանօթ մնացած զգանք : Քանի քանի հազարաւորներ նախանձարեկ կ'ըլլան այլոց բազմին ու խնդին համար եւ մինչեւ իսկ քինախնդիր ուղի մը կը կրեն անոնց դէմ : Գձուձ հոգիներու յատկանիշ մ'է այդ : — Ծշմարիտ խնդակցութիւնը անկեղծօրէն կը բերկրի նոյն իսկ ուրիշին բազմաթիւ ստացուածքին վրայ զոր ինքն չունի, ուրիշին այն երջանիկ վիճակին վրայ որու ինքն ինքնիկ կ'անձակայ : Այդ խնդակցութիւնը նախանձ չի զգար ուրիշին երջանկութեան . զգացման առատութեան մէջ կը մտնայ ինքզինքը, իւր սեպհական շահը . կ'ուրախանայ որ արժանիք, փութաջանութիւն, առաքինութիւն եւ գեղեցկութիւն ուրիշներուն ալ ուրախառիթ վիճակներ կ'ընծայեն : Այսպիսի սիրտ մը ամենուրեք սէր ու վստահութիւն կը գտնէ : Այդ է «Ծշմարիտ սէրը որ միշտ եւ յաւերժ նոյնը կը մնայ, թէ՛ երբ մարդ ամէն ինչ ընծայէ անոր, թէ՛ երբ մարդ ամէն ինչ զլանայ անկէ» :

Զգայակցութեան հակառակն է՝ անտարբերութիւն, անզգայութիւն, անհոգութիւն : Եւ որովհետեւ զգածման ներքին այս ստոն վիճակը, որ կզգրացեալ անապատի մը պէս իւր մէջ բնաւ չի բողբոջեցուներ կեանքի ծաղիկ մը, եւ բացարձակապէս անբնական է կուսական եւ մասնաւորաբար կնոջական սրտին, հետեւապէս հոգեկան այդ վիճակը դաստիարակութեան սխալ մ'է որ կը մեր-

կացուէնէ կնոջական սիրտը իւր զարդէն, իւր խնդէն, իւր ջերմութենէն եւ կնոջականութեան զեղեցիկ արտայայտութենէն : Միտքը կը գանգաղի , զգացումները կը թուլնան , հոգին չունենար այն զբոյժիւնն ու թեկադրութիւնները որք պարտին զարթուցանել անոր գործունէութիւնները եւ զարգացման զրդեկ զանոնք : Այսպիսի կլին մը շատ անհաճոյ է, եւ հետեւապէս՝ մեկուսացեալ, լքեալ վասն զի սիրոյ չզթայն այսինքն զգայակցութիւնը միացուցած չէ զինքն աշխարհի . անիկա ինքզինքը իւր ներքին առանձնութեան մէջ շատ դժբաղդ կը զգայ . չունի կեանքի խինդ, վասնզի տարակոյս չի կայ թէ «մարդս՝ մարդով մարդ է» : Ուրիշին խնդին ու ցաւին չմասնակցող օրիորդին առջեւ փակուած է բնութեան , արուեստի եւ ընկերութեան կենդանարար թեկադրութիւնները : Այդ մասնակցութիւնն ու փոխանակութիւնը հոգւոյն անունդն է : Փափաք , ջանք , յոյս , նոյն իսկ անձկութիւնք եւ ցաւ թէ՛ մեր անձին եւ թէ՛ այլոց համար կեանքի այն պիտանի գրգիւններն են որ կենդանի շարժումներու մակընթացութեան եւ տեղատուութեան մէջ կը պահեն մեր ներքին աշխարհը , զգածումը : Հոգւոյ ճշմարիտ անգորրութիւնը՝ առանց շարժումի սառն լուծութիւնը չէ, այլ՝ հոգեկան այն խաղաղութիւնը, զգածման ազգակներուն այն ներզաչնակ գործունէութիւնը որ չափազանց եռանդատութեան եւ ցուրտ անտարբերութեան միջեւ չափաւոր միջին մը գոյացունելով , պարտաճանաչութեան կը զբոյժ սիրտը , եւ ներքին կեանքին պայծառ հանդարտութիւն մը ու արտաքին կեանքին ալ քաղցր ապահովութիւն մը կը պարզեւէ : —

Իգական սեռին սրտի կրթութիւնը ճշմարտապէս

հրեշտակային վիճակ մը չպիտի ըլլար երբէք եթէ չունենար համբերութեան, հեղուցութեան, քաղցրութեան, խոնարհութեան, համակերպութեան ու պարկեշտութեան յատուծիւնները, որք պէտք է զարգանան ու զօրանան կուսական սրտին մէջ:— Համբերութիւն չունեցող կինը հեղահոգի չէ: Համբերող կինը արտաքին աշխարհի հետ զուգակշիռ կը պահէ փափաք, զգացում եւ կամք: Համբերութիւնը արտաքին աշխարհին հետ խաղաղ համաձայնութեան մէջ կը գնէ մարդուս կամքը, հաճոյքի համար զգացում զրդումը, որով կը մեղմանայ աճառութեան զգացումը, յուսախարութենէ, գրկումէ կամ չքաւորութենէ յառաջ եկած դժգոհութիւնը. յարատեւող, ակնկալու եւ համակերպող նկարագիր մը կու տայ փափաքին, ներողամիտ կ'ընէ մարդս արտաքին աշխարհի պատճառած սեղմումներուն եւ վշտացումներուն հանդէպ, յարատեւութեամբ կը ջանայ հասնիլ Բարեօրն ու Գեղեցկին համար առաջադրուած նպատակին, վշտին դէմ գնելու համար բարոյական ու ֆիզիքական ոյժ կու տայ մարդուս, կ'ոգեւորէ արիւթիւնը, կը չափաւորէ չափազանց եռանդուն յոյսը, կը հարթէ արգելքի ու ազատութեան միջեւ զըտնուած խոչնդոտը:

Փիլիսոփայ Բառքալին ըսածին պէս, «իրբեւ երկրային հրեշտակ, նուիրական պաշտօնով մը աշխարհ գրկուած կին արարած»ը, օրինորդը ունենալու չէ՞ այս յատուծիւնները:—

Այգ հրեշտակին լուսապսակը հեղուցութիւնն է. կնոջ զարդն է այդ, փափուկ զգացումներով եւ խաղաղութեան ծիածանին գոյներովը հիւսուած: Բայց երբ, ընդհակառակն, կըքի փոթորիկներ,

ցասում, գժդմնութիւն, խստութիւն ընակին կնոջ
սրտին մէջ, այն ատեն այդ զարդը կեղծ վիճակ
մը կ'առնու եւ կը նսեմացունէ նաեւ կնոջ արտա-
քին փայլը, կը նմանի կեղծ ազամանդին շողշո-
ղուն փայլունութեան: — «Երանի հեզոց, զի նոքա
ժառանգեացեն զերկիր» . այսինքն անոնք հեզու-
թեամբ ու քաղցրութեամբ պիտի իշխեն: Եթէ
կանացի սիրտերը լաւ ըմբռնեն իրենց պաշտօնին
մէջ դսնուած այս կարողութիւնը, այն ատեն սուրբ
խաղաղութիւն մը պիտի աիրէ տուներու մէջ: Նոյն
խակ զօրաւոր եւ յամատ այրը կը ճանչնայ եւ կը
յարգէ կնոջ քաղցրարարոյութիւնն ու հեզութիւնը,
իրբեւ յազթող եւ անդիմազրելի զօրութիւն որ սի-
րով, լութեամբ, անձնուիրութեամբ, քաղցրու-
թեամբ եւ փափկութեամբ կ'ամօթահարէ, կը շա-
փաւորէ մոլեգնութիւնն ու կիրքը եւ կը յազթէ
յամատութեան, մինչդեռ հակառակութիւնը, ընդ-
դիմարանութիւնը եւ կիրքը աւելի եւս կը գրգռեն
պայքարը եւ տաղակալի կ'ընեն կինը: — Սակայն
ամէն կին հեզահամբոյր չէ. շատեր իրենց ընակա-
նէն այնչափ բարկացոտ ու դիւրագրգիռ են, որ
խոհականութիւնը մէկդի թողլով, կնոջականու-
թեան սահմաններէն զուրս կ'ենեն եւ յոռի ու
ազեղ երեւոյթ մը կ'առնուն: Կնոջ դժնէրնութիւնը
շատ անարգելի ու տաղակացուցիչ վիճակ մ'է.
ուստի դաստիարակութեան էական պարտքն ըլլա-
լու է աղջկանց սիրտերուն մէջ մացունել քաղ-
ցրութիւնը, հոն զետեղել հեզութեան սերմը
եւ խաղաղութեան արեւուն տակ զարգացու-
նել, ուսնացունել զայն: Բայց օրիորդն ալ
ջանալու է որ հաստատ կամքով, համբերութեան,
հանդարտութեան, խոհականութեան, պարկեշտու-

թեան ու չափաւորութեան — մանաւանդ խոնարհութեան եւ անձնուիրութեան — վարժութեամբ, սրտի ճշմարիտ կրթութիւն մ'ունենայ եւ ինքզինքին տէրն ըլլայ այն միակողմանի կիրքերու, փափաքներու եւ զգացմանց մէջ որ հակառակ են շնորհալի կնոջականութեան, հեղութեան եւ հոգեկան անդորրութեան :

Սոնարհութեան եւ համակերպութեան վարժութիւնը համբերող, հեղահողի եւ քաղցրարարող կ'ընէ մարդս : Սոնարհութիւնը առաքինութիւն մ'է որ ընդարոյս չէ, վերջէն կը ստացուի, վասն զի ամէն մարդ բնականէն անձնասէր է. զխտեցէք մանուկը, սոսկ անձնասէր էակ մ'է : Անզուսպ մնացած անձնասիրութիւնը տակաւ յանձնապատասանութեան, հպարտութեան կը դառնայ. անձնական արժանիքի վրայ, աւանց ճշմարիտ պատճառի, չափազանց համարում մը տալ կուտայ մարդուս : Օրինաւոր ու պատշաճ անձնասիրութիւնը, ազնիւ՝ բարոյաւոր հպարտութիւնը, որ անձին յատուկ ճշմարիտ արժանիքին գիտակցութիւնն ունի եւ չուզեր ստորնացունել զայն, բարոյական օրէնքով աւելի կ'ազնուանայ եւ ատիկա ալ կիրք մը չէ. իսկ յանձնապատասան հպարտութիւնը որ անձնական կարողութեան ու արժանիքի վրայ կը յօխորտացունէ, եւ արհամարհելով այլոց իրաւացի կարծիքն ու բարեմասնութիւնները լոկ իւր կամքին ու ճաշակին նախապատուութիւն տալ կ'ուզէ, իւր գեղեցիկ, սիրազեղ եւ մինչեւ իսկ պարկեշտ ձեւերուն մէջ իսկ հակառակ է ճշմարիտ խոնարհութեան, որ կնոջ զարգն է եւ ամէն ազնիւ անձանց սիրտերը առ ինքն կը ձգէ :

Այս խոնարհութիւնը հեռու կը պահէ օրիորդը

ամբարտաւանութենէ , մեծամտութենէ , հա-
ճոյամոլութենէ , ունայնամտութենէ , հպարտու-
թենէ եւ անճնասիրութենէ : Կնոջական սրտի
ճշմարիտ կրթութիւն մը երբէք թոյլ չի տար որ
կինը հպարտ , յանճնապաստան , ժպիրճ ու յաւակ-
նոտ ըլլայ : Խոնարհութեան մէջ է ազնուագոյն
անճնուրացութիւնը , որ կը նմանի մեծարող սիրոյ .
այդ խոնարհութեան մէջ է որ սիրաբ կը ճանչնայ ,
բարեգործելու համար զգացած եռանդին հակառակ ,
առ այդ ունեցած սկարութիւնն ու անբաւակա-
նութիւնը : Այդ խոնարհութեան մէջ է որ սիրաբ
իւր բարոյական արժանիքի մասին կատարեալ գի-
տակցութեամբ կը հպատակի բարձրագոյն զօրու-
թեան , համբերատարութեամբ եւ կամաւ կը հա-
մակերպի երկնից վճիռներուն եւ ինքզինքը երախ-
տապարտ կը զգայ Աստուծոյ շնորհաց : — Խոնար-
հութեան այս առաքինութիւնն ունենալու եւ զայն
իւր մէջ հաստատ պահելու համար մարդ պէտք է
վարժուի (համեմատէ էջ 167) բարձրագոյն , բա-
րոյական նպատակներու միջոց համարիլ այն ամէն
վիճակները որոնց կ'ենթարկուի իւր կեանքին
մէջ եւ ընդունիլ թէ բարձրագոյն Իմաստութեան
մը կարգադրութիւնն ու հրամաններն են անսնք .
պէտք է դժբաղդութեան մէջ համբերատար ըլլալ ,
վստահելով աստուածային կարգադրութեան , եւ
բազղաւորութեան մէջ ալ չկորսնցունել չափաւո-
րութեան ու երախտագէտ խնդի զգացումը : Եւ
ասոր համար ալ պէտք է որ ներքին կրօնական
զգացումը , այսինքն մարդու՝ բարձրագոյն էակէն
կախում ունենալու զգացումը ըթացած չ'ըլլայ :
Այս խոնարհութիւնը գերազանցապէս կանացի
առաքինութիւն մ'է , որուն պակասութիւնը ան-

կարելի է դարձանել ուրիշ որեւիցէ յատկութեամբ ։

Կանաչի հոգի մը որ բարեպաշտ խոնարհութեամբ , ինքզինքը Բարւոյն եւ բարոյապէս Գեղեցիկին բարձր նպատակին հետ բաղդատելով կը ճանչնայ իւր սկարութիւններն ու թերութիւնները , այդպիսին մեծ համարում չունենար երբէք ինքզինքին վրայ , չի մեծամտիր իւր արժանիքին վրայ , այլ լսկ խոնարհութեամբ կը փութայ ամէն կողմ պարկեշտ ու սիրազեղ կերպով , անձայն գործունէութեամբ խինդ ու խաղաղութիւն սփռել ։ Ծշմարիտ խոնարհութիւնը մարդու աչքեր չի փընտաեր . անիկա կը ճանչցուի այն սիրով զմր , առանց յաւակնութեան , կը ներկայացունէ բարեգործութեան ամէն ձեւերովը ։— Զանազան ունակութեամբ ու ազգեցութեամբ զէպ ի մեծամտութիւն ու յաւակնութիւն մուտրոյ կանաչի սրտին համար զիւրաւ ստանալի ստաքինութիւն մը չէ այս խոնարհութիւնը ։ Ծշմարիտ ու անկեղծ խոնարհութեան մէջ է որ սիրտը բարոյապէս հասուն կ'երեւի , վասն զի ատով է որ կարող կ'ըլլայ սոսկալ անիրաւութեան , երախտամոռացութեան , աշխարհային վայելքներէ ձեռնպահութեան . այդ խոնարհութեան մէջ ամէն տեսակ թախիժ , ցաւ , զրկում եւ բազլի դառնութիւն զիւրատար կ'ըլլան ։ Խոնարհութիւնը մինչդեռ անձին իրապէս ունեցած առաւելութեանց արժանի ըլլալ չի կարծեր , պարկեշտութիւնը կը համարի թէ չունի զայնս ։

Պարկեշտութիւնը նպատակայարմար դաստիարակութեան մը արդիւնքն է միշտ ։ Բարեկիրթ մարդը միայն պարկեշտ է ։ Բայց այս յատկութիւնն ալ կարելի է ունենալ միայն երբ մարդ իւր մանկութենէն սկսած ըլլայ ինքզինքը չափաւորել սով-

րիւ , այսինքն իւր պահանջումները կամաւ ստորագասել այլոց իրաւացի պահանջմանց : — Ինչպէս որ թոյլ բերան տղայ մը չի սիրուիր եւ իւր լաւագոյն յատկութիւններն ալ այդու կը նսեմանան , այնպէս ալ անզգոյշ , անպարկեշտ կին մը սրտի կրթութեան եւ կնոջականութեան ուրիշ շատ յատկութիւններէ զուրկ ըլլալը կը ցուցունէ : — Պարկեշտութիւնը օրիորդին շնորհաբեր յատկութիւնն է , որ աչք գոցել կու տայ գրեթէ միւս ամէն յատկութեանց պակասութեան , ըլլայ մտաւորական կարողութիւն կամ մարմնական անցաւոր գեղեցկութիւն . բայց եթէ լաւ յատկութիւններ ալ կան , զանոնք ալ զգալապէս աչքի զարնել կու տայ , ներողամտութիւն եւ բարեացակամութիւն կը հրաւիրէ պակասութեանց վրայ , նման ստուերին որ աւելի եւս զգալի կ'ընէ նկարի մը մէջ զանուած թեթեւ լոյսը : — Պարկեշտութիւնը չի սիրեր նախապատուութեան պահանջումներ , պոռոտախօսութիւն , փառասիրութիւն , մեծամտութիւն եւ ժպրնութիւն . յաւակնութիւն չունի իւր կարծիքն ու կամքը ընդունել տալու , այլ կը բաւականանայ քաղցրութեամբ ուղեւորելու եւ համոզելու . միշտ շրջանկատ , միշտ ակնածող է . մեզմ է իւր վճռին , իւր խորհուրդներուն , իւր կշտամբանքին ու յորդորներուն մէջ : Կարմրելով , ազու խպնտութեամբ մը կ'ընդունի իրեն ուղղուած գովեստն ու գրուատիքը , փափակութեամբ իմն ետ կ'ընէ կեղծիքը եւ կ'ընդունի ճշմարիտը՝ շնորհակալու խնդրութեամբ : Իսկ այն կեղծ պարկեշտութիւնը զոր մանկամարդք կ'արուեստակեն , իրրեւ միջոց պջրողութեան , վազանցուկ ու սպարդիւն է : Կեղծիքը չուտով կը յայտնուի : Անիկա որ թէ գովեստի եւ թէ կշտամբանքի

ատեն , իւր բարեկամաց եւ թէ հակառակորդաց հանդէպ պարկեշտ կը մնայ, ճշմարիտ պարկեշտն է : — Պարկեշտութեան ու համակերպութեան վարժուած խոնարհ սիրտը չի լքանիր ազէտքի կամ վշտի եւ կամ դժբաղդութեան ժամանակ : Կինը իւր ճակատագրին բերմամբը համբերատարութեան ենթակայ է , եւ որովհետեւ ինքն ընկերական կեանքի մէջ ուրիշին կամքէն կախում ունենալու եւ պաշտպանուելու բնական կարօտութիւն ունի , այդ պատճառաւ շատ անգամ տագնապալից վիճակի մը եւ թշուառութեան մէջ կ'իջնայ : Բայց դժբաղդութիւնը կ'նոջ համար արժանիքի կամ աւնարժանութեան , սրտի կրթութեան եւ բարոյական բարձրութեան փորձաքարն է : Ինչպէս որ դրժբաղդութիւնը կը մաքրէ հոգին, բարձրագոյն շարժման կը դրդէ ոյժերը , այնպէս ալ կ'ամրացունէ հոգին Բարոյն մէջ եւ մթօրակ երկնից վրայ փառաւոր կերպով կը հիւսէ խաղաղութեան ծիրանին , մինչդեռ անամէջ կամ դժտութեամբ ու կ'իրքերով լիցուն սիրտը կը խոտլի յուսահատ ընդգլխութեամբ եւ կ'ընկճի : Արարիչը՝ դիւրագլած , դիւրայոյզ եւ ցաւի ընդունակ , բայց եւ այնպէս համակերպող ընտելիւն մը չպիտի տար մարդուս եւ մասնաւորապէս՝ կ'նոջ , եթէ ուզած չըլլար միանգամայն օժտել կինը վշտի ու թախմութեան՝ համբերատարութեամբ դիմադրելու եւ յաղթելու բարոյական կորովով մը : Վիշտը հոգւոյն անմրդով ներդաշնակութեան մէջ ոչ միայն աւելի անյողգողգ ու հանդուրժելի կ'ըլլայ, այլ կեանքի զգացման հետ միա՛նալով բարերար ներդորժութիւն մը կ'ընէ : Խորին, գազանապէս զգացուած, բայց համբերատարութեամբ հանդուրժուած հոգեկան ցաւ մը նոյն իսկ դժբաղ-

դու թեան զգացումն ալ կրնայ ընկճել : Առանց վշտի՝ կեանքը չի զգացուիր : Ուստի պէտք է որ մարդ կանուխէն սովորի վշտին դէմ դնել սրտի կրթութեան, բարոյական ու կրօնական զգացման, խոնարհութեան ներքին առաքինութիւններով, համակերպութեան եւ սրտի անդորրութեան ոյժով : Անիկա որ ինքնիր մէջ կ'ամփոփուի եւ իւր անձին զօրութիւններն ու թերութիւնները կը քննէ, տխուր ու սագնապալից օրերու մէջ, բազմին անվրիպելի հարուածներու ատեն խոնարհութեան ու համակերպութեան կը վարժեցունէ ինքզինքը եւ Աստուծոյ վստահելով կը գօտեպնդի, անիկա միայն պատրաստուած է անվեհեր ու աներկեւան զիմազբաւել այն պատահարներուն, որ հոգին թախիժով եւ կեանքը ձախողանքով կը ընուն : Եւ կինը պէտք է որ ունենայ այդ կարողութիւնը թէ՛ իւր անձին եւ թէ՛ իւր ընտանիքին համար : Ներքին այս անյողպող վիճակն ունեցող կին մը արդէն շատ անգամներ թէ ինքզինքը եւ թէ ամբողջ ընտանիքն ազատած, փրկած է անձնութեան, խոնարհութեան, համբերատարութեան, Աստուծոյ եւ ինքնիր վրայ ունեցած վստահութեան սրբարար ոյժովը : —

Թող չկարծուի թէ վիշտը մեր կեանքի արտաքին երջանկութեան մէջ պիտի խնայէ մեզի . պէտք չէ իսկ խորհիլ ասոր վրայ, որպէս զի մի՛ գուցէ անստոյգ ու հազուապէս պարագաներու ենթադրութեամբ դառնացունենք ներկային զուարթութիւնը : Շատ եւ շատ տեսակ վիշտեր կան . մահկանացուն համար անկարելի է անվիշտ ապրիլ : Այն վայրկեանին երբ կանացի սրտին մէջ կը զարթնու Սէրը, միեւնոյն ատեն Վշտին դէմքը երեւան կու գայ հոգւոյն խորերէն, իւր անորոշ, ազօա եւ մերթ

հազիւ տեսանելի դիժերը քաղցր ու երանաւէտ զգացմանց հիւսուածոյն մէջ երակածեւ ցրուած : Վիշտը՝ սիրոյ մայրը եւ իմաստութեան հայրն է : Կեանքը վշտով է որ կը սովորեցունէ մեզ կատարելագործուիլ : — Կէօթէ որ հոգեկան ձիրքերով օժտուած եւ աշխարհային ինչքերով բազաւորուած երջանիկ մարդ մ'էր , իւր կեանքին վերջին օրը սա պէս ըսած է « եթէ բովանդակ կեանքիս մէջ երջանիկ անցուցած օրերուս հաշիւն ընեմ , կրնամ ըսել թէ հազիւ չորս շարաթ խաղաղ ու երջանիկ անցուցած եմ » : — Ժան Բօլ կ'ըսէ թէ « վիշտերը մեծ հոգիներ կը փնտռեն եւ անոնց մէջ կ'օթեւանին , ինչպէս՝ մրրիկը գէպի լեռները կը ձգուի . բայց հողմ եւ ամպրոպք անոնց վրայ կը փշրին : Փոքր վիշտերը ինքզինքէն դուրս կը հանեն մարդս , իսկ մեծ վիշտերը ինքնիր մէջ կ'ամփոփեն զանի » : — Փոքր վիշտերը հարեւանցի կերպով կ'անցնին , կը ցրուին , կը մոռցուին . իսկ մեծ վիշտերը մեր հոգւոյն ալուցը մէջ կը գտնեն իրենց դարմանը . հակառակ պարագային մէջ հոգին կը խռովի , կը մոլորի : Բայց մարդ պէտք չէ որ վիշտը իւր մէջ պահէ , վասն զի գեռ չզօրացած հոգիներու համար աւելի վտանգաւոր է այդ , քան թէ երբ սրտակից բարեկամներու հազորդուի :

Սրտի ճշմարիտ կրթութիւն ունեցող խոնարհ ու համակերպող զգածումը յօժարութեամբ կը ներէ եւ կը մոռնայ իրեն եղած վշտացումները : Որչափ լեցուն ըլլայ սիրտը ազնիւ զգացումներով , որչափ առաւել բարեացակամութեամբ , խոհականութեամբ զգուշանայ որ եւ է մէկը գիտամբ վշտացունելէ , այնքան խորապէս կը զգածուի որեւիցէ վշտացումէ եւ իւր արժանիքին ու իրաւանց զգաց-

ման այս ներքին վիրաւորումէն զժուարաւ կ'ապաքինի : Բայց որչափ բարձր ըլլայ իւր առաքինութիւնը , այնչափ ապահովապէս կ'ապացուցանէ իւր արժանիքը , երբ վշտացունողին մեղմացուցիչ պատճառները յառաջ բերէ , հոգեկան վիրաւորման ցաւին հանդէպ ներողութիւն , բարեացակամութիւն ցուցունէ , չարամիտ նպատակ մը փոխանակ անմիջապէս զիւրագրգիռ յուզմամբ մեղադրելու , ներողամիտ քաղցրութեամբ իրրեւ աճապարում , իրրեւ զիւրիմացութիւն համարի . մանաւանդ՝ երբ այդ վշտացումը բարի կամ բարեկամ անձերէ յառաջ եկած ըլլայ :

Կրնայ ըլլալ նաեւ որ բարեմտութեամբ ըսուած բառ մը ուրիշին սիրտը վիրաւորէ , կամ թէ կրքով կամ սխալմամբ՝ վշտացունէ նոյն իսկ Սէրը : Կէօթէ գրած է Թ'ասսոյի մէջ . « Մենք կը վշտացունենք զիսաւորապէս զանոնք , զորս զորովագոյնս կը սիրենք . վասն զի՝ բարեկամութեան եւ սիրոյ ապահովութեամբ՝ վայրենապէս կը վարուինք քմահաճոյքի եւ կրքի ատեն » :

Ազնիւ կին մը՝ որ անյիշաչարութեամբ կը ներէ զինքը վշտացունողին , հրապուրիչ արժանիքի եւ ազնուութեան մէջ կ'երեւի , եւ զինքն վշտացունողը այնպիսի իմն կ'ամօթահարէ , որչափ չէր կըրնար՝ կշտամբելով կամ սրդողելով : Ընդհակառակն , կինը կը կորսնցունէ իւր սիրելութիւնը , երբ զրգուուն , զիւրակսկիծ , այսինքն դառնահամբոյր բնութիւն մ'ունենայ , այնպէս որ ամէն կատակի , ամէն զուարթ սրաբանութեան , խոժոռ ու սխակալ նայուածքով եւ զժգմնութեամբ պատասխանէ : Այդպիսի կին մը անյարմար է բարեկամական յարաբերութեան , եւ տակաւ կը մեկուսանայ ,

վասն զի մարդ կը զգուշանայ անոր հետ անսակցելէ :

Կին մը որ բարեացակամութեամբ կը ներէ , ներուողին հոգւոյն աւելի եւս կը տիրէ : Եւ կը սիրաշահի զայն : Երբ կարելի ըլլար մեզ սիրազեղ , ազնիւ կնոջ մը սրտին մէջ նայիլ , որչա՛փ ընկճուած ցաւեր , զազանի անձնութիւններ , անձայն առաքինութիւններ պիտի տեսնէինք հոն : —

Ի՞նչ պիտի ըլլար կուսական հողին առանց ճշմարտին զգացման , առանց ճշմարտասիրութեան եւ հաւատարմութեան :

Երբ հողին զուրկ ըլլայ ճշմարտասիրութենէ , սրտի կրթութիւնը կեզծ , խարեպաաբ կ'ըլլայ , շինծու գեանի մը վրայ անկուած սուտ ծագկի մը կը նմանի : — Առանց ճշմարտասիրութեան , առանց ճշմարտին անյողզող զգացման , կարելի չէ ունենալ ո՛չ առաքինութիւն , ո՛չ սիրազեղ զգածում եւ ոչ ալ այն գեղեցիկ յատկութիւններէն մին զորս ցայտվայր ցուցուցինք իբրեւ պիտանի տարրեր ճշմարտա կնոջականութեան :

Մարդուս թէ՛ իւր անձին եւ թէ՛ այլոց հանդէպ անկեզծ ըլլալը լաւ նկարագրի մը հիմն է : Կեղծաւորութիւնը , ստութիւնը , անհաւատարմութիւնը այն դիւական թշնամիներն են որ հոգւոյն մէջ տարածուելով անդադար ու անձայն կ'եղծանեն բարոյացուցիչ կորիզը , եւ , եթէ առաջին երխտասարգութեան ատենի դաստիարակութիւնը օգնութեան չհասնի , երբէք թոյլ չեն տար անոր բողբոջելուն , փթթելուն : Ըշմարտասիրութիւնը — որ պէտք է միշտ կատարեալ , անխառն ըլլայ , վասն զի անոր մէջ չի կայ աստիճանաւորութիւն , կիսութիւն եւ բաժանելիութիւն — միակ երաշխաւորութիւնն է մարդուս՝ իւր արժանիքին , թէ՛ իւր անձին , թէ՛

այլոց հետ ունեցած յարաբերութեան : Ով որ ճշմարտասէր չէ հանդէպ իւր մերձաւորին , անիկա ճշմարտասէր չէ նաեւ իւր իսկ անձին հետ . անիկա կը կեղծէ ինքզինքին հետ եւ կը վարժուի չճանչնալ իւր յատկութիւնները , կ'եղծանէ ինքզինքը , եւ այսպիսի ստախօս հոգի մը ատելի է ամենէն : Ըճմարտասիրութիւնը այն տեղին է , ուր առաքիչութիւնը կ'օթեւանի եւ կը զարգանայ : —

Մարդու ճշմարտասիրութիւնը , անկեղծութիւնը իւր հոգւոյն խորութեան մէջ մանկով բարոյական զգացում մը կ'ըլլայ : Ամէն բարի մարդու մէջ , իրբեւ շունչ աստուածային , զրգում մը կայ զէպի ճշմարտութիւն . ճշմարտար սուտէն սրտելու , տարակոյսի եւ հաւանականութեան անհաճոյ զգացումէն հեռանալով ինքնիր մէջ աւելի ապահով ըլլալու ճիգ մը : — Ըճմարտութեան զգացումը այն ատիճան զիւրազգայ ըլլալու է մեր մէջ , որ մենք ճշմարտար փնտտելու կամ յայտնելու համար ամէն ատեն խորհրդածելու պէտք չունենանք , եւ հաստատ զգացում մը ըլլայ այդ մեր մէջ ու անսխալարար առաջնորդէ մեր հոգւոյն գործունէութեան : Բարի մարդը կ'ըսէ «Կը զգամ թէ այս ճշմարտ է կամ սուտ է» : — Անիկա կարեւոր է մանաւանդ այն ատեն երբ վճիռը վերացական խրնդիրներու վրայ է : Ըճմարտութեան կատարեալ ունուրբ զգացումը , ճշմարտին գաղափարը , զգայական , զուտ իմացական վճիռներու մէջ ապահով եւ համոզող կ'ընէ մարդս , եւ եթէ սխալում մը իսկ պատահի , որ անկարելի չէ , ատիկա չի վնասեր ճշմարտին բարոյական նշանակութեան : Ըճմարտութեան զգացումը մեր ցանկացողութեան վրայ ալ ազդեցութիւն ունի , վասն զի անիկա Բարոյն ,

Օգտակարին ու Անկեղծին գաղափարները կը զարթուցանէ մեր մէջ եւ փափաքի ու չկամութեան ատեն ուղղութիւն կու տայ մեր գործերուն :

Եւ որովհետեւ ճշմարտութեան զգացումը բանավարութենէն ու կորովամտութենէն կախում ունի , ուստի այդ զգացումը ա՛յնչափ յստակ ու պարզով կ'ըլլայ , որչափ կատարելապէս կրթուած ու զարգացած ըլլայ իմացականութիւնը , եւ թող չտայ որ երեւակայութիւնը զուրս ելնէ իւր սահմաններէն : Ծշմարտութեան այս ներքին զգացումը պէտք չէ որ ազատ թողունք իւր ընթացքին մէջ , վասն զի հոգին ալ երբեմն այնպիսի ուժղին զգացմանց ու ցանկութեանց մէջ կը գտնուի , որք կը մթազնեն իմացութիւնը , գատողութիւնը եւ ձըշմարտին գաղափարը : Բայց պէտք է ճշմարտափութեան խիստ վարժութեամբ ներքին զգայութիւնը այն աստիճան կրթել առ այն , որ կարենանք վստահիլ անոր յստակութեան , նոյն խակ այնպիսի պարագաներու մէջ ուր վարժուած ենք բարոյականի մշակեալ զգացմամբ որոշել մեր ընելիքը :

Արդ , այս ընդհանրական խորհրդածութիւնները կանապի հոգւոյն զարձունենք : — Ի՞նչ պիտի ըլլար կուսական հոգի մը առանց ճշմարտութեան : Այս հարցումը կ'ընէինք քիչ մը առաջ : Այդպիսի հոգի մը ազօտ հայելի մը , պզտոր ալ մը , ամպամած երկինք մ'է : — Մանկական հոգւոյն նախնական գաստիարակութիւնը որչա՛փ պարտականութիւններ ունի ատոր համար :

Մանկական հոգւոյն մէջ ստութեան միասումը յառաջ կու գայ երեւակայութեան գերակշռութենէն , երբ գեո բանավարական ու բարոյական խե-

լամտութիւնն ու կամքի զօրութիւնը զարգացած
չեն իւր մէջ : Այս ատեն գործօն երեւակայութիւնը,
բուն մտապատկերները չեն թողուր ճշմարտը
սուտէն որոշելու, իրական վիճակները յաճախ խառ-
նաշփոթ ու անորոշ կ'ըմբանուին, մանկական հոգ-
ւոյն մէջ երեւակայական պատկերները արտաքին
գէպքերու պէս կը դատուին : Ճշմարտին եւ սու-
տին վրայ հարեւանցի կերպով խորհելու սովորու-
թիւնն է որ մանկան բարոյական նկարագրին մէջ
կը սողոսկի եւ տակաւ ճշմարտին ու Սուտին ան-
խորհուրդ շփոթութիւնը կ'ըլլայ : Ասիկա պէտք չէ
միշտ գիտակից ստախօտութիւն անուանել . ասիկա,
սոխորապէս, մտածման ու երեւակայութեան մի-
ջեւ թեթեւամտութիւն մ'է . բայց եթէ դաստիա-
րակութիւնը չմիջամտէ, իրօք ստախօտութեան կը
դառնայ որ կ'եղծանէ հոգին եւ կը խեղդէ մարդու
բարի արամագրութիւնները : Եթէ չափահաս մարդ
մը չունենայ իւր մէջ ճշմարտին զգացումը, ասոր
յանցանքը իւր մանկութեան ատեն առած դաստի-
արակութեանն է . այս պատճառաւ, ահա՛, շատ
կարեւոր է մանկան ամէն մէկ ստախօտութիւնը, ինչ
պատճառաւ որ յառաջ եկած ըլլայ, համոզելով
ամօթահարել եւ ճշմարտութիւնը հաստատել ա-
նոր տեղ : Միմիայն անկեղծութեամբ է որ Բարին
ու Գեղեցիկը կը բարգաւաճին մարդու մէջ : Երի-
տասարդական դաստիարակութենէն արձակուած
անձ մը պարտի ինքնիր գէմ իսկ գործադրել Սու-
տին գէմ մղուած այս պայքարը : Ամէն դաստիա-
րակութիւն իւր ետեւը կը թողու սխալներ, որք ապա
իրենք իրենց թողուած ատեն կրնան պատրական
ընել միւս ամէն սովորւածները : Այս սխալներուն
յոռեզոյնն է ստութիւնը, որ շատ անհաճոյ ազ-

զակներ կը վարթուցանէ , ինչպէս են՝ հասարակ-
թիւն , թեթեւամտութիւն , երկչոտութիւն , հա-
ճոյամուտութիւն եւ մինչեւ իսկ խորամանկութիւն
եւ ասոնց անբաժան ու անբարոյացուցիչ ընկերը՝
կեղծաւորութիւնը :

Մարդ իւր ամբողջ հոգւովը թող յարգէ ու սիրէ
ճշմարտութիւնը , վասն զի մարդ հուրանար երբէք
ինչ որ իրապէս կը յարգէ ու կը սիրէ : —

Կենցաղագիտութիւնը « ստիպեալ ստախօսու-
թեան » մը խօսքը կ'ընէ , եւ զայն ներելի կը հա-
մարի : Տղայ մը պէտք չէ ծանօթութիւն ունենայ
այդպիսի « ստիպեալ ստախօսութեան » վրայ : Խո-
հեմութիւնը մերթ կը պահանջէ որ մարդ ճշմարտը
չյայտնէ . այո՛ , բայց այդ՝ բարի ն սղատակի մը
համար , ստիպողական պարագայի մէջ , լռելով եւ
ոչ թէ սուտ խօսելով : Եանու համար գիտամար սուտ
խօսիլը , ինչ նպատակի համար որ ըլլայ , առեւ-
տուրի , յարարերութեան եւլն . խղճի վրայ բնութե
եւ կ'եղծանէ մարդու բարոյականը : — Գիտակ-
ցութեամբ ստելը կը մերկացունէ կիրն կամ օրիորդը
կնոջական յատուկ շնորհալի զարդէն եւ տարակու-
սելի ու կասկածելի կ'ընէ անոր ամէն առաքինու-
թիւնները , ուրիշ ամէն զեղեցիկ յատկութիւնները : —
Ստախօս կին մը երբէք չի կրնար զեղեցիկ , ար-
ժանայարգ ու յանկուցիչ ըլլալ : Մարդ տեսնել հու-
զեր անոր յատկութիւնները , եթէ ունենայ իսկ , եւ
խոյս կու տայ անկէ , ինչպէս՝ ծաղկալից բայց թու-
նաւոր տունկէ մը : — Օրիորդ մը , որուն սուտը
կը յայտնուի կամ բան մը իւր իսկական արժէքէն
բարձր ցուցունելու համար սուտ կը խօսի , խայտառակ
կ'ըլլայ բարոյաւոր անձանց առջեւ . մարդ այլ եւս չի
հաւատար անոր , մինչեւ իսկ եթէ սիրոյ վրայ երդնու :

Սակայն քանի՜ տարրեր ու յանկուցիչ կ'երևել օրիորդը որուն սիրան ու հոգին համակ ճշմարտութեան զգացումովը կը թրթոսայ : Մարդ մեծ վստահութեամբ ու սիրով կը հաւատայ անոր խօսքին , երբ անիկա սիրէ , կշտամբէ կամ գովէ . երաշխաւորութիւն մ'է այդ թէ անիկա իւր մտածմանց ու զգացմանց մէջ ալ ճշմարիտ ու անկեղծ է , այսինքն անիկա իւր անձին հետ իսկ ճշտութեամբ կը վարուի , խոնարհամտութեամբ կը ճանչնայ իւր սխալները եւ կ'ուզէ զանոնք , թէ՛ զիսնալով սուտ չի խօսիր երբէք , եւ սխալմունք մը կամ յանցանք մը չքմեղացցունելու կամ ուրիշ պատճառի մը համար ճշմարիտը սուտին չի զոհեր , չի չափազանցեր : Քանի՛ն կ'աւելնայ մեր յարգանքը , համակրութիւնը , վստահութիւնը այսպիսի ճշմարտախօս օրիորդի մը համար . քանի՜ կ'ընդարձակի անոր ազդեցութեան ասպարէզը իւր անխարդախ վարքովն ու հաւատարմութեամբը . քանի՜ ազնիւ ու արժանապարզ կ'երևել անիկա նենգամիտ ու ստախօս աղջկան հանդէպ , որուն կեղծաւորութիւնը , ստախօսութիւնն ու անուանարկումը իբրեւ ազգարար նշաններ՝ կը ցուցունեն մեզ թէ որչա՛փ նուազ բարոյական կարողութիւն ըլլալ կ'ենթադրուի այդ հոգւոյն մէջ : Արդէն շատ ցաւալի վիճակ մ'ունեցած կ'ըլլայ այն անձը , որու հետ ամէն ոք անվստահութեամբ կը վարուի եւ զգուշութեամբ կ'ընդունի անոր խօսքերը : Այս պարագային մէջ ս'էր կը մնայ օրիորդին թանկագին պատիւը :

Խղճմտութեան մէջ կ'արմատաւորի ճշմարտասիրութիւնը , եւ ասոր մէջ ալ՝ հաւատարմութիւնը : Ստիկա է միայն որ բարեկամութիւն ու սէր կը հաստատէ կեանքի տեւողութեան մէջ եւ

մինչև իսկ՝ մահուանէ ետքն ալ : Ասիկա գործու-
նէութեան կը հրաւիրէ հոգւոյն ամէն բարոյական
ազգակները . կը զօհարերէ , նեղութեան կը համ-
բերէ , կը կոտի եւ միշտ անյողզող է . շարու-
նակ կ'ազնուացունէ եւ ներքնապէս ու արտաքնա-
պէս կ'երջանկացունէ , վասն զի էապէս անփոփո-
խելի , բարեսէր նկարագիր մ'ունի , եւ սիրազեղ ,
փոյթեռանդ սրտէ կը բղխի : —

Կուսական սրտին մէջ զարգացունել պէտք է
նաեւ յատկութիւն մ'եւս որ սիրոյ , պարկեշտու-
թեան , չափաւորութեան , ճշմարտասիրութեան ,
հեղութեան եւ զգայակցութեան հետ քաղցր ներ-
դաշնակութեամբ՝ ամբողջ հոգեկան վիճակը կ'ազ-
նուացունէ , եւ այդ ալ երախտապէտ սրտի տէր
ըլլալն է : — Երախտապէտութիւնը պար-
տաւորութիւն մ'է որ կը սովորեցունէ մեզ , կը պա-
տաւոր զգալ զանձն : Բայց երախտապէտ սիրտը
մինչև առաքինութեան կը բարձրացունէ այդ պար-
տաւորութիւնը : Ինչ որ ալ ըլլայ երախտաբին ար-
ժէքն ու աստիճանը , միշտ սէրն է որ զայն կ'ըն-
ծայէ , եւ երախտապարտ սրտին մէջ կը զարթու-
ցանէ սէրն իբրեւ տրիտուր : Անզգայ սիրտը կ'ըն-
դունի երախտաբը առանց սակայն ինքզինքը երախ-
տապարտ զգալու : Ետասէր , յաւակնուտ սիրտը բա-
րիք մը կամ նուէր մը իբրեւ տուրք կ'ընդունի ,
եւ ատոր փոխարէն առանց որ եւ իցէ պարտաւո-
րութիւն մը զգալու , անձնասիրութեան , փառա-
սիրութեան կամ ընչաքաղցութեան գոհացման
զգացումը կ'ունենայ : Երախտապէտ հոգին ամե-
նափոքր բարիքի մը համար իսկ կը զգայ եւ կը
զնահատէ բարեբարին կամ պարգեւատուին բար-

եացակամութիւնը : Երախտազէտ սրտին համար ո՛չ թէ պարզեւին նիւթական արժէքը , այլ պարզեւատուին բարեացակամ զգացումն է որ մեծ նշանակութիւն ու արժէք ունի : Շքեղ ու թանկագին զարդ մը , զոր մէկը միւսին կու տայ որ եւ իցէ ակնկալութեամբ կամ լոկ ընկերական պահանջմանց ու բռնազրօսիկ պարտաւորութեան համակերպելով , երախտազէտ սրտին համար շատ նուազ արժէք ունի քան այն ծաղիկը , բառը , խօսքը որ սիրազեղ գնահատմամբ կ'ընծայուի իրրեւ նշան ճշմարիտ բարեացակամութեան : Երախտազէտ սիրտը , շնորհակալութեան ու երախտաձանաչութեան զգացմանց մէջ ցկեանս անխախտ կը մնայ , նոյն իսկ այն բարերարաց հանդէպ որք մեռած են կամ որոնց բարեգործութիւնը ժամանակ անցնելով կորուսած է իւր օգտակարութիւնը , կամ զանազան պատճառներով անգործադրելի մնացած է : Երախտազէտ սրտի տէր անձը կը յիշէ զանոնք , մինչեւ իսկ երբ բարեգործութեան արտաքին պատճառները վիրաւորիչ եղած ըլլան , ինչպէս՝ զժընգակ կարօտութեան մէջ , հոգեկան թախծութեան ծանր վայրկեաններու մէջ : Երախտազէտ անձը իւր բարեկեցիկ վիճակին մէջ երբեմնի ընդունած բարիքը մոռնալու կամ զայն իրրեւ օրինական հարկ մը մեկնելու սնապարծ յանդգնութիւնը չունենար , այլ ընդհակառակն՝ իւր բարերարին հանդիպած ատենն շնորհակալութեան զգացումը կը զարթնու իւր մէջ եւ ընդունած երախտիքը լոկ քաղաքավարական բանաձեւով մը կամ հարեւանցի շնորհակալութեամբ չի փոխարիներ , այլ յաւիտեան կը պահէ իւր հոգւոյն մէջ երախտաձանաչութեան զգացումը՝ ժամանակիս տխուր նշաններէն մէկն ալ փոր-

ձառու անձանց սա համոզումն է թէ՛ «մարդիկ ապե-
րախտ են . երախտագիտութիւն յուսալը անմտու-
թիւնն է . մարդուս վարձքը ապերախտութիւնն է» :
— Շիլլէր ալ կ'ըսէ թէ «երախտագէտ մարդ չի կայ» :
Ափսո՛ս , կ'երեւի թէ մարդկանց մէջ երախտա-
գիտութիւնը ընկճուած է նիւթապաշտութենէն :
Արդարեւ , երախտագիտութեան առաքինութիւնը
չսա հազուադիւս եղած է այժմ , որտէ՛հեաեւ մա-
քուր ու անկեղծիկ սէրը , որ ազբիւր է ամէն առա-
քինութեանց , երթալով կը նուազի եւ անձնասի-
րութիւնը ամէն բանի գերակշիւ շարժասիթը կ'ըլ-
լայ : Օրիորդը ջանալու է իւր սրտին մէջ առատա-
բուզիւն ընել այդ ազբիւրը : Օրիորդը իւր երախ-
տագէտ սգուոյն զարգացմամբն ու գործունէութեամբը
կրնայ օգնել որպէս զի երախտագիտութիւնը սրտի
կրթութեան միւս առաքինութեանց հետ վերստին
ստանայ մարդկանց մէջ իւր նուիրական իրաւ-
ունքը , եւ այն ասեմն , իզական սեռը կրնայ ,
ատուածային ու բնական նախասահմանութեան
համաձայն , կեանքի մէջ տարածել ու պահպանել
Բարքը , եւ իւր բարոյաւոր վարմունքովը ազնուա-
ցունել այրերը :

Կի՛նն է որ կը բարձրացունէ եւ կը ստորնա-
ցունէ ժողովարդին բարքն ու ոյժը :

Երախտագէտ սրտի տէր անձը իւր ըրած աղէ-
կութեանը համար ալ շնորհակալութիւն չակնկա-
լեր , մինչեւ իսկ եթէ իւր բարեացակամութեան
փոխարէն սառն անտարբերութիւն տեսնէ . անիկա
կը գոհանայ միայն ձեռքէն եկած բարիքն ընելով
եւ իւր խիղճը հանդարտ զգալով : Երբ փորձառու-
թեանը մէջ գձուձ բնաւորութեանց հանդիպի իսկ ,
չի վշտանար եւ սիրոյ մէջ չի թուլնար . վեհանձն

ու անձնուէր կը մնայ եւ սիրազեզ սրտով առ ինքն
ցուցուած նուազագոյն բարիքի մը համար ալ՝ ե-
րախտագէտ : Ապերախտութիւնը բարոյական ախտ
մ'է , որ կ'եզմանէ ապերախտները : Նկարագրի
տէր, ազնիւ անձինք երբէք ապերախտ չեն ըլլար ,
վասն զի ապերախտութիւնը բարոյական ուրիշ շատ
սխալներու եւ թերութեանց միացմամբը յառաջ
կու գայ : Ուր որ սէր չի կայ, հոն կը սակսի նաեւ
պարտաճանաչութիւն առ մերձաւորն եւ առ անձն :
Այս պատճառաւ , ահա՛ , երախտագէտ սիրտ չու-
նեցող կ'ինը միշտ ոչնչութիւն է , եւ անօգուտ կը
մնան սրտի կրթութեան վերաբերեալ իւր ամէն յատ-
կութիւնները : Տարակրչս չի կայ թէ այսպիսի անձ
մը ո՛չ կը սիրուի եւ ո՛չ ալ կրնայ ուրիշը երջան-
կացունել , եւ հետեւապէս անյարմար կ'ըլլայ կնո-
ջական ազնուագոյն պաշտօնին : —

Սրտի կրթութեան այս ամէն յատկութեանց մէջէն
կ'ինը դուրս կու գայ կնոջականութեան շնորհալից
երեւոյթով , եւ երբ ասոր ալ ընկերացած ըլլայ
մտաւորական կրթութիւնը , այն ատեն արտաքնա-
պէս ալ ի յայտ կը բերէ մտքի ու հոգւոյ համըն-
թաց զարգացումը, որով կ'իրականանայ կնոջ բարձ-
րագոյն զարգացումն ու զեզեցկութիւնը , կանացի
չն որ հ. քը :

Օրիորդին խնացական կրթութիւնը

Սրտի կրթութեան մասին մեր ըրած խորհրդա-
ծութեանց մէջ յայտնեցինք թէ օրիորդին անհրա-
ժեշտ է ժիր ու զեզուն զգացողութեան հետ ունե-

նալ նաեւ մտաւորական կրթութիւն , իմացականութիւն : Զգացմանց եւ իմացողութեան ու խորհողութեան միջեւ գանուած փոխադարձ աւընչութիւնը այնչափ յայտնի է որ ամէն ոք փորձած է զայն եւ որու մասին տարակոյս չի կայ : Որ եւ իցէ զգացում հաճելի եւ կամ ահաճելի զգացման մը գաղափարը զարթուցանելով մեր մէջ , գործունէութեան մէջ կը դնէ մեր իմացողութիւնը . միւս կողմէ՛ գանազան մտապատկերներ , գաղափարներ ու ծանօթութիւններ նոյն բաներուն համապատասխանող զգացումներ յառաջ կը բերեն :

Արդէն յայտնած ենք թէ զգացումները ինչպէս կ'ուղղեն գաղափարները ու կ'առաջնորդեն անոնց . թէ՛ իմացականութիւնը ճշմարիտն ըմբռնելէ առաջ , հողին նախապէս կը զգայ զայն անորոշ կերպով , եւ զգացումը անձայն առաջնորդ մը կ'ըլլայ հողւոյն այնչափ անսխալ , որչափ զօրաւոր ու մաքուր պահուած ըլլայ ներքին զգացողութեան ազդիւրը , որչափ փափկազգայ ըլլայ սիրտը :

Բայց բաւական չէ լոկ զգացումներով ապրիլ . ասոնք պիտի լցուէին , պիտի խճողուէին հողւոյն մէջ առանց որոշ ուղղութիւն մը ունենալու : Մտաւորական զարգացումն ալ պէտք է որ համընթաց ըլլայ սրտի կրթութեան հետ , հաստատ ու մշտական յարարերութիւն ունենայ անոր հետ , որպէս զի երկուքը միանալով ճոխացունեն հողւոյն պարունակութիւնը եւ անոր ներգործութիւններովն ու հայեացքներովը լայնցունեն կեանքի հորիզոնը , պայծառացունեն հողւոյն գիշերն ու մթնշաղը , լեցունեն գատարկութիւնը , արթնցունեն բնական ձիրքերը եւ գործունէութիւն տան անոնց , ճանչցունեն եւ յայտնեն նիւթական ու աննիւթական

բաներու ըմբռնումներն ու հայեացքները : — Բայց այս ալ կ'ըլլայ զգայութեամբ , խորհելով , իմացականութեան ու դատողութեան գործադրութեամբ , ընդհանուր գրական գիտութեանց եւ մասնաւորապէս կոչման՝ պաշտօնի կրթութեան համար պէտք եղած ծանօթութեանց հմտանալով , յիշողութեան վարժութեամբ եւ այն ամէն միջոցներուն գործածութեամբը զորս առանին ու գպրոցական դաստիարակութիւնը կ'ընծայէ մտքին : Արդէն յիշեցինք թէ իգական սեռի մասաւորական կրթութեան մէջ սխալներ գործուած եւ շատ թերութիւններ անտես առնուած են , թէ՛ օրիորդը սովորապէս երիտասարդութեան անձնիշխան հասակին մէջ մտած առտն մտաւորապէս չէ հասունցած , իմացական կրթութեամբ չէ պատրաստուած , թէ՛ սիրտը իւր երեւակայութեան եւ զգացմանց հետ յառաջ կը վազէ եւ զուգընթաց չէ իմացականութեան հետ :

Աղջկանց առանին ու գպրոցական կրթութեան գլխուն մէջ հիմնական փաստերով ցուցուցինք թէ իգական սեռը կ'եղծանի մտաւորական կրթութեան սխալ եղանակաւ : Այժմ ձեռք կ'առնունք այդ խնդիրը վերստին : Դաստիարակութեան այժմու եղանակաւ , օրիորդը խորհելու արուեստին , խորհրդածութեամբ ուսանելու մէջ կատարելապէս թերի է , եւ ասոր հետեւութիւնն ալ ոս' է որ օրիորդին միտքը միմիայն յիշողութեան համար ծանօթութիւններ կ'ընդունի , միմիայն ընդունածը կ'անդրադարձունէ , առանց ունենալու տրամաբանական եզրակացութեան , դատողութեան եւ ինքնաձանաչման գործունէութիւն մը զգացական կամ մտաւորական առարկաներու համար . եւ այս պատճառաւ է որ օրիորդաց ամենամեծագոյն մասին մէջ

կ'աւելնայ խորհելու ծուլութիւնը, կամկար ձեւերն ու անշնորհ վարմունքը, խորհրդածութեան եւ որոշողութեան անյաջողակութիւնը, գաղափարաց ցրուածութիւնն ու հարեւանցիութիւնը, եւ իրենց մտածմանց կամ զգացմանց արտայայտութեան թեթեւամիտ, անհասկնալի ու խառնաշփոթ եզանտնակը, եւ որ ցաւալին է, իրաց եւ գաղափարաց դրական ծանօթութեանց սոսկալի պակասութիւնը. վասն զի կրաւորական յիշողութեան մէջ բազմանգամ կրկնութիւններով տպաւորուածը անխմատ բառեր են լսկ, որք ցանցասապէս կը կպչին ուղեղին, բայց շուտով կը ցնդին եւ անոնց տպաւորութիւնը կ'անհետանայ, եթէ դիպուածական պատճառներ յաճախակի չյիշեցունեն զանոնք: Յրբեմն ալ բառը կը մնայ իւր տեղը բայց նշանակութիւնը կը ցնդի, վասն զի խորհրդածութեամբ, գաղափարաշատ եզրակացութեամբ, խելամտութեամբ եւ պատշաճ կարգաւորութեամբ, պէտք եղածին պէս տպաւորուած չէ ուղեղին մէջ:

Այսպիսի բառագիտութիւնք կը նմանին սոսկրակի մէջ լցուած սնամէջ ընկոյզներուն որք կը շաշեն միայն եւ իրենց մէջ պտուղ չունին: Խորհրդածութեամբ է միայն որ մարդ կը ճանչնայ իւր անձին նշանակութիւնը, զօրութիւնն ու արժանիքը: Արդէն ինչպէս գրած ենք, իզական սեռին գաստիարակութեան այժմու եզանակը, աղջիկները իրենց կանայցի կոչման չի պատրաստեր. աշակերտուհիք փոխանակ տարրական գիտութեանց հմտանալու, իրրեւ ցոյց՝ բառեր եւ խօսակցութեան դարձուածքներ եւ օտար լեզուէ պարբերութիւններ գոց կ'ընեն, այդ իսկ մեծ մասամբ առանց քերականական եւ ուղղագրական կանոններու

մտադիր ուշադրութեան : Մինչդեռ այդ անհոգ թողուած տարրական գիտութիւնք այնչա՛փ կարեւոր են այժմուս գործնական կեանքին համար , այնչա՛փ անհրաժեշտ են կնոջ իրրեւ ամուսին եւ իրրեւ տանտիկին ունեցած կոչմանը համար :

Այս սողերը կարգացող օրիորդը եթէ իւր դրպարոցական ու առանին դաստիարակութեանը մէջ իգական սեռի կրթութեան այս ընդհանուր ազէտքին ենթարկուած է , թող փորձէ ինքզինքն — այժմ , որ իւր այդ տարիքին մէջ խելքն ամէն բանի կը հասնի , եւ կը փափաքի ունենալ այն ամէն յատկութիւնները որ գեղեցիկ , պատուարժան ու սիրելի կ'ընեն կինը — իրապէս եւ երբ տեսնէ որ կրթեալ կին կոչուելու համար իմացական զարգացում չունի , թող ջանայ դպրոցի մէջ անկատար մնացածը հաստատ կուսանի մը վրայ դնել եւ տարրական հմտութեանց ու գիտելիքներու ուսամամբը զարգանալ , իւր սովորածներուն ուղիղ նշանակութիւնը ուսանիլ , իւր գիտութիւնն ու խորհրդածութիւնը կանոնաւոր յարարերութեան մէջ դնել , տրամարանօրէն ու յստակ կերպով խորհրդածել սովորիլ եւ որ եւ իցէ առարկայ մը փոխանակ արտաքին տեսքէն դասելու , անոր երեւոյթին պատճառները փնտռել եւ ասոնց ալ այլոց հետ ունեցած առնչութեամբն ըմբռնել ամէն ինչ : Առանց խելամտութեան որ եւ իցէ զաղափար մը կամ ըմբռնում մը մնամէջ փոճոկ մ'է : Օրիորդը թող գիտնայ թէ առանց մտաւորական կրթութեան կարելի չէ սրտի ճշմարիտ կրթութիւն ունենալ , եւ թէ անմշակ մտքի տէր կամ սզէտ կինը միշտ անյարմար կը մնայ իւր գեղեցիկ ու երջանկաբեր պաշտօնին : Աղջկանց աւանդուելիք գիտութիւնն ու

ուսումը այնչափ տարրական ըլլալու են , որչափ՝ պատանեաց եւ երիտասարդացը , թէպէտ ոչ այնչափ բաղմակողմանի , այնպէս որ կնոջ համար օգտակարութեան կամ մտաւորական գեղեցկութեան զարգ մը կարենան ըլլալ միշտ : Առանց խորհիլ սովրելու եւ արամարանօրէն խորհրդածել կարենալու եւ այսու հմտութիւն ձեռք բերելու , անկարելի է ունենալ այդ զարդը : — Մինչեւ ցարդ թուարանութիւնն էր որ անհրաժեշտ կերպով կ'աւանդուէր իրբեւ պարզ մտալարժութիւն . բայց այժմ պէտք է ասոր միացունել նաեւ առարկաներու երկրաչափական ու մաթեմատիքական համեմատութեանց վերաբերեալ տարրական ծանօթութիւնները , որք կնոջ կեանքին մէջ այն գործնական ճարտարութեանց համար պէտք կ'ըլլան զորս կնոջ պաշտօնը անարարութեան եւ զանազան աշխատութեանց մէջ պահանջելի կ'ընէ : — Եթէ կինը անանգեակ մնայ մեքենական , բնական գիտութեան եւ տարրարանութեան վերաբերեալ այդ հիմնական ծանօթութեանց , Բնութիւնը իւր գեղեցկութեան , ճշմարտութեան եւ օգտակարութեան մէջ թէպէտ հաճոյալի ու բաղմագունակ , բայց եւ այնպէս անշունչ , քողարկուած ու գաղտնախորհուրդ պատկեր մը կը մնայ կնոջ առջեւ , որ իրբեւ օտար մը կը չըջագայի Բնութեան ոյժերուն մէջ , ուրկէ կըրնար աւելի կամ նուազ օգուտ քաղել , բայց ինքն չճանչնալով զանոնք , շուտով յուսախար կ'ըլլայ թէ՛ Բնութեան մէջ ընդհանրապէս եւ թէ իւր առանին չըջանակին մէջ մասնաւորապէս : Էապէս կըրթեալ անձ մը այնու կը տարբերի տգէտէն եւ իմաստակէն , որ կըրթեալը կը ճանչնայ հիմնական պատճառները այն ամէն երեւոյթներուն եւ ոյժե-

բուն որք իւր չորս կողմը կան , որոնց հետ շօշափման մէջ է միշտ : Ուր է այն կինը որ վայրաշարժէն ու հետազոտութիւնն օգուտ կը քաղէ եւ գիտէ այդ մեծ սյգերուն ինչ բլլալը : Այդ սյգերը անխորհուրդ կերպով գոյացուցուած չեն , եւ կ'արժէ հետաքրքրուիլ դանոնք իրենց գոյութեան պատճառներովը ճանչնալու : Եթէ մարդ նոր բաներ ճանչնալու , սովորելու հետաքրքրութիւնը չունենայ , մտաւորական հորիզոնն ընդարձակելու փոյթ չ'ընէ , եթէ մարդ ճնշիչ անհանդատութիւն մը չ'զգայ այն գաղանիքներուն առջեւ որք կրնան օգտակար բլլալ իրեն եւ իւր միաքը կը բանան , այդպիսի անձի մը մտաւորական կրթութիւնը թերի կ'ըլլայ եւ՝ հետեւապէս՝ չի կրնար ունենալ սրտի ճշմարիտ կրթութիւն : Ամէն անգամ որ նոր բան մը սովորինք , նոր բան մը ճանչնանք , մեր կեանքը կ'ընդլայնի ու կը զօրանայ , իմացականութեան լոյսը հոգւոյն խորութեան մէջ կը ճառագայթէ , կը լուսաւորէ եւ կ'սպեւորէ թմրած սերմերն ու գանձերը , կը ջնուցանէ մեր զգայարանքն ու զգացումները , կը նրբացունէ անոնց զգացողութիւնը :

« Տգիտութիւնը երջանկութիւն է » խօսքը անասնոց համար է , որք ախոսին մտիք անկիրնին մէջ որոճալով , մրաբելով եւ ծուլութեամբ կ'անցունեն իրենց կեանքը : Գժբազգապէս մեր յաճախ լսած սա խօսքը թէ « կինը ինչ պէտք ունի ապիկա գիանալու » ապացոյց մ'է դաստիարակութեան պակասաւոր բլլալուն : — Գիտութիւնը կը վսեմացունէ , կը զուարթացունէ եւ կ'երջանկացունէ , վասն զի կը բարձրացունէ ու կ'ազատագրէ :

Տարակոյս չի կայ թէ մայրենի լեզուն ուզիդ խօսիլը եւ անոր քերականութիւնը գիանալը ան-

հրամեշտ պայման է գատախարակութեան , վասն զի այդ լեզուով է որ կը բացատրուին մեր գաղափարներն ու մտածումները : Բայց մարդ կ'ապշի կը մնայ երբ աննէ այն բազմաթիւ օրիորդներն ու կիները , որք օտար լեզուներ կը խօսին եւ ընկերութեանց մէջ իրրեւ կրթեալ կ'երեւին , բայց յաճախ իրենց մայրենի լեզուին քերականութիւնը չեն գիտեր . ս'ւր կը մնան օտար լեզուները : Իրենց երեւութական կրթութիւնը ընկերութեան եւ թատերական ներկայացմանց մէջ յեզլեզուած պայմանագրական պարբերութեանց վարժութիւնն է . իրենց մէջէն շատ քիչերը միայն կրնան օտար լեզուէ հասուած մը իրենց մայրենի լեզուին թարգմանել անսխալ : Այդ պոտոտախօս յաւակնոտաներուն մեծագոյն մասն երկու սող գիր , կանոնաւոր նամակ մը գրելու անկարող է : Իւր երեւութովն ու ընկերական հաճոյականութեամբը զբաւած գիրքովն ու հոգեկան ձիրքերովը , իւր անձին վրայ ունեցած բարձր համարումովն ու մեծարուելու յաւակնութիւններովն ինքզինքը խարող կիներ որչա՛փ ահաւոր ու յանկարծապէս կ'իյնայ իւր երեւակայած բարձրութենէն , երբ մարդ կարգայ անոր խորհրդածութիւնները որ ուղղապարական , շարապրական ու արամարանական սխալներով լի են : Եւ մեր մանկամարդները դպրոցական ու ստանին գատախարակութեան ստեն ի՞նչ կը սովորին աշխարհապրութենէն , պատմութենէն , երկնային երեւոյթներէն , մեր երկրին ընագլտական վիճակէն : Ո՛ւր են այն գիտութիւնները զորս ազջիկը դպրոցէն ելնելէն ետքը չի մոռնար եւ կ'օգտուի անոնցմէ : Հարուստ կամ անմիտ անհոգութեամբ ապրող ընտանիքներու մէջ շատ հազուապէս է գտնել ազջիկ

մը որ դարձցէն եղնելէն ետքն ալ շարունակէ իւր
դատարարակութիւնը եւ աւելցունէ հիմնական ծա-
նօթութեանց պաշարը : Փոխանակ ասոր աւանդա-
կան «տան ազջիկը» կ'ըլլայ , որ այդ ալ կը նշա-
նակէ «գատարկութիւն» : Ասանին անասագիտու-
թիւնը սովորի եւ զայն գործադրելը ազաննոց գործ
է , կ'ըսեն , եւ կը կարծեն թէ «օրիորդ»ը կը կոր-
սընցունէ իւր զիրքն ու յարզը , եթէ ասանին աշ-
խատութեամբ զրազի : Նրբահիւս , անպիտան ձե-
ռագործով — զոր աշխատութիւն կ'անուանեն կեղ-
ծօրէն — եւ հետաքրքրական վէպերու ընթերցու-
մով կը վարատեն ձանձրոյթը , եւ իրենց խելքն ու
միտքը սիրոյ եւ գրօսանքի , ընկերութեան , պա-
րահանդէսի , թատրոնի ու նուազահանդէսի վրայ է :
Այս է , ահա , ժամանակիս օրիորդաց մտաւորա-
կան կեանքի պատկերն ընդհանրապէս : Բացասու-
թիւնք շատ քիչ են , եւ թերեւս աւելնան այս
զրքիս ընթերցումէն ետքը : Վարժարանի մէջ աւան-
դուած զրականութիւնը սովորաբար բանաստեղծ-
օրէն զգալու գասեր են , բան մը որ կուսական սիր-
տերուն մէջ սիրային մեղկութեան , զիւրազորովու-
թեան եւ զազափարականութեան արամադրութիւն-
ներ յառաջ կը բերէ եւ այդ վիճակն ալ յետոյ ի-
րենց ապրելու , խորհելու եւ գործելու եղանակին
մէջ խառնուելով կը գտնացունէ իրենց կեան-
քը : Իտէալներու ուղղուած այդ արամադրութիւն-
ները , արդարեւ , շատ կարեւոր են , վասն զի
անոնք ազնուացուցիչ ու բարոյացուցիչ ազդեցու-
թիւն մը կը գործեն զգածման վրայ , երբ խմաս-
տուն կերպով ի կիր առնուին , երբ կ'ինը իւր գործ-
նական ու բնական կոչման մէջ , իւր հոգեկան ու-
րախ թէ ցաւագին արտայայտութեանցը մէջ միշտ

կեանքի խտէալական գեղեցկութեան մէջ պահեն անոնց չափազանցութեան, եւ անձուկ, միօրինակ, պազ ու լուրջ վիճակ մ'ալ չպատճառեն ասոր : Այս պարագային մէջ, բանաստեղծութիւնն ու նուագածութիւնը կ'նոջ այն ոգիները կ'ըլլան որք պէտք է միշտ ճաշակով, խելամտութեամբ եւ սիրով հսկեն իւր վրայ եւ ընտանեկան կեանքը սիրելի ընեն անոր : Այդ վիճակին մէջ է որ նուագն ու բանաստեղծութիւնը, այդ երկու ոգիները զբարթ ու լուրջ ժամերու մէջ փափուկ թեւերով կը մերձենան եւ կ'ոգեւորեն սիրան ու տունը, կը մխիթարեն, կը հանգարտեցունեն, կը զովացունեն ու կ'արիացունեն պէտք ունեցողը, փափուկ կը պահեն զգացումն ու սիրտը, եւ կ'ինը իւր բարոյական արժանեաց խտէալական բարձրութեան կ'առաջնորդեն : —

Մենք կը պահանջենք որ կ'ինը մտաւորապէս զարգացած ըլլայ, բայց չենք փափաքիր տալ անոր այն նրբացած, չափազանցեալ կրթութիւնը որ կը հասնի գիւրազգածութեան վերջին աստիճանին ու խելքի պջրդութեան, որով վերջապէս, իմաստութեան, բազմադիտութեան, գերազոյն ճաշակի, նուրբ գատողութեան հետամուտ կ'ըլլայ կ'ինը եւ կը սպասէ որ պաշտեն, մեծարեն, զինքը : Այսպիսի կ'ին մը շատ անաճելի է : Գիտութիւնն ու համեատութիւնը, նրբամտութիւնն ու ընականութիւնը այն ազդակներն են, որ պէտք է միանան կ'ին կոչուած էակին մէջ, մտքի կրթութիւնը կ'նոջականութեան մէջ ներկայացունելու համար : — —

Բայց իգական սեռի գատտիարակութեան համար ա'լ աւելի կարեւոր պահանջում մ'եւս ունինք որուն գծրազգարար, պէտք եղած կարեւորութիւնը

գրեթէ չէ տրուած ցարդ, եւ այդ ալ տոհմային
դաստիարակութիւնն է : — — —

* * *

Մինչեւ հոս, հաստատանք թէ աղջկանց մտա-
ւորական դաստիարակութեան հիմնական կէտը,
ի մեծ մասս իգական սեռի կոչման, անհոգ թող-
ուած է, թէ՛ ընդհանրապէս՝ դպրոցական ինչպէս
նաեւ առանին դաստիարակութիւնը, գիւրակեցիկ
ընտանիքներու մէջ ամենեւին նպատակակէտ ու-
նեցած չէ իրեն՝ կնոջ կոչումը : Ինչպէս ըսած ենք,
ընտանիքներ կան որ ամօթ կը դրան աղջիկն իր-
բեւ «տանտիկին» կրթելու, որպէս թէ ասիկա
ստորնացում մ'եղած ըլլար օրիորդական պատուոյն,
եւ շատ տիկիներ կը խոժոռին երբ կը սնդենք թէ
կնոջ հիմնական կրթութիւնը պէտք է որ բնագի-
տական ու արուեստական գիտութեանց վրայ հիմ-
նուած ըլլայ եւ օրիորդին ընկերական կրթութիւնը
կանացի կոչման կռուանին վրայ պէտք է որ վար-
զանայ : Բայց այնչա՛փ շքեղապէս ու երեւակայա-
կան անասանութեամբ կազմուած ընտանիքնե-
րու քայքայումները զգուշացուցիչ օրինակներ ըլ-
լալու են չափահաս օրիորդաց, որպէս զի կանացի
կոչման յատուկ գիտութեանց անտեղեակ, յախուռն
չնետուին ամուսնութեան մէջ : — Օրիորդին մտա-
ւորական կրթութեան այս էական կէտին եւ ար-
ուեստական ճարտիկութիւն մը տուող գիտութեանց
ու ծանօթութեանց վրայ քիչ մը ետքը, կարգը
գործնական եւ ընկերական կրթութեան վրայ եկած
ատեն, պիտի գրենք մասնաւորապէս :

Տգիտութեան կամ չափազանց նրբացած կրթ-
թութեան պէս, որ մտաւոր զարգացման եզծում

մ'է եւ , առանց հաստատ կողմանի , երեւակայու-
թեան բարձրագոյն ոլորաներուն մէջ ինքնահա-
ւան կոչուելու եւ ծիծաղելի ըլլալու չափ անխմաստ
խօսքերու կը զրգէ մարդս , մեասակար է նաեւ
կիսկատար գիտութիւնը : Ասով է որ , իբրեւ հետեւ-
ւանք ազջկանց այժմուս կրթութեան , կը խաթա-
րին կանանց մեծագոյն մասը : — Խորհրդածել սով-
րելու վարժութիւն չունենալնուն համար , ուսման
առարկաները հարեւանցի կերպով , ցրուած յիշո-
ղութեամբ կը ըմբռնեն եւ կը կարծեն թէ ամէն
բան սովրած լմնցուցած են ու կ'ըլլան մէյմէկ
խմաստակ : Այսպիսիները կը նմանին գորտին որ
խլուրդի հողակոյտի մը բարձրութենէն զխակով իւր
նեղ հորիզոնը , կը կարծէ թէ ասոր սահմանը աշ-
խարհիս հորիզոնն է :

Իմաստակութիւնը սնամիտ , շաղակրատ , բծա-
խնդիր , լիբր կ'ընէ մարդս , եւ ծիծաղելի՛ խմաս-
տուն անձանց առջեւ :

Փամանակ մը երբ վարժուհի կամ գաստիարա-
կուհիներու կարողութիւնը քննելու սովորութիւնը
չի կար դեռ Գերմանիոյ մէջ , ապրուստի կարօտ
խմաստակ ազջիկներ այնպիսի պաշտօններ ձեռք
անցունել ու գործել կ'ուզէին որոնց համար ո'չ
պէտք եղած հմտութիւնն ունէին եւ ոչ ալ առայդ
սեպհական գաստիարակութիւն մը առած էին :
Կ'ուզէին գասեր տալ , մինչդեռ իրենք ոչինչ ու-
սած չէին : Մենք տեսած ենք անոնցմէ շատերը
որք , իբրեւ վարժուհի , հարուստ ընտանիքներու
մէջ իրենց խմաստակ ու յանձնապատասան մեծա-
մտութեամբը մէյ մէկ պաշտօն փնտտած ու գտած
էին , բայց ո'չ ուղիղ գրել գիտէին , ո'չ խորհրդածել , եւ
տարրական գիտութեանց այն մասերը կրնային

կցկատուր կերպով վերակրկնել, զորս մէկ քանի ժամ առաջ սերասած էին : Երածչտութեան դաս կու տային, թէպէտ իրենց գաշնակածութիւնը, առանց մէթոտաւոր դասասութեան, ինքնավարժութեան արդիւնք էր, եւ իրենց ականջը նուագարանի ձայներէն ամենեւին չէր հասկնար : Այսպէս նաեւ՝ երգերու համար :

Հոչակաւոր մանկավարժ մը շատ իրաւամբ ըսած է «Երբ դպրոցի կամ ընտանիքի մէջ երածչտութեան ուսումը կիսկատար կը թողուի, հոն ընդհանրապէս կատարեալ կրթութիւն չի կայ ըսել է, վասն զի որ եւ իցէ կրթութիւն երբ կատարեալ ըլլայ կը նրբացունէ զգայութիւնը . այսպէս է նաեւ՝ լսողութեան համար, այսպէս՝ հրապարակախօսութեան կամ գծագրութեան համար :» — Իմաստակութիւնը, զլիսաւորապէս, կցկատուր գիտելիքներով աւելի կը նպաստաւորի . մինչեւ որ մարդ խորհրդածելու արուեստը չսովրի, գիտցածը հաստատութիւն չունենար : —

Բերնուց սովրելուն հետ համընթաց ըլլալու է նաեւ գործնական վարժութիւնը, նոյն իսկ արուեստական ճիւղերու մէջ : Ընտանեաց մէջ, աղջրկան ֆիզիքական ու մտաւոր դաստիարակութեան անկատարութիւնը իզական սեռին յատուկ քրօնիք պակասութիւն մ'եղած է . մօրը թերութիւնը աղջկանը կ'անցնի եւ ասկէց ալ աղջիկ թոռանը . եւ ահա այս է դեռաստի կանանց շատերուն՝ առանին անտեսութեան, ընդհանուր կրթութեան, տղայոց ինամատարութեան եււնի մէջ ցուցուցած անկարողութեան պատճառը :

Բայց ասոր ալ պատճառը դարձեալ դպրոցական դաստիարակութիւնն է որ աղջիկները իրենց սեպհական կոչման համար, այսինքն կնոջական աշ-

խորհին անգուշակելի վիճակներուն համար չպատ-
րաստեր, չի կրթեր հիմնապէս : Ազջիկը շատ բան
կը սովորի, զորս չի կրնար գործածել եւ հետեւա-
պէս իւր անփոխարինելի ժամանակը լեցուցած
կ'ըլլայ նաւախիճերով, դանոնք ապա գուրս նետե-
լու համար : Փոխանակ կնոջական ստպարէզին հա-
մար պէտք եղածները, այսինքն՝ խորհող գլուխ մը,
յատակ ըմբռնում մը, սուր դատողութիւն մը, պարզ
ճաշակ մը եւ ճարտարագործ ձեռք մը տալու անոր,
զոյնզոյն, մեծ ու փոքր գրողներով կը վարդարեն
անոր կեանքի նաւը, ընկղմեցունելու չափ կը
ծանրարեռնեն զայն անմարտելի մթերքով, եւ
ցոյցի համար անոր աւանդուած անպէտ գիտութիւն-
ներով ունայնամիտ յանձնապատասանութեան կը
գրգռեն զինքն, որով յառաջ կու գայ իմաստակու-
թիւնը որ մեծ մեծ խօսիլ կու տայ մարդուս, բայց
անամէջ ու ոսկեզօծ ընկուզի կը նմանի :

Ահա, այսպէս, մեր ժամանակը կը խաթարի կա-
նանց թերի կրթութեամբը . երբէք այսչափ յայտ-
նապէս երեւան եկած չէր այս վիճակն, որչափ այժմ
ուր կանայք աշխատութեան ասպարէզներու մէջ
փոխանակ արանց հետ միանալու, կը տենչան, կը
ձգնին գերազանցել զանոնք : Կանանց, իրենք
իրենց գլխուն կանացի ընկերութիւններ հաստա-
տելով կեանքի համերաշխ աշխատութեան մէջ այր
մարդերէն բաժնուիլը շատ անյարմար է կնոջական
բնութեան, կը տափակցունէ կնոջ ոգին եւ անոնց
մէջէն ձեռնհասներուն ոչ-կանացի յանդուգն պա-
հանջողութիւն մը կու տայ եւ այդ վիճակն ալ հա-
կառակ է կանացի շնորհքին :

Ընկերական այս թերութենէն յառաջ կու գայ
անձնականը, բայց ոչ թէ լոկ ընկերութեան ստու-

ըին խաւերէն , այլ՝ բարձրագոյններէն ալ : Այդ թերութիւնը զոր կարելի է անուանել կրթութեան , արուեստի , դաստիարակութեան , աշխատութեան Demi-monde ը, մեր սերունդին մէկ ազէտքն է , զոր պէտք չէ անտեսել , պէտք չէ քողարկել զանազան ակնածութեանց եւ նպատակներու համար :

Հանճարեղն ու փորձառուն Տիկին Ժ. Մ. ֆօն Կայէթէ Կէօրկէնս (J. M. von Gayette Georgens) Կնոջ Խնդրոյն վրայ ըրած իւր բանախօսութիւններէն միոյն մէջ ըսած է թէ . « Որչափ ատեն որ կանայք կէս գերման , կէս գաղիացի , կէս առհմասէր եւ կէս օտարասէր երեւին եւ չգիտնան թէ կրթնան միոյն պատկանիլ առանց միւսէն հրաժարիլ պարտաւորելու , որչափ ատեն որ Բարբիլ նորաձեւութեանց հետեւելու տենչովը յայտնուի այս թերութիւնը , որ ունայնամտութենէ յառաջ եկած տկարութիւն մ'է , գեռ շատ հեռու կը մնանք այն նպատակակէտէն որ Կնոջ Խնդրոյն լուծման կը մօտեցունէ զմեզ . վասն զի շեշտելով կ'ըսենք թէ կիները իրենց անկատար վիճակէն վեր բարձրացունելու համար բաւական չէ որ Կինը օրինաց առջեւ առն հաւասար իրաւունք ունենայ , այլ՝ պէտք է հասնի այն ընդունակութեան եւ կարողութեան , որով մենք ամբողջ կանայքս ինքզինքնիս պաշտպանելու կարող վիճակի մը մէջ գտնուինք : Իրաւանց հաւասարութիւն վայելելու համար զարգացման , կատարելագործութեան մէջ ալ նոյն բարձրութիւնն ունենալ պէտք է » : — —

Կնոջ մտաւորական կրթութեան կը պատկանի նաեւ Բնութիւնն զգալու կարողութեան զարգացումը : Ասոր համար ալ պէտք է հմտութիւն ունենալ տարրական գիտութեանց , ապա թէ ոչ Բնութիւնը ,

կեանքի այդ մե՛ծ, հարմուտ ու շարժուն պատկերը որ կը չըջապատէ զմեզ եւ որ յոյժ խորապէս կը ներգործէ մեր մէջ — որովհետեւ մենք ալ մէկ մասն ենք այդ մեծ կեանքին — լոկ զարմանահրաշ պատկեր մը պիտի մնար մեզ համար, որուն նիւթական հարթակին վրայ կանգնած՝ անոր ձեւերը, փոփոխումներն ու շարժումները սքանչանալով ու վախնալով պիտի դիտէինք եւ անոր գաղտնախորհուրդ զօրութիւններն ու օրէնքները չպիտի ըմբռնէինք, թէպէտեւ անոնք կ'իշխեն մեր վրայ: Բնութիւնը մեզ օտար կը մնայ եթէ առանց ուրիշ որ եւ է ներգործութեան, լոկ մեր արտաքին զգայութեան վրայ ազդէ, եթէ որ եւ իցէ ազդեցութիւն չունենայ մեր մտքին ու հոգւոյն վրայ, եթէ մեզ համար չըլլայ բարեկամ մը որուն պարզեւեւերովն ու երեւոյթներովը մենք զմեզ իրեն ընտանի կը զգանք, որ կը թոյլատրէ մեզ մեր մ'աքը՝ իմացականութեամբ՝ իւր երեւոյթներուն եւ անոնց օրէնքներուն մէջ խորամուխ ընել, մեր գիտակցութեան հորիզոնը ընդլայնել, հարստացունել եւ զմեզ ընտանի զգալ մե՛ծ Ամբողջին մէջ: Բնութիւնը մեր մանկական կեանքին առաջին ուսուցիչն է, ան է որ երեւոյթներու, շարժմանց եւ փոփոխմանց զգայական ըմբռնումներով կը զարթութեցանէ մեր մտաւորական աշխարհը, ան է որ առաջին անգամ իւր առարկաներով կը սովորեցունէ մեզ զգալ ու ճանչնալ մեր յատուկ Սար: Ուրեմն մարդը, մանաւանդ գիւրազգայութեամբ օժտուած կին արարածը, պէ՛տք է որ օտար մնայ երեւոյթներու այդ մեծ աշխարհին. պէ՛տք է որ իւր պէտքերը գոհացունելու համար, Բնութեան այդ հարստութենէն եւ անոր գաղտնախորհուրդ ոյժերէն օգ-

առւի , խելամտելով այդ երեւոյթներուն : Քանի՛ խեղճ պիտի ըլլար իւր կեանքը , քանի՛ օտար՝ աշխարհը : Այս խելամտութիւնը , Բնութեան այս բարեկամութիւնը կարելի է ունենալ այն առին երրներքին զգայութիւնն ալ բացուի առ այդ , եւ արթնցած ու զարգացած ըլլայ գաստիարակութեամբ : Այս պարագային մէջ մարդ այլ եւս օտար ձեւերու , համր պատկերներու հանդէպ չի գանուիր , այլ՝ Աստուծոյ ակներեւ ու կենդանի արարչագործութեանը մէջ , եւ երախտագէտ սրտով ու խորթ թափանց ոգւով անոր մէջ կը գտնէ կենդանացուցիչ զօրութիւն , վայելք , կազգութեամբ , զեղեցկութիւն , հանգիստ , վերացում եւ բարեպաշտութիւն : Անիկա կը տեսնէ իւր առջեւ բացուած գիրք մը որուն նշանագիրերն ու լեզուն կը հասկնայ , որուն անհամար էջերուն վրայ Աստուծոյ մեծութիւնը , ամենակարողութիւնը , իմաստութիւնն ու սէրը կ'երեւին կենդանի ձեւերով ու գոյներով , եւ ազգակցական մերձաւորութիւն մը կ'ընծայեցունեն իրեն , իւր հոգւոյն մէջ վսեմագոյն զգացումներ կ'արծարծեն , երիտասարդի կեանք , նորանոր զգայութիւններ կու տան եւ մարդուս վիշտերը Բնութեան կեանքին այդ մեծ ներգաշնակութեան մէջ քաղցր ու զիւրատար կ'ընեն : — Փարնան առաւօտու արշալոյսը , արեւու ելքը որպէ՛ս կը վսեմացունէ մեր սիրտը . աշխարհային հոգերու եւ զիշերային մթութեան պատճառաւ սրտին նեղցած հորիզոնը ինչպէ՛ս կ'ընդլայնի ստով : Եսամոլին նեղսրտութիւնը քանի՛ ամօթահար կ'անհետանայ Բնութեան այդ մեծ կեանքին եւ անոր համայնասփիւռ պարզեւններուն առջեւ : Ինչպէ՛ս կը զարթնու ծաղկանց երգիներանգը , Բնութեան

կեանքին բազմաձայն նուազը որ ազբիւրին կար-
կային մէջէն կը խօսի . ինչպէ՛ս կ'անհետանան անձ-
կացած հոգիներու արհաւիրքը այդ լոյսին մէջ ,
բնութեան այդ սկայագործ մեծութեան մէջ , եւ
վատարտութիւնը՝ այդ աստեղազարդ երկնից
հանդէպ : Դաշտին ամայութիւնը քանի՞օ՛ն քաղցր
մխիթարութիւն ու թեթեւացում կուտայ լո՛րկ
արտասուողին , որպիսի՛ խաղաղութիւն կը ներշնչէ
խռովայոյզ հոգիներու : Եւ այս ընտանութենէն
պէ՛տք է որ զրկուած մնայ օրիորդը , որ այդ փո-
փոխութեանց համար այնչա՛փ տրամադիր սիրտ
մ'ունի արդէն :

Իգական սեռին մտաւոր դաստիարակութեան
կարեւոր մէկ մասն ալ Բնութիւնը մօտէն ճանչնալն
է , որ , դժբաղդաբար — վասն զի այդ ալ տարրա-
կան գիտելիքներու արդիւնք է — անհոգ թողուած
է , եւ այդու կիւնը Բնութեան լոկ արտաքին ազ-
դեցութեան ներգործութիւնը կը զգայ , սրամասե-
տարանի (Diorama) մը պէս որուն յարափոփոխ պան-
կերները կ'անցնին տեսողութեան առջեւէն , առանց
սակայն ներքին զգայութեան վրայ ազդելու : —
Կնոջ հոգին կը զգայ , ընդհանրապէս , Բնութեան
երեւոյթներուն բանաստեղծական ներգործութիւնը,
Բնութեան գեղեցկապիտական որպիսութեանց ցոլ-
քերը, եւ այդ՝ առանց իւր մտքին գործակցութեան .
բայց եւ այնպէս մտքի գործակցութեամբ է միայն
որ Բնութեան վայելքը աւելի վսեմ՝ աւելի մարդ-
կային եւ հետեւապէս աւելի ճոխ ու վարձահա-
տոյց կ'ըլլայ : Պէտք է որ մարդու աչքերը սովորին
տարբերողութեամբ զիտել , քննել ամէն ինչ , վասն
զի Բնութեան մէջ գտնուած պատճառներն ու կա-
պակցութիւնը առանց ճանչնալու , առանց հասկը-

նալու, առանց ժողովրդական—ընագիտութեան ծանօթանալու Բնութեան ներքինը անթափանցելի կը մնայ մեր մտքին ու մեր զգայութեան : — Այս պատճառաւ շատ կարեւոր է որ Բնութեան համար ունեցած մեր զգայութիւնը կանուխէն զարթնու, մեր զգայական աչքին քողը վար առնուի եւ երեւոյթներու աշխարհը բացուի մեր մտքին առջեւ, որպէս զի ամէն ինչ իմանալի ըլլայ : Բայց ասիկա աղջկանց կրթութեան մէջ չի գործադրուիր, այլ ինչպէս ըսինք, այսու՝ Բնութեան լսկ գեղեցկագիտական մասը կը պատկերացուի կանացի զգածման մէջ իրրեւ ազօտ զգացում մը, իրրեւ կրաւորական աղբիցութիւն, առանց խորհրդածութեան. եւ որովհետեւ համոզուած ենք որ մեր ընթերցողներուն մեծագոյն մասը տարրական հմտութեանց անտեղեակ ըլլալով, չեն արթնցուցած իրենց առ Բնութիւնն ունեցած ներքին զգայութիւնը — որ իրենց մտաւորական կրթութեան մէկ մասը կը կազմէ — կը յորդորենք մանկամարդ օրիորդները անգիտակից զանցառութեան արդիւնք եղող այդ պակասը լեցունել՝ ինքնակրթութեամբ՝ այս գրքէն, որ պատրաստուած է իրենց առաջնորդելու համար :

Մեր ամբողջ զգացումները էապէս կախում ունին մեր զգայարանքէն, զգայութեան միջնորդներէն եւ ասոնք ալ կ'ազդուին Բնութեան բազմատեսակ առարկաներէն, որ իրենց մօտը կը գտնուին ինչպէս յայտնի է ամենուս, պայծառ օրը կը զուարթացունէ մեր հոգին, իսկ ամպամած երկինք մը կը ախրեցունէ զայն : Մաղիկները, թռչնոց դայլայլիկը, ծիածանը կը զուարթացունեն մեր հոգին, իսկ փայլակն ու որոտումը կը խռովեն զմեզ : Հեռաւոր, գեղեցկագիր դաշտի մը տեսքը որչա՛փ

կը հրճուեցունէ մեր հոգին, այնչափ կը նեղացունէ զայն մութ ու անձուկ որջի մը կամ քարայրի մը տեսքը: Ասոնք ամենքն ալ գիւրազգամ հոգւոյ մը վրայ Բնութեան գեղեցկազիտական ազգեցութիւններն են, Բնութեան Փիղիքական յարաբերութիւնն է այդ մեր հոգւոյն հետ: — Ինչո՞ւ համար մարդս, Բնութիւնը պայծառ եղած ատեն, ինքզինքը զուարթ ու խնդալից զգալովն հանդերձ տրամադիր կ'ըլլայ նաև սիրոյ զգացմանց եւ սիրոյ գործերու, մինչդեռ ասոնց եւ ոչ մին կը զգայ տխրասփթ ու անհանդիստ միջավայրի մը մէջ. մարդ ինչո՞ւ համար կը կորսնցունէ իւր անձկութիւնը, իւր տխուր խորհուրդները, իւր քինախնդիր գաղափարները, իւր պզտոր, միօրինակ կամ սանկ ըսնք արտոնգային մտածումները, զորս ի գո՞ւր կը փորձէր հեռացունել, վտարել իւր մէջէն, երբ բանայ իւր զգածման պատուհանը եւ դիտէ լայն ու ընդարձակ Բնութիւնը, որ ինքնաբերաբար ուրիշ զգացումներ, ուրիշ խորհուրդներ կը զարթուցանէ մեր մէջ: Ասոնք ջղային դրութեան բնախօտական զիճակներ չեն, այլ Բնութեան եւ մեր հոգւոյն միջև գործարանային հաղորդակցութիւններ: — Բնութեան ազգեցութեան ասի զգածման այսօրինակ փոփոխութեանց ատեն, մարդ անգամ մը թող ինքզինքը դիտէ, եւ քիչ մը ուշադրութեամբ շուտով պիտի համոզուի թէ Բնութիւնը զգայական ներգործութեանց հետ ուրիշ ոգի մ'ալ ունի, որ լուռ ու մեղմ կերպով, իբրև մեզ ընտանի, մեր մէջ կը մտնէ եւ հաճոյական տրամադրութիւն մը կու տայ մեզ:

Բնութեան «աստուածային շունչն» է այդ որ կը մտնէ մեր մէջ եւ կը զարթուցանէ սա զգացուցութիւնը թէ մե՞ք ալ ներքին, անբաժանելի ան-

դամն ենք այս անսահման, մե՛ծ Բնութեան : Այսպէս մեր մէջ ալ կ'արծարծի Բնութեան աստուածային կենդանի շունչը, որուն զօրութիւնը, օրէնքն ու ներգաշնակութիւնը ունինք մեր մէջ եւ միեւնոյն արարչագործութեան մէկ մասն ենք : Մենք զմեզ ապահով , անգորր կը զգանք աստուածային այդ կանոնաւոր իշխանութեան ու պաշտպանութեան տակ : Միթէ մարդ իւր անձին վրայ ուշադրութիւն ընելով զիտած չէ՞ թէ բացարձակ պայծառ Բնութիւնը լաւագոյն տրամադրութիւններ , վսեմ խորհուրդներ , անյողգողգ որոշումներ թելադրած է իրեն , քան նեղ , շրջափակ սենեակի մը մէջ գտնուած ատեն , նոյնպէս թէ՛ երբ մարդ տխուր զգացում մը , յոռի զիտում մը կամ չար միտում մը ունենայ եւ յանկարծ դուրս , բացօթեայ վայր մը ելնելով , արեւու պայծառ ճառագայթներուն տակ , խաղաղաւէտ գիւղի մը անաքովը , տունկերու եւ անասուններու հետ զրազելով անզգալապէս չհն՞ փարատիր տատնք : Նաեւ փորձառութեամբ ճանչցուած է թէ բնութեան մարմինները խելամտութեամբ ժողովոյ ու կարգաւորոյ անձինք, դաշտի ու պարտէզի մէջ զրազող անձինք եւ կամ հովիւնեկը որ երկինք շատ կը նային եւ մարդ , դաշտ ու լեռ կը զիտեն մտախոհ , սովորապէս բարեպաշտական քաղցր զգայութեան մը զարթնումը կը զգան իրենց մէջ , որ Բնութեան կարգ ու օրէնքին , գեղեցիկութեան ու մեծվայելչութեան առջեւ յարգանքի ընդարոյս զգացումէ մը ծնունդ կ'առնու :

Դո՛ւն , անրիծ օրիորդ , լեռան մը վրայէն արշալոյսին կամ իրիկնամուտին , հետուն՝ ընդարձակ հորիզոնը զիտած ատենդ քու սրտիդ մէջ այնպիսի խաղաղութիւն մը , հոգւոյ ամփոփում չե՞ս զգար ,

Երբ Երկնից այդ ծայրը կը հրդեհի : Աստուծոյ ոգին է այդ որ կայ եւ կը գործէ Բնութեան մէջ . քու խիստ Արարչից ոգին է այդ որ, յուշիկ իմն, Բնութեան Երեւոյթներու ներգործութեամբ զքեզ իւր բազկաց մէջ կը քաշէ եւ իբրեւ ընտանի էակ մը , ինչպէս զաւակը հօր բազկաց մէջ , կը գրկէ , եւ քեզ կ'իմացունէ թէ այդ Բնութեան մէկ մասն ես դուն ալ, եւ իւր մէջ եւ իրմով է որ կ'ապրիս ու կը գործես : —

Անիկա որ այս զգացութիւնները չունի կամ երբէք չէ ճանչցած զանոնք, որ այս Բնութեան հանդէպ անզգայ ու անտարբեր կը մնայ , այնպիսին զրկուած է կեանքի շատ խինդերէ , սրտի վսեմացման անհամար առիթներէ եւ ներքին երջանկութենէ . անիկա չի կրնար ազատ , ապահով ու զրւարթ զգալ ինքզինքը, վասն զի Բնութիւնը օտար, յամբ մնացած է իրեն , եւ ինքն ալ չի կրնար ունենալ սրտի ու մտքի հաւասար կրթութիւն , չի կրնար ըլլալ ճշմարտապէս բարի անձ մը :

Բայց Բնութիւնը այս եղանակաւ այն ատեն կը խօսի մարդուն երբ սա իւր մէջ արթնցուցած ըլլայ անոր լեզուն հասկնալու համար պէտք եղած զգացութիւնը : Մարդ երբ սովորի ճանչնալ բնական երեւոյթները եւ իրենց փոփոխութիւններէն , ձեւերու եւ կրկնութեանց բազմազիմի տարբերութիւններէն՝ անոնց մէջ գտնուած օրէնքը , եւ այդու՝ ճանչնայ Արարչին ամենակարողութիւնն ու իմաստութիւնը , այն ատեն իւր զգացմանց մէջ եւս մտերիմ կ'ըլլայ , ընտանի կ'ըլլայ իւր իմացակա-նութեան առջեւ կարգաւորեալ այդ երեւոյթներու եւ փոփոխութեանց , եւ ինքզինքը օտար չի զգար անոնց մէջ , կը սովորի Բնութեան այն զօրաւոր օրէնքը իւր պաշտպանութեան եւ օգտին ծա-

ուայելունել եւ օգտուիլ , եւ Բնութեան հետ բարեկամանալու օրհնեալ , ասլահով ու արիացունող յարարերութեան ու գիտակցութեան մէջ կը մտնէ : Մասաւոր կրթութիւնը սրտի կրթութեան հետ միանալով , պարտի կանուխէն վարժեցունել կիներ , Բնութիւնն զգալու ճշմարիտ զարթուցմամբ , կեանքի այդ ասպահովութեան որ կը հարստացունէ եւ կը հաստատակ միտքն ու բարոյականը :

Այն օրիորդը որ անխոյժ գտնուած է ասոր , թող ինքնակրթութեամբ սովորի գայս եւ անաայգու պիտի ընդլայնէ , հարստացունէ եւ զեղեցկացունէ իւր կեանքը : Այս ինքնակրթութեան թող նոյն կերպով վարուի , ինչպէս՝ խելացի մայր մը իւր ազջկան միտքը կը բանայ : Բնութիւնը յարգելու թելադրութիւն մը տալու է մտքին ու սրտին . ասով է որ մարդուս զգայութիւնը կը սրի եւ ամէն ինչ , նոյն իսկ ըստ երեւոյթին աննշան , անօգուտ , անխորհուրդ , անհաստատ ու հակառակող բաները թէ՛ ինքնին եւ թէ՛ արարչագործութեան ամբողջութեան հետ առընչակից նշանակութիւն մը կ'առնուն , եւ բնութեան մէջ այլ եւս անարժէք , անպիտան ու անօգուտ բան մը չի գտնուիր զարգացեալ ու գործօն մտքին համար : Մարդ կը սքանչանայ այն բանին վրայ որ անհրապոյր էր ի սկզբբան իրեն համար , եւ կը ճանչնայ թէ իմնպարող , նեղացունող ու ազեղ կարծած բաները Ամբողջին մէջ ունեցած կապակցութեամբն ու առընչութեամբը իրենց պիտանաւորութիւնն ու գոյութեան պատճառներն ունին : Եւ քանի՛ ընդարձակ է ասարկաներու եւ զանոնք ուսումնասիրելու ասպարէզը : Եթէ օրիորդը գաստիարարակութեան երջանկարեր ազգեցութեան տակ ընդունած ըլլայ նաեւ

տանախկնոջ կոչման յատուկ պիտութիւնը , որուն զլիսաւոր մասը կը կազմեն բնագիտութեան , տարրարանութեան եւ վաճառածանաչութեան սկզբբունքները , այն ատեն իւր առջեւ բացուած կ'ըլլայ Բնութեան հետ բարեկամանալու ճամբան եւ խելքը ամէն բանի կը հասնի : Բայց մեր այս ըսածէն չմակարեւրելի թէ մենք կը պահանջենք որ կինը կատարեալ բնագէտ մ'ըլլայ , ո՛չ . այլ կը պահանջենք որ կինը բարեկամ ըլլայ , ընտանի ըլլայ Բնութեան , ճանչնայ այն երեւոյթներն որք կը զմայլեցունեն սիրան ու միտքը , եւ այդու՝ կինը կարող կ'ըլլայ իրապէս վայելիլ Բնութիւնը :

Ինչպէս որ միտք արթնցունող ամէն ուսում կը բարձրացունէ մարդու նկատողութիւնը , գաղափարներն ու զգայական մտածումները , այդպէս՝ ընդարձակ Բնութիւնն ալ անսպասելի նիւթերու ուսումնասիրութեան վարժոց մ'է այդ բանին համար . անոր ամէն երեւոյթներուն լաւ ուշադրութիւն ընելու է , իբրեւ իմաստուն ստեղծչի մը գործարանին ու գործին : Այդու կ'աւելնայ մեր մեծարանքն հանդէպ Բնութեան զոր կը սկսինք սիրել եւ անով զբաղելու , անոր հետ բարեկամանալու փափաք մը կ'ունենանք : Արդէն , Բնութիւնն զգալու բնագլուխ մը կայ ամէն մարդու հոգւոյն մէջ , միայն թէ պէտք է արթնցունել զայն : Բնութեան հետ այս օրինակ յարաբերութիւն մը առաջին ուսուցիչն է մանկան նկատողութիւնը սրելու : Ուստի այս բնագլուխը բարձր ու մարդկային խնդի գարգացունելու համար , շատ օգտակար է ծագկենդակութեան վարժեցունել մանուկը , փոքր պարաէզի մը խնամքը յանձնելով անոր , մեղուներու , մըջիւններու եւ այլ անասնոց կարգա-

ւորեալ կենցաղաւարութեան ուշադրութիւն ըն-
ծայելու առիթ տալով անոր, որպէս զի իւր խնամքին
տակ աճող առնկերը գործվանքով պահպանէ եւ
իւր ձեռնասուններուն կանոնաւոր աճեցողութեան
ու փճացման մէջ ախրող զօրութիւնը մօտէն ճանչ-
նայ . այդու՝ Աստուծոյ մերձաւորութիւնը պիտի
գուշակէ ատոր մէջ :

Ինչպէս որ խոհական ծնողք կը ջանան խնդի ,
ուսուցման եւ բարոյական զարգացման առարկայ
ընել ամէն այն բաները որ իրենց զաւկին ուշադ-
րութիւնը գրաւած ըլլան Բնութեան մէջ , այնպէս
ալ օրիորդը պարտի Բնութիւնն զգալու ինքնակրթ-
ութեան մէջ ճշմարիտ փափաքով խելամտիլ ա-
բարչագործութեան , եւ անոր ներգործութիւններն
ու առարկաները մտաւոր ու բարոյական ըմբռնում-
ներու բարձրացունել : — Բնութիւնն զգալու հետ
պէտք է նաեւ ճանչնալ Բնութիւնը : Արեգնամու-
տի մը , մրրկի մը , աստեղազարդ երկնից , գար-
նան երջանկաբեր օրուան մը ուրախառիթ , մեծա-
շուք կամ ախրեցունող երեւոյթները պէտք է որ
բարձրացունեն սիրան ու հոգին , բայց միշտ ջա-
նալով այդ երեւոյթներու ուղիղ յայանութեանց
խելամուտ ըլլալ , առանց վնասելու այն բանաս-
տեղծական ներգործութեան զոր կը զգայ հոգին :

Բնութեան վրայ ճշմարիտ գաղափար ունենալը
կը պաշտպանէ մարդս ընութեան հանդէպ բիրտ
ըլլալէ , անոր արարածները ջնջելէ , անասնաչար-
չարութենէ : Արարչութեան հանդէպ մեր ունեցած
յարգը մարդկանց վրայ ալ կը փոխանցի , բայց կը
պահպանէ նաեւ այն ողբասէր զիւրազգածութենէն
որ իրրեւ պակասութիւն գաստիարակութեան .
հոգւոյն քնարերգական—թախճաւոր մէկ հեշտան-

քովը , բնութեան մէջ լուր գիւրազգած ներգործու-
թիւններ կը փնտռէ ու կը գտնէ , այսինքն՝ մայիս
ամսուն գեղազուարճ գաշտի մը մէջ արեւու կին-
դանացուցիչ ճառագայթին , երկնից պայծառ կա-
պուտակին , թռչնոց զարթուցիչ զուարթ դայլայ-
լիկներուն , ծաղկանց կազդուրիչ բոյրին եւ հովա-
նուտ վայրերու հանգստաւէտ խաղաղութեան հան-
դէպ ինքզինքը զուարթ , ազատ , աշխոյժ ու եր-
ջանիկ զգալու տեղ , խնդութեան , թախծութեան
ու տենչանքի խառն զգացումներէ կը համակուի :
Բնութիւնն զգալու այս թախծոտ գիւրազգածու-
թիւնը որ հիւանդագին եւ շատերուն քով ալ խղե-
բային վիճակ մ'է , կը խօսի լուսնոյ հետ , ծաղ-
կանց հետ , միջատին հետ , իրրեւ վշտակիր՝ զգա-
յակից անձանց հետ , կ'արտասուէ՝ դիպուածով
ճմլուած թիթեռնիկի մը մահուան վրայ , եւ այդ՝
զգացման յոյզէ չէ որ յառաջ կու գայ : Բնութեան հա-
մար մարդուս ունենալ պարտաւորած առողջ զգա-
յութիւնը չէ այդ . մարդուս զգացումները բարձ-
րացունող հաճոյք մը չէ այդ . բնական երեւոյթներն
զգալու համար մտքին մասնակցութիւնը չէ այդ ,
եւ ո՛չ ալ՝ Բնութեան համար զգացում ճշմարիտ
տէր մը . այլ՝ առողջ զգայութեան մեղկութիւնը ,
մոլար կրթութիւնն ու մոլորումն է այդ : Սակայն
որչա՛փ կիներ ինկած են այդ չափազանցեալ դիւ-
րազգածութեան մէջ եւ զրկուած են Բնութեան
պատճառած խինդէն , Բնութեան հետ ճշմարիտ
բարեկամ ըլլալու խելամտութենէն : Չափազան-
ցեալ գիւրազգածութեան տէր օրիորդ մը կա՛մ իւր
դաստիարակութեան մէջ անփոյթ մնացած եւ
կամ իւր ջղային կեանքը խաթարած է : Այսպիսին
ողջամիտ անձանց ծիծաղը կամ կարեկցութիւնը կը

չարժէ : — « Արաստուած ատենդ , վշտակրած ատենդ Բնութեան ծոցին մէջ մտիր եւ պիտի բերկրիտ, ու պիտի վերագանես քու կորուսած հանգիստդ » ըսած է բնութեան ճշմարիտ բարեկամ կին մը , տառապեալ օրիորդի մը : — Ահա՛ , Բնութեան հետ ճշմարիտ բարեկամ ըլլալու միջոց մ'է այդ : Բնութեան ծոցին մէջ ըսելով խնայուհի կ'ուզուի ո'չ թէ բնական երեւոյթներուն հարեւանցի նկատումը , այլ՝ անոնց ներքնոյն կատարեալ խելամտիլը , աստիկա միսիթարութիւն վնասող ցաւերուն հանգիստ կը պարգեւէ : — Երբ մարդ կեղծ գիւրագորովութեան մէջ այն աստիճան յառաջ գացած ըլլայ որ իւր թախծութեան կամ անհանգստութեան ատեն փոխանակ իւր զգածումը ոգեւորելու , բարձրացունելու եւ հանգարտ պահելու , միշտ թախծութեամբ եւ անորոշ ու անյազ ատենչերով կը խռովէ զայն , այդպիսին ըսել է թէ չունի առողջ գաղափար , առողջ նկատողութիւն . չունի Բնութիւնն զգալու կարողութիւն : — —

Մտքի ճշմարիտ կրթութեան—մանաւանդ կնոջ համար—մասն կը կազմէ ազնուացած ճաշակը , որ այդ ալ Գեղեցկին զգացման , գեղեցկապիտան կան զգայութեան զարթուցմամբն ու կրթութեամբը ձեռք կը բերուի : Ըշմարիտ Գեղեցկին զգալու եւ ըմբռնելու համար պէտք է որ մարդուս առ այդ ունեցած զգայութիւնն արթննայ , մշակուի ու վարժութեամբ փափկանայ , վասն զի բիրտ , անազնիւ զգայութիւն մը լոկ հասարակ ճաշակի ընդունակ կ'ըլլայ . իսկ փափկացած զգայութիւն մը մարդուս բովանդակ կրթութեան , այսինքն իւր զգացման , իւր մտածմանց , իւր պէտքերուն ու բաղձանքներուն , իւր ամբողջ նկարագրին , իւր ֆիզիքա-

կան , մտաւորական ու բարոյական ընտելեան վրայ
զգալի ներգործութիւն ունի . ատիկա կ'ազնուա-
ցունէ ո՛չ միայն ճաշակը , այլ միանգամայն՝ միաքն
ու մարմինը . զժուարահաճ գործունէութիւն մը
կու տայ մտքին եւ փափուկ կազմակերպութիւն մը՝
մարմնոցն . կը բարձրացունէ մարդուս զգայականու-
թիւնը Գեղեցկին համար եւ զիւրազգայ կ'ընէ
մարդս Տղեղին ու Գոհհիկին :

Ամէն ինչ որ մեր զգայութեան ջիղերուն սկզ-
բնական—անասնական յատկութեանց չպատկանիր ,
պէտք է որ վարժեցունենք , սրենք ու փափկա-
ցունենք . օրինակի համար , աչքը պարտինք ա՛յն-
պէս մը վարժեցունել որ հեռաւորութեանց եւ ըն-
դարձակութեանց համեմատութիւնը , գոյներու ներ-
դաշնակութիւնը տարբերելու կարող ըլլայ . ախանջը՝
ճայներու հաճելի ներգործութեանց , հոտոտելիքն ու
ճաշակելիքը՝ իրենց առարկաներուն ազնիւ ու փա-
փուկ ներգործութեանց , շօշափելիքը՝ մեծ ու փոքր
մարմիններուն հաճելի ու ահաճելի ձեւերը զննե-
լու զիւրազգայութեան համար : — Շատ հազուա-
գէսպ է որ կազմուածքի նպաստաւոր սլայմաններով ,
այս կարողութիւնը մարդուս վրայ ընդածին ըլլայ
եւ ինքնին զարգանայ :

Նոյնպէս՝ ճշմարիտ Գեղեցիկը ճանչնալու եւ ա-
նոր ներգործութիւնը մեր զգացմանց ու մտած-
մանց վրայ , եւ հետեւապէս՝ մեր անձնական երեւ-
ւոյթին ու մեր նկարագրին վրայ անդրադարձնելու
համար պէտք է որ զարգացունենք մեր զգայութիւնը .
եւ այս այսպէս ըլլալուն համար է որ յոռի ու լաւ
ճաշակներ կան , եւ մարդկանց մեծագոյն մասին
համար յարաբերական գեղեցկութեան բազմազա-
նութիւն մը կայ : Շատերուն համար իրապէս Գե-

ղեցիկը քողարկեալ պատկեր մ'է, եւ այս պատ-
ճառաւ ճաշակը, այսինքն Գեղեցիկը տարրերով
դիւրագգայութիւնը որպէս եւ զգացման ու մտքի
վրայ հաճելի ազդեցութիւնը բացակայ է : Բիրտ,
անկիրթ ճաշակը ոչինչ չի զգար Պէթհօֆէնի կամ
Մօցարտի համերգութենէն (Symphonie), իսկ պա-
րերգ մը կը զուարթացունէ զինքն. վարպետ նկարչի
մը ձեռքէն ելած պատկերի մը գոյներուն արուես-
տական ներդաշնակութեան մէջ փափուկ նուա-
զումները, ձեւերուն եւ երանգներուն ստուերանցքը
անհասկնալի է իրեն. միայն լուսոյ եւ ստուերի
խիստ ազդեցութիւնը, խիստ գոյները կը յանկու-
ցանեն զինքն :

Գեղեցկին զգացումէն զուրկ մնացած ըլլալու
հետեւանքն է այն յոռի ճաշակը որ կանաչի ար-
զուղարդերու տեսքին եւ ընտրութեան մէջ բազ-
մադիմի է : Յոռի ճաշակը կը սիրէ բազմագունու-
թիւնը, գոյներու սուր հակառակութիւնը : Ազդե-
ցութիւն չեն ըներ իրեն իրարու յարմար ու պարզ
գոյները, որ կը գոհացունեն ու սիրելի են ազնուաց-
եալ զգայութեան : Այսպէս է նաեւ համի ու հոտի
զգայութիւնը անկիրթին համար. կծու կամ մաս-
նաւոր հոտ ու համ ունեցող բաները շատ հաճելի են
իրեն եւ ուրիշ բիրտ զրգումներ կը զարթուցանեն .
խորոված սոխը գոհնիկ անձանց համար մանիշակի
կամ յասմիկի հոտերէն աւելի հաճելի կը թուի, վասնզի
ճաշակի համաձայն ախորժակ մը կը գրգռէ իրենց
մէջ : — Եւ որովհետեւ ճաշակը մեր, ըստ պարա-
գային, անհատական հաճելութիւնն է այն առար-
կային որ կը համապատասխանէ Գեղեցկին զգաց-
ման եւ ենթակայական պատկերին, ուստի զար-
մանալի չէ որ ճաշակը բազմազան ըլլայ : Բայց

միշտ սա ճշմարիտ է որ բիրտ ճաշակ մը բիրտ մարդ մը կը ճանչցունէ թէ՛ զգացման , արամազրութեան ու նկարագրի եւ թէ մտքի ու սրտի կրթութեան մասին : Արդարեւ , կարելի է սահմանել ճշմարիտ գեղեցկութիւնը իւր էութեամբն ու բացարձակ հանգամանքներով : Կէօթէ իւր մէկ արամախօսութեանը մէջ կ'ըսէ . « — Ի՞նչ է գեղեցկութիւնը : — Չեմ գիտեր , բայց կրնամ ցուցունել զայն քեզ : »

Գեղեցկին զգացումը — որուն պակասութիւնը կը ստորնացունէ եւ անազնիւ կը ցուցունէ կլինը — պէտք է ազջկանց զաստիարակութեան մէջ մեծ հոգածութեամբ ու խելամտութեամբ զարգացունել : Մարմնով գեղեցիկ , փափկասիրտ ու բարոյաւոր կլին մը իւր յարգը չի՞ կորսնցուներ մեր առջեւ երբ տեսնենք իւր անձաշակ արդուզարգը , անվայելուչ բաներու համար ցուցուցած հաճելութիւնը , հաճելի եղած բանի մը գէմ թէ՛ իւր եւ թէ այլոց գործած սխալներուն անտարբերութիւնը եւ վերջապէս Գեղեցկին զգացումը չունենալը : Այդ պարագային մէջ իւր բարեարտութեան , իւր ուրիշ զգացմանց փափկութեան , իւր իմացական կարողութեան եւ գլխաւորապէս իւր կրթութեան վրայ ալ չե՞նք տարակուսիր : Գեղեցկին զգացումը , Գեղեցկին համար մարդուս ունեցած հաճութեան զգացումն է , որուն հակառակն է զազիր ու անձաշակ բանի մը գէմ զգացուած տհաճութիւնը : Երբ մենք վարժութեամբ տակաւ ազնուանալով , ունենանք մեր մէջ այդ զգացումը , զգացած կ'ըլլանք նաեւ Գեղեցկութեան ներքին զգայութիւնը : — Երբ որ եւ իցէ առարկայի մը մտապատկերը հաճելի ըլլայ մեզ , անա այդ հաճելին կրնայ նոյն իսկ առարկան կամ անոր մտապատկերն ըլլալ : Եթէ առարկան հաճելի կ'ըլլայ

մեզ , ատոր պատճառն այն կրնայ ըլլալ որ մենք զայն կա՛մ ըստ ինքեան կամ այլոց նկատմամբ լաւ , օգտակար կը համարինք : Բայց երբ առարկային մտապատկերն ըստ ինքեան , առանց երկրորդական հանգամանքներու վրայ խորհրդածելու , հաճելի ըլլայ մեզ , ըսել է Գեղեցկին յատկութիւնն է որ կ'ուրախացունէ զմեզ : Առարկային լաւութիւնը , օգտակարութիւնը պայման կամ կարեւոր վերաբերութիւն մը չէ իւր գեղեցկութեան : Նոյն իսկ կրբնայ ըլլալ որ այդ առարկան յոռի , սոսկալի բան մ'ունենայ իւր մէջ եւ գեղեցիկ համարուի . օրինակի համար՝ հուր ու լավա ժայթքող հրաբուլխ մը , մոնչոզ ծովու մը կամ շղթայազերծ մրրկի մը տեսքը : —

Եւ որովհետեւ ամէն հաճելի զգացում կեանքի բարձրագոյն զգացում մ'է , ուստի առարկայի մը լոկ երեւակայութեամբն իսկ հաճոյք կը զգանք երբ այդ երեւակայութիւնը մեր ապրելու զգացումը ողբելորէ , այսինքն երբ զրաւէ մեր հոգեկան ոյժերը , մեր միտքը : Ահա , այս պատճառաւ , գեղեցիկ առարկայ մը այնպէս ըլլալու է որ անտարբեր չթողու զմեզ , այլ մեր զգայութիւնը , մեր հոգեկան տրամադրութիւնն ու իմացականութիւնը համաձայնապէս զրաղեցունէ իրարու հետ : Այդ առարկան պէտք է նաեւ զարթուցանէ Հաճելւոյն զգացումը եւ խորհրդածել տայ իմացականութեան : Գեղեցկին համար մեր զգացած հաճելութիւնը բացարձակապէս ազատ , ուրիշ ամէն տեսակ մտածումներէ զերծ ու մաքուր զգացում մ'է : Մենք հաճութիւն կը զգանք լոկ երեւակայելով իսկ Գեղեցիկը զոր մեր առ այն արթնցած զգայութիւնը արագապէս , առանց երկար բարակ քննադատելու ,

մեր վրայ տեղի ունեցած ընդհանուր ներգործութեանց մէջէն կը գտնէ , վասն զի այդ զգայութիւնը , տակաւ , ազնուացեալ ճաշակի միջոցաւ , վճռելու կարողութիւն եղած է մեզ համար : Եթէ Գեղեցիկը միանգամայն քարտայայտութիւնն ըլլայ Վսեմին , այն ատեն գեղեցկագիտական հաճելութիւնը սքանչացման կը բարձրանայ :

Ամէն կրթեալ օրիորդ պարտի իւրացունել Գեղեցկութեան այս շքեղացումը , վասն զի առանց ատոր՝ իրական կրթութիւնը ապարդիւն եւ նոյն իսկ խնդրական կը մնայ : Կին մը առանց գեղեցկագիտական ճաշակի չի կրնար հաճելի ըլլալ : Գեղեցկին զգացումը ո՛չ միայն կը կրթէ ճաշակը , այլ՝ ազգեցութիւն ունի նաեւ երեւակայութեան վրայ . կը կրթէ , կը մշակէ զայն . ազգեցութիւն ունի մեր ցանկութեանց վրայ , սրով Գեղեցիկին փափուկ ու ազնիւ վայելքին զիւրազգայ ըլլալով եւ առ այն վարժուելով կ'արտաքսէ կոշտ ու գռնձիկ ցանկութիւններն ու տենչերը , կ'արզիլէ անոնց շուայտութիւնը եւ կը զրգէ բարոյսօգէս Գեղեցիկը փրճտուել եւ խնդրելու , վասն զի Գեղեցիկին այդ զգացումէն յառաջ եկած ճաշակը կը զարթուցանէ կարգապահութեան , ներգաշնակութեան , վայելչութեան եւ բարուց զգայութիւնը , զազի՞ ու յոռի եղած բաներէ գարչումը : Գեղեցիկին զգացումը, իւր կատարելագործուած ներքին զգայութեամբ, բարեհաճութեան տրամագիր կ'ընէ հոգին , եւ այս ազբիւրէն ալ կը բզլիսին ազնիւ գործեր եւ վսեմ զգացումներ : Ասոնք են այն յատկութիւնները որք կ'նոյ կատարելագոյն զարգը կը կազմեն եւ կ'ազնուացունեն զանի : Այս պատճառաւ , ահա , օրիորդին պարտքն է կատարեալ եռանդով զարգացու-

նել ու մշակել իւր մէջ Գեղեցիկին այդ զգացումը, երբ զաստիարակութիւնը անփոյթ գտնուած է առ այդ : Ասոր համար ալ պէտք է Բնութեան եւ Արուեստի գործերուն հետ մտազիր յարաբերութեան մտնել, կատարելապէս խելամախ անոնց, վարպետի մը առաջնորդութեամբ զասական կամ այժմուս բնարեւելագոյն երաժշտութեան մէջ, վերջապէս Գեղեցիկին սահմանին մէջ արուեստական կարողութիւն մը ձեռք բերել : Կեանքը հաճելի ու զուարթ բնելու ամենէն գործնական եւ զիւրին միջոցը Գեղեցիկին զգացման խնամոտ կրթութիւնն ու գործադրութիւնն է : Այսու՝ ցաւերու ծանրագոյն ժամերը կը թիթեւան, անհամբոյր հոգիները կը փափկանան Գեղեցիկին վայելումովը . գեղեցիկ երաժշտութեան մը երկնային զօրութիւնը կ'ամօքէ ցաւը կամ սրտին յուզումը . խոտլութեան մատնուած զգացումները կը հանդարտին պատկերի կամ քանդակի մը գեղեցկութեան ներքին ներդաշնակութեամբն ու խաղաղութեամբը, — որուն առջեւէն անկիրթը կ'անցնի կ'երթայ կատարեալ անզգացութեամբ — ճշմարիտ բանաստեղծութիւն մը երեւակայութեան ու սրտին մէջ սփռելով իւր ազնուագոյն պարզեւները կ'ոգեւորէ կեանքի ամայութիւնը եւ կը հանդարտեցունէ անոր փոթորիկները : Զգայական գեղեցկութեան արտաքին աշխարհէն կը ծագի բարոյական գեղեցկութեան ներքին զգայութիւնը եւ Գեղեցիկին զգացումը կ'ըլլայ Բարոյականի զգացում : Ամէն ինչ որ մեր զգայութիւնը գրաւելով հանդերձ, մտային հաճոյք մ'ալ կը զրգուէ մեր մէջ ու բարոյական հաճելութիւն մը կու տայ մեզ, գեղեցիկ է : — —

Օրիս'րդք, եթէ ձեր զաստիարակութեան մէջ

Գեղեցիկին զգայութիւնը չէ մշակուած — վիճակ մը որ զժրագլղապէս ձեր շատերուն ալ կը պատկանի — աշխատութեամբ ձեռք բերէք զանց առնուածը , ինքնակրթութեամբ լեցուցէք այդ պակասը : Այդու՝ բազմախինդ ու երջանիկ կեանք մը պիտի ունենաք , եւ եթէ զայ այն օրը ուր դուք կատարէք ձեր մայրական նուիրական պարտաւորութիւնը, այսինքն՝ ձեր զաւակը զատարակելու պարտաւորութիւնը , արթնցուցէ՛ք անոր մէջ այդ զգայութիւնը . կարելի եղածին չտի շուտ սկսեցէք վարժեցունել մանկական զգայութիւնը Գեղեցիկին ներգաշնակութիւններովն ու ձեւերովն զմայլելու . այդ ատեն ձեր զաւակները տակաւ պիտի փնտսեն Գեղեցիկը եւ անով պիտի ուրախանան : Փորձառութիւնը կը սովորեցունէ թէ երբ տղու մը հոգւոյն մէջ կանուխէն զարթնու արտաքնապէս Գեղեցիկին համար զգայութիւն եւ զգացում , իւր հոգեկան միւս տրամադրութեանց ուղիղ կրթութեամբը հակառակութիւն կը զգայ բարոյապէս Տգեղին գէմ, եւ խինդ ու հաճութիւն՝ բարոյապէս Գեղեցիկին համար նոյնպէս փորձուած է թէ տղայք երբ կանուխէն սկսին ունենալ Գեղեցիկին բնգունակութիւն , իրենց անձանօթ կը մնայ կարգ մը այն շարութիւնները, կոշտութիւնները, յանցանքները զորս պատժով, խրատով, յանդիմանութեամբ հաղիւ կարելի կ'ըլլայ արգիլել : Եւ այս ալ բնական է , վասն զի Գեղեցիկը միշտ բարի է , եւ Բարին՝ միշտ գեղեցիկ, եւ Բարւոյն ուղին առաջնորդ է ազուն գէպի Գեղեցիկին . եւ երբ ազուն զգայութիւնը արթնցած ըլլայ գէպ առ այն , այն ատեն այդ զգայութիւնը բնազգմական առաջնորդ մը կ'ըլլայ , որուն միջոցաւ աւելի դիւրին եւ ապահովապէս կը գտնէ Բար-

ւոյն ճամբան եւ այդու՝ տակաւ՝ Գեղեցկին , Հաճեւելոյն ու Պատշաճին դրդումը , բարոյական դաստիարակութեան տակ , իրաւանց ու պարտուց դիտակցութեամբը կը զուգորդին : —

* * *

Մտաւորական կրթութեան էական մէկ միջոցն ալ ընթերցումն է : Ընթերցումը որ յոյժ կարեւոր է իզական սեռին համար , չարաչար կը գործածուի : Չսփահաս օրիորդաց մեծագոյն մասը կա՛մ առանց նպատակի , պարապ չնստելու եւ ձանձրոյթը փարատելու համար , գրգռուն երեւակայութիւնը գոհացունելու համար բան մը կը կարդան , եւ կամ , ինչպէս է միջին ու աշխատաւոր ընտանիքներու մեծ մասին մէջ , դժբաղդաբար , ամենեւին չեն կարդար : Ընթերցումը , ընդհանրապէս , փոխանակ մտքի կրթութեան ու զարգացման իրերեւելի միջոց ծառայելու՝ հաճելի ժամանց մը , աննպատակ զբաղման մը միջոցը եղած է : Տարիքտանձանց համար , ճաշակի եւ կրթութեան աստիճանի համեմատ , ընտրեալ ընթերցումները հաճելի գրօսանք մը կրնան ըլլալ , բայց չափահաս երիտասարդութեան համար այդպէս չէ : Մենք հոս , մանաւորապէս ձեռք առնունք օրիորդը : —

Երիտասարդական տարիքի յարմար ընթերցումը , մանաւանդ չափահաս աղջկանցը , պէտք է որ լոկ կրթիչ ու բարոյացուցիչ ըլլայ , եւ ասոր համար ալ լաւ ընտրութիւն ընել պէտք է : Այդ ժամանակին մէջ անյարմար ընթերցումը կ'ապականէ միտքն ու բարքը , եւ կրնայ վտանգաւոր թոյն մ'ըլլալ ու ոչնչացունել լաւ գաստիարակութեան մը արդիւնքը : Անփոյթ գտնուելու չէ՛ դեռահաս կամ չափահաս

աղջկանց կարգացածին , վասն զի այն զբօսեցուցիկ գրուած քննիրը որք զարդիս եւ զլխաւորապէս իգական սեռին մէջ կը կարգացուին , միտքն զբազեցունելու տեղ , հաճելի եղանակաւ մը երեւակայութիւնը գրգռելով , զգածումը յուզելու նպատակով պատրաստուած են : Մեծ եռանդով վէպ ընթերցող օրիորդք , սովորաբար չեն ուզեր իրենց կարգացածին վրայ խորհրգածել եւ ձանձրացուցիչ կը նկատեն այն ամէն գիրքերը որք խորհրգածել կուտան իրենց պարունակութեան վրայ : Եւ որովհետեւ հետեւ աղջիկը վարժարանին մէջ խորհրգածել չէ սովորած , իւր չափահասութեան մէջ ալ խորհրգածելու մասին ծոյլ է : —

Որպէս զի մարդ ներքնապէս աւտղջ մնայ , ամէն ուզիլը դաստիարակութեան մէջ պէտք է որ իմացականութիւն եւ զգածում իրարու հետ ուզիլը յարաբերութեան մէջ ըլլան եւ փոխն ի փոխն գործեն , այնպէս որ մին կամ միւսն անգործութեան մէջ չմնայ : Լոկ իմացականութեան միակողմանի ու չափազանց գործունէութիւնը կը տկարացունէ երեւակայութիւնը , կը բխացունէ զգացումը եւ նեղսիրտ ու անզգայ կ'ընէ մարդս : Ընդհակառակն՝ երեւակայութեան միակողմանի ու չափազանց գործունէութիւնն ալ կը տկարացունէ իմացականութիւնը , կը ծուլացունէ միտքը , չափազանց կը գրգռէ զգացումը , կը բորբոքէ զգածումը , եւ զգացմանց ու երեւակայութեան ցնորական չափազանցութեամբ՝ կնոջականութեան համար բոլորովին օտար աշխարհի մը մէջ կը վարէ զայն : Շատ կարեւոր է որ առաջին մանկութեան մէջ իսկ երեւակայութիւնն ու իմացականութիւնը իրարու հետ ներդաշնակ կըթուին : —

Գեոաճաս աղջիկը եթէ այսպէս կանոնաւոր դաս-
տիարակութեամբ կրթուած է, չափահասութեան
մէջ ալ պարտի իւր իմացականութիւնն ու երեւա-
կայութիւնը փոխն ի փոխն զբաղեցունել, այսինքն
իմացականութեան երկարատեւ գործունէութենէն
ետքը ժամանակ մը հանդարտ թողուլ զայն եւ
երեւակայութեան տալ գործելու իրաւունքը, անոր
համար ալ անունդ եւ զբաղում տալու համար, որ-
պէս զի զգածման ու մտքի մէջ հաւասարակչու-
թիւնը պահուի միշտ: Հոգեկան առողջապահու-
թեան այս կանոնը մեծ կարեւորութիւն ունի զըլ-
խաւորապէս օրիորդական հասակին մէջ. ինչպէս
որ չափահաս աղայ մը իւր առողջութեանը համար,
բնագոյումով, պէտք կը զգայ խորհելու, զբռնելու,
աշխատելու եւ հանգստանալու, այդ պէտքը կայ
նաեւ չափահաս օրիորդին հոգեկան վիճակին հա-
մար, եւ այդ զբօսանքն ու հանգիստը քաղաքա-
կրթեալ աշխարհի մէջ ընթերցումն է որ կ'ընծայէ
չափահասներուն: Մտքին կազդուրում եւ զգած-
ման գրգիռ տալ ուղղ ածանց համար գիրքեր կան
որոնց պարունակութիւնները գիւրբմբունելի, հա-
ճելի, գեղեցիկ են եւ կ'ոգեւորեն երեւակայութիւնը:
Եւ որովհետեւ զբօսանքը երբէք պէտք չէ որ աշ-
խատութեան տեղը բռնէ, (որուն վրայ պիտի գրենք
յաջորդ յօդուածի մը մէջ) եւ որովհետեւ զգածման
հաճելի զբաղում մը պէտք չէ որ մտաւոր աշխա-
տութեան պատճառ ըլլայ, ուստի օրիորդին ըն-
թերցման յատուկ զբօսուցիկ գիրքերու ընթերցումը
պէտք չէ որ աշխատութեան տեղը բռնէ եւ մտա-
ւոր գործունէութեան պատճառ ըլլայ: Օրիորդաց
մեծ մասին ընթերցումը միտքը օգտակար կամ հա-
ճելի զբաղման մը մէջ դնելու գիմակին տակ ժա-

մանց մ'է որ կատարեալ ժամաւաճառութիւն մը կ'ըլլայ, երազուն դատարկութեան առ երեւոյթ զբազում մը տալով: Ամէն օր կը տեսնենք թէ ծոյլ ու անամիտ օրիորդներ զբօսուցիկ գիրքերու համար մասնաւոր միտում եւ ընտրութիւն ունին, եւ ասոր պատճառն ալ իրենց ձանձրութիւնը, օգտակար ու մտաւոր աշխատութեան համար ունեցած չկամութիւնն ու ծուլութիւնը ընթերցման տակ ծածկել ուզելնին է: Օրիորդք այսպիսի ընթերցումներով ո'չ կը կրթուին եւ ոչ ալ կը զգաստանան. արդէն իրենց միակ փափաքն ալ զրօնուել ըլլալով, կ'ըլլան մեզի, ջլատ, զգայատէր եւ հոգւով ու մարմնով հիւանդ: Առողջութեան աւելի օգտակար կ'ըլլայ ամենեւին չկարգաւ քան թէ կարգաւ ըստ քմաց, առանց որոշ ժամանակի եւ միմիայն զրօնուել համար: Աս կարգի օրիորդաց զլիաւոր պատրուակն ալ սա' է թէ վէպեր եւ ուրիշ բանաստեղծական գրուածքներ կարգալով կրթութեան ու կեանքի գաղափարներ պիտի քաղեն ասոնցմէ: Գ :

Այժմուս զբօսուցիկ գրուածքները զորս վէպի գործարանները ժողովրդեան համար կը մատակարարեն անչափ առատութեամբ, զեղխութիւն մ'է հոգեկան կեանքի համար, եւ այս ա'յնչափ մեծասակար է հոգւոյն, որչափ նիւթական զեղխութիւնը՝ մարմնոյ առողջութեան համար: Բարոյական զեղխութիւնն ալ ասոր պէս միշտ գերազըրգութեան, բթամտութեան ու անզգայութեան պատճառ կ'ըլլայ: Պէտք է գիտնալ թէ կատարեալ կրթութեան մը համար պէտք են ոչ միայն տարբական գիտելիքներու ընդլայնում եւ մտքի շարունակ գործունէութիւն, այլ՝ Արուեստի միջոցաւ, մանաւանդ բանաստեղծութեան ու գեղեցիկ զբա-

րութեանց հմտութեամբ ազնուացած զգացում . թէ՛ կրթեալ մարդը պարտի ճանչնալ , մանաւանդ իւր ազգին մասենադրութիւնը եւ դասականաց ու նոր հեղինակաց գեղեցիկ , վսեմ , ազնիւ ու հաճելի գաղափարներովը , զգացումներովն ու նկարագրութիւններովը բարձրացունել , ազնուացունել եւ ընդլայնել իւր միտքը . թէ՛ պարտի ընդարձակել իւր երեւակայութիւնն ու գաղափարները ա՛յն կրթեալ անձանց ըմբռնումներովը , նկարագրութիւններովն ու փորձառութիւններովը որք մասնաւոր ձիրք մ՞ունին ամէն ինչ ուղիղ ու յստակ ըմբռնելու , մաքուր՝ բարոյաւոր ու գեղեցկագիտական տեսութիւններով եւ հաճելի եղանակաւ նկարագրելու , եւ գիտեն նիւթական շահերու եւ պահանջմանց հետ ունեցած ամենօրեայ պայքարէն վեր , իտէպլական աշխարհին մէջ բարձրացունել կեանքը :

Եթէ կրթեալ կոչուած կամ լաւ ընկերութեան պատկանող ընտանիքներու աղջկանց շատերուն կարգացածները քննենք , չպիտի գտնենք այն նշանաւոր անձանց կենսագրութիւնները որ օրինակ եւ խրախոյս են նմանողութեան , որ կը դրդեն յարգել ինչ որ ազնիւ է , ինչ որ գեղեցիկ է , ինչ որ մեծ է . չպիտի գտնենք ճանապարհորդութեան նկարագրութիւններ կամ իրական կեանքի պատկերներ , եւ ո՛չ ալ՝ տոճմային դասական բանաստեղծներու գործերը որ կը վսեմացունեն միտքն ու զգացումը եւ կեանքի պայքարին մէջ մարդկային սրտին խորութիւնները կը բանան . չպիտի գտնենք այնպիտի վէպեր ու պատկերներ որ ընկերական եւ առանին կեանքի մէջ կը զարթուցանեն Բարոյականը , այլ՝ ընդհակառակն՝ պիտի տեսնենք թէ բարեկեցիկ եւ այժմուս դաստիարակութենէն ու ըն-

տանեկան վիճակէն յառաջ եկած օրիորդաց մեծագոյն մասն ցանկատէր երեւակայութեան անյաղ անօթութեամբ ու հեշտախտիկ զգացման ջերմութեամբ կը վնասուէ , կը լափէ սիրապատում անթիւ գրուածքներն այն հեղինակաց որք մեծ մասամբ անոնց հաճութիւնը շահելու համար միայն , ու ժզին գրգռութեանց ծարաւի ընթերցողներուն մոլութիւններն ու զգայարանքները կը խաղտեցունեն . պիտի գանենք կեանքի ու սովանքի այն ծաղրապատկերները , այն կերպարանքներն ու վիճակները , որք իրենց ունայնութիւնն ու անբարոյականութիւնը փայլուն պարբերութեանց ու չքեղ այլարանութեանց մէջ կը քողարկեն ու կը փառաւորեն սիրոյ զգայական գրգռմները , եւ ճշմարիտ սիրոյ կեղծ անուններու տակ յաղթապանծ կը պտակեն զայնս : Զարդիս «կրթեալ» օրիորդաց մեծագոյն մասին եւ վարժարանի չափահաս աղջկանց կարգացածը այս տեսակ գրութիւններ են . (այսպէս՝ նաեւ այն մանչերը որոնց կարգացածները հրսկողութեան տակ չեն) :

Ընթերցումը ամէն քաղաքակրթեալ մարդու համար պէտք մ'է : Այսպէս կ'ընդունինք մենք : Զափահաս եւ դեռահաս երիտասարդութիւնն ալ պէտք է որ կարգայ . վասն զի ի՞նչ որ մենք մենէ մաքսով ու զգածմամբ չենք կրնար սովորիլ փորձառութեամբ , կրնանք ամենայն դիւրութեամբ գիրքերէ սովորիլ , երկրային կեանքի մէջ , մարդկային ընկերութեան ներքին ու արտաքին աշխարհին մէջ կատարեալ դադափար մը կազմելու համար : Միայն թէ երիտասարդութեան աստեղի ընթերցման գիրքերը կանոնաւոր հսկողութեան տակ , խոճական ընտրութեամբ որոշուելու են . օրիորդք՝ Գեղեցկին ու

Բարոյականին ճշմարիտ զգացման գործիք եղող ազնուացած ճաշակէն առաջնորդուելով կարգալուեն , եւ այդ ճաշակն ալ հոգածու ինքնակրթութեամբ պարտին զարգացունել իրենց մէջ , վասն զի ատով է որ պիտի թելագրուին զարչիլ Գոեհիկէն եւ մտաւոր ու հոգեկան կեանքի համար պէտք պիտի զգան ազնուագոյն սնունդի , եւ այդու՝ միշտ զծուարահած պիտի բլլան եւ պիտի փնտռեն առողջ , բարոյական ու գեղեցիկ գրականութիւնը , նոյն խո՛ր իրենց անձնիշխան եղած աշտեն : Մտքի ու հոգւոյ մասին «մաքուր մնալու զգայութիւն» մ'է այս , որ թէ՛ մին եւ թէ՛ միւսը հետի կը պահէ գրական ազատի :

Գէշ ընտրուած գիրքերը չափահասներուն մէջ մտքի , հոգւոյ եւ բարուց մասին անասելի ապականութիւններ յառաջ կը բերեն . կը խափանեն սկզբնական լաւ դաստիարակութեան արդիւնքը եւ զգացումնին բթացած երիտասարդներ ու օրիորդներ յառաջ կը բերեն : — Մեր մանկամարդները եւս անդով ու հաճութեամբ կը կարգան թէ՛ գերմաներէն եւ թէ՛ թարգմանուած վէպեր , որոնք այնպիսի դասակարգի մը համար զրուած են որուն հիւանդ ու բթացած երեւակայութիւնը զրգուելու համար սովորականէն տարբեր ու լիտի բացատրութիւններու պէտք ունի , եւ երբ զուտ գերմանական վէպերը չբաւեն , նախամեծարութիւն կուտայ գաղթական վէպերու թարգմանութեանց որոնց մէջ մոլութիւնը գլխաւոր տեղ մը կը բռնէ իւր ամենէն լպիրշ կերպարանքով եւ ուր իրական ու բարոյական կեանքը հիմնովին կեղծուած է : Այսպիսի գիրքեր երիտասարդ ընթերցողներու քով միշտ կը ցուցունեն , ա՛յո , իրենց անվրիպելի ու

ակներեւ արդունքը , ջլատելով մարմինը , ապա-
կանելով բարքն ու զգածումը , ժամանակէն առաջ
արթնցունելով զգոյականութիւնը եւ յոռաջ ըն-
րելով գերազրգուծիւն , դիւրագգածութիւն ,
ցնորք , խորհելու ծուլութիւն , աշխատութենէ
զարչում ու չար յոյգեր : —

Ինչպէս որ ամէն խոհական ու բարոյաւոր անձ
պարտի հոգ տանիլ հոգեկան առողջապահութեան
կանոններուն , նոյնպէս ալ զլիսաւորապէս օրի-
որդք պարտին զգուշութիւն ընել , կանոնաւոր
խնամք տանիլ կարգացած գիրքերնուն , — որ իրենց
մտքին ու սրտին անունսն է — : Իցիւ թէ իրենց
անձին արժէքը ճանչնալով հետեւէին մեր փորձա-
ռական խրատներուն զորս կը դատաւորենք սա-
պէս .

1. — Նախ՝ եթէ պարագաները ներեն իակ, օրի-
որդը պէտք չէ որ իւր ժամանակին մեծագոյն մասը
զբօսուցիկ ընթերցումներու յատկացունէ , վասն զի
այդու զգածումը տակաւ գերազրգուծեան կամ հի-
ւանդազին մեղկութեան, եւ թիաքն ալ ծուլութեան
կը մասնուի : Այս՝ կարգալու է զբօսանքի համար,
բայց օգտակար աշխատութենէ մը ետքը հանգստեան,
կազմութեան ժամուն մէջ : Վէպ կամ ասոր նման
զբօսական գրուածքներ կարգալու չէ երբէք օր-
ուան այն ժամերուն մէջ զորս ընտանեկան կանոն-
նաւոր կեանքը մտաւորական կամ մարմնական
աշխատութեան սահմանած է , այսինքն՝ առաւօ-
տուն եւ կէս օրէն առաջ . հակառակ պարա-
գային , օրիորդը օրուան ամբողջ մնացորդ մասին
մէջ ծոյլ ու մեղկ վիճակ մը կ'ունենայ , կը կոր-
սընցունէ ուսման ու օգտակար աշխատութեան
տրամադրութիւնը եւ ծուլութենէ կ'ախորժի : —

Ընթերցական զբօսանքը մտաւոր ու առանին մարմնական աշխատութենէ ետքը, իբրեւ կազդուրում, հանգստեան ժամուն, բարերար հաւասարակչութեան մէջ կը պահէ երեւակայութիւնը լիմացական օգտակար գործունէութեան հանդէպ :

2.—Բայց օրիորդին, գրեթէ ամէն օր, հանգստեան ատեն կարգացածը այնպիսի գիրք մ'ըլլալու է որ խորհրդածել տայ մտքին եւ օգտակար զխաւիքներով նորանոր բաներ սովորեցունէ : Կրթեալ անձ մը պէտք չէ որ օրն անցունէ ատանց սովորելու նոր, օգտակար, կրթիչ բան մը, ատանց ընդարձակելու կամ ուղղելու իւր գաղափարները : Գիտութեան եւ կրթութեան նիւթերն այնչափ առատ ու բազմազիմի են, որ կրթուիլ ուղող անձը իւր կեանքին մէջ մտաւորական կրթութեան ընձեռած իրաւանց ու հաճոյից հազիւ մէկ նուազագոյն մասին կրնայ հասնիլ, եթէ ամէն օր իւր գաղափարաց, իւր հմտութեանց սահմանը չ'ընդարձակէ : Նոյնպէս՝ խորհրդածելու վարժութիւնը երիտասարդական մտքին համար այն է, ինչ որ է մարզանքը մարմնոյն համար . ատանց երկուքն ալ կը զօրացունեն, թարմ ու առողջ կը պահեն մարմինը :

Օրիորդաց մեծագոյն մասին տարփատենչիկ գրգռութեամբ մեղկանալուն, սիրային խաղերով հիւժուելուն, խոզերածէա օրիորդաց ու կանանց բազմանալուն պատճառը վէպերն ընթերցման առարկայ ընելով, երեւակայութիւնը ատոնցմով անուցանելն է : Շատ կիներ իրենց աղջկութեան մէջ թեթեւամիտ ու զգայագրգիւ ընթերցումներով իրենց երեւակայութիւնը բորբոքած ու պարարած ըլլալուն համար է որ դժնգակ, ծոյլ ու անկարող եղած են գործնական կեանքի պահանջմանց մէջ :

3. — Օրիորդը պարտի պատուոյ եւ բարուց զգացմամբ լաւ ընտրութիւն ընել իւր կարգացած գիրքերուն համար : Դեռատի աղջիկը , այս պարագային մէջ , կրթեալ հօր կամ մօր մը հսկողութեան տակ մնալու է . իսկ չափահաս այսինքն անձնիշխան օրիորդն ալ հետեւելու է կնոջական զգացման վճռոյն որ սրտի ու բարուց կրթութենէ բղխած ատեն միայն կրնայ փորձել , ընտրել եւ որոշել : — Օրիորդը վսեմ բանաստեղծութենէն քաղելու է իւր ներշնչումները , վասն զի այդ է որ մտոցունել կու տայ իրականութեան ամէն փոքրոցի , գծուծ ու անծուկ վիճակներն ու գործերը , եւ կը ներկայացունէ մարդկային կեանքի գեղեցկագոյնն ու մաքուր հանգամանքներուն ոգեւորիչ կարելութիւնը : Վսեմ բանաստեղծութենէն՝ ընթերցողը կը քաղէ ոչ միայն հաճոյք , այլ՝ աւիւն , խանդ , գօրութիւն , կեանքի գեղեցկութիւն , մխիթարութիւն , իմաստութիւն ու առաքինութիւն : Բայց միշտ զիւրին չէ ուղիղ ընտրութիւն մ'ընել . նոյն իսկ հայրերն ու սիրուած հեղինակները կը սխալին այս բանին մէջ : Վէպերու եւ բանաստեղծութեանց մեծագոյն մասին մէջ Սէրը գլխաւոր գեր կը կատարէ : Հոգ չէ թէ չափահաս աղջիկն այդպիսի գիրքերէ սուրբի ճանչնալ եւ զգալ սէրը . բայց ինչպիսի սէր . աստ'ր ուշագրութիւն ընելու է : Սյս պարագային մէջ միակ առաջնորդ է մօր եւ կամ նոյն ինքն աղջկան ճշմարիտ , այսինքն՝ եւ ո՛չ մի արուեստակութեամբ չապականած բարոյականութեան ու վայելչութեան զգացումը . բայց որպէսզի ընթերցումը մի՛ գուցէ միակողմանի ըլլալով վնասէ զգաձմանն ու մտքի ներդաշնակ զարգացման , ուստի մայրը կամ աղջիկը հոգ տանելու են որ

հրահանգիչ ըլլան կարգացուած գիրքերը եւ առնչութիւն ունենան կնոջական կոչման համար սէտք եղած գիտելիքներուն հետ : Սպազային՝ ասնտիկին ըլլալու պատրաստուող օրիորդը իւր կոչման համար հմտութեանց առատ պաշար կը գտնէ լնական գիտութեանց մէջ : Բնագիտութեան եւ տարբարանութեան այն սկզբունքները որ խոհանոցի ու առարնին տնտեսութեան մէջ գործածելի են , ընական ու շահաւէտ ասպարէզ մը կը բանան օրիորդին առջեւ որ աստնցմով կ'ընդարձակէ իւր հմտութիւնն ու խորհելու գործունէութիւնը : —

4. — Մարդ ցրուած մտքով կարգալու չէ երբէք , այլ ջանալու է ուղիղ կերպով ըմբռնել հեզինակին դաղափարները : Բայց այդ անկարելի է երբ չհասկցուած պարբերութիւն մը փոխանակ անդամ մ'եւս կարգալով իմաստն ըմբռնելու , հարեւանցի կերպով անցնուի անոր վրայէն եւ շարունակուի ընթերցումը՝ ծոյկերուն յատուկ սա ենթադրութեամբ թէ չհասկցուած պարբերութիւնը քիչ մը ետքը կամ հետեւեալ պարբերութեանէն կը լուսաբանուի : Սյսպիտի ընթերցումները կրթութեան եւ հմտութեանց ընդարձակման օգուտ մը չունենալէ դատ մտքի ու նկարագրի ամրութեան ալ չեն ծառայեր : Հարեւանցի ու արագաստն ընթերցումներէն մարդուս միտքը բան չի մնար , վասն զի մարդուս յիշողութեան ու իմացականութեան մէջ այն բանը միայն կը տպաւորուի որ լաւ ըմբռնուած է , այսինքն երբ մարդ իւր արդէն գիտցածը յիշելով ու խորհրդածելով նոր ստացած հմտութեանց հետ կը համեմատէ . այդ ատեն կարելի կ'ըլլայ ընթերցումէն քաղել նմանողութեան , զարգացման , զգուշաւորութեան , մխիթարութեան , զբօսանքի

և յառաջագիմութեան օգուտները : — Աննպատակ
և անկանոն կերպով իրարու ետեւէ շատ բաներ
կարգալն ալ նոյնպէս գաղափարաց շփոթութիւն ,
խորհրդածելու թուլութիւն և մտաւորական տհա-
սութիւն կը պատճառէ :

5. — Շատ օգտակար է որ օրիորդն առիթ վըն-
տրուէ , ընտանեկան կամ ընկերական մտերիմ հա-
մախարութեանց մէջ բարձրաձայն , բնական և
հասկնալի կերպով կարգալ վարժուելու : Այդ տե-
սակ ընթերցումը կը սրէ ընթերցողին իմացակա-
նութիւնը , կը կրթէ արտասանութիւնը և կը վար-
ժեցունէ ականջը ներգաշնակութեան : — Քանի՛
ստակալի է տեսնել հաճելի յատկութիւններով օժ-
տուած օրիորդի մը աններգաշնակ ու սխալ արտա-
սանութեամբ լեցուն բարձրաձայն ընթերցումը ,
նախադասութիւնները իրարու խառնուած և գա-
ղափարները , իմաստը ցիրուցան : Աւելորդ է ըսել
թէ այդպիսի վիճակ մը ընթերցողին՝ կարգացածը
հասկնալու մասին ունեցած անկարողութիւնը
ցուցունելէ զատ , տարակուսելի կ'ընէ նաև անոր
իմացական կարողութիւնը և Գեղեցկին համար
ունեցած ճաշակը :

6. — Որպէս զի ընթերցումը իմացական կրթու-
թեան օգտակար ըլլայ , պէտք է ոչ միայն մտա-
խոհութեամբ կարգալ , կարգացածին վրայէն ան-
գամ մ'եւս անցնիլ և յաջորդ երեսը դարձունելէ ա-
ռաջ լաւ ըմբռնել , այլ՝ յոյժ յանձնարարելի է՝ նպա-
տակայարմար կամ կարեւոր ու իմաստալից կտոր-
ները զատ տեսրի մը վրայ ընդօրինակել և կամ
երկար նախադասութեանց բուն իմաստը յստակ ու
կարճ բառերով համառօտագրել : Ասիկա կը կրթէ
ոճը և բացատրութեան եղանակը , կը սրէ իմա-

ցականութիւնը , կ'ամրացունէ յիշողութիւնը եւ կը պահպանէ յեղյեղուկ դատողութենէ : Ընթերցողը թող ինքնիրեն հարցունէ թէ ինչո՞ւ համար գրքին մէջ գտնուած այս կամ այն խորհրդածութիւնը , նկարագրի կամ բնութեան մէկ յայտագրութիւնը մասնաւոր ներգործութիւն մ'ըրած է իւր մտքին կամ հոգւոյն վրայ : Եւ որովհետեւ խորհիլը, գրեւն ու կարգալը մտքի կրթութեան գլխաւոր միջոցներն են , ուստի ընթերցումով ստացած մեր գաղափարները եւ մեր վրայ յառաջ եկած ներգործութիւնները ուրիշ անձանց հետ փոխանակելը մասնաւոր միջոց մ'է ընթերցումը մտաւորապէս արդիւնաւոր ընելու : Ընկերութեամբ ընթերցումն ալ իրարու սիրելի եւ մտերիմ հոգիներու շուրջն ընկերական նոր շղթայ մը կը հիւսէ եւ կը պարզէ անորոշ գաղափարներն ու զգացումները :

* * *

Արդ , ահա' , ցուցուցինք օրիորդին իմացական կրթութեան միջոցներն իրենց գլխաւոր ուղղութիւններովը բացատրուած : Օրիորդ մը որ ջանագիր եղած է ճշմարիտ իմացականութեան այդ յատկութիւններն ունենալ եւ սրտի կրթութեան հետ համընթացաբար իրագործել զայն իւր կեանքին մէջ , անիկա այլ եւս կրնայ ինքզինքը իւր սեռին գնահատելի մէկ անգամը համարիլ :

Բայց օրիորդ մը շատ ազեղ պիտի երեւէր եւ իւր ամէն գեղեցիկ յատկութիւնները պիտի ոչնչացուներ եթէ ուզէր ինքզինքը իմացական մեծ կարողութեան տէր համարիլ, խելքի , հմտութեան ու դատողութեան սչրողութեամբ սոնքալ, մեծ կարեւորութիւն տալ ինքզինքին , կամ թէ աւելի բա-

ցայայտ ըսենք, եթէ ուզէր գիտութիւն, մեծամտութիւն, հանճարեղ երեւնալու արուեստակութիւն եւ բանգիտութիւն ծախել : Գժբազդարար բազմաթիւ են այդպիսի մանկամարդ ու տարիքոտ կիներ, որք կը մոռնան թէ ճշմարիտ հիմնական կրթութիւնը միշտ համեստ մնալ կ'ուզէ, թէ՛ գիտութեան ու կարողութեան հպարտ ցոյցերը միշտ անսուտ նշաններ են խմաստակութեան, մտքի սահմանափակ կրթութեան :

Մանկամարդ ու տարիքոտ կիներ կան որք բանաստեղծի մը կամ գրագէտի մը գործերէն մէկ քանի խօսքեր յիշելով, կեանքի սովորական ինդիւրներն արհամարհելով, երեւակայական իտէալներ ու վիպական բանաձեւներ յեղ յեղելով, իրենց տեսակցութեան մէջ օտար լեզուէ խօսքեր խառնելով, դերասանուհիներու եւ երգչուհիներու արտաբերութեանց եւ շարժմանց նմանութիւններ ընելով, օգտակար ու գործնական բաներու գէժ արուեստակեալ զգայնութեամբ, եւ երեւակայական, իտէալական բաներու համար ալ չափազանց զիւրազգայութեամբ զգացման ու ճաշակի ազնուացում ցոյց տալով, լուրջ ու նուիրական ինդրոց մէջ իրենց հայեցակէտերն ու նրբամտութիւնը՝ իրրեւ սրաբանութիւն՝ արտայայտելով, բարձրարարաւ խօսուածքով իրենց բազմադիտութիւնը ցուցունելով յարգուիլ, հաճոյանալ կ'ուզեն եւ ինքզինքնին գիտուն ճանչցունել կը ճգնին : Ստոնք եթէ գիտնային թէ որչափ անհաճոյ վիճակ մ'է այդ, թէ՛ որչափ հակառակ է ազնիւ ճաշակի, անտարակոյս չպիտի իյնային այդ մտքի պշրողութեան ու խելքի ցուցամոլութեան մէջ : Բայց որովհետեւ չեն գիտեր այդ պարագան, ցոյց կու տան թէ երբէք չունին

մտքի կատարեալ կրթութիւն : Եթէ գիտնականութիւն պչրողը իւր մտաւորական թերի կրթութեամբը դատողութեան տէր անձի մը ծիծաղը կը շարժէ , բայց պազարիւն կերպով գիտնականութիւն պչրողներն ալ իրենց տարապայման չափաւորութեամբն ու ոչ կանոցի անզգայութեամբն անյարգ կը մնան . եւ այսպէս՝ երկու տեսակն ալ անշնորհ կ'երեւին , վասն զի շնորհք ըստածը ջերմ ու ներզաշնակ կեանքէ մը կը բղխի : Հաճոյանալու արուեստը այս տեսակ կանանց քով հանձարեղ նկարագիր մը կ'առնու , որ քննադատութեամբ , շաղակրատութեամբ , ամէն բաներու մէջ պատճառախնդրութեամբ ինքզինքին արժանիք մը տալ կը ջանայ : Բայց գեղեցկագիտութեան ու իմացականութեան ամէն պչրողութիւն անազգեցիկ կը մնայ երբ կինը չունենայ ներքին գեղեցկութիւն , հոգւոյ գեղեցկութիւն որ այդ ալ ո՛չ թէ բազմագիտութեան եւ սուր դատողութեան , այլ՝ փափկութեան , քաղցրութեան , հոգւոյ անրծութեան , Գեղեցկին ու Ազնիւին զգացման զարգացումովը , Պատշաճի ու Բարուց զգայութեամբ , կեանքի ու ձեւի ճաշակով , արուեստական ճաշակին մշակմամբ , ճարտարութեամբ , հոգեկան ջերմութեամբ ու պատուով , եւ — մտքի ու սրտի կրթութեան ամէն առաւելութեանց հետ — բնական ու թեամբ կ'արտայայտուի . այսինքն այն ամէն յատկութիւններով որոնց ամբողջը շնորհք կը կոչուի , եւ որ ո՛չ մէկ սարիքի մէջ չեղձանիր :

Ճշմարիտ գեղեցկութիւն անկարելի է առանց իմացականութեան , վասն զի ասով է որ Գեղեցկին ու Բարւոյն զգայութիւնը կը սրի ու ճաշակը կ'ազնուանայ : Բայց կինը երբ գիտուն երեւիլ ուզէ եւ իմացական կարողութիւն պչրէ , անշնորհ կ'ըլ-

լայ միշտ — Կրօնը խմացական ու բարոյական կեանքը իւր սրտին , իւր զգածման , իւր հոգւոյն մէջ է որ կ'արմատաւորուի : —

Այս սողերը կարգացող օրիորդը թող լաւ գիտնայ թէ բնականն է ճշմարտար : Այս բնական ու թիւնը զոր բարերար գաստիարակութիւնը կուտայ աղջկան եւ օրիորդին զխտակից ինքնակրթութեամբն իրբեւ անմեղութիւն կը հաստատուի իւր մէջ , կը պահպանէ մտքի ու սրտի ամէն արուեստակութենէ եւ սլշրողութենէ : — Նախ՝ միամտութիւնը բնութեան մէկ պարզեւն է մանկան մէջ . ով որ իրապէս միամիտ է՝ չի գիտեր , իսկ ով որ գիտէ միամիտ չէ այլ եւս ու կ'արուեստակէ . արուեստակեալ անկեղծութիւնը ստութիւնն է որ անյօտնելի , ծիծաղելի ու տհասելի կ'ընէ ամէն բան :

Ուստի ամէն օրիորդ իւր անկեղծութեան հերքականութիւնն ալ թող պահէ իւր սրտին խորութեան մէջ . թող չուզէ երեւիլ այնպէս , ինչ որ չէ . թող հաւատարիմ մնայ իւր անհատականութեան , իւր ներքին ձայնին , իւր ճշմարտ համոզման :

Գ Լ ՈՒ Խ Ե

ՕՐԻՈՐԳԻՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ

Միայն սրտի ու մտքի կրթութիւնը չէ որ զեղեցիկ, սիրալիր ու օգտակար կ'ընէ օրիորդը, այլ՝ պէտք է նաեւ որ ընկերական ու գործնական կրթութիւն մ'ալ միանայ ատոր: Էսպէս կրթեալ անձը անկարելի է որ զեղեցիկ, սիրալիր ու տեւականապէս գրաւիչ գանձ կլին մը որ ազնիւ ճաշակի ու կրթեալ ընկերութեան վայելուչ ձեւերը չունի իւր արտաքին երեւոյթին մէջ, որ մաքրութեան ու կարգապահութեան, մարմնոյ եւ զգեստի մաքրութեան, հագուստի կապուստի վայելչութեան վրայ գաղափար չունի, որ կա՛մ պէտք եղած ճարտիկութիւնը չունենալուն եւ կամ ծոյլ ըլլալուն համար օգտակար աշխատութեամբ մը չի զբաղիր: — Ծոյլ կլինը այնչափ տգեղ ու տաղալալի է, որչափ է՝ անշորհ, անմաքուր, անկարգապահ ու անպարկեշտ կլինը: — Սրտի ու մտքի կրթութիւնը իւր հեռ կը բերէ նաեւ ազնիւ ճաշակի գոյութեան պէտքը, որ այդ ալ արտաքին երեւոյթի հաճելի յատկութեանց հոգածութեամբ — որ ներքին յատկութիւններէն կը բղխի — եւ օգտակար գործունէութեան գրգռմը (գործնական ճարտարութեան եւ հնարագիտութեան ստացմամբ) գոհացունելով կարելի կ'ըլլայ: Իգական սեռի տարրական կրթութեան համար պէտք եղած գործնական հմտութիւնները չունենալով, լոկ զգացում-

ներով ու խտէալներով ապրող կինը չի կրնար կատարել իւր կոչումը եւ չի կրնար հասնիլ իւր կեանքին նպատակն եղող պաշտօնին լարձրութեան : Կը կորսնցունէ իւր իրաւունքները , զոյս իւր պարտականութիւնները կատարելով միայն կրնայ պահանջել : —

Օրիորդք իրենց մանկամարդութեան մէջ իսկ պէտք է որ ունեցած ըլլան ընկերական ու գործնական այս յատկութիւնները , վասն զի այդ տարիքէն է որ ընտանեկան կեանքին մէջ իրենց բնական կոչումը կատարելու կարող կ'իները յառաջ կու գան : Եթէ այդ տարիքին մէջ զանց առնուի այդ յատկութեանց մշակումը , ամուսնութենէ ետքը , շատ անգամ , այլ եւս անկարելի կ'ըլլայ , կամ թէ շատ դժնդակ նեղութեամբ ձեռք կը բերուի այդ պակասը : Այս պատճառաւ , ահա , կրկին եւ կրկին կը յորդորենք որ օրիորդք զանցառու չգանուին այդ էական յատկութեանց զարգացման :

Այդ յատկութիւններն են՝ բարեւոյցաբարութիւն , կեցուածքի ու շարժման մէջ բարեձեւութիւն , պատշաճութիւն . ասկէ զատ՝ մաքրասիրութեան , մաքրութեան եւ կարգապահութեան զգայնութիւն . նոյնպէս՝ փոյթ , աշխատութիւն , կնոջական ձեռագործներու ճարտարութիւն եւ ժամանակի գոսաւորութիւն :

Բարեւոյցաբարութիւն ըսելով կ'իմասնանք մարդկային երեւոյթի մէջ Ազնիւին ու Հաճելոյն արտայայտութեան եղանակն , իբրեւ արդիւնք՝ բարեկիրթ անձանց ընկերական յարաբերութեան եւ Գեղեցկին օրինաց համապատասխանող կրթութեան : Ինչ որ այս վիճակին հակառակն է , անոր կ'ըսուի

անշնորհ, անվայելուչ : — Ազնիւ ճաշակին կը միայնայ գրեթէ միշտ վայելչի զգացումը , եւ բարեվայելչութիւնը կրնայ մոռցունել նոյն իսկ ուրիշ գեղեցիկ յատկութեանց պակասութիւնը , վասն զի բարեվայելչութենէն կը ծագի շնորհքը , մարդկային ներդաշնակ ու հաճոյական երեւոյթին ամբողջական արտայայտութիւնը : Սակայն ուղղագատ ըլլալու համար պարտինք բոկ թէ մեր իրական սեռին մէջ բարեվայելչութիւնն ու անկէջ յառաջ եկող շնորհքը , աղջկանց ամենաթերի կրթութեան մը ազգեցութեան տակ եւ ներկայիս չափազանց տարածեալ ձեքծեքմանց ու կեղծ ձեւերու վարժութեան պատճառաւ այն աստիճան ընդհանուր կերպով վնասուած է որ մարդ գրեթէ առանց տարակոյսի կրնայ հաւատալ թէ էսպէս Գեղեցիկն զգացումը կորսուած եւ բարեվայելչութեան զգացումը մարած է : Աղջկանց եւ մանչերու համար բարոյականի ու պատշաճից օրէնքի դասախօսութիւնը անուամբ միայն կայ : Այժմուս պարերն իսկ անշնորհ շարժումներ են , տեսակ մը ցաթկոտութեալ , խօլ դարձուածք եւ չրջչրջում . այնպէս որ այժմ անկարելի է հանդիպիլ ընկերութեան մը ուր չէնք շնորհք Menuet մը պարեն : —

Պատշաճութեան ձեւերը զորս մասնաւորապէս կինը պարտի ունենալ , «արտաքին կրթութիւն» ալ կը կոչուին : Ասոնք վարժարանի մէջ հարեւանցի իմն մարդուած այն ձեւերն ու շարժուածքները չեն որք մարդս անբան պուպրիկ մը կը դարձունեն , ո՛չ : Արտաքին կրթութիւնը յառաջ կու գայ , իրրեւ արդիւնք ամբողջ կրթութեան , սրտի ու մտքի կրթութենէն , որ ամէն բուսական բարգաւաճման պէս , խելացի պարտիզպանին խնա-

մող ձեռքին պէտք ունի ըստ բնականին ու հաճոյատեսիլ կիրպով բարգաւաճելու եւ պաղարերելու համար : Տղուն ինչպէս նաեւ օրիորդին մէջ այս արտաքին կրթութիւնը հաստատուած է ներքին պարկեշտութեան վրայ , որ հաճոյապէս իւր բովանդակ երեւոյթին վրայ կը ներգործէ :

Արտաքին ձեւերու հարեւանցի վարժութիւնը կը նմանի գունտին որ արեւ չէ բայց փայլ ունի , այսինքն լոկ ձեւը՝ առանց արգասաւորիչ պարունակութեան : Ծշմարիտ բարեւթայելչութեան համար արուած կրթութիւնը նպատակ ունենալու չէ լոկ ձեւեր , այլ՝ պատշաճութեան ու վայելչութեան գաղափարին ու զգացման զարթուցումը . այն ասեմ է որ բարեւթայելչութիւնը կ'ըլլայ ինչ որ է եւ պէտք է ըլլալ , այսինքն ներքին պարկեշտութիւն մը որ սովորութիւն եղած է մարդուս արտայայտել այն զգալի ձեւերով զորս բարեբարոյ ընկերութիւնք իրր այն ճանչցած են ու կը յարգեն : — Պատշաճութեան զգացումը մասնաւորապէս աղջրկան մէջ զարթուցանել պէտք է , վասն զի անոր մէջ է որ կը փթթի կնոջական գեղեցկագոյն առաքինութիւնը՝ ամօթղածութիւնը : — Այս պատճառաւ , անպարկեշտութիւնը , անվայելչութիւնը ամօթղածութեան զգացման ուղղելու է կրթական խրատներու մէջ , որոնց ուշագիր ըլլալու են նաեւ չափահաս օրիորդք : Պատշաճութեան ու արտաքին վայելչութեան զգացումը , պատուաւոր ընկերութեանց յարաբերութեան մէջ , երբէք իրեն նպատակ ունենալու չէ հասարակութեան կարճեաց հաւանութիւնը , վասն զի այդու կը կորսնցունէ մարդկանց առջեւ ունեցած իւր բարձր նշանակութիւնը եւ պչրողութեան կարգը կ'անցնի : Պէտք է որ

բարեվայելչութեան զգացումը սերտ յարաբերութիւն ունենայ ներքին բարոյականութեան հետ, որ սրտի ու մտքի ներքին բարեվայելչութիւնն է : Պէտք է որ արտաքին բարեվայելչութիւնը ներքին բարոյական զգացման՝ զգացական սովորութիւն մը ըլլայ եւ այնպէս մնայ : Ներքին բարոյական զգացումը կը պահպանէ մարդս Անբարոյականին , Գուհկին այն ազդեցութիւններէն որք անպակաս են կեանքի մէջ : Բայց բարոյականութիւնն ալ անբարոյականին անձանօթ մնալով չէ որ հաստատութիւն կը գտնէ, այլ՝ չարը ճանչնալով եւ բարին ընտրելով : —

Պատշաճից զգացումը, ընկերական յարաբերութեան մէջ քաղաքավարութեան ձեւեր կը պահանջէ : Քաղաքավարութեան կրթութեան մէջ ալ պէտք է լաւ խելամտիլ սկզբունքին . ջանալու է ներսէն դէպի դուրս զարգացունել ճշմարիտ բարեկրթութիւնը , վասն զի ճշմարիտ քաղաքավարութիւնը անխմտտ բառ մը կամ սովորական պարզ ձեւակերպութիւն մը չէ , այլ՝ բարեացակամութեան , յարգանքի , հաճոյակատարութեան , համեստութեան եւ բարի բարուց ընական արտայայտութիւն մը : — Տարակոյս չի կայ թէ պատշաճութիւնն ու բարեվայելչութիւնը , քաղաքավարութիւնն ու իւր ձեւերը ուսանիլ պէտք է , այսինքն ազնիւ ու վայելուչ երեւոյթի մը ուղիղ ձեւակերպութիւնները անձին սովորութիւն ընելու չափ վարժուիլ , վասն զի պէտք եղած ատեն առ այդ անվարժ եղող անձ մը՝ եթէ ուզէ իսկ՝ չի կրնար , եւ ընդհակառակն կը շփոթի , անճարակ վարմունք մը կ'ունենայ եւ ամենուն ծիծաղը կը շարժէ : Իսկ գալով պչրողութեան , ասիկա անչընտրէք վիճակ մ'է , Գեղեցկին յատկութիւնը չէ :

Միայն թէ երբ մարդ չունենայ ճշմարտ վայելչութիւն, այն աստն պչրողութիւնը անոր տեղը կ'անցնի եւ կեղծ ձեւերով հաճոյանալու միջոց մը գտնել կը ջանայ : —

Մարմնոյ կայուն ու շարժուն այնպիսի վիճակները կան որք ընդհանրապէս գիրք, կեցուածք եւլն. բառերով կ'իմացուին. այդ ալ ենթակայ է Գեղեցիկն ու Տգեղին ըմբռնումներուն, եւ լաւ գիրք մը կամ կեցուածք մը բարեվայելչութեան մէկ հանգամանքն է : Մարմինը այն աստն գեղեցիկ գիրք մը կ'առնու, երբ յօդուածներուն ծայրերը չցցուին եւ ուղիղ գիծերը չպրկուին : Այս պատճառաւ, շատ բուն կորացում մը եւ մկաններու շատ խիստ ձգտում մը ազեղ երեւոյթներ են : Երբ պէտք ըլլայ ձգտիչ մկանները թեթեւ իմն թոյլ թողուլ, այն աստն անոնց չափէն աւելի կորացումը կախ, կարկամ ու տկար երեւոյթ մը կուտայ մարմնոյն, իսկ ասոր հակառակը՝ կոշտութեան, խստութեան : Այդ գիրքէն կախում ունին քաւուածքի ու շարժումներու երեւոյթները : Առողջ անձանց գէշ գիրքերը գէշ սովորութեան հետեւանք են, եւ այդ՝ մանկանց մէջ, մանաւանդ աղջըկանց համար, տակաւ՝ ուսի եւ մէջքի սկորներուն խախտմանը պատճառ կ'ըլլայ (համեմատէ էջ 65) : Մարմնական գեղեցիկ ու շնորհալի գիրք մը, ըստ անդամաբանական սկզբանց, ո՛չ շատ պրկուած եւ ոչ ալ շատ կորացած ըլլալու է : Գեղեցիկ գիրքերու օրինակներ կը գտնուին հին, դասական արուեստագէտներու ձեռագործ արձաններուն մէջ, ուր առողջ ու գեղեցիկ մարմինները միշտ ցուցուած են ո՛չ պրկի եւ ո՛չ կախ ու թոյլ գիրքերով. հոն կարկառման եւ կորացման հաճոյատեսիլ ու խաղաղ

գիրք մը , մեղմ ալեձեւութիւն մ'է որ աչքի կը
զարնէ : Ինչպէս ըսինք , անդամներու ձիգ սրկու-
թիւն մը միշտ տղեղ է , եւ բարեկիրթ անձինք
ինքնաբերաբար իրենց ըսողովը՝ արմուկէն՝ կէս մը
կը կորացունեն քաղցր հանգարտութիւն մը ցուցու-
նելու համար , եւ արդէն Բնութիւնն իսկ կարծես
զգուշացած է իգական սեռին սակորներուն , մանա-
ւանդ զխտերուն եւ սրունքներուն խիտ ուղիղ
գիծեր տալէ :

Երբ մարդ նստած ատեն , մարմնոյն վերին մասը
կամ գլուխը՝ սոքի վրայ կեցած ատենին պէս
պիրկ բանէ , կոշտ , անկիրթ ու տղեղ կ'երեւի .
ասոր պէս՝ պէտք է զխտին ու սրունքին կորացման
ատեն ըսողին կորութիւնն ալ աւելցունել : Քանի՛
տղեղ ու կոշտ կ'երեւի մարդ երբ նստած ատեն
բազուկներն ու սրունքները տարածէ : Եւ մարմնոյ
գիրքին այս սխալները քանի՛ զգուելի կը ցուցունեն
իգական սեռը , մանաւանդ օրիորդաց վրայ , որոնց
մարմնոյ շրջագիծերուն կորութիւնը Բնութեան
առաջին ջանքն եղած է : Քանի՛ տղեղ երեւոյթ է ,
եւ բարեկիրթ ժողովրդոց մէջ քանի՛ օն այսպանելի
կը համարուի , երբ կին մը նստած ատեն , համարձա-
ձակ կերպով երկնցունէ սոքը կամ սոքը սոքին
վրայ գնէ : — Մարմինը քանի առաւել ցուցունէ
հանգրստեան վիճակ , այնչափ պէտք է աւելնայ
կորութիւնը . որչափ առաւել հանգիտ , այնչափ
առաւել ալեձեւութիւն շրջագիծերու : —

Մարմնոյ գիրքէն կախում ունին նաեւ շար-
ժումները , գլխաւորապէս քալուածքն ու շար-
ժուածքը : Ինքզինքը հաճելի ու զեղեցիկ պահող
գիրք մը թեթեւ , շնորհալի , հաճոյարար , իսկ
պիրկ կամ կախ ու թոյլ գիրք մը անճարակ , կոշտ

ու ընդարմացեալ շարժումներ կ'ունենայ : Իցիւ-
օրիորդք գիտնային թէ իրենց հաճոյալի շատ յատ-
կութիւններն անազգեցիկ կը մնան , եթէ իրենց
քալուածքը ազեղ ու անշնորհ ըլլայ : Ատիկա ալ
թերութիւն մ'է Գեղեցիկի ճաշակին ու վայելչու-
թեան ձեւերու կրթութեան :

Անհատկնալի եղած է մեզ միշտ թէ մայրերն
ինչպէ՞ս անտարբեր կը գտնուին իրենց աղջկանց
կեցուածքին , քալուածքին ու շարժումներուն մէջ
ունեցած ազեղութեանց հանդէպ : Բայց ուրիշ առ-
նուն Գեղեցիկին ու անոր հաճելի ձեւերուն գազա-
փարը , քանի որ կանոնաւոր դաստիարակութիւն
առած չեն : — Յաճախ կը տեսնենք հաճելի երեւիլ
փափաքող ու ամէն տեսակ սերճ ու շքեղ արդու-
ղարդերով պէտուած օրիորդներ , որոնց սանձաշ-
րերը դէպ ի ներս ուղղուած են , կամ ծանր , դան-
դաղ , կազ ի կազ , կաշկանդուած , տատանող քայե-
րով կամ կրունկի վրայ կոխելով կը քալեն . — եւ
ցաւելով կ'ըսենք մենք մեզի , « առտնք չեն գիտեր ,
եւ կամ Գեղեցիկին ու Տգեղը որոշելու զգայու-
թիւնը չունենալնուն համար անհանգիստ չեն ըլլար
իրենց յոսի սովորութեանը մէջ » : Բայց երբ հոգեոյ
մէջ չգտնուի այդ զգայութիւնը , ատիկա նշան է
թէ դեռ ուրիշ շատ բաներ ալ կը պակսին : —

Գեղեցիկ կին մը զգուշանալու է վազելէ , (բան
մը որ հակառակ է էգ կազմուածքին ու կանացի
զգեստներուն) վասն զի կինը երբ վազէ , կը կոր-
սընցունէ իւր շնորհքը : Ռուսօ ըսած է թէ « կնոջ
մը վազքը ենթադրել կու տայ թէ հալածող մ'ունի »

Գէշ կեցուածք ու գէշ քալուածք ունեցող կինը
իւր ամէն շարժումներուն մէջ ալ ազեղ է : — Բա-
րեւալայելութեան ու պատշաճութեան զգացումը

ոչ միայն կեցուածքի ու շարժմանց, այլ եւ հագուստի ու զգեստաւորման մէջ ալ կ'երեւի :

Վայելչին զգացումը միշտ պարզութեան, մաքրութեան ու ամօթղածութեան կը հեռելի . ասոր հակառակն եղած ատեն մոլորեցուցիչ ու գձուձ զգայնութեան ծառայող գաղխական նորածեւութիւններն անոր տեղը կը բռնեն եւ, բնական հրապոյրներու աւելի կամ նուազ մերկ ցուցադրութեամբ, ունայնամիտ անձանց ընկալուչ աչքերուն առջեւ ազդեցիկ ըլլալու փափաքը կը զարթնու մարդուս մէջ . եւ արդէն բարիզեան Նորոյթներու «մերկապարանոց» զգեստները գերմանացի համեստ օրիորդաց մեծ մասը անբարոյացուցած ու կործանած են . վասն զի երբ կին մը հեշտասէր անձանց գնահատման կ'ենթարկէ ինքզինքն, ըսել է թէ չունի իւր մէջ ներքին ամուր խարխօս արտաքին կեանքի համար, այսինքն բարոյականի զգացում, որ սրտի ու մտքի կրթութեան ճշմարիտ պտուղն է : —

Օրիորդը գիտնալու է թէ ամէն գեղեցիկ, գեղեցիկ ըլլալու համար պէտք է որ բարոյական ներգործութիւն մ'ունենայ, եւ թէ՛ գեղեցկութիւնը կը կորսնցունէ իւր հրապոյրն անմիջապէս երբ բնական Գեղեցիկը ցուցադրութեան մէջ Վայելչին զգացման սահմաններն անցնի ու գոհնիկ զգայականութիւնը գերակշռութիւն ստանայ : Իսկ երբ երեւակայական գեղեցկութիւնը ինքնիր վրայ մեծ համարում ունենայ եւ, պչրողութեամբ, վերոյնշեալ ազդեցութիւնը ձեռք ձգելու մոլորութեան մէջ իյնայ, այն ատեն ո՛չ միայն ծրիճաղելի, այլ՝ անհաճոյ կ'ըլլայ : Իզական սեռին զգեստները՝ մարմնոյն զանազան կողմերը բաց պահող ձեւերով պատրաստելու ջանքերը ժողովուրդին բարքը ապակա-

նող նշաններ են միշտ : Այս պատճառաւ , դժբաղ-
դարար , կանոնի կարգ անցած այդ տեսակ նորա-
ձեւութիւնք Բարիզի մէջ միայն կրնան զանեւ
իրենց յարմար միջավայրը , եւ երբ ուրիշ երկիր-
ներ մանեն , այնտեղի բարքն ապականելու պատ-
ճառ կ'ըլլան : — Զգեստը պէտք է որ գեղեցկա-
ցունէ մարդը , եւ ո՛չ թէ այլանդակ երեւոյթ մը
տայ անոր . ուստի զգեստ մը պէտք է որ Վայել-
չին ձեւերն ու լաւ ճաշակի մը յատկութիւնները
կրէ իւր վրայ եւ համապատասխանէ մարդու թէ՛
արտաքին հանգամանաց եւ թէ՛ բարոյականի ու
վայելչութեան համար ունեցած զգացումներուն :
Ճանչցողը զիւրաւ կը գտտէ կնոջ ներքին մարդը
անոր զգեստներէն : Անկիրթ անձինք կը սիրեն
ուռննալ իրենց զգեստուց մէջ արտառոց , սււելորդ ,
հրաւիրակ ձեւեր եւ իրարու հակառակող գոյներ .
իսկ կրթեալ անձինք , ընդհակառակն , կը սիրեն
ուռննալ պարզ ու վայելուչ զարդեր , եւ ծածկող
ու պահպանող զգեստներ : Վայելչութիւնը կը պա-
հանջէ կնոջ կրթութենէն որ զգեստները ճաշակա-
ւոր , մաքուր , պարզ ու միանգամայն առողջա-
պահիկ , նպատակայարմար ու գործնական ըլլան .
բայց գեղեցիկ երեւնալու համար իգական սեռին
զգեստները պէտք է որ ամէն բանէ առաջ վայե-
լուչ ու պարկեշտ ըլլան :

* * *

Կրթեալ կնոջ մը համար անհրաժեշտ է ունե-
նալ մաքրութեան զգայութիւնը , թէ՛ իւր ան-
ձին , թէ արտաքին երեւոյթին եւ թէ ընտկարանին
համար :

Մարմնոյ մաքրութիւնը լաւ կրթութեան մը

արդիւնքն ըլլալէ զատ, առողջութեան համար հնաւանդ ու անվրէպ միջոց մը եւ ճշմարիտ կրթութեան, քաղաքակրթութեան յայտարար նշան մ'է: Ժողովուրդ մը քաղաքակրթութեան մէջ որչափ յառաջացիմէ, այնչափ առաւել մաքուր կը պահէ ինքզինքն եւ իւր բնակարանը: Հին դասական ժողովրդոց մէջ ամենօրեայ լուացումն ու լողանքը կրօնական պարտաւորութիւններ էին: Անմաքուր մարդ մը ո'չ ինքզինքին եւ ո'չ ուրիշին առջեւ յարգ չունի. աղտոտ մարդը պիղծ հոգի մը կը կրէ: Նոյն իսկ տղեղ կլինը կատարեալ մաքրութեամբ հաճելի կ'երեւի եւ ցոյց կու տայ թէ իւր ներքին կեանքն ալ մաքուր է: Երբ մաքրասիրութիւնը զարգանայ մարդուս մէջ, ինքն իրեն համար ալ մաքուր մնալ կ'ուզէ, եւ այդ ալ Ազնիււին ու Գեղեցկին ընազգումն է: Փորձառութեամբ հաստատուած է թէ մաքուր կլիներն ընդհանրապէս առողջ, զուարթ ու երկարակեաց կ'ըլլան: Կատարեալ մաքրութեան մէջ մարդ էապէս իւր յատուկ կլիմային մէջ կը գտնուի: Բնականէն մաքուր անասուններ կան, որք երբ մարդուս ձեռքին տակ անխնամ, անմաքուր թողուին, կը վատթարանան եւ կ'ոչնչանան:

Մաքրութիւնը եւ ասոր զգայութեան զարթուցումը դատտիրակութեան մէջ ոչ թէ ֆիզիքական այլ եւ բարոյական կարեւոր դեր կը կատարէ: Ինչպէս որ մանկան մարմինը չի կրնար բարգաւաճիլ առանց մաքրութեան, այնպէս ալ անմաքուր մարմնոյ մէջ հոգին չի կրնար երբէք համնիլ իւր բարոյական մաքրութեան: Երբ մարդուս մարմինը աղտոտ ըլլայ, զգածումը՝ մարդուս հոգեկան ներքին աշխարհն ալ աղտոտ կ'ըլլայ: Մեր այս ըսածին

փորձը մարդ թող իւր անձին վրայ ընէ : Երբ մարդուս մարմինը , ճերմակեղէններն ու զգեստները մաքուր ըլլան , իւր հոգեկան տրամադրութիւնն ալ զուարթ ու աշխոյժ կ'ըլլայ , վիճակ մը զոր չի կրնար ունենալ ինքզինքն անխնամ , ազտա պահող անձ մը : Գուցէ զարմանալի թուի այս , բայց փորձառութեամբ հաստատուած է : Մարդ ջանալու է միշտ այնպիսի երեւոյթ մ'ունենալ որ հաճելի է բարեկիրթ անձանց : Ընկերական կեանքի մէջ ոչ ոք կրնայ երջանիկ ըլլալ առանց մաքրութեան զգայութիւն ունենալու : —

Մարդկային շատ վիճակներու եւ գլխաւորապէս երկու սեռերուն իրարու հետ ունեցած յարաբերութեանց մէջ , մէկ կամ միւս կողմին անմաքրութիւնը իրարմէ պաղելու եւ հետեւապէս դժբաղդ հետեւանքներու յաճախազէպ պատճառ մ'է : Արարիչը այնպէս մը կարգադրած է որ Հաճելոյն ու Գեղեցկին զգայական տարրը Մտաւորականին ու Բարոյականին անբաժան միջնորդն ըլլայ : Եթէ զգայականը չազնուանայ , միտքն ու բարքն ալ բիրտ կը մնան : Եթէ առակի կարգ անցած հանձարեղ անձինք եւ խորախոհուն փիլիսոփայք այնչափ հոգ չեն տանիր իրենց մաքրութեան , ատիկա ըսել չէ թէ անոնք մարմինէն դերագաս կը համարին հոգին , ինչպէս անմաքրատէրք կ'ուզեն պատուակ գործածել զայդ . ասոր պատճառն այն է որ անոնք կանոնաւոր դաստիարակութեամբ չեն կրթուած , եւ երբ մարդ նեղութիւն յանձն առնու անոնց գաղափարներն ու բարքը մօտէն քննելու , ճիշդ անոնց «հանձարեղ աղախն» տակ պիտի գտնէ նաեւ բարոյական ու մտաւորական անմաքրութիւն , նոյն իսկ՝ շլացուցիչ գաղափարներու հայելակերպ

փայլունութեան տակ : Տարակոյս չի կայ թէ բարոյականի հանճարեղ ուսուցիչ մը երբ անմաքուր, ազտոտ երեւոյթ մ'ունենայ, չի կրնար գործադրելի բնել իւր ըսածները : Շնական մը երբէք չի կրնար սրտի ու մտքի ճշմարտ կրթութիւն մ'ունեցած ըլլալ : —

Արդ, ասոնք կարդալէ ետքը, երեւակայեցէ՛ք անմաքուր օրիորդ մը, մարմնով ու զգեստներով ազտոտ, որուն տունը տեղն ալ ազտոտ ըլլայ : Անշուշտ, ով որ տեսած է զանի իւր այդ վիճակին մէջ, անոր պարահանդիսի մետաքսեայ զգեստներուն տակէն ու սպիտակ ձեւնոցներուն մէջէն ալ պիտի նշմարէ անոր սովորական ազտոտ վիճակը ու պիտի պժղայ անկէ : Ո՞վ կրնայ սիրել զանի . ո՞վ պիտի ուզէ այգպիսի օրիորդի մը հետ ամուսնանալ : Եթէ գտնուի իսկ այգպիսի մէկը, ան ալ անշուշտ շնական մը, անմաքուր՝ պիղծ հոգի մը ըլլալու է :

Մեր ընթերցողներէն ասոնք որ բազդ ունեցած չեն մաքրասէր մօր մը խնամոց տակ վարժուիլ մաքրասիրութեան եւ իրենց մանկական հասակէն սկսեալ գործնականապէս սովորած չեն մարմնոյ, զգեստի ու բնականի մաքրութիւնը իբր կենսական անհրաժեշտ պէտք մը, իբր սովորութիւն մը ճանչնալու, ասոնք՝ որ իրենց անմաքրութիւնը դարդերով կամ որ եւ իցէ արտաքին քողերով կը ծածկեն ու կը պարտկեն եւ կամ լոկ ուրիշին առջեւ մաքուր երեւնալու համար, գրեթէ ստիպմամբ, մերթ ընդ մերթ կը մաքրուին, այգպիսիները թող լրջօրէն մտածեն թէ Վայելչին ու, հետեւապէս, սրտի ու մտքի շատ յատկութիւններէ ալ զրկուած չեն միթէ : Այս պարագային մէջ,

խիստ ինքնակրթութեան մը ենթարկելով ինքզինքնին , թող լեցունեն իրենց այդ պակասը : — Մաքրութիւնը իրենց համար ըլլալու չէ ընկերական պահանջ մը , կամ անխորհուրդ սովորութիւն մը , այլ՝ էական պէտք մը : Մաքրութեան մէջ է որ առողջ պիտի զգան ինքզինքնին : Ոչ թէ ուրիշ որ եւ իցէ նպատակի մը , այլ իրենց անձին համար մաքուր ըլլալու են : —

Մայրական գոմատարակութեան մէջ անհող թողուած մաքրասիրութեան ինքնակրթութիւնը կը սկսի մաքրութեան ուշադիր ըլլալով , վարժուելով եւ զայն գործադրելով , մաքրութենէ հաճութիւն եւ անմաքուրէն զգուանք զգալով : Այսու՝ մարմնոյ , զգեստի , ճերմակեղէններու եւ բնակարանի ամենօրեայ մաքրութիւնը կանոն կ'ըլլայ : Օրիորդը երբ պէտք եղած ատեն լուացուի , լոգնայ եւ իրեն պիտանի բաները իւր խոկ ձեռքով մաքրել սկսի , այն ատեն ինքնին տակաւ կը գարշի ազտատ իրերէ , անմաքուր ձեռքերէ , չսանարուած մազերէ , զգեստի եւ իւր շուրջը գտնուած առարկաներու ազաներէն ու փոշիներէն : Օրիորդը առաւօտուն միշտ մաքուր մարմնով ու մաքուր զգեստով թող երեւի իւր ծնողաց եւ իւր քոյրերուն : Չափահաս ազջիկ մը որ կէս օրին անլուայ ու անյարգար վիճակով , գիշերազգեստին վրայէն ուսերուն բան մը առած , սան մէջ վեր վար կը սլքտայ , արժանի չէ յարգուելու . այգպիտին դեռ ուրիշ շատ պակասութիւններ ալ կ'ունենայ եւ չի կրնար երջանիկ կեանք մ'ունենալ ապագային :

Մաքրասիրութեան հետ մեծ առնչութիւն ունի կարգապահութիւնը , որ անհրաժեշտ յատկութիւն մ'է կնոջ համար : Անկարգութիւնը արգելք է

կանոնաւոր աշխատութեան . կարգապահութիւնը մեծ ազդեցութիւն ունի մարմնական ու մասաւորական վիճակի վրայ : Կարգապահութիւնը արարչական զօրութիւն է, կեանք է, որ տակաւ կ'ազնուացունէ միտքը , կ'օգնէ անոր զարգացման , եւ աշխատութեան նպատակները բազմացունելէ զատ , ընտանեկան կեանքի բարօրութիւն ու հանդիսա կը պարգեւէ : Այն տան մէջ ուր կարգ կանոն չի կայ , չի կայ հանդիստ , դիւրութիւն ու մաքրութիւն : Մայր ու աղջիկ պարտազանց ու հակակրելի կ'երեւին մեզ , վասն զի կարգապահութիւնը իզական սեռին համար անհրաժեշտ յատկութիւն մ'է , եւ յարմարագոյն՝ իւր բնութեան : Ուստի այս պատճառաւ նուիրական պարտաւորութիւն մ'է աղջկան զգայութիւնը կանուխէն կրթել կարգապահութեան եւ զայն սիրցունել : Կրթեալ ու բարոյաւոր զգացման համար չի կայ ուրիշ հակառակ ներգործութիւն մը քան թէ՛ անկարգ անկանոն կին մը որ միշտ անմաքուր կ'երեւի : Այդպիսին կարգապահութեան վրայ զազափար շունենալուն համար է որ կ'ենթարկուի ուրիշ պակասութեանց եւ չի կրնար բարօրութիւն վայելել : Այս մասին եթէ մանկամարդ հասակի մէջ արուած կրթութիւնը պակասաւոր ըլլայ , գրեթէ անկարելի է այդ պակասը լեցունել ի վերջոյ . եւ եթէ ըլլայ իսկ՝ այդ ալ շատ մեծ դժուարութեամբ : Տարիքն առնելէ ետքը եթէ ինքզինքը նեղելով ու զօրեղագոյն հաստատամտութեամբ ատոր վարժուիլ իսկ ուզէ , շատ հազուադէպ է որ կարգապահութեան զգայութիւնը զարթնու օրիորդին մէջ եւ , մաքրասիրութեան պէս , ներքին պէտք մ'ըլլայ առանց մասնաւոր նպատակի ու դրդման , այսինքն ո՛չ թէ կարգապահ է ըսուելու համար ,

այլ ինքզինքն անկարգութենէ անհանգիստ զգալուն համար :

Ուրեմն, կարգապահութեան չվարժուած օրիորդը — եւ զժրագլգարար այժմուս դաստիարակութեան հետեւանքով շատ ստուար է ատոնց թիւը եւ հետեւապէս շատ են ապերժանիկ կանայք — թող փութայ, կատարեալ լրջութեամբ, ինքզինքը կրթել կարգապահութեան : Նախ թող սկսի ամենախիստ կարգադրութիւն մ'ընել իւր զբաղմանց, տանը կահ կարասիքին, իւր հանդերձեղէններուն ու կենցաղավարութեանը մէջ. ժամանակի կանոնաւոր բաժանում մ'ընել իւր պարտաւորութեանց ու սովորութեանց մէջ. ամէն առարկայի՝ իւր տեսակին ու պիտանաւորութեան համեմատ յատուկ տեղ մը որոշել եւ գործածութենէ ետքը մաքուր վիճակի մէջ վերստին զայն իւր տեղը դնել : Օրիորդը թող սովորութիւն ընէ ամէն ինչ իւր պահարանին կամ սնտուկին, կամ տուփին կամ գարակին մէջ պահել կանոնաւորապէս ու մաքուր, այնպէս որ բան մը պէտք եղած ատեն, մութի մէջ իսկ, ամէն ինչ իւր տեղէն գտնել կարելի ըլլայ : Առարկայի մը ուր գրուած ըլլալը փնտռելու պէտք ձգելու չէ : — Օրիորդը պէտք չէ թոյլատրէ որ իւր մէկ կողմ գրած բանը ուրիշը վերցունէ. մինչեւ իսկ եթէ երեկոյին ինքն յոգնած ըլլայ եւ ննջելու աճապարէ, նախ եւ առաջ պէտք է առտընին կարգապահութեան հոգ տանի, յաղթելով իւր յոգնութեան : Մեծապէս օգտակար կ'ըլլայ իրեն նաեւ, եթէ իւր նախկին սովորութեան կամ երբեմնի ծուլութեան հետեւանքով կարգապահութեան դէմ գործած պակասութեանը համար ինքզինքին պատիժ մը տայ, ինքզինքն զբոսանքէ

զրկելով. իբրեւ տուգանք, զրամ տալով աղքատաց
գանձանակին, եւ կամ պարտաւորութենէն աւելի
աշխատութիւն մ'ընելով եւայլն: Ասկէ զատ ջանա-
լու է նաեւ մարմինն ու զգեստները չազտտել,
ամէն ինչ մաքուր պահել, վասն զի ազտտածը
մաքրելէ աւելի պէտք է մաքուրը չազտտել: Եթէ
ընտանեկան հարստութեան պատճառաւ սպասա-
ւորներ կամ աղախիններ իսկ գանուին տան մէջ,
օրիորդը սովորութիւն ընելու է անձամբ մաքրել
իւր զգեստները, որպէս զի ամենափոքր պակա-
սութիւններն ու վնասները տեսնելով, կարենայ
անմիջապէս պէտք եղած նորոգութիւնն ընել կամ
ընել տալ: Կարգապահութեան զգայութիւնը կը
զարթուցանէ խնայութեան գաղափարը, եւ առանց
այս վերջնոյն՝ կարգապահութիւն ու մաքրութիւն
գոյութիւն չեն ունենար:

Օրիորդը այս ընթացքով հաստատապէս յառաջ
թող երթայ, եւ ահա պատուոյ զգացումը լաւ ըն-
կեր ու առաջնորդ մը պիտի ըլլայ իրեն, եւ պիտի
գայ ժամանակ մը որ անկարգ անկանոն վիճակի
մը մէջ գանուած ատեն ինքն իրմէն պիտի ամչնայ.
Գեղեցկին զգացումը որ կարգապահութեան մէջ
եւս ունի իւր գերը, տակաւ իւր մէջ ալ պիտի
զարթնու եւ պիտի խորշեցունէ զինքն ամէն ան-
կարգութենէ. մինչեւ իսկ իրարու քով դրուած
առարկաներու համար պատշաճ ու հաճելի համա-
չափութիւն մը պիտի փնտռէ: Այսու՝ ինքն ալ տա-
կաւ կրթեալ անձանց պէս, անկարգապահ կին մը
տեսած ատեն պիտի խորշի անկէ:

Մտաբերենք այնպիսի կին մը, ուրկէ հարիւր-
ներով կրնանք տեսնել մեր այս ժամանակին մէջ.
Ինքն տեսքով գեղեցիկ, սնդուսէ ու թաւշէ զգեստ-

Ներովը նորաձեւութեան ամէն պահանջները կեդ-
րոնացուցած է իւր վրայ . ընկերութեան մէջ փայ-
լուն , պերճարան , տաղանդաւոր , յանկուցիչ եւ
նոյն իսկ այդ պատճառաւ ալ ամուսնացած է :
Մտնենք իւր ընակարանը . ընդունելութեան զար-
գարուն սրահէն՝ անցնինք ամենօրեայ սենեակը ,
ննջասենեակը , մանկանոց սենեակը եւ պիտի տես-
նենք թէ ամենամեծ անկարգութիւն մը , խառնա-
շփոթութիւն մը կը տիրէ հոն . առջի իրիկուքնէ
աստ անդ նետուած զգեստները խառն ի խուռն կը
մնան դեռ , եւ տիկինը փոխանակ զանոնք վեր-
ցունելու , թոթուելու ու տեղաւորելու , ազախ-
նոյն ձգած է գործը , եւ այս ալ , ըստ այն յաւի-
տենականապէս ճշմարիտ առածին թէ «Ասանկ տի-
րոջ , ասանկ ծառայ» անկարգութեան մասին իւր
տիրուհւոյն ճիշդ պատկերն է : Գարակներէն մէկ
քանին կիտարաց եւ մէկ քանին գոցուած են ,
բայց կապիչներու ու ճերմակեղէնի կտորներ գուրս
կախուած . գետին ինկած առարկաները ոսնակոխ
կ'ըլլան եւ ոտքի տակ գտնուած ուրիշ առարկայ
մ'ալ սենեակին մէջ քալովը կը սայթաքեցունէ :
Չեռագործներն աստ անդ ցիրուցան նետուած են .
սանտրերը՝ մազի խնձուկներով՝ գործածուած տեղը
ձգուած են եւ զարդեղէն ու թանկագին իրերը խառն
ի խուռն թողուած . կարասիքը ծուռ ու անկարգ
տարտղնած , պատերուն վրայի նկարներն ու հա-
յելիներն ալ ծուռ կախուած են . հանուած փոխ-
նորոգները սենեակի մը անկիւնը կը մնան օրերով
եւ այլն : Այս է , ահա , անկարգապահ կնոջ մը կեան-
քին պատկերը : — Կարգապահութիւն չգտնուած
տեղը մաքրութիւն ալ չըլլար . տարակոյս չի կայ թէ
թանկագին զգեստներու տակ անմաքուր մարմին

մը եւ ազատտ ճերմակեղէններ , հոգւոյն մէջ ալ աններգաշնակութիւն , այսինքն՝ բարոյական ազատ մ'ալ ենթադրել կու տան : Կարելի՞ է որ այսպիսի կին մը հաճելի , սիրալիր ու արժանայարգ ըլլայ . բնաւ երբէք : Քաղաքակիրթ մարդը կը խորշի անկէ : — Տունը կնոջական հոգւոյն հայելին է . եթէ տան մէջ կարգապահութիւն չըլլայ , հոգւոյն մէջ ալ կը պակսի ներգաշնակութիւնը :

Անկարգապահ կինը Մաքուրին ու Գեղեցկին զգայութիւնը չունենալէն զատ , կ'ըլլայ նաեւ ծոյլ : Անիկա իւր ընելիքը ուրիշին կը թողու . ժամանակը դասաւորած չէ . աշխատութեան ու հանգըստեան համար ժամանակի բաժանում չընէր : Ծոյլ ու անփոյթ կինը ազնիւ չէ , բարեկիրթ չէ , եւ այդու սրտի ու մտքի կրթութեան մէջ կարեւոր պակասութիւններ ունենալը կը մասնէ : Կնոջ զարդը օգտակար գործունէութիւն , աշխատութիւն , փութաջանութիւն է , որոնք կը թեթեւանէ ժամանակի կանոնաւոր բաժանումով :

Օրիորդը պէտք է որ իւր առանիւն օրական աշխատանքն ունենայ , եւ ոչ թէ առ հասարակ եղածին պէս , իւր օրն անաշխատ անցունէ . ատով ձանձրոյթ , գժգմնութիւն եւ սրանեղութիւն յառաջ կու գայ : — Անզբաղութիւնը անձնանարգութեան կ'առաջնորդէ : — Ժամանակը ստացուածքներուն ամենէն թանկագինը եւ գրեթէ նոյն իսկ կեանքն է : Անզբաղութեամբ ժամանակը վատնողը , ինքզինքը կը փճացունէ : Օրիորդը երբ գիտնայ յարգել ու գնահատել ժամանակը , պիտի սուկայ անզբաղութենէն , իւր կեանքին ժամերուն անփոխարինելի կորուստէն : Ժամանակը կանոնաւորապէս գործածելն ու անկէ օգուտ քաղելը

սովրեւելով կ'ըլլայ, եւ ասոր համար այդ ալ գաստիարակութեան մէկ պարտականութիւնն է: Կանոնաւոր գործունէութիւն մը առողջ կը պահէ մարմինն ու հոգին. կը զարթեցանէ բարի գրգռման եւ կ'ոյեւորէ մտքին ու սրտին ամէն լաւ յատկութիւնները: Աշխատութիւնը կեանք է, անզբաղութիւնը՝ մահ: — Հարուստ ընտանիքներու օրիորդաց մեծագոյն մասը կ'ապրին զանդազ ու անաշխատ — վիճակ մը որ ամենեւին անյարմար է երիտասարդութեան — գիտակից ծուլութեամբ կամ զբաղեալ գատարկութեամբ, ինքզինքնին խարելով թէ բան մը կ'ընեն, օգտակար գործ մը կը կատարեն, մինչդեռ իրական օգուտ մը չունի իրենց ըրածը, եւ ատով իրենց ժամանակը կը վատնեն: Այդ կարգի օրիորդք գրեթէ միշտ անօգուտ գործերով ժամաւաճառ կ'ըլլան, մեծ եռանդով շատ գործերու ձեռք կը զարնեն, բայց եւ ոչ մին զլուխ չեն հաներ: Անօգուտ աշխատութիւն մը յարատեւութիւն չունենար: Արդարեւ, մարմնական, հոգեկան կամ ընկերական պատճառներով՝ մարդ յօժարութիւն չունենար ամէն օր աշխատելու. բայց անիկա որ իւր ժամանակը բաժնած է եւ որոշ ու ծրագրական աշխատութիւնը սովորութիւն ըրած է իրեն, անիկա չի կրնար ծոյլ չկամութեամբ անզբաղ մնալ, այլ՝ գործունէութեան առողջ ու զուարթ զրգմամբ վերսկսիլ կը թեւադրուի իւր սովորական աշխատութեան: Աշխատութիւնը առողջ ու առոյգ կ'ընէ մարդս եւ անկորուստ կը պահէ իւր ոյժերը: Յոռեգոյնն այն է որ շատ օրիորդներ որ ինքզինքնին ջգային տկարութեան ենթակայ կը զգան եւ կամ իրենց ծուլութիւնը պարտկելու համար այնպէս կ'ըսեն, այսօրուան գործը վաղուան

կը թողուն եւ այսպէս շարունակաբար , որով տա-
կաւ իրենք ալ մտաւոր ու մարմնաւոր ծուլութեան
ու մեղկութեան մէջ կ'իյնան , հեղգութեամբ կ'ան-
ցունեն իրենց ժամերը . ապա եթէ դանոնք յոր-
դորելով , ամչցունելով կամ ստիպելով կարելի
ըլլայ թեթեւ աշխատութեամբ մը զբաղեցունել ,
շուտով կը ձանձրանան եւ վերտախն հանգիստ կը
փնտռեն : Ասոնց պէս շատեր իրենց ծուլութիւնն
ու անփութութիւնը ծածկելու համար , ուրիշ հա-
մուրիչ պատրուակ մը չկրնալով գտնել «առողջա-
պահական պիտանի հանգիստ» կ'անուանեն զայնս .
բայց ճշմարիտն այն է որ գործելու յօժարութիւն
չունին եւ ծուլութիւնը գրեթէ հիւանդ ու ջլախ-
տաւոր բրած է զիրենք : Կամքի տկարութիւնը ,
յողզողութիւնը որ նշան է խղերիի , կը բժշկուի
երբ կամքը գործադրուի , վասն զի աղջկանց իս-
գերին աւելի սխալ մ'է դաստիարակութեան քան
թէ՛ ջլգային իրական հիւանդութիւն մը : Ենթադ-
րական ու երեւակայական անկարողութիւնը չըք-
մեղանք մը չէ . մարդ թող հաստատ կամքով եւ
չահախնդրութեամբ սկսի գործել , եւ պիտի տեսնէ
որ հոգին ալ պիտի ունենայ մարմնոյն յօժարու-
թիւնը : «Կամենալը կարենալ է» կ'ըսէ իմաստուն
առածը : —

Օգտակար նպատակ , օգտակար աշխատութիւն
լաւ միջոցներ են կնոջ գեղեցկութեան : — Փրլի-
ստիայ մը բրած է . «Կինը աշխատութեան մէջ ա-
ւելի կը գեղեցկանայ» : — Ապաքէն անեղծ ու իս-
կական բնութիւնը բնագդմամբ կը հակամտի օգ-
տակար գործունէութեան : Փոքրիկ աղջիկն ար-
դէն իւր խաղերուն մէջ աշխատող երեւիլ կը ջա-
նայ : Կինը իւր կոչման մէջ , արդէն պարտակա-

հուժիւն ունի աշխատելու . այդ կոչմանը մէջ կինը պարտի յայտնել ինքզինքը եւ ներկայանալ իրրեւ ժիր անկալուչ ու պահպանող բարուց : Ս. Գրքին մէջ յիշուած Մարթայի պատկերը լաւ օրինակ մ'է իրեն : — Մեզի , ծոյլ ու տաղակացող կնոջմէ տւելի սոցեղ բան չի կայ . մանաւանդ երիտասարդ հասակի մէջ : Այդպիսին կա'մ իւր անկարեւորութիւնն զգալով , զարդարկոտութեամբ ու պչրողութեամբ կ'եղձանի , եւ կամ , եթէ մազատային խառնուածքի աէր է , անզգայութեամբ ու անտարբերութեամբ . միակողմանի միտումներ ու կիրքեր կը զարթնուն իւր մէջ . գէ՛մքը զանգաղ երեւոյթ մը կ'առնու եւ ձանձրոյթը հեղգութեան ու ապշութեան աններգաշնակ զիծերը կը տեղաւորէ անոր վրայ :

Մարդուս յոռեղոյն ախտը ծուլութիւնն է . կրթեալ անձի մը մէջ ալ այդ ախտը յաճախ ազօտ , սկեզտական եւ զերդ փիլիսոփայական հայեացքի մը զիմակին տակ տեսակ մը հիւանդութիւն է հոգեկան : Ժիր մարդը կարեւոր զբաղում մը ունի միշտ , նպատակաւոր աշխատութիւն մը՝ որուն կը գործածէ իւր ոյժերը : Աշխատիլը գործունէութեան խինդ ընելու է մարդ իւր մէջ , մինչեւ իսկ՝ եթէ աշխատութիւնը դժուար ըլլայ եւ կամ չհամաձայնի իւր փափաքին : Երբ մարդ փափաքով սկսի աշխատիլ , զիւրաւ կ'օգտուի անկէ , չի ձանձրանար եւ միշտ նոր եռանդով կ'ոգեւորի ու կը շարունակէ : — Անգործութիւնը զգայատէր կ'ընէ մարդս , իսկ օգտակար աշխատութիւնը կը հեռացունէ անկէ : Զայս ալ թող լաւ գիտնայ օրինորդը : — —

Ուրեմն , պէտք է որ ամէն ոք աշխատի եւ ինքզինքն պարտաւոր ձանհնայ , իւր մտաւորական ու մարմնական ոյժերը — որչափ որ ներեն իւր

ձիրքն ու կարողութիւնը, իւր տարիքն ու սեռը—
ընկերութեան, կեանքի, ընտանեաց, պետու-
թեան կամ ամբողջ մարդկութեան օգտակար նպա-
տակի մը համար գործածելու, եթէ առողջ ու բա-
րոյաւոր մնալ կ'ուզէ : Ամբողջ ընութեան մէջ,
իւր ամէն կարգի արարածոց մէջ առաջագրուած
բանաւոր նպատակներու համար գործունէութեան
դրդում մը կայ . բայց մարդս վնեմագոյն պարտա-
կանութիւն ունի, դատողութեամբ ճանչնալ իւր
գործունէութեան նպատակը, եւ դատախարակու-
թենէ առաջնորդուելով, առ այն գործածել իւր
կարողութիւնները : Մարդս կ'աշխատի ինքզինքն
ապրեցունելու համար, իւր ընտանեկան կեանքը
ապահովելու համար, իւր գազախարներն ու հմտու-
թիւնն ընդարձակելու եւ օգտակարապէս գործա-
ծելու, ինչպէս նաեւ իւր անձին եւ թէ այլոց կըր-
թութեան պէտքերը գոհացունելու համար : Ուստի
առողջ կեանք մ'ունենալու համար աշխատութիւնն
ալ կարեւորագոյն պաշտօն մ'է, ինչպէս է ուտե-
լը, մարսելն ու շնչելը : — Աշխատող մարդը միայն
արժանի է ապրելու : Մոյլը որ ամէն բանէ կը
ձանձրանայ եւ որչափ որ ալ պարտկել ուզէ իւր
այդ մոլութիւնը, դարձեալ ունի իւր ոչնչութեան
գիտակցութիւնը, մարմնով ու հոգեով հիւանդ մ'է
միշտ եւ հակառակ իւր կեղծ գոհունակութեան, առ
երեւոյթ առողջութեան, պարտասած է ներքնա-
պէս, զգուած է կեանքէն, համարում չունի թէ'
իւր անձին եւ թէ ուրիշին վրայ եւ քիչ ատենէն
ետքը մարմնական, մտաւոր ու բարոյական խան-
գարում մը յառաջ կը բերէ իւր վրայ : Կրոջ ան-
զբազուրթենէն է որ սովորաբար ծնունդ կ'առնու
խղերի կոչուած ջղային հիւանդութիւնը :

Բայց աշխատութիւնն ալ այն ատեն միայն առողջարար ու արդիւնաւոր կ'ըլլայ երբ կանոնաւոր ըլլայ եւ ժամանակի ու կարողութեան ուղիղ բաժանումներով սահմանուած : Կանոնաւոր աշխատութիւնն է որ մարդուս կոչում կու տայ :

Օրիորդն ալ ունի իւր աշխատութեան կոչումը . եթէ օրիորդը կ'ուզէ վայելել այդ կոչումը եւ անոր մէջ հաստատ մնալ , պէտք է որ ինքն ալ հետեւի այն ընդհանուր կանոններուն որք կանոնաւոր եւ առողջարար կ'ընին աշխատութիւնը : Աշխատութիւնը պէտք է օրուան մէջ տեղի ունենայ , եւ երբ ընկերական պայմաններու պատճառաւ պէտք ըլլայ նաեւ երեկոյեան կամ գիշերուան ուշ ժամերուն մէջ ալ աշխատիլ , այդ աշխատութիւնը շատ մըտասակար կ'ըլլայ աշխատողին : Մարդ կրնայ աւելի շատ եւ աւելի տոկուն աշխատիլ եթէ իւր ոյժն ու ժամանակը կանոնաւորապէս դասաւորէ եւ աշխատութենէ ետքն ալ հանգչի : Բայց հանգիստը կամ կազդուրումը ամէն տեսակ աշխատանքի համար նոյնը չէ . նստողական աշխատանքէ ետքը շարժմամբ է որ մարդ կը կազդուրի , եւ մարմնական շարժմամբ կամ ոյժի սպառումով տեղի ունեցած աշխատանքէ ետքն ալ նստուկ կամ պառկուկ հանգիստն է որ կազդուրում կու տայ : Առողջութեան օրէնքը կը արամադրէ որ մարդ աշխատութենէ ետքը , աշխատութեան ատեն չունեցած կամ չըրած գիրքերն ու շարժումներն ունենայ , վասն զի աշխատութեանց մեծ մասը միակողմանի կամ շարունակարար միեւնոյն գիրքն ու շարժումները կը պահանջեն , եւ մարմնոյն միւս կողմերը , ի մնաս առողջութեան , անշարժ կը մնան : Ով որ նստուկ կամ ծռած կ'աշխատի , ինչպէս են կանացի

ձեռագործով աշխատողները , պարտի շարժումներ ընել , կարելի եղածին չափ բացօթեայ վայրերում էջ , ոյժով շունչ առնուլ եւ աչքերն ալ հանգչեցունել դէպ ի հեռուները նայելով : Դպրոցական ու ձեռագործի աշխատութեանց ատեն , աղջկանց նստուածքը , ծոած ու միակողմանի զիրքը յաճախագէտ պատճառներ են ոսկորի խախտումներու , որք ուսի եւ ազգրերու ծուծեամբ երեւան կու գան :

Աշխատութեան սահմանին մէջ է նաեւ ճարտարութիւնը : Իգական սեռը իւր ձեռագործ աշխատութեանց նուրը գործերուն համար յաջողակ վարժութիւն մ'ունենալու է : Հանճարեղ գաստիարակուհի մը 17 տարեկան աղջկան մը մօրը սապէս գրած է . « Եթէ աղջիկդ դուլպայ հիւսել ու ապուր մ'եփել չի կրնար , այլ միմիայն նուագ ածել , նկարչութիւն ընել ու գաղիերէն խօսիլ գիտէ , այդ ատեն այս վերջինները այնչափ չեն վնասեր խեղճ աղջկան . իսկ եթէ աղջիկդ ուրիշ բան մը չգիտնալէն զատ չի կրնար նաեւ հիւսել , կարել , կարկրտել եւ կերակուր եփել , այդ վիճակը չափազանց կը վնասէ իրեն : » —

Դաստիարակուհիին այս խօսքը բացարձակ ճշմարտութիւն մ'է եւ արժանի է ուշադրութեան : Այս խօսքը « կանացի ձեռագործ » կոչուած զանազան ճարտարութեանց պիտանի ուսումներուն եւ աղջրկանց տրուելիք մայրական կրթութեան կարեւոր խնդրոյն կը տանի զմեզ : Վերջին ատեններս այս մասին նորագոյն ու աւանդական սկզբունքներու համեմատ , թեր ու դէմ խօսուած է շատ : Բայց մենք այդ տեսակ ճարտարութեանց վարժութիւնը յոյժ օգտակար կը դատենք , ո՛չ թէ այդու խնայո՞

դութիւն մ'ընելու կամ դրամ չահելու նպատակին, այլ ընդհանուր կնոջական կրթութեան օգտակար միջոց մ'ըլլալուն համար : — Բայց հիւսելը մանկամարդ օրիորդի մը համար որ եւ իցէ առարկայի վրայ համբերութիւն եւ ուշադրութիւն ունենալու մասնաւոր միջոց մ'է . ազջիկը իւր հիւսած առարկային օգակներէ կազմած նկարովը կը սովորի մտադրութիւն եւ փոյթ ունենալ կեանքի ամենափոքր բաներուն վրայ , մանաւանդ թէ — թողունք որ այդ աշխատութիւն ընտանեկան պարագոյ շատ ժամերը օգտակար կ'ընէ — հիւսքի , սողնագործութեան ու կարի ձեռարուեստներու մէջ ալ յաջողակութիւն մը կու տան , որ կնոջ ամբողջ կեանքին մէջ ուրիշ ամէն մեծ ու փոքր բաներու օգտակար կ'ըլլայ : Կին մը որ կնոջական այդպիսի ձեռարուեստներու ճարտարութիւնը չունի , անական գործունէութեան ուրիշ մանրամասնութեանց ալ անկարող , անտարբեր եւ անյաջողակ է միշտ . կին մը որչափ շուտ ու լաւ հիւսէ ու կարէ, ուրիշ բաներու մէջ ալ միշտ փութաջան, մտադիր ու գործնական կ'ըլլայ : Ով որ փոքրը եւ առ երեւոյթս աննշան կարծուած բաները լաւ կը սովորի , մեծն ու նշանաւորն ալ յարատեւութեամբ ու յաջողակութեամբ պիտի սովորի : Արդէն նախապէս հաստատեցինք թէ կնոջ անյաջողակ ձեռքը իւր անմտութիւնը կը մատնէ : —

Ինչ որ ըսինք հիւսելու համար , կը պատկանի նաեւ կարկտելու , նորոգելու , կարելու ճարտարութեան համար , ով որ ասոնք սովորած է , կրնայ նաեւ նուրբ ձեռարուեստներու ալ վարժուիլ ինքնիրեն : — Մօր մը իւր ազջկան տալիք գործնական կրթութեան իմաստուն սկզբունքն է՝ «ընտանիք

մը կարելի եղածին չափ քիչ պէտք ունենալ օտար ձեռքերու օգնութեան» : — Այժմուս գիւրակեցիկ ընտանեաց աղջիկները չեն սովորիր հիւսել , կարկրտել , կարել կամ սոտնին մանր մունր ձեռագործներ , այլ՝ ասղնագործել մը գիտեն եւ զայդ ալ աշխատութիւն կ'անուանեն , որ սխալ է . ատիկա ծոյլ ու մըսարեր ժամավաճառութիւն մ'է : Բայց այդ ասղնագործութիւնն ալ մեծ մասամբ կեղծիք մը , խաղալիք մ'եղած է , վասն զի ճարտարագործութիւնը գոհացունել ուզելով մանկամարդներու անձարակութիւնն ու հանգստասիրութիւնը , յատակահիւսքի (քանէլլա) վրայ պատրաստ օրինակներ ծախու հանած է , զորս մանկամարդք գնելով պարապ տեղերը կը լեցունեն , ամբողջ գործը իբրեւ իրենց աշխատութեան արդիւնքը ցոյց տալու համար :

Երբ օգտակար բաներու մէջ ձեռագործն ու ճարտարութիւնը զեռաափ աղջկան կրթութեան իբրեւ կարեւոր միջոց կը ներկայացունենք , գիտնանք նաեւ թէ ատոր համար ո՛չ միայն ձեռքը , այլ եւ միտքն ալ պէտք է որ աշխատի . եթէ միտքը յոգնի , կը թուլանայ նաեւ ձեռքը . եթէ անյօժար , անհամբեր ըլլայ միտքը , նոյնը կ'ըլլայ նաեւ ձեռքը . ձեռքի վարժութիւնը աշխատութեան կատարեալ ուշադրութիւն կը պահանջէ , եւ եթէ ձեռքը ճարտար ըլլայ , միտքը կը զարգանայ ամէն բանի մէջ ուշադրութեամբ , փութաջանութեամբ , յարատեւութեամբ ու ժրութեամբ :

Մեր այս ըսածները կը վերաբերին նաեւ դժագրութեան ուսման համար , զոր աղջիկը մանկութեան հասակին մէջ իբրեւ զբօսանք եւ ապա կանոնաւոր կերպով ուսանիլ պարտի . այդու կը կրը-

թուի իւր աչքը , ձեռքը եւ Գեղեցիկին զգայու-
թիւնը : — Արուեստական երաժշտութիւնը , մանա-
ւանդ դաշնակածութիւնը պէտք է սկսիլ զպրօցա-
կան տարիներու մէջ . բայց այդ ալ պէտք է որ
աղջիկին սքանչելի դաշնակահար մը ընելու զիտ-
մամբ , ստիպմամբ ու երկարատեւ վարժութիւն-
ներով տեղի ունենայ , բան մը որ աղջկան իրա-
ւունքն եղած ազատութիւնը կը բռնարարէ : Երա-
ժշտութիւնը պէտք է զգացումն ազնուացունելու
ծառայէ , եւ այդ ալ կարելի է միայն երբ հոգին
յափշտակուի ու հրճուի անկէ , եւ եղանակներուն
տակ ծածկուած դիւթն ստիպէ զինքն յաղթել ար-
ուեստական դժուարութեանց , ու այդ ալ կ'ըլլայ ,
ինչպէս ըսինք , երբ երաժշտութեան հաճոյքը
զարթնու իւր մէջ : —

Ինչպէս գրած ենք , դարձեալ կը կրկնենք թէ
աղջկան գործնական կրթութիւնը տարրական գի-
տելիքներու վրայ հիմնուած ըլլալ պէտք է : Օրի-
որդին աշխատութիւնը պէտք է որ կնոջական կոչ-
ման սահմանին մէջ , անական ներքին գործունե-
ութեան , սպազայ տանտիկնոջ պաշտօնի սահմա-
նին մէջ մնայ : Կինը ինչ պաշտօնի որ սահմանուած
է, առ այդ պէտք եղած գործնական ուղղութիւնը,
դժբազդարար յաճախ , կը մոռցուի տալ աղջկան
ընտանեկան կրթութեան մէջ : Այս մասին ցուց-
ուած անտիութութիւնը սպա պատճառ կ'ըլլայ որ
չափահաս աղջիկները չեն աշխատիր : Պէտք է որ
օրիորդը առաջին երիտասարդութեան մէջ սովորի
սիրել աշխատութիւնը եւ վարժուիլ անոր , եւ ոչ
թէ տարիքն առնելէ ետքը՝ ստիպմամբ ու կարօ-
տութեամբ : Անհիմն է՝ կրթելու անկարող , հան-
գըստասէր եւ նոյն իսկ ծոյլ մայրերու այն պատ-

բուակը թէ իրենց ազջիկներն առանին աշխատութեանց չվարժեցունելուն պատճառը ժամանակի պակասութիւնն ու դպրոցական աշխատութեանց առաւելութիւնն է : Տղուն մաքին մէջ կանուխէն սպաւորելու է սա սկզբունքը թէ «ամէն մարդ աշխատելու է, եւ ով որ կ'ուզէ ապրիլ, պարտի օգտակար բան մ'ընել» : Վարժարանին մէջ աւանդուած գիտելիքները լոկ միջոցներ են, ապա աշխատութեամբ օգտակար նպատակներու հասնելու համար . եւ այս կամ այն սեռին իւր կոչման յատուկ գործունէութիւնն է որ կու տայ աշխատելու փափաք, յաջողակութիւն, կարողութիւն ու խինդ :

Եւ զեռահաս ազջիկը առանի՛ն գործերու մէջ կրթուելու համար ստեղծուած է կարծես, վասն զի իւր բնագոյր մանկական խաղերու մէջ իսկ ցոյց կու տայ իրեն իւր այդ կոչումը : Փոքրիկ ազջկանց՝ խամաճիկներով (♂-♀) ու խոհարարական խաղերով զրօնուել ուզելը ցոյց կու տայ իրական սեռի պաշտօնն ու գործունէութեան ասպարէզը . եւ ի՞նչ է մատաղապի ազջկան խոր մօր առանին գործունէութեան նմանելու եւ ինքզինքը մայրիկին օգնական բնել ուզելու բնական հակումը : Եւ առարնին աշխատութեանց այս վարժոցը այնչափ դիւրին, այնչափ բազմազան է իւր առիթներով, որ մարդ կը զարմանայ թէ այդ ծոյլ կամ ուսումնապանծ եւ կամ արտաքին աշխարհի մէջ ապրող բազմաթիւ մայրերն ինչո՞ւ համար անխղճօրէն կը թողուն որ իրենց ազջիկները մեծնան, առանց բանալու անոնց առջեւ աշխատութեան բնական ասպարէզը, առանց արթնցունելու անոնց մէջ առարնին գործունէութեան փափաքը, առանց ներշնչելու անոնց՝ աշխատութեան ոգին : — Այդ օրի-

նակ մեծցող աղջկան մը բազըբ տարակուսելի է միշտ . իւր բնական կոչման անգիտակից ու անկարող եւ՝ հետեւապէս՝ անյօժար ըլլալով , եթէ բազըբ զինքն ամուսին եւ տանտիրիկին ընէ իսկ , պիտի չկրնայ երջանիկ անկալուչ մ'ըլլալ . կամ , եթէ չամուսնանայ , արուեստական այսինքն այժմուս քաղաքակրթական պաշտօններէն մէկուն ձեռք պիտի զարնէ , որոնց ամենքն ալ նորանոր աշխատութիւններ , նորանոր ուսումներ կը պահանջեն , եւ կեանքն ալ զժուարին կ'ընեն կամ անձուկ սահմաններու մէջ կը պարփակեն : — Աղջիկ մը պէտք է որ կանուխէն սկսի տան ներքին օգնականն ըլլալ , թէպէտ սկիզբները հարեւանցի կերպով : Փոքրիկ աղջկան սովբեցունելու է , պաշտօն տալու է կարասիներու վրայի փոշին սրբել եւ սենեակ յարգարել . այսու՝ կանուխէն պիտի արթննայ իւր մէջ մաքրասիրութեան ու կարգապահութեան զգայութիւնը եւ պիտի զարչի փոշիէն , մարդուս առողջութեան այդ անզգոյշ թշնամիէն :

Առանին գործոց համար՝ աղջկան թեթեւ աշխատանքները տնական ոգիով պիտի ունենան զինքն : Փոքրիկ աղջկան առտնին աշխատանքն ու իրեն յանձնարարուած պարտականութիւնները ճշգրտութեամբ կատարած ըլլալը կամ չըլլալը հասկընալու համար պէտք եղած անհրաժեշտ քննութիւնը , արդարեւ , առաջին օրերուն մէջ , այդ աշխատանքը ինքն անձամբ կատարելէն աւելի ներդրութիւն պիտի պատճառէ մօրն , բայց ապա , երբ աղջիկը մեծնայ , մօրը առտնին յոգնութիւններն ալ նոյնչափ կը նուազին , վասն զի աղջիկը պղտիկ հասակէն վարժուած ըլլալով , մեծցած ատենն ալ պիտի սիրէ աշխատութիւնը : — Այսպէս , ահա՛,

աղջիկը ամսէ ամիս առանին գործոց ու զբաղմանց մէջ աւելի խելահաս , աւելի գործունեայ ու օգտակար կ'ըլլայ, մանաւանդ թէ կը վարժուի իրեն պատկանած գործը ինքն ան ձամբ կատարելու , որով կ'անհետանայ նաեւ ընդհանուրին մէջ տարածուած այն չարամիտ պատրուակն թէ աղջկանց՝ վարժարան յաճախելուն համար է որ կը ակարանայ անական ոգին : Գործնական կրթութեան այս եղանակը , ինչպէս ըսինք , ամենէն բնական վարժոցն է , որով միայն կարելի է նուազեցունել աշխատութենէ խուսափող աղջկանց թիւը , որք կը վըխտան ընտանիքներու մէջ : — Այս գործնական աշխատութիւնը աղջկանց մտաւորական կրթութեան մէկ մասը կը կազմէ միշտ , եւ օրիորդը կարող կ'ըլլայ վարժարանին մէջ ուսած տարրական գիտելիքները ապա օգտակարապէս գործածել , եւ կնոջական պաշտօնին մէջ ալ խորհրդածել վարժուիլ :

Այդպիսին չպիտի ինչայ մարմնոյ եւ հոգւոյ մեղկութեան մէջ (զոր այժմ շատերը սովորութիւն ըրած են արիւնատուփեան վերագրել) . չպիտի մատնուի առ երեւոյթս զբաղուն ծուլութեան որ հեշտ բայց վտանգաւոր է յոյժ : Հին , բայց ճշմարիտ է այն առածը որ կ'ըսէ . — «Աստուած օգնական է աշխատողին : »

Գ Լ Ո Ի Խ Զ

ՏԱՐԻՔՈՏ ՕՐԻՈՐԳԸ (ԿՆՈՋ ԱՄՈՒՐԻ ՎԻՃԱԿԸ)

Ա. — Բնական կոչումը՝ չիրականացած

Մանկամարդական կեանքի ընթացքին բուն նպատակը ամուսնութիւնն է . այսինքն կնոջ՝ ամուսին , տանտիկին եւ մայր ըլլալու բնական ու բարոյական կոչումը :

Բայց ամէն օրիորդ չի համար այդ նպատակին որուն համար օժտուած է կին արարածը իւր մարմնական ու հոգեկան արամադրութիւններովը . շատեր կը գրկուին կնոջական սրտին , մտքին ու մարմնոյն ազնուագոյն ոյժերն ոգեւորող այդ գեղեցիկ կոչումէն , կամ ատոր ճամբուն մէջ մոլորելով , կամ այդ ճամբան չգտնելով ու ամուրի մնալով , որով չեն մասնակցիր ընտանեկան կեանքին մէջ կնոջ համար նախասահմանուած նուիրական պարտաւորութեանց եւ արժանաւոր խինդերուն ու իրաւունքներուն : — Այժմ շատ մեծ է այն օրիորդաց թիւը որք առանց ամուսնանալու , եւ հետեւապէս ինքզինքնին ապահով վիճակի մը մէջ չգրած , կ'անցունեն իրենց երիտասարդութեան տարիքը եւ ամուրի կը մնան . հետեւապէս այդ վիճակին մէջ պարտին կամ իրենց ընտանիքէն եւ , եթէ այդ ալ անկարող ըլլայ , իրենք իրենցմէ գրանել պաշտպանութիւն , օգնութիւն ու ապրուստ :

Այսպէս , ա՛հա , ընկերական ու սնտեսական տե-
սակէտներով հասարակաց ուշադրութեան ու խոր-
հրդածութեանց առարկայ եղած է « ամուրի ու
տարիքոտ օրիորդաց » կենսական խնդիրը : Եւ
պատճառներն ու օգնութեան միջոցները փնտռելով
մեծ ջանքեր եղած են անոնց վիճակը բարւոքելու
կամ վաստակի « նոր ճամբաներ » բանալու համար :

Այս նպատակաւ է նաեւ որ ամուրի կնոջ հա-
մար պաշտօններ ու վաստակներ հնարուեցան եւ
այդ պաշտօններուն նախադիտելիքները սովորե-
ցունելու համար չափահասներու յատուկ վարժա-
բաններ հաստատուեցան . կնոջական վաստակաւո-
րութիւնը կարելի ընելու համար արանց սեպհական
պաշտօններ ալ սրուեցան կանանց , որով կնոջա-
կանութիւնը մերկացաւ իւր « պաշտպանութեան
կարօտ » վիճակէն եւ մասնուեցաւ այժմու « կնոջ
Խնդրոյն » որ կիներ թէ՛ անհատական եւ թէ՛ կառա-
վարական կեանքի մէջ ջանադիր կ'ընէ աշխատու-
թեան այն իրաւանց որք ի վաղուց հետէ արանց
յատուկ պաշտօններու բնական ու ընկերական նը-
կարագիրը կը կրեն իրենց վրայ : — Գովելի է
մարդկութեան այդ ջանքը որով կ'ուզուի բնական
կոշմանը չարժանացող , այսինքն ամուրի մնացող
տարիքոտ օրիորդը ապահովել իւր վրիպած կեան-
քին մէջ եւ աշխատութեամբն օգտակար ընել զանի
թէ՛ ինքզինքին եւ թէ՛ այլոց : Ամուրի բառը բոտ
ինքեան բաւական տխուր բառ մ'է ու ամուրի
պառաւ մը , կնոջ՝ իբրեւ ամուսին , մայր եւ տան-
տիկին՝ նուիրական պարտաւորութեանց ու իրա-
ւանց չարժանացող , մոլորած , մեկուսացած ու
նպատակազուրկ արարած մ'է : Տարիքն առած
օրիորդ մը որչափ որ ալ ապրուստը հայթայթելու

Նեղութիւն չունենայ եւ իւր ընտանիքին մէջ գտնէ
խակ իւր ապահովութիւնը , սակայն անոր կեանքը
սահմանափակ է , իւր սրտին հետ առանձին կը մնայ
եւ կնոջ բնական ու բարոյական կոչման համար
ունեցած կանայցի ամէն տրամադրութիւնները ան-
նպատակ են : Այն շինծու պաշտօնները զորս ըն-
կերական ազէտքը սուած է կնոջ , միջավայրներ են
ուր անիկա իբրեւ օտարական մը պարտի հայթայ-
թիւ իւր ապրուստը , եւ եթէ իւր անձնական ոյժին
ու կարողութեան շնորհիւ յաջողի իսկ զիրք մը
ձեռք ձգել հոն , անկարելի է սակայն որ ներքին
ճշմարտ խինդ մը զգայ երբէք . — եւ երբ մաքուր
խղճմտանքով ու առանց երկմտութեան հարցու-
նելու ըլլայ ինքզինքին թէ « իրապէս երջանիկ
ե՞ս » , իւր հոգւոյն խորէն սա պատասխանը պիտի
ընդունի « դու վրիպեցար քու կոչումէդ , դու
չարժանացար բնութենէն ու բարոյական աշխարհէն
քեզ յատկացուած ճշմարտ գիրքիդ , արժանա-
պատուութեանդ ու մեծութեանդ , դու չեղար ըն-
տանիքի մը հիմնադիր եւ ոչ ալ՝ անոր վսեմագոյն
պարտաւորութեանց կատարողը : » — —

Ամուրի մնացող տարիքոտ օրիորդաց յայտա-
բարութիւնները թէ՛ եթէ զիրենք ուզող ըլլար իսկ
չպիտի ամուսնանային , թէ՛ իրենք չեն ուզած ամուսնանալ , իրենք չեն ուզած ենթարկուիլ ամուսինն ու մայր ըլլալու նեղութեանց ու պարտաւորութեանց , թէ՛ իրենց ճաշակին յարմար այր մը չեն գտած , թէ՛ տեսնելով որ Սէրը շատ կանանց յոյսերն ու իաշակները խաբած է , ուստի իրենք ալ խորչած են անկէ , եւայլն եւայլն . առանց ամենքն ալ զանազանութիւններ են չիրագործուած յոյսերու , իրենց սիրտերէն սահած անհետացած անը-

պատակ սէրերու : Իրենց ամուսնացած պատուար-
ժան ընկերուհիներուն հանդէս , ամուրիութեան
քինախնդիր զգացումէ մը յառաջ եկած խօսքեր
են ատոնք , եւ կամ՝ այնպիսի յայտարարութիւն-
ներ որք գուշակել կու տան թէ իրենց բնական
կոչումէն զրկուելը իրենց նկարագրին , իրենց սրտի
ու մտքի կրթութեան պակասութեանց եւ մինչեւ
խկ գուցէ իրենց մանկամարդութեան մէջ գործած
յանցանքի մը հետեւանք եղած ըլլայ : Տարիքն ա-
ռած ամուրի օրիորդ մը որ ամուսնութեան ու ա-
նոր պարտաւորութեանց վրայ գազափար չունե-
նալը կը յայտնէ եւ այդ բան պատուաբեր կը հա-
մարի անձին , ըսել է թէ չէ ըմբռնած կնոջականու-
թեան ինչ ըլլալը : Կնոջ ճշմարիտ շնորհքը , ներ-
քին բարոյական գեղեցկութեան ազգակներուն հետ
միացած — զորս բացատրեցինք նախորդ գլուխնե-
րուն մէջ — գերակշիռ է ամէն նիւթական կարո-
ղութենէ եւ նպաստաւոր դիրքէ , եւ շատ բացա-
ռիկ ու անսովոր պարագաներու մէջ է միայն որ
չփնտառիր եւ զանոնք իւր վրայ ունեցող օրիորդ
մը ամուրի կը մնայ : — Ազնիւ ու ողջամիտ այրերը
որ բարոյական լրջութեամբ կը մտադրին ընտանիք
մը կազմել , կը տեսնեն թէ իրենց համար պակաս
բանը իբրեւ ամուսին եւ մայր իրենց պարտաւո-
րութեանց , իրենց իրաւանց կատարման համար
պէտք եղած յատկութիւններն ունեցող օրիորդ-
ներն են : —

Յոյժ գնահատելի են այն ջանքերը որք տեղի
կ'ունենան ընկերական կեանքի ազէսներէն յառաջ
եկած ցաւալի վիճակները բարւոքելու եւ մարդ-
կային ընկերութեան ապականութեան զոհերը փըր-
կելու համար . բայց օգնութեան պէտք ունեցող

այդ թշուառները փրկել բաւական չէ, այլ պէտք է ճանչնալ եւ խափանել նաեւ այն պատճառները զորս յառաջ կը բերեն այդ յոռի վիճակներ: Այս ինչորոյն մէջ խոսուն ու ճարտար բժշկաց սկզբունքին հետեւելու է. սասնք, մանաւանդ մահացու հիւանդութեանց ատեն, թեթեւ գէպքերը բժշկելով հանդերձ, անբուժելի համարուած հիւանդներուն համար ալ լոկ ապաստանարան հաստատելով չեն գոհանար, այլ կը ջանան հիւանդութեան բուն արմատն ու պատճառները քննել, գտնել եւ գննել: Եւ մենք հոս անգամ մ'եւս կը կրկնենք մեր փորձառական համոզումը զոր արդէն գրքիս մասնաւոր մէկ գլխուն մէջ յարմար առթիւ յայտարարած էինք, թէ՛ ամուրի ու անպաշտպան աղջրկանց շարունակ բազմանալուն գլխաւոր պատճառը ամուսնանալու կարող երիտասարդաց եւ ամուսնանալ փափաքող օրիորդաց միջեւ գտնուած պայմաններուն անյարմարութիւնը չէ, այլ՝ աղջկանց ֆիզիքական, հոգեկան ու բարոյական ճշմարիտ կրթութեան եւ օրիորդաց շարունակ ինքնակրթութեան պակասութիւնը, իրենց մարմնական առողջութեան պայմաններուն, իրենց մաքի ու սրտի կրթութեան պակասութիւնը, վասն զի այդ պայմաններուն եւ այդ կրթութեան գոյութիւնն է որ կրթեալ կամ պարկեշտ ու պատուաւոր արանց երաջխաւորութիւն կ'ընծայէ թէ՛ այդ օրիորդները կարող են թէ՛ ամուսնութեան գեղեցիկ, վսեմ ու երջանկաբեր պարտաւորութիւնները եւ թէ՛ անոր իրաւունքները հաւասարապէս ըմբռնել:

Ա՛յս է, ա՛հա՛, ամուրի մնացող օրիորդաց բազմանալուն գլխաւոր պատճառը. բայց . . . ինչպէս նաեւ ամուրի

մ'ն ա ց ո զ ա ր ա ն ց չ ա տ ն ա լ ու ն պ ա տ ճ ա ու ՚ :

Այժմուս կանխահաս չափահասութեան եւ զըր-
զուուն կենցաղավարութեան պատկանող եւ իրենց
առողջութիւնը հաճոյքի ու վայելքներու ստորա-
գասող աճիքան ստուարաթիւ օրիորդաց հիւանդ-
կախութիւնը, մեծ ծախքերու կարօս տարապայ-
ման պերճանքի պահանջումները, առ երեւոյթս
զըսողուն գատարկութիւնը, ընկերական գրօսանք-
ներն ու ժամավաճառութիւնը, ընտանեկան բարե-
կեցութիւնը հաստատ պահելու համար պէտք եղած
տարրական գիտելիքներու կատարեալ սպիտու-
թիւնը, աշխատելու չկամութիւնը, մտքի ու սրտի
կրթութեան թերութիւններն ու սխալները, իրրեւ
մանկամարդական գուարթութիւն համարուած թե-
թեւամտութիւնը եւ ուրիշ զանազան մտլութիւն-
ներ, քմահաճոյքներ, շփացումներ, անմիտ պա-
հանջումներ եւ ընդհանրապէս, զրքիս նախորդ
գլուխներուն մէջ ցուցուած, մտքի ու սրտի կա-
նոնաւոր կրթութեան, բարի վարուց եւ կնոջա-
կան պարկեշտութեան ու շնորհքին հակառակող
յատկութիւնները, — պակասութիւններ որք լա-
ւազոյն ձիրքերն ալ կը մթագնեն — պատճառ-
ներ են որ կը ստակացունեն ամուսնանալու կա-
րող, լուրջ ու պատուաւոր երիտասարդները ա-
մուսնանալու գաղափարին առջեւ եւ անոնց գու-
շակել կու տան թէ կինը իւր պարտաւորութիւն-
ները կատարել չկրնալէն գատ, թշուառ պիտի ընէ
էրիկը եւ պատճառ պիտի ըլլայ անոր նիւթական
կործանման : Ասոր համար, այժմ, երիտասարդաց
մեծագոյն մասը այդպիսի միութեան մը, այսինքն
այդպիսի յանդուգն ձեռնարկութեան մը ա՛յն ա-
տեն յանձնառու կ'ըլլան երբ օրիորդը երաշխաւո-

բութիւնն ընծայէ թէ ինքն իւր անձնական հարստութեամբ, ամուսնութեան մէջ, պիտի կրնայ հոգալ ինքզինքը : Արդարեւ, հազարապատիկ աւելի դժբաղդ փորձ մ'է այդ ալ, վասն զի այդ պարագային մէջ կարելի չէ որ գոյութիւն ունենայ ընտանեկան ներքին երջանկութիւն, առանին ջերմ կլիմայ, կեանքի ոգևորութիւն եւ վսեմացում մանաւանդ, որ ցաւալին է, քիչ ատենէն այդ կեղծ չէնքը ինքն իր վրայ կործանելով, դժբաղդ զաւակները կ'ապականին անոր բարոյականին փրլածքներուն տակ :

Երբ մարդ ուզէ օգնութիւն մ'ընել, ընկերական վիճակներու այս աղէտքը մէջտեղէն վերցունել, պէտք է լաւ խելամախ ճշմարիտ պատճառներուն : Պէտք է որ աղջկանց էապէս ուղիւ կրթութիւնն մը տրուի . պէտք է որ չափահաս օրիորդը ինքզինքը կրթէ բարոյական լրջութեամբ եւ իւր ընական կոչման նպատակին համար այն եղանակաւ, ինչպէս որ այս գիրքս ցուցուց իրեն : —

Ճանչցուելու ստիժին պակասութիւնը արգելիչ պատճառ մը չէ. մանուշակը մարդագեանի եւ անտառի ծածուկ խորութեանց մէջ ալ կը փթթի . չնորհքը՝ կ'ուզէ հարուստի դղեակին մէջ ըլլայ, կ'ուզէ աղքատի խրճիթին մէջ, կը փնտռուի ու կը գտնուի : — —

Յիզիքական տկարութեան, ախտերու տրամադրութեան եւ մարմնական թերութեանց խօսքն ըրած էինք : Այս, թող լաւ հոգ տարուի աղջկանց ֆիզիքական կրթութեան, ընտանեկան ատոզ կլիմայ մը գոյացունելով հայր եւ մայր բարոյականութեամբ ու ընականապէս թող ապրին . ընտանեկան յարկէն դուրս թող վտարուի այժմուս կան-

խահաս չափահասութիւնը զոր աւելի կամ նուազ յիմարամիտ մայրեր իրենց սչչրողութեամբն ու բարուց ապականութեամբը աւելի եւս կ'երացեն, եւ ահա', յաջորդ սերունդն աւելի նուազ հիւանդկախ ու ախտաժէտ աղջիկներ պիտի ունենայ, եւ պիտի կրնայ զանոնք իրենց բնական կոչմանը համար կրթել: —

Արդարեւ, արգահատելի զոհեր են ֆիզիքապէս դժբաղդ աղջիկները որք ի բնէ կամ իրենց առաջին մանկութեան մէջ ենթակայ եղած են մարմնական թերութեանց, ոսկորներու խախտմանց — մանաւանդ կոնքի ոսկորներուն — մարմնոյն այլանդակ ձեւեր տուող ոսկրաթիւքութեան, արգագահատելի են նաեւ լուսնոտ ու հիւժախտաւոր օրիորդները որք թէ՛ օրինական եւ թէ՛ բարոյական տեսակէտներով պէտք է որ ամուսնանան: — Աղջիկ մը որ իւր մանկամարդութիւնը կը խամբեցունէ շարունակ հիւանդկախութեամբ, բնական է որ չի կրնար կանոնաւոր կրթութիւն մը անուլ, եւ հետեւապէս զուրկ կը մնայ անոր արդիւնքէն: Բայց երբ ընտանեկան կեանքը, ֆիզիքական տեսակէտով, կանոնաւոր ըլլայ, այն ատեն խողախափ եւ այլ ասոր նման արենային ժառանգական հիւանդութեանց թոյնը կը տկարանայ սերունդէ սերունդ եւ բնականաբար հիւանդ օրիորդաց թիւը կը նուազի զգալապէս: Այն ատեն մեր մարդկային ցեղին պահպանումը չպիտի վտանգուի, որպէս է այժմ. այն ատեն կարմիր ու զօրաւոր արիւն մը պիտի յաջորդէ իզական սեռին այժմուս արիւնատութեան եւ պիտի զազրի այլ եւս այս վիճակը որ արդիւնքն է քաղաքակրթութեան՝ ֆիզիքապէս եւ բարոյապէս՝ խոտոր ուղղութեան: —

Բայց վերագառնալով այն պատճառներուն որոնք կը զրկեն օրիորդները իրենց բնական կոչումէն, այսինքն ամուսնութենէն, պիտի տեսնենք թէ շատ պարագաներու մէջ օրիորդները իրենք են պատճառը: Չի կարծէք որ մարմնական գեղեցկութեան ու զգայական հրապոյրներու պակասութիւնն է այդ — վասն զի ասոնք հոգւոյ գեղեցկութեան եւ կնոջականութեան հրապոյրներուն առջեւ նշանակութիւն չունին — այլ, մեր՝ ճշմարիտ կնոջականութեան իրրեւ յայտարար նշաններ ցուցած յատկութեանց եւ սրտի ու մտքի կրթութեան պակասութիւններն են ասոնք, ընկերական ու գործնական կրթութեան թերութիւնները, այսինքն անկիրթ միտումներու, զրգումներու եւ քմահաճոյքի յտի ու չար ունակութիւնները, ծուլութիւն, մեղկութիւն, զգայականութիւն, պճնասիրութիւն, մարմնոյ եւ մտքի սլշրողութիւն, անզգայութիւն, մեծամտութիւն, պահանջկոտութիւն եւ այլն: Պատուաւոր անձինք այժմ նախամեծար կը համարին ամուսնանալ իրենցմէ աւելի տարիքոտ որրեւայրի մը հետ որ, իրրեւ ամուսին, արդէն կարող եղած է իւր կնոջական կոչման մէջ փորձառութիւն ունենալ, քան թէ գեղափիթիթ եւ մարմնական ու նիւթական հրապոյրներով օժտուած օրիորդ մը իւր ծուլութենէն, իւր պահանջումներէն ու պարտականութեանցն անփոյթ անգիտակցութենէն հրաւիրել ի պսակ: —

Դո՛ւք, մայրեր, ձեր աղջիկները բնականին յարմար եղանակաւ կրթեցէք: Օրիորդներ՛ք, դուք ալ վարժարանի չըջանէն ետքը ինքնակրթութեամբ պատրաստուեցէք ձեր գեղեցիկ կոչման. — եւ անա՛րքնասանիքներու մէջ պիտի չգանուին տարիքոտ, ամուրի օրիորդներ: —

Բ. — Առողջապահութեան կանոններ եւ բարեկեց-
ութեան հրահանգներ տարիս օրիորդաց համար .

Եթէ օրիորդ մը վերոյիշեալ պատճառներէն մէ-
կուն համար չկարենայ ամուսնանալ եւ սկսի
պառուիլ, դարձեալ պէտք է որ, ենթադրելով թէ
անկից ետքն ալ խոհեմ ու փորձառու պիտի ըլլայ
լուր նկարագրին մէջ, ջանայ պահել լուր մարմնա-
կան ու հոգեկան առողջութիւնը, զգուշանալով
նաեւ այն խանգարումներէն որոնց շատ դիւրաւ
կրնայ ենթարկուիլ — Անկարելի է ուրանալ թէ
տարիքն առած օրիորդին ամուրի վիճակը ենթա-
կայ է բազմազան խօթութեանց կամ տկարութեանց,
որոնց մէկ մասը կրնո՞յ բնութեա՞ն մէջ կայ արդէն,
բայց մէկ մասն ալ այդ կարգի օրիորդաց կենցա-
ղավարութեան եղանակէն յառաջ կու գայ : Այդ-
պիսի օրիորդաց շատերը հոգեկան սաստիկ յոյզեր
ունեցած կամ իրենց նախասիրական բազմանքնե-
րուն մէջ պատրուած ըլլալու դառն զգացումներով
համակուած են, եւ հոգին ու մարմինը սարսոզ,
զրգոզ քինախնդիր դժգոհութեան մը մէջ կը զրտ-
նուին, կամ թէ այնպիսի առանձնասիրութեան մը
հակամէտ են որ չեն ուզեր ո՛չ մարդու հետ տես-
նուիլ, ո՛չ մարմնական շարժումներ ընել եւ ո՛չ ալ
զրօնուիլ, այլ՝ վարժուած են տեսակ մը անհոգու-
թեամբ, անզգայութեամբ տան մէջ շարունակ
նստիլ որ այդ ալ արեան համախռնութիւններ, ներ-
քին գործարաններու անկանոնութիւններ եւ ամ-
բողջ մարմնոյն մէջ ջգագրգոռութիւն յառաջ կը
բերէ : Եւ որովհետեւ գործարանաւոր էակի մը
մէջ, գործարանային դրութիւնները իրենց յատուկ

նպատակներն ունին , ուստի որոշեալ ժամանակա-
միջոցներու մէջ իրենց բնական գործունէութիւն-
ներն ալ կատարելու են . երբ ատոնք անգործ
մնան , ամբողջ օսկանիզմին առողջ ներգաշնակու-
թիւնը խանգարուելով , մարմնական ու հոգեկան
զանազան հիւանդութիւններ յառաջ կը բերեն եւ
ատոնց հակազգեցութիւնը կ'երեւի գործարանային
ուրիշ մասերու վրայ : Այսպէս է էգ արարածին
օսկանիզմը , կնոջ՝ իւր բուն կոշման , մայր ըլ-
լալու , այսինքն , տեսակարարութեան գործարան-
ներու գրութիւնը , որուն պարբերական գործունէ-
ութիւնը ամբողջ օսկանիզմը իւր ամէն գործողու-
թեանց համար կանոնաւոր ու առողջ հաւասարա-
կշռութեան մը մէջ կը պահէ : Այդ գործունէութիւնը
օրիորդին գեռ մանկամարդութեան մէջ գանուած
ժամանակ իսկ իւր կոշման յատուկ պարբերական
նշաններով կ'երեւի ու որու կանոնաւոր կամ ան-
կանոն վիճակը ազգեցութիւն ունի ենթակային ա-
ռողջութեան եւ կեանքին վրայ : Սեռային ներքին
գործարանները երբ ծննդագործելու յարմար ժա-
մանակին մէջ անգործ մնան , կը խաթարին եւ
ներքին անգործ մնացած գործարաններուն ու ստո-
րին որովայնի երակներուն մէջ շարունակ ար-
եան համախոնութիւն մը , ճնշմամբ , կը զրգոէ ջի-
զերը եւ զանազան ցաւեր կը պատճառէ . այդ վի-
ճակը խոզերի կամ ջղագարութիւն կը կոչուի :

Ամուրի մնացած տարիքոտ օրիորդը ջղագրգիւ ,
մարմնով ու հոգւով ալ անհանգիստ կ'ըլլայ : Դաշ-
տանի անկանոնութիւնները , լորձնաթաղանթի թու-
լութիւնները , արիւնատութիւնը եւայլն կը փու-
թացունեն այդ վատառողջութիւնը : Այդ վիճակ
կը նպաստաւորուի նաեւ նստուկ կեանքով , տաք

խմելիքներով — որոնց գլխաւորն է խահուէն — առանձնակեցութեամբ, նեղսրտութեամբ, մարմնական խնամքի ու մաքրութեան անհոգութեամբ : Եւ որովհետեւ օրիորդաց մեծագոյն մասն արդէն իրենց մանկութեան ատեն ենթակայ են արիւնատութեան, ատոնց մեծ մասը ամուրիութեան մէջ դարձեալ կը կրեն իրենց մէջ զայն : Ուստի, մանաւանդ ատոնք շատ ուշադիր ըլլալու են առողջապահական կանոններու :

Ասկէ զատ, պէտք է գիտնալ որ տարիքոտ օրիորդ մը երբ իւր աղջկութեան մէջ մարմնական խօթութենէ զերծ մնացած եւ հետեւապէս իւր ամուրիութեան յառաջացեալ տարիքին մէջ ալ առողջ է, այդպիսին հոգեով ալ առողջ կը մնայ, վասն զի իգական սեռին մէջ հոգեկան կեանքը մեծ ազդեցութիւն ունի նաեւ զգացողութեան վրայ, մարմնոյն առաձգականութեան վրայ, եւ փորձառութիւնը կը ցուցունէ թէ առոյգ այսինքն չծերացած միտքն ու զգածումը միշտ առոյգ ու երիտասարդ կը պահեն նաեւ կնոջ մարմինը, որով հաճոյալի ու սիրելի կ'ըլլայ տարիքոտ օրիորդը եւ չի կորսնցուներ մարդկութեան հանդէպ իւր այն բարերար ու ոգեւորիչ յոյզերը որք կը պահպանեն զինքը մարմնական ամէն տեսակ մեղկութենէ, զրգռականութենէ ու գծգմնութենէ : Այս պատճառաւ, տարիքոտ օրիորդին հոգեկան առողջապահութիւնը շատ կարեւոր կը համարինք, եւ կ'ուզենք այս տեղ մասնաւորապէս աստիճանաբար, որպէս զի այս գիրքն ընթերցող տարիքոտ օրիորդը կարենայ գտնել բարեկեցութեան գլխաւոր կանոնները եւ այդու՝ մտքով ու զգածմամբ ալ միշտ թարմ, զուարթ ու երիտասարդ մնայ, չգծգմնի

իւր բնական կոչման արժանացած չըլլալուն եւ ընկերութեան մէջ ալ հաճոյարար երեւոյթ մ'ունենայ դարձեալ : — Մարմնոյ թարչամած գեղեցկութիւնը բարոյական գեղեցկութեան հրապոյրներով պէտք է փոխարինել : —

Ամէն կին կը փափաքի մինչեւ վերջը երիտասարդ մնալ . ապագային անհրապոյր պառաւութիւնը մեծ վիշտ կը պատճառէ իրեն : Ամէն կին , մինչեւ իսկ պարզասէր ու պարկեշտ կինը կամ տարիքն առած օրիորդը ձեռքէն եկածը կ'ընէ սրպէս զի յազթէ տարիքին — այդ անգութ յազթականին — յառաջանալու անսանկի նշաններուն , բայց չի կրնար Երիտասարդութենէ եւ , ապա , երիտասարդական երեւոյթէն բաժանումը դժնդակ ու վշտազին հրաժեշտ մ'է միշտ : Պառաւութիւն եւ տղեղութիւն կնոջ մը համար երկու սոսկալի վիճակներ են , որպէս թէ շատ ապրիլը ամթալի բան մ'եղած ըլլար : Էրիկ մարդիկ շատ անիրաւ են երբ հասկցունել կ'ուզեն կնոջ թէ պառաւութիւնը տղեղութիւն ըսել է . անիրաւ են վասն զի կնոջ երիտասարդութիւնն սպառող ու գէմքը խորշեմեցունող գլխաւոր պատճառը կանացի սրտին զոհարերութիւնն ու սիրոյ գործերն են , որոնց յանձնառու կ'ըլլայ կինը , ուրիշին համար վշտի ենթարկուելով , ուրիշին խինդ պատճառելով , եւ մասնաւորապէս ամուսնացեալ կինն է որ կը զոհարերէ իւր մանկամարդութիւնը , իւր գեղեցկութիւնը իբրեւ ամուսին , իբրեւ մայր եւ իբրեւ տանտիկին ունեցած վսեմ պաշտօններուն մէջ : Տարիքն առած կինն ալ գեղեցիկ ու երիտասարդ կը մնայ երբ իւր ճշմարիտ կնոջականութեան պաշտօնը կատարած է ընտանեկան շրջանակին մէջ իբրեւ մայր սիրազեղ

եւ կամ իբրեւ ամուրի : Սպիտակ մազերը կնոջ
երկրորդ մանկամարդութիւնը պէտք է ըլլան . բեր-
նին շուրջի խորշոմները պէտք է որ յաւէտ ման-
կամարդական ժպիտը կազմեն : Կնոջ կեանքին
պսակն է այդ , որու համար պարտի ոգորիլ , հոգ
չէ թէ ամուսնացած պատաւ մը կամ տարիքոտ օ-
րիորդ մ'եղած ըլլայ : Կինը իւր կեանքին մէջ եր-
բէք մտնալու չէ թէ ինքը բնական ու դրական օ-
րէնքով նախասահմանուած է Գեղեցկութեան եւ
Շնորհքի ինամակալն ըլլալ : Կանանց շատերը կը
կարծեն թէ այդ պաշտօնը կը դազրի երբ իրենց
երիտասարդութիւնը անցնի , որով կամ ինքզինք-
նին կը թողուն , կամ արուեստական երիտասար-
դութիւն մը կը շինեն : Ամէն տարիք իւր սեպհա-
կան գեղեցկութիւնը պարզելու է . ամէն տարիք
իւր երիտասարդութիւնն ունի . ինչիրը մէկ երի-
տասարդութենէն միւսին անցնելուն վրայ է , եւ
այդ արուեստին ալ միակ գազանիքը մարդու իւր
տարիքին ճիշդ գիտակցութիւնն ունենալուն մէջ
կը կայանայ : Կինը պէտք չէ որ երիտասարդու-
թեան տարիքը անցունելուն համար սրանեղի եւ
ծերութեան մօտենալը տեսնելով , անկէ խուսա-
փելու միջոցներ փնտռէ : Ով որ տարիներուն դէմ
դնել ուզէ , այսինքն յառաջացած տարիքին ազ-
գեցութիւնը իրմէ հեռացունել աշխատի , անիկա
կ'ընկճի տարիներու ծանրութեան տակ . բայց ով
որ բարեհաճութեամբ զիմաւորէ զանոնք , անոնք
ալ կարծես անոր ձեռքէն բանելով կ'առաջնորդեն
իրեն : Ծերութենէ վախցողը շուտ կը ծերանայ ,
վասն զի այդ վախը կ'ոչնչացունէ մարդու ոյժն
ու գեղեցկութիւնը : Կինը կը ազեղնայ երբ իւր
պատաւութեան մէջ երիտասարդութիւն մտցունէ

եւ կամ ժամանակէն առաջ ձերութեան նշաններ երեւին իւր վրայ : Կինը իւր ամէն տարիքին մէջ պարտի եւ կրնայ հաճոյանալ : Վախժուհեանայ կիներ կան որք ոչ միայն իրենց մտքին կորովը , այլ մանկամարդութեան բնական նկարագիրն իսկ պահած են դեռ : — Ծերութիւնը վնաս չի տար անձին , այլ նկարագրին գաղանիքը մերկապարանոց երեւան կը հանէ : Ասոր համար դեռատի կանայք ջանալու են կանուխէն կրթել , մաքրել իրենց նկարագիրը եւ չնորձի ու ճշմարիտ կնոջականութեան վրայ հաստատել զայն , որպէս զի մի' գուցէ ձերութեան մէջ ուրիշները եւ նոյն իսկ զիրենք վիրաւորող փուշեր գուրս չի ցցուին : Կին մը դեռատի ըլլայ թէ տարիքոտ , կարեւորութիւն չունի առանց սիրոյ : Սէրն է եւ սէրը պէտք է ըլլայ կնոջ պաշտօնը , վասն զի անով է որ ամէն ատեն կը կատարէ իւր կոչումը մարդկութեան մէջ : —

Տարիքոտ օրիորդաց յաճախագէտ մէկ սխալն ալ սա է թէ երբ տեսնեն որ այլ եւս չեն կրնար սիրագեղ երեւոյթով հաճոյանալ եւ այլոց նայուածքը իրենց դարձունել , կը ջանան խելքի պըշրողութեամբ ձեռք ձգել այդ կորսուած վիճակը : Հաճոյանալու գրգռումը ընդարոյս է կանացի բնութեան մէջ եւ հեռեւարար ատոր ուղիղ արտայայտութիւնն ալ իրաւացի (տես էջ 122) : Արգարեւ պառուելու գաղափարը կը նեղէ ու կը խոռովէ կիները . կը թելադրէ զանոնք մարմնոյ պըրողութեան եւ այն արտաքին միջոցներու գործածութեան , որք բնութեան ընթացքը կասեցունելու եւ պառաւութեան առաջքն առնելու սուտ համբաւն ունին : Այդ ժամանակ երբ մարմնոյ արուեստական հրապոյրները չբաւեն , խելացի կամ մտաւորական ձիր-

քերով օժտուած օրիորդաց վրայ կը սկսի երեւան գալ խելքի պչրողութիւնը , իրրեւ առաջին նշան պառաւութեան : — Հաճոյանալու արուեստն ու նպատակը հանձարեղ նկարագիր մը կ'առնուն եւ օրիորդը գրագիտութեան , արուեստի , աշխարհավարութեան , մանկավարժութեան եւ փիլիսոփայական խնդրոց վիճարանութեանց կը հակամարտ :

Բազմագիտութիւնը , մնապարձ գիտնականութիւնը կ'անարգէ անակառավարական ու գործնական կանայցի աշխատութիւնները եւ գիտութեանց ու արուեստից մէջ քննադատական խօսակցութեամբ ժամանակ անցունել կ'ուզէ : Այս գիտական պչրողութեանց հանդէպ ցուցուած շողքորթութիւնն ու փաղաքշական մեծարանքը կը հրճուեցունեն կ'ստջ սիրտը , կը բարձրացունեն ոչ-կանայցի այս ընթացքին ճաշակը : Բայց ճշմարտապէս կրթեալ անձանց քով միշտ անազգեցիկ կը մնան հաճոյանալու համար եղած ամէն հանձարեղ ձեքձեքանք ու պչրանք , որոնց մէջ կը պակսի կ'ստջական հոգւոյն չքնազ երեւոյթը որ ոչ թէ գիտութեան եւ սուր դատողութեան , այլ ճշմարտութեան , քաղցրութեան , հոգւոյ անբժութեան , Գեղեցիկն ու Վսեմն զգալու կրթութեան , բարեւալելչութեան ու բարուց գազափարին , պարկեշտութեան , բնականութեան , ճաշակի , ճարտարութեան , հոգւոյ ջերմութեան , արժանապատուութեան , մէկ խօսքով՝ ՇՆՈՐՀՔի զգայութեան մէջ գոյութիւն կը ստանայ , եւ այդ շնորհք ըսուածն ալ կ'ստջ եւ ոչ մէկ տարիքին մէջ չեղծանիր : Կ'ստջ արուեստակեալ խելացիութիւնը միշտ անշնորհք է : Կ'ստջ բարոյական ու մտաւորական կեանքը , իւր յարակից պարագաներով , շնորհքի մէջ է որ կ'արմատաւորուի : —

Շատ անգամ ալ տարիքոտ օրիորդք կանացի
այս մտաւորական արուեստակութեամբ , իմաստակ
բարոյախօսի հովեր կ'առնուն եւ կը պարսաւեն զա-
նոնք որք համակուած են այն խինդերով ու մի-
տումներով որոնց իրենք ալ հետեւած էին նախա-
սիրութեամբ՝ իրենց երիտասարդութեան մէջ : Եթէ
տարիքոտ օրիորդը իւր երիտասարդութեան մէջ
զարդարկոտ եւ իւր հրապոյրները հեշտիւ ցուցա-
զրոյ կզած ըլլայ , այժմ պէտք կը զգայ պարկեշտ
զգեստներով ծածկել իւր թարշամած հրապոյրները ,
որ այդ ալ բարոյականութեան պատրուակին տակ
կեղծ պարկեշտութեան մը զիմակն է : Վազեմի
զարդարկոտն է միշտ որ պչրոյ կոչուիլ չուզեր ,
սակայն վարպետ քողարկութիւններով կը վարուի
եւ խտուութեամբ կը պարսաւէ գեռատի կիներն ու
օրիորդները եթէ իրենց տարիքին ընական հրա-
պոյրները չի ծածկեն : Շատ անգամ այդ բարոյա-
խօսութեան շարժառիթը նախանձն է : Եթէ տա-
րիքոտ օրիորդաց՝ բարոյացուցման այդ միտումը
յառաջ եկած ըլլար իրենց անձնական կերպակերպ
փորձառութենէն , կարելի էր օգտակար ըլլար .
բայց սովորապէս , բարոյախօս-քննադատի այդ
փափաքը հակակրութեան ու նախանձի արդիւնք
է , որ խելացի երեւնալու պչրոյութենէն կը թե-
լագրուի : Երբեմն ալ երիտասարդական յիմարու-
թեանց վրայ զիզ մ'է այդ , եւ յաճախ իսկ՝ պա-
ռաւութեան յատուկ վիճակ մը որ , իրր թէ մար-
դասիրութենէ ու գործնական կենցաղապատութենէ
թելադրուած , բարոյախօսել կ'ուզէ առաքինու-
թիւնը տարածելու համար , որ ապաքէն յարգելի
է : Բայց այս պարագային մէջ ալ , տարիքոտ օրի-
որդաց հօգւոյն մէջ պզտոր աղբիւրներ կը բացուին :

Ո՞վ չի ճանչնար առաքինութեան այն կարծեցեալ գիւցազնուհիները որք չարունակ բարոյականի վրայ կը խօսին երբ պառուին եւ համոզուին թէ իրենց նախկին հրապոյրները կորուսած են այլ եւս իրենց ազդեցութիւնը : Ատոնց համար բարոյախօսութիւնը տեսակ մը «նոր արդուզարդ» է : Մանաւանդ հրպարտ ու ամուսնատենչ բնաւորութիւններն են որ իրենց պառաւութեան մէջ կ'ուզեն գերազանցել ուրիշները , ինչպէս էր երբեմն իրենց երիտասարդութեան մէջ սիրարժան յատկութիւններ ունեցած ատեն , եւ բարոյականի ու առաքինութեան զատաւորներ կ'ըլլան : Շատ անգամ ալ իրենց կենցաղավարութեան եղանակէն զգացած ձանձրոյթը փարատելու պէտքն է որ կը դրդէ զիրենք այդ բնութացքին , եւ կամ՝ երջանիկ արամբիներուն գէմ ունեցած չափազանց գիւրազգածութիւնը , մախանքն ու նախանձը :

Պառաւ օրիորդաց վրայ տեսնուած մէկ զլխաւոր երեւոյթն ալ մանկամարգներուն Սիրոյն գէմ , կնոջ պաշտօնին վիճակներուն , արանց եւ ամուսնութեան գէմ ցոյց տուած հակառակութիւնն է , անխոնջ , անձանձիր կ'աշխատին , չլուած հնարքներ , նենգութիւններ կը զարփնեն խանգարելու համար անկեղծ Սէր մը . արանց գէմ կասկածներ կը տարածեն ու կը ջանան անկեղծիկ սիրով սիրող աղջկանց հետ մտերմանալ : — Բայց այդպիսիները ինքզինքնին շուտով կը մատնեն մարգաճանաչին առջեւ որ կը ճանչնայ թէ ատոնք ամուրի մնացած ըլլալնուն համար ունեցած սխերնին զսպել չկրնալնուն համար է որ այդպէս կ'ընեն , թէ՛ ատոնք կնոջական կեանքին բնական նաւահանգիստը անձկանօք փնտռած , բայց չեն գտած , եւ կամ թէ՛ զի-

րենք այդ նաւահանգիստն առաջնորդող նաւուն մէջ իսկ արկածեալ են, թէ՛ իրենց աննպատակ սիրոյն մէջ եւ կամ ուրիշ սրեւիցէ գժբաղդութեան մը մէջ չարաչար յուսախափուած են եւ կամ թէ անհաւատարիմ երիտասարդի մը դէմ զգացած ատելութիւնն ընդհանուր արանց եւ հետեւապէս ամուսնութեան վրայ կը տարածեն : Այդ տեսակ պառաւները կը նախանձին երջանիկ խօսեցեալներու վրայ . նշանախօսութիւն մը խափանելու համար զանազան զգուշացուցիչ դէպքեր կը պատմեն , երկու կողմին ալ անվստահութիւն կը պատճառեն , ամուսնութեան դէմ գծուարութիւններ կը հանեն եւ օրիորդին լաւագոյն բաղդերուն կը հետաքրքրուին որպէս թէ իրենց գործն եղած ըլլար այդ : Երբ այդ նախանձարեկ ու ռիսակալ ոգւոյն միանայ նաեւ կեղծ բարոյականի ու խելացի երեւնալու շաղփաղփի պչրողութիւնը , ահա կ'ունենանք պառաւ օրիորդին գժուծ պատկերը , որու կը հանդիպինք յաճախ իրականութեան մէջ եւ որ կը ներկայացուի կատակերգութեանց եւ ողբերգութեանց մէջ իբրեւ « ջատուկ կին » , իբրեւ վհուկ պառաւ , որք կը դողացունեն մանկամարդներուն սիրազեղ սիրտերը : —

Տարիքոտ օրիորդաց շատերն ալ շատախօսութեան կ'ենթարկուին , բայց ասիկա ամէն ատեն չարին մեկնելու չէ : Այնպիսի տարիքոտ օրիորդներ եւ պառաւ կիներ կան որ պէտք կը զգան օրուան մէջ գէթ մէկ անգամ սիրտերնին դուրս թափել , հոգ չէ թէ որու հետ , մանաւանդ ամուսնացեալ կանայք՝ սպասաւորաց խրատներ տալով : Այս բարեմոյն շատախօսութիւնը որուն համար կանայք ասի՞մներ կը գոյացունեն , իրենցմէ շատերուն

առողջութեան օգտակար կ'ըլլայ եւ մարմնոյ ու հոգւոյ վրայ այն ներգործութիւնը կ'ունենայ, ինչպէս լուծողական դեղ մը՝ պնդութենէ տառապողին վրայ : — Տարիքոտ օրիորդները այս պարագային մէջ ալ յաջողակ դերեր կը կատարեն . այդպիսի խօսակցութեան համախմբութիւններէ կը վերացանան , շատախօս կանանց պէս , սովորաբար ուրախ ու զուարթ եւ զերդ վերատին երիտասարդացած : Բայց այդ տեսակ կիներ ընդհանրապէս տաքարիւն եւ զգարուն կ'ըլլան , մինչդեռ անխօսուկները միշտ իրենք իրենց մէջ ամփոփուած մնալ կը սիրեն . վիճակ մը որ մարդուս կասկածը կ'արթնցունէ : — Շատախօսութեան մէկ ուրիշ չարամոյն տեսակն ալ կայ . վայրահաշ ու չար լեզուն որուն կ'ենթարկուին դժբաղդաբար տարիքոտ օրիորդաց շատերը , երբ չունենան կնոջական մաքուր նկարագիր , մտքի ու սրտի կատարեալ կրթութիւն . այդ տեսակներու մեծագոյն մասին սրտճատն ալ դարձեալ իրենց բնական կոչումէն զրկուած ըլլալը , ո'չ սիրած եւ ոչ սիրուած չըլլալով , իրենց փափաքին հակառակ , ամուրի մնացած ըլլալն է : Այդպիսի չարալեզու շատախօսներ միշտ իրենց խօսքին նիւթ կ'ընտրեն անձեր , դէպքեր , տեղական ու յարաբերական վիճակներ . ուրիշը կը զբոստարեն , նոյն խկ բարեկամ անձանց սրկասութիւնները կը վնասեն եւ կամ թէ իրենք իրենց պակասութիւններ կը յերիւրեն : Դժգոհութիւն արտայայտող իրենց դէմքերովը , նախանձովը , գանազան զրկումներէ յառաջ եկած իրենց սխալ կալութեամբը , ճշմարտութեան ու կնոջական արժանապատուութեան զգացումէ զուրկ խօսքերովը կը ճանչցուին այս կարգի ամուրի պառաւ օրիորդ-

ները որոնց վրայ աւելի խօսիլ չարժեր : — —

Տարիքոտ օրիորդաց մէկ նկարագիրն ալ պ ա շ -
տ ա մ ո լ ու թ իւ ը ն ն է : Բայց սրովհետեւ կրօնական
տարրը անհրաժեշտ պէտք մ'է կնոջական հոգւոյն
մէջ (էջ 165) ուստի կինն ալ կ'ենթարկուի այդ պաշ-
տամուտութեան երբ իւր սիրտն ու միտքը կրթուած
չլլան եւ իւր կրօնական զգացման հետ հոգեկան
ուրիշ վսեմ յասակութիւններ ուղիղ գուզակչիւ մը
չը կազմեն իւր մէջ : — Նոյն իսկ իողերին, ջիւղերու
եւ զգայութեանց այդ հիւանդութիւնը, որուն գիւ-
րաւ կ'ենթարկուին տարիքոտ օրիորդք, հիւան-
դագին կրօնամուտութեան մը արտայայտութիւնը
կ'առնու յաճախ : — Կնոջ միտքն ու զգածումը ընդ-
հանրապէս աւելի փափուկ, զիջանող եւ ընդու-
նակ են քան այր մարդունը, ու ամէն աստիճանի
զարգացման մէջ իսկ միտքը զգածման հետ միշտ
աւելի կամ նուազ վարանման մէջ կը մնայ : Միտ-
քը զգածական ազդեցութեանց ենթակայ ըլլալուն
կը շատանայ հաւատքով քան թէ խելամտութեամբ,
իրեն առաջնորդը ոչ թէ դատողութիւնը, այլ զգա-
ցումն ու երեւակայութիւնն են : Հրաշալիին դա-
դափարը սեպհական է ամէն կնոջ : Բնագանցական
բաներու համար կնոջ զգացումները շատ աղօտ եւ
ենթակայական են եւ ասոնք յաճախ բարեպաշ-
տական զգացմանց եւ տրամադրութեանց կը շար-
ժեն զգածումը : Երբ այդ զգացումը կնոջ՝ բարւոյն
համար ունեցած պարզ, մաքուր, ներքին սիրոյն
ու կնոջականութեան սահմանները չանցնի, բարե-
բար ազդեցութիւն մը կ'ունենայ երեւակայութեան
վրայ, բայց շատ դիւրաւ կը մոլորի մոլեռանդու-
թեան մէջ եւ երեւակայութիւնը անոր կը հայ-
թայթէ նորանոր պատկերներ ու պատճառներ,

որք, ինչպէս ամէն նորագէտ վիճակ, հաճելի են կանացի զգածման: Գերբնական աշխարհը որչափ զեզեցիկ ներկայանայ կնոջ երեւակայութեան, կինը այնչափ երջանկաբեր զգալ կը կարծէ անոր ազդեցութիւնը. իրականութիւնը շատ հասարակ, անազնիւ ու անարժէք կ'երեւի իրեն, մանաւանդ՝ երբ չի գոհացուներ զինքը, եւ ասոր համար կինը կ'անձկայ անմիջական յարաբերութիւն մ'ուսնենալ երկնից հետ, հոգ չէ թէ՛ երեւակայութեամբ: Եթէ կինը իւր մանկամարդութեան մէջ դաստիարակութեամբ, օրինակով կամ հիւանդազին ազդեցութեամբ, վաղահաս ձախողանքով եւայլն. հակամէտ ըլլայ այդ բարեպաշտական ուղղութեան, տարիքին յառաջանալովը — մանաւանդ երբ կինը ամուրի մնայ եւ ամուսնոյ ու մօր էական պարտաւորութեանց կատարմամբ օգտակար գործունէութիւն չունենայ — աւելի կը զօրանայ այդ՝ ծուլութեամբ եւ երկրային երջանկութեան պակասութեամբ: Կեանքի յոյսերու տակաւ նուազումը, կեանքի վախճանը յիշեցունող մարմնական տկարութիւնները, նաեւ ճշմարտին ու Բարձրելոյն վրայ խորհրդածելու յոգնութեան տեղ պարզապէս հաւատալու հանգստութիւնը եւ վերջապէս հանգստեան ու դադարի պէտքը ջերմնոսնդութիւն եւ բարեպաշտութիւն յառաջ կը բերեն: Աղօթքի ջերմնոսնդութիւնը կը փրկէ զգածումը անձկութենէ, կը խրախուսէ խիստն ու յոյսը, եւ այսպէս՝ աղօթքը շարունակական միջոց մը կ'ըլլայ նոյն ներգործութիւնը ձեռք բերելու: —

Այսու հանդերձ իդական սեռը եւ մասնաւորապէս սրտաւ օրիորդք մարմնական ու հոգեկան շատ վիշտեր ունին որք, անկարելի է ուրանալ, մեծապէս

կ'ազգեն անոնց դէպի պաշտամուտութիւն միանալուն վրայ : Պաշտամուտներու մեծ մասը սեռային ջիզերու խանգարման պատկերն ու արդիւնքն են, բժշկաց ծանօթ է խոգերածէաներու պաշտամուտութիւնը, արդէն անոնք իրենց քննութեան ու դարմանին կ'ենթարկեն զանոնք : Ասկէ դատ վիշտերը երկշտ ու կասկածոտ կ'ընեն մարդս այլոց դէմ, եւ զգածումը համբերութեան ու մխիթարութեան համար ամուր յենարան մը կը փնտռէ երկնից ոլորաներուն մէջ, կրօնքին մէջ : Եթէ կինը սիրելիներ ունի մեռած, անոնց հետ վերապիւն միանալու մասին կրօնքին տուած խօստումը, զգածման՝ երկնից հետ ունեցած յարաբերութիւնը աւելի կը ջերմացունէ : Այս օրինակ բարեպաշտութիւն մը յոյժ յարգելի է միշտ եւ շատ յարմար է կանացի բնութեան : Բայց, դժբազդարար, մանաւանդ ամուրի մնացած օրիորդք որ իրենց երկրային պաշտօնէն ինչպէս նաեւ անոր ամէն իրաւունքներէն զրկուած կը մնան, երկնային բնազանցական պաշտօն մը կը փնտռեն, որ այդ ալ, սովորաբար, վանական մեկուսացեալ կեանքով եւ մինչեւ իսկ կրօնային մոլեռանդութեամբ վերջ կը դանէ : Միայն թէ երբ ամուրի օրիորդը իւր այդ երկնային պաշտօնը Մարգարութեան, Գթութեան ծառայելով կատարել ուզէ, այն ատեն այդ պաշտօնը իւր վսեմագոյն, գեղեցկագոյն արտայայտութեամբը կ'երեւի, որ է սղորմիլ, բարերարել, հիւանդ խնամել եւայլն : Շատ պարագաներու մէջ մինչեւ չափազանցութեան հասնող կրօնական ջերմեռանդութիւնը հիւանդութեան դործարանային կամ բնախօսական ախտանշան մ'է, խոգերային երեւոյթ մը, եւ չգոհացուած կամ յափարացած Ֆիզիքական սէրը պառաւութեան մէջ

չատ անդամ ջերմ կրօնասիրութեան կը դառնայ ։
Բարոյաւորութեան կամ առաքինի վարք ու բարքի
մը իրրեւ արտաքին նշան ցոյց տրուած պաշտա-
մողութիւնն ալ պառաւ օրիորդաց յոյժ անգոնելի
մէկ յատկութիւնն է ։ Կեղծ բարեպաշտութիւն մ'է
այդ, որ գրեթէ միշտ՝ խտաստիրաւ ու աններող բնաւ-
որութիւն մը եւ ճշմարիտ մարդասիրութեան պակա-
սութիւնը ծածկելու ծածկոց մ'է ։ Կամ թէ՛ յայանի
զիղջ մը՝ բայց ո՛չ թէ գործուած մեղքերու հա-
մար , ո՛չ , այլ վրիպեալ կեանքի մը կորսուած հա-
ճոյքներուն համար զգացուած դժգոհութիւնը ծած-
կելու գիմակ մը , որով , սակայն , օրիորդը ինք-
զինքը կը խարէ ողբալով այն բանին վրայ զոր չու-
նէր եւ ինքզինքը պարտաւոր կարծելով ողբալ իւր
երեւակայած բանին ձեռքէ հանած ըլլալուն վրայ ։
Չմոռնանք նաեւ սա ճշմարտութիւնը թէ, երբ տա-
րիքոտ օրիորդն ալ այր մարդուն չափ զրազում եւ
օգտակար գործունէութիւն ունենար , ինքն ալ
անոր պէս նուազ եռանդոտ պիտի ըլլար պաշտա-
մողութեան մէջ ։ Յոյժ փափաքելի է որ ամէն տա-
րիքոտ օրիորդ զգուշանան զգացման այդ մեղկու-
թենէն , այդ յոսի ու կեղծ զգացողութենէն , վասն
զի կանացի բնութեան մէջ՝ աստուածային բանե-
րու հետ զգածական լուռ ու ջերմ յարաբերութեան
մը միտումը կայ արդէն , այնչափ զօրաւոր , որ-
չափ չէ արանց մէջ , որք բնազանցականին վերա-
բերեալ զգացումնին խորհրդածութեամբ կը վա-
րեն ։ —

Ս.մուրի մնացած տարիքոտ օրիորդները , իրենց
կեանքի աշունին մէջ , շնորհալի , զուարթ ու
յարգելի ըլլալու համար ջանալու են որ չունենան
պառաւութեան յատուկ նկարագիրը, որէ անզգա-

յութիւն , նորութեանց զէմ անարգութիւն եւ հին ժամանակներու , հին գաղափարներու եւ բարքերու հակում : Մարդս արդէն ձերութեան ատեն կը սիրէ անդրադառնալ անցեալ ժամանակներու ոսկեղենիկ օրերուն մէջ . անցեալին խորհելու եղանակը , ըմբռնումները , բարքը , յիշատակները , սովորութիւններն ու զուարճութիւնները բոլորովին տարբեր կ'երեւին իրեն : Ծերերը կը սիրեն յիշել այդ անցեալը իրրեւ գեղեցիկ ու երանելի երկիր մը , որուն մէջ գտնուած լոկ Գեղեցիկն ու Հաճելին կը տեսնեն եւ կը մտնան անոր վիշտերն ու ձախտազանքը : Այս պատճառաւ ձերերը ներկայիս բարուց եւ ըմբռնումներու մէջ , նորածեւութեանց , ճաշակի եւ նոր սովորութիւններու մասին անհաշտ անզգայ կ'ըլլան : — Բայց կ'նոջ , մանաւանդ սարիքոս օրիորդաց , բարօրութեան էական պայմաններէն մէկն է՝ երջանիկ անցեալին զուարթ յիշատակը չմոռնալով հանդերձ ներկային բարուց ու գաղափարներուն յարմարելու արամադիր ըլլալ , որով ձերութիւնը գրեթէ կ'երիտասարդանայ , ապրելու փափաքը կ'աւելնայ եւ մարմինն ու զգածումը կ'առուգանան : Ծերերը կը սխալին երբ կ'ըսեն թէ ժամանակները երթալով կը գէշնան : Մեր բրիտասարգութեան ատենի ձերերն ալ զժգոհ էին իրենց ներկայէն , զոր այժմ մենք ոսկեղենիկ կը կոչենք : Ժամանակները չեն գէշնար , այլ մենք մեր թանձրամտութեամբն ու անընդունակութեամբը չենք կրնար գնահատել ներկայիս չնորհները : —

Մարդ քանի ձերանայ , այնչափ կ'աւելնայ ապրելու եւ ընչից տիրանալու փափաքը : Երկար ապրելու փափաքը ձերոց հաստատ մտադրութիւնն է , որք մինչեւ իրենց այդ փափաքած ու հետագիտած

վախճանը բաւական բան ունենալու համար խնայողութիւններ կ'ընեն , դրամ կը շատցունեն : Երջանիկ պառաւ մը սիրով կը դո՛նէ ոյժն ու հանգիստը իւր սիրոյ առարկային համար , առանց մտածելու թէ ասով ինքն ալ կը տկարանայ ու կը հիւժի . իսկ դրամ ծախսելու մասին կատարեալ կրճուժեամբ կը վարուի : Ժողովելը , խնայելը , հաշուելը գլխաւորապէս տարիքոտ օրիորդաց եւ կանանց համար զբաղման նոր եղանակ մը կ'ըլլայ , երբ նախկին հաճոյքները այլ եւս արժէք չունին իրենց համար : Սա ալ ճշմարիտ է թէ երիտասարդութեան մէջ շոյջող կանայք , յաճախ , ազան հոշուելու շափ խնայող կ'ըլլան ապա :

Պառաւ օրիորդ ըսելով ժողովուրդը անմիջապէս միտք կը բերէ կժժութեան ու ազան հոշութեան . չափազանց խնայողութեան յատկութիւնը : Ժողովուրդին այս ըմբռնումը իւր ամենօրեայ փորձառութեան արդիւնքն է , եւ իրօք ալ պառաւ օրիորդք սովորապէս կժժի ու ազան կ'ըլլան : Եթէ ազանութեան նպատակը լսկ անձին օգուան ըլլայ , յոյժ անարգելի է եւ կը չքացունէ կնոջական այն ամէն առաքինութիւնները որք ընդհանրապէս կանանց եւ մասնաւորապէս տարիքնին ստած կանանց զարգերն են : Այն տարիքոտ օրիորդը որ լսկինքզինքը կը հոգայ , անիկա զգուելի ու անզգայ կ'երեւի եւ ցոյց կու տայ թէ զուրկ է արժանիքի ու կրթութեան ճշմարիտ յատկութիւններէն եւ թէ ունեցածն ալ պիտի կորսնցունէ , վասն զի ազանութիւնը կ'եղձանէ նկարագրին լաւագոյն ձիրքերը : Կան ամուրի պառաւներ որ խնայելով դրամ կը դիզեն որպէս զի այդ դրամով փառք , ազգացութիւն ու արժանիք ձեռք բերեն , սա ողորմելի

զիտակցութեամբ թէ իրենք կարեւորութիւն ունենալէ պիտի դադրին երբ չազանանան եւ չպահեն այդ գրամը , իրրեւ արժանիք իրենց անձին :

Ամուրի օրիորդաց, պառաւութեան մէջ կանացի կծծութեան մէկ ուրիշ գովելի վիճակն ալ կայ որ սիրոյ ու զոհարեութեան վսեմ նպատակէն յառաջ կու գայ , այսինքն իրենց անձերէն զրկելով ու խնայելով հաւաքած զրամին իրենց մէկ ազգականին կը նուիրեն կամ կը կտակեն եւ կամ՝ իրենց համակրած անձին բարերարութիւն մը ընելու կը գործածեն : Այս գովելի մտազրութեան թելադրիչ բարոյական տարրը կը չափաւորէ կծծութեան նկարագրին անհաճոյ երեւոյթին դառնութիւնը : Ընդհակառակն շատ անհաճոյ , անձնասէր ու պակասաւոր նկարագրի յատկանիշ մ'է չարահամբաւ պատկերն «անժառանգ հօրաքոյր»ին որ կը խնայէ ու կ'ազանայ , իբր թէ իւր կտակովն ուրիշը երջանկացունելու համար . ունեցածը ձեռքէ չի հաներ , մարդու բան չի տար, բայց եւ այնպէս կ'ուզէ որ մինչեւ իւր մահը փաղաքեն , հրաւիրեն , մեծարեն ու հանդիսաւորեն զինքն , որպէս զի կարենայ խնայել նաեւ ինչ որ, իւր անձին ու զիրքին պահանջմամբը , անհրաժեշտաբար ծախսել պարտաւոր էր : Բայց թո՛ղ թէ ընդհանրապէս այդպիսի ժառանգութեանց ասկը պարսպ կ'ըլլայ , կամ կտակը կը մոռցուի կամ կը վրիպի , այլ շատ անգամ ալ այդ «սիրելի հօրաքոյր» ազանութեան արդիւնքը կը վիճակի այնպիսի անձի մը որ երբէք հոգ չէ տարած իրեն , կամ թէ դառնապէս ատելի եղած է իրմէն : —

Հ ե տ ա ք ր ք ր ու թ իւ լ ն ր , օրուան նոր լուրերը, նոր զէպքերն իմանալու տենչը իգական սեռին

բայց մասնաւորապէս պառաւ օրիորդաց յատուկ է :
Կանայցի հոգւոյն մէջ փափաք մը կայ, ձանձրոյթը՝
գծովնութիւնը եւ երեւակայութեան միօրինակու-
թիւնը փարատելու համար, մտածումները շարու-
նակ փոփոխման մէջ պահելու : Կին մը քանի պառ-
ուի, այնչափ քիչ կը մտածէ օգտակար ու կանո-
նաւոր աշխատութեան վրայ եւ այնչափ ալ կը զօ-
րանայ օրուան նոր լուրերն իմանալու տենչը, հե-
տաքրքրութիւնը : — Երբ մարդուս երեւակայու-
թիւնը զանգաղ չէ եւ խորհրդածելու կարողու-
թիւնը առողջ է, նորութեանց համար սէր մը կ'ու-
նենայ, նոր գողափարներու, նոր զգացումներու
ճիգ մը, — հոգ չէ թէ աննշան ըլլան ատոնք —
եւ եթէ իրականութեան մէջ չգտնէ զանոնք, կը
սկսի բանաստեղծական գտումներ ընել : Այս մի-
տումը որ կը նպաստէ մտաւորական զարգացման,
վասն զի հետաքրքրութիւնն ու նոր բան գիանա-
լու փափաքը գրեթէ միեւնոյն բաներն են, ամէն
տարիքի մէջ ալ երեւան կ'ենէ, բայց պառաւու-
թեան մէջ կ'աւելնայ եւ այնպիսի ուժգնութեան
մը կը հասնի որ տղայոց վրայ եղածին պէս, կը
յազթէ հոգեկան ուրիշ ամէն թելադրութեանց եւ
յաճախ անկարելի կ'ըլլայ գոհացունել : Այս չափա-
զանց հետաքրքրութիւնը թէ՛ բարձր եւ թէ՛ ստո-
րին աստիճանի կրթութեան տէր կանանց եւ մաս-
նաւորապէս պառաւ օրիորդաց մէջ կայ. ընկերա-
կան ամէն վիճակ ու գասակարգ ունի իւր նոր լու-
րերու փերեզակը : Այս հետաքրքրութիւնը շատ
պարագաներու մէջ անհանդուրժելի է եւ գրեթէ
անկարելի կ'ընէ անձուկ կենակցութիւն մը :

Այս աստիճան հետաքրքիր կին մը, մանաւանդ
երբ ամուրի ըլլայ եւ չունենայ նպատակաւոր ու օգ-

տակար գործունէութիւն ու մտածում, կը մտնայ
ամէն բան, նոյն իսկ՝ վիշտ, պարտաւորութիւն եւ
ապագայ. հոգ չընէր անձին յոգնութիւնը. ժամա-
նակ կը զոհէ, զրամ կը զոհէ, ամէն տեսակ ար-
գելքի զիմադրելու նեղութիւն յանձն կ'աւնու,
բաւական է որ նոր լուրեր իմանալու հետաքրք-
րութիւնը յագեցունէ, եւ իւր մեծագոյն հաճոյքն
ալ այդ լուրերը ուրիշներէն աւելի կանուխ ձեռք
ձգել եւ զանոնք ուրիշին հաղորդելն է: Նոր լու-
րերու այդ փերեզակը հաճոյալի բերկրութիւն մը
կը զգայ այդ բանէն: Իրեն վստահուած գաղտնիքը
չի կրնար պահել եւ ուրիշն ալ հետաքրքիր ընել
կ'ուզէ, որով միեւնոյն աննչէն բռնուած երկու կի-
ներ իրարու հետաքրքրութիւնը զրգռելով եւ զի-
րար գոհացունելով կ'ըլլան մտերիմ բարեկամու-
հիներ: Իրենց հետապնդման եւ զբարանութեան
զլխաւոր առարկաներն են սէր, ամուսնութիւն եւ
ասոր անոր թերութիւններն ու գաղտնիքները: Ա-
մէն տեղ եւ ամէն դատակարգի մէջ կան այսպիսի
հետաքրքիրներ որոնց մեծագոյն մասը տարիքին
առած եւ ասլրուստի հոգերէն զերծ օրիորդներ են.
ասոնք իրենց անզբաղութեան պատճառաւ ժամա-
նակ կը գտնեն գոհացունելու իրենց անսահման հե-
տաքրքրութիւնը եւ ասոր մէջ կը գտնեն իրենց
համար գործունէութիւն եւ զբօսանք: Բայց ա-
սոնք երբէք չեն կրնար սիրելի ըլլալ, չեն կրնար
սէր ու յարգանք թելադրել. ամէն ոք խոյս կու
տայ անոնցմէ, վասն զի իրենց հետաքրքրութիւնը
մտքի ու սրտի կրթութեան ստորին վիճակ մը կը
յայտնէ: Տարիքն առած օրիորդը միշտ պարտի ջա-
նալ որ պատառութեան մէջ իսկ սիրելի ու յար-
գելի ըլլայ, երիտասարդ մնայ, եւ այդ ալ կարելի

կ'ըլլայ միայն , երբ ունենայ շնորհք ու արժանապատուութիւն , զորս սրտի ու մտքի ճշմարիտ կրթութիւնը կրնայ տալ իրեն :

Ծերութիւնն ալ ունի իրեն յատուկ հոգեկան առողջապահութեան եւ կենցաղադիտական կանոնները , զուարթ , գոհ ու յարգելի ըլլալու համար : Տարիքոտ օրիորդներն ալ պէտք ունին սիրոյ եւ բարեկամութեան զորս կրնան գանել եթէ առողջ , զուարթ ու յարգելի պահած են ինքզինքնին :

Ծերութեան երկինքը խաղաղութիւն ու հոգեկան անդորրութիւնն է : Տարիքոտ օրիորդը ջանալու է զլիսաւորապէս զուարթ պահել իւր զգածումը . սէր ու բարեացակամութիւն ցուցունել ուրիշներուն եւ ուրիշէն ալ զանոնք ընդունելու արժանի ընել ինքզինքը , վասն զի սէրը որչափ շատ տայ , այնչափ շատ կ'ընդունի : Օրիորդին սիրան ու միտքը պէտք չէ որ դձուձ ու նիւթական նկատումներէ առաջնորդուի . ատոնք կը սահմանափակեն իւր յատուկ աշխարհը : Պէտք է հետեւիլ ժամանակին նիւթական ու բարոյական յառաջդիմութեանց ու գէպքերուն . զգուշանալ մտաւորական ու ընկերական անտարբերութենէ . պէտք է պառաւութեան մէջ իսկ ինքզինքը նկատել էակ մը որ մարդկութեան մէկ մասը կը կազմէ , եւ , մինչեւ իւր կեանքին վախճանը , ունենալ փափաք եւ յոյս ապագային համար : Կինը ասանկով զուարթ ու բեղուն կը պահէ իւր կեանքը եւ այդ վիճակն ալ կը պահպանէ զինքն առսնձնութենէ ու անզբաղութենէ , մեղկութենէ ու ընդարմացումէ , եւ պառաւութեան մէջ իսկ երիտասարդ կը պահէ անձը : Այս վիճակն ունենալու համար , մանկամարդական հասակէն սկսեալ պէտք է ծերութեան համար ալ յոյսեր ու

փափաքներ պահել , վասն զի բազմավայել ու
չոսյլ երիտասարդութիւն մը , միշտ գոհացուցուած
տանախինութիւն մը սովորապէս անմխիթար , սրտ-
նեղ , յափրացած ու հիւանդոտ պառաւութեան մը
կ'առաջնորդեն : Եւ եթէ տարիքոտ օրիորդը մեծ-
ցած ըլլայ համեստ փափաքներով ու մտաւորական
օգտակար զբաղումներով , եւ եթէ զեռահաս երի-
տասարդութիւնը ընտանեկան կամ բարեկամական
չբջանակի մը մէջ իրեն մօտենայ , թո՛ղ յարարե-
րութեան մէջ մտնէ անոր հետ եւ անա խն.քզին.քը
միշտ երիտասարդ պիտի զգայ անոր արշալոյսին ,
անոր կեանքի թարմութեանը մէջ :

Տղայոց հետ համակրութեամբ ու սիրով վար-
ուիլը , անոնց հետ ու ընդհանրապէս երիտասար-
դութեան հետ զուարթ յարարերութիւն ունենալը
ոչ միայն երիտասարդ կը պահէ մարդս , ոչ միայն
կը լեցունէ պառուրցած հոգին կեանքի զանազա-
նութիւններով , ապրելու խնդրութեամբ ու երիտա-
սարդութեան ոսկեզնիկ յոյսերով , այլ ասիկա
նշան է թէ սիրան ու միաքը կրթութեան ուղիղ
ճամբուն մէջ գտնուած ըլլալով մինչեւ ի ծերու-
թիւն առողջ մնացած են եւ չեն կորսնցուցած զեռ
գեղեցիկ ու արժանաշարք յատկութիւնները :

Գ. — *Suarifns օրիորդաց սպրուսի եւ արսաֆին*
կեանքի խնդիրները .

Այս խնդրոց վրայ համառօտ պիտի գրենք ,
վասն զի ուղղակի վերարերութիւն չունին գրքիս
նպատակին հետ :

Արդէն քանի քանի անգամներ ըսած ենք թէ
կնոջ ամուրի վիճակը զրկում մ'է իւր բնական կո-

չումէն . վասն զի Բնութեան ու Բարոյականի կողմէ կնոջ համար սահմանուած կոչումը տանտիրկին , ամուսին եւ մայր ըլլալ , այսինքն , մէկ խօսքով , ընտանիքի հաստատիչ ըլլալ է եւ ո՛չ ուրիշ բան : Բայց եթէ կինը ամուրի մնայ իսկ , դարձեալ ունի իւր պաշտօնը . եւ ներկայ ժամանակը ապրուստի խնդրէն ստիպուելով , որոշած , ընդլայնած ու նոր ճամբաներու մէջ զբաւ է այդ պաշտօնը :

Այն օրիորդը որ ամուրի մնացած է , այսինքն կա՛մ իւր սիրտը իւր պահանջումներովն ու դիտումներովը շատ բարձրերէն սաւառնած ըլլալուն համար չէ գտած իւր փնտռածը , կամ թէ ձեռք տալ չէ ուզած որեւիցէ մէկու մը առանց անոր համակրելու , առանց զանի սիրելու . կամ թէ ուրիշի մը կամքին բնութեան տակ մնացած ըլլալուն կամ իւր չքաւորութեանը եւ կամ ծնողացը համար ունեցած տարապայման անձնութիւնները պատճառաւ իւր սրտին ընտրութեան մէջ եւ իւր բնական կոչման ճամբուն վրայ պէտք եղած ազատութիւնը չունենալուն համար չէ կրցած ամուսնանալ , այդպիսին իւր կոչմանը մէջ բոլորովին կորսուած է ըսել չէ :

Կինը բնականէն ընդունակութիւն ունի , ամուրի մնացած ատեն իսկ , բարոյական պաշտօն մը կատարելու , եւ կարող կ'ըլլայ ասոր եթէ իւր այդ ընդունակութիւնը կանուխէն զարգանայ , կրթութի եւ ենթական ալ ինքզինքը կրթէ սրտի ու մտքի կրթութեան համար կնոջական ճարտարութեանց մէջ , ճշմարիտ կնոջական առաքինութեանց մէջ : Կնոջ աշխարհը , կնոջ զօրութիւնը Աէրն է . առանց սիրոյ՝ կինը կը դադրի կին ըլլալէ : Ամուրի կինը զօրաւոր , ազգեցիկ ու գուժունեայ է Սիրոյ մէջ , Մարդասիրութեան մէջ , մարդկութեան ծառայելու

այսինքն Գլխութեան գործին մէջ : — Այս ազգեցութիւնը շատ աւելի մեծ, շատ աւելի ընդհանուր, շատ աւելի իրական է քան որչափ ինքը կը ճանչնայ, քան որչափ ամբողջ աշխարհ կ'ուզէ ընդունիլ : Ամուրի կինը որ ամուսնոյ եւ զաւկի հոգեր չունի, գործունէութեան հարիւրապատիկ աւելի ընդարձակ ասպարէզ կը գանէ իւր եւ օտար ընտանիքներու մէջ, մարդասիրութեան գործին ծառայելով, ճշմարիտ կնոջականութեան եւ անոր ազգակները կազմող սրտի ու մտքի կրթութեան ազգեցութեանց մէջ : Ո՞վ չէ տեսած այդ ազգեցութիւնը զոր քոյրն ունի ելբօրը վրայ, ազլիկը՝ հօր վրայ, բարեկամուհին՝ բարեկամաց վրայ, կանացի կարեկցութիւնը՝ վշտակրին ու տրտմեալին հանդէպ, անձնուիրութիւնն ու քաղցրարարոյութիւնը՝ կարօտեալին ու դժգոհին հանդէպ : Եւ կնոջ այս ոյժը պէ՞տք է որ տկարանայ ամուրիութեան մէջ, որ շատ անգամ յառաջ կու գայ ընկերական վիճակներու ձախողանքէ. պէ՞տք է որ այդ ոյժը աննպատակ եղած ըլլայ, կնոջ՝ ամուսին ու զաւակ չունենալուն համար : Ասիկա անգթութիւն եղած պիտի ըլլար այն կնոջ հանդէպ զոր մենք կը ճանչնանք, զոր այս գիրքը կը ջանայ կրթել եւ զարգացունել : —

Կնոջ ազգեցութեան վրայ պէտք է որ քիչ մը մանրամասն գրենք, վասն զի ազգեցութիւն մը զօրութեանց եւ կարողութեանց գոյութենէն յառաջ կու գայ եւ ասոնք ալ կոչում մը կը յայտնեն : — Կնոջ ազգեցութիւնը միայն իւր երկտասարգութեանն ու գեղեցկութեանը վրայ չի կայանար : Արարչին կողմէ կնոջ համար նախասահմանուած կոչումը շատ մեծ ու շատ ընդարձակ է :

Փորձառու անձինք զիտեն թէ կնոջ արտաքին պարզութեան մէջ է որ կը փայլի կնոջականութեան ներքին գեղեցկութիւնը : Խելացի ու կրթեալ անձինք ընկերութեանց մէջ կարեւորութիւն չաւելոյ պուպրիկի մը պէս հագուած մանկամարդ ու գեղեցիկ կանանց շլացուցիչ երեւոյթին , անոնցմէ կը հեռանան ու կ'երթան տարիքոտ եւ ոչ-գեղեցիկ կանանց կամ օրիորդաց քով , անոնց ընկերակցութիւնը վայելելու , անոնց գաղափարներուն , փափկազգայութեան , ճշմարտասիրութեան , բարեսրտութեան ու շնորհալի յակութեանց պատճառած հաճոյքն ըմբոշինելու : Ահա , այս պարագային մէջ է որ կ'երեւի կնոջ հրապոյրը , ազգեցութիւնը , իւր սահմանումը , կեանքի ամէն վիճակներու մէջ իւր ապահով ապագան եւ իւր կոչումը՝ նոյն իսկ ամուսնութենէն դուրս :

Բայց իւր բնական կոչմանը մէջ թերացող ժամանակակից կինը ի՞նչ կը պահանջէ : Ի՞նչ տեսակ ազգեցութիւն ունենալ կ'ուզէ : Կանանց համաժողովները կնոջ ճշմարիտ կոչման ճամբուն տեղ ուրիշ ի՞նչ «նոր ճամբաներ» բանալ կ'ուզեն : — Ժամանակիս ամուրի կանանց մեծագոյն մասը փոխանակ կնոջական սրտի ու մտքի կրթութեամբ , կնոջ ընդարոյս արամադրութիւններով , զորս իրենց կեանքի կոչումը ցոյց կու տայ , իւր գոյութիւնն ապահովելու , կ'ուզեն իրենց գոյութիւնն ապահովել արանց իրաւունքներուն հաւասար իրաւունքներուն ձեռք անցունելով , արանց յատուկ պաշտօններուն ու գործերուն ձեռնամուխ ըլլալով , այնպիսի կեանքի , այնպիսի աշխատութեանց մէջ մտնելով , որոնց համար կոչուած չէ կինը , եւ յարմարութիւն ալ չունի :

Ժամանակակից Կնոջ Խնդիրը կը պահանջէ ունենալ արանց թէ՛ իրաւունքները եւ թէ՛ ազգեցութիւնը . կ'ուզէ նաեւ այր մարդուն հեղինակութիւնը տապալել եւ կեանքի ու վաստակի հաւասար իրաւունք ու զօրութիւն ունենալ : Բնաւ չենք ուզեր խօսիլ այն շափազանց պահանջումներու մասին , ինչպէս Պետութեան մէջ կ'էոջ՝ առն համառասար քաղաքական դիրքը , քուէտուփի իրաւունքը , խորհրդարանը եւլն . եւլն . : Ասիկայ մտլորութիւն մ'է , որ յառաջ կու գայ ճշմարիտ կնոջականութեան եւ սրտի ու մտքի կրթութեան պակասութենէն , կնոջ՝ ինչ բանի սահմանուած ըլլալուն անտեղեակ ըլլալէն : Կին մը որ զարգացուցած է միտքն ու սիրտը եւ սովրած է ճանչնալ ու զգալ իւր սահմանումը , չի կրնար կեանքի ու կոչման մէջ այր մարդուն հետ հաւասար իրաւունքի տէր ըլլալու այդ պահանջումներն ընել եւ չընել : Այդպիսի կին մը պիտի ջանայ իւր գոյութիւնը փնտրուել Սիրոյ մէջ , Գթութեան ծառայելու գործին մէջ եւ ո՛չ ուրիշ տեղ : — Սրական սեռին իրաւունքներուն , պաշտօններուն եւ աշխատանքին վրայ յարձակող եւ անոնց մէջ մխրձող Կնոջ Խնդիրը , Քիզիքական ու բարոյական պատճառներով , յառաջ եկած է սա պարագայէն թէ Դաստիարակութիւնը՝ կինը իւր կոչման համար չէ կրթած , թէ՛ մտքի ու սրտի կրթութեան մէջ շատ մեծ թերութիւններ թողած է եւ նիւթականին շուրջը դարձող արտաքին աշխարհն ալ այդ թերութեանց վրայ անիրաւ պահանջումներու , հեշտասիրութեան եւ ունայնամտութեան սերմեր աւելցունելով այլափոխած է ճշմարիտ կնոջականութեան ուղին , այնպէս որ այսպիսի կին մը եթէ ամուսին մը չունենայ

զինքը պաշտպանող , արանց յատուկ աշխատութեան ասպարէզին եւ անոր իրաւունքներովն պահանջող կ'ըլլայ , վասն զի չէ սովրած ճանչնալ կնոջականութեան յաւէտ գեղեցիկ ու օգտակար աշխատութիւնը եւ փնտոել կնոջ պաշտօնը :

Այսպէս , առանին ու զպրոցական թերի կրթութեան իբրեւ հետեւանք , շատ մը ծոյլ , խորհելու եւ գործելու անկարող օրիորդներէ զատ կան նաեւ կարգ մը այրակիներ որ աւելի այր են , քան թէ՛ կին , որ կրկնակ պաշտօններ վարելու իրաւունք ու կարողութիւն ունենալ կը կարծեն եւ կը նմանին այն ամազոններուն , որ մինչեւ իսկ վարչապին պաշտօններ ձեռք ձգելու կը հետամտին եւ կառավարել կ'ուզեն , բժիշկ , փաստաբան , գրասենեակի պաշտօնեայ մէկզի ընելով անոնց տեղերը կը գրաւեն , որպէս թէ այդ պաշտօններ իրենց համար եզած ըլլային , մինչգեո Բնութիւնը այր մարդուն սահմանած է գանոնք : Եթէ իրականութիւն գանէ «ազատագրութեան» այդ գաղափարը , այն ատեն շատ չարիքներ յառաջ պիտի գան . արդէն ատոր գաղափարը բաւական է մեր ընտանիքները դողացունելու : Այդ գաղափարը կը խոտորեցունէ իսկական գիրքերը , կը խանգարէ սեռային փոխադարձ յարաբերութիւնները , եւ տեսակ մը ընկերական յեղաշրջում յառաջ կը բերէ , որուն անխուսափելի հետեւանքն է ընտանեկան կեանքի եւ բարոյական օրինաց կործանումը : Այս կարգի կիներ կը կարծեն — եւ յաճախ միամտաբար , — թէ իրենց իբրեւ ամուսին եւ մայր ունեցած պարտականութիւններն ալ կատարելու չպիտի թերանան , թէ ընդհակառակն՝ իրենց գիտութեան ու կարողութեան առաւելութիւնը զիրենք աւելի յարմար

պիտի ընէ իրենց կնոջական պարտականութիւնները կատարելու : Այդ կիներ կնոջական պարտականութեանց վրայ ամենեւին գաղափար չունին եւ կը կարծեն թէ ատոնք իմացական կարողութեան վերաբերեալ եւ կամ ուրիշէ մը լսելով կատարուելիք գործեր են : Անոնք գիտնալու են թէ խնդիրը առն լով պարտաւորութեանց եւ իրաւունքներուն վրայ չէ , այլ՝ կնոջ բովանդակ կեանքը պարուրող կնոջական պարտականութեանց եւ առաքինութեանց իրականացման , այսինքն գործադրուելուն վրայ է : Խնդիրը՝ հոս՝ կնոջ անհատականութեան , գաղափարներուն , զգացման , աշխատութեան , կոչման եւ բնականապէս ինչ բանի համար որ սահմանուած է , ատո՛ր կատարեալ կերպարանափոխութեան վրայ է : Կիներ իբրեւ այր երեւնալու համար — մինչդեռ այրերուն իսկ շատ դժուար է էրիկ մարդ ըլլալ — պէտք պիտի ունենայ իւր կնոջական նկարագրէն բոլորովին հրաժարիլ : Այս պարագային մէջ ո՞ւր կը մնան կրկնակի կոչումներու կրկնակի դերերը : Մենք պիտի կորսնցունենք Կիներ , բայց անիկա չպիտի կրնայ էրիկ մարդ ըլլալ . անկերպարան էակ մը յառաջ պիտի գայ , որ պիտի ներկայացունէ ո՛չ այր եւ ոչ ալ ճշմարիտ կիին մը : Գժթադղաբար այդ այրակիներ արդէն երեւան եկած է մեր մէջ , որուն նախագնացն է իւր համարձակ , յանդուգն ու այրական վարմունքով օրիորդը , իւր հոլանի ու ոչ — կանացի զգեստներով , ամօթղած պարկեշտութեան պակասութեամբը , էրիկ մարդու յատուկ տարփանքներովը , հաճոյքներովն ու սովորութիւններովը : Արդ , ո՞ւր կը մնայ կիներ . ո՞ւր՝ ամօթղածութիւնը , կնոջ այդ պահապան հրեշտակը . ո՞ւր՝ շնորհքը , ազնուաբարոյութիւնը , վայելչու-

թիւնը , ջերմ յարարերութիւնը , եւ զլխաւորապէս ,
ո՛ւր կը մնան կեանքի այն ամէն գեղեցկութիւն-
ները , որք միմիայն իգական սեռին խնամոց տակ
կ'արդիւնաւորուին : Կեանքի բանաստեղծութիւնը
դուրս կը փախչի այն տունէն ուր իշխողը այրա-
կին մ'է . ամայութիւն ու պաղութիւն կը տիրեն
հոն : — Բայց մենք չենք վախնար ընտանեկան
կեանքի այդ ուրուականէն . գեռ կան օրիորդներ
ու կիներ , — եւ աղջկանց դաստիարակութեան կա-
րեւորագոյն ու անհրաժեշտ քարեկարգութեան շնոր-
հիւ միշտ պիտի շատնան այդպիսիներուն թիւը , —
որք պիտի պահպանեն ճշմարիտ կնոջականութեան
սուրբ գանձը , գործունէութեան մէջ պիտի գնեն
իրենց սեռին ազնուագոյն ու բնական տրամադրու-
թիւնները եւ իրենց ազգեցութեամբը պիտի դար-
գացունեն ու պաշտպանեն Գեղեցկութիւնն ու Վա-
յելչութիւնը : — Եթէ կինը իւր պարտականութիւն-
ները ամբողջապէս կատարէ , առնական աշխա-
տութեան համար ո՛չ ժամանակ կ'ունենայ եւ
ո՛չ միտում : — Կինը պարտի սրտովն ալ աշխատիլ
նաեւ հոն՝ ուր մտքով կամ ձեռքով կը գործէ :
Կինը իրրեւ բծիշկ , ժողովրդապետ , փաստաբան
անբնական երեւոյթ մ'է . Կինը կ'անհետանայ ամ-
բողջապէս ու անոր տեղ շրջազգեստին տակ հի-
ւանդոտ այր մը կը մնայ , եւ ամէն պարագայի մէջ
ատիկայ ալ անտանելի ու անհամաձայնութիւնն իւր
մէջ ունեցող կերպարանք մ'է , ծաղրապատկեր մը :

Մենք չենք կրնար կորսնցունել Կինը , վասն զի
պէտք ունինք ընտանիքին ուր այրը ինքն է տէր ,
վաստկեր ու պաշտպան . իսկ կինը՝ Սիրոյ , Բա-
րոյականի ու Գեղեցկութեան պահպան : — —

Կանայք աւելի՛ ազգեցութիւն ունենալ կը պա-

հանջեն , տկարացունել կ'ուզեն արանց հեղինակու-
թիւնը : Բայց այսպիսի պահանջում մը այն կիները
կընեն որ չեն ճանչնար իրենց ճշմարիտ , իրաւայի
ազգեցութիւնը եւ իրենց ճշմարիտ պաշտօնին գի-
տակցութիւնը չունենալով չեն գործեր այդ պաշ-
տօնին մէջ : — Կինը մեծ , անվրիպելի , ընդհան-
րական եւ կրնանք ըսել ամէնուրեք ազգեցու-
թիւն մը ի գործ կը դնէ Բարեոյն ու Չարին մէջ :

Ահա այդ ազգեցութիւնն է զոր կինը պարտի
ճանչնալ եւ իւր՝ սիրոյ ճշմարիտ պաշտօնին մէջ
կենդանացունել զայն : Թեթեւամիտ , ընչասէր ,
քաղաքական խնդրոց վրայ խօսող , վարչային բա-
րենորոգմանց վրայ մտածող , միշտ առնացի կին մը
չատ ազիտարեր կրնայ ըլլալ իւր ազգեցութեանը
մէջ : Սրտով ու մտքով կրթուած , քաղցրարարոյ
ու բարոյաւոր կին մը անհամար բարիք կը գոյա-
ցունէ : Կանոնաւոր ընտանիքի մը մէջ այրն է որ կը
կառավարէ , բայց լծակիցք են որ կ'ըլլան :

Առն կամքը երկու կողմին հաւանութեան մէկ
արասայստութիւնն է , որով՝ հետեւագէտ՝ իշխանու-
թիւն եւ հպատակութիւն չքնաղ միարանութեան
մը մէջ կը գտնուին : Կինը՝ կնոջական շնորհքին ,
իւր արագ ըմբռնումին ու ճարտարարանութեան ,
իւր փափկազգայութեան ու զիւրազգած խղճին ,
մանաւանդ իւր յինքնամիտի , առեւտրական աշ-
խարհին հետ շօշափուելու նուազ ենթակայ , իւր
բարոյական ըմբռնումներուն մէջ նուազ վարանոտ
կեանքին բերմամբ , նաեւ՝ իւր անմեղուկ խոհեմու-
թեան , իւր եռանդին , խանդավառութեան , փափուկ
սիրոյն գորութեամբ , — զոր կը ներշնչէ , միտքին
կը զգայ ու կը սփռէ — եւ իւր կատարելիք կըր-
թական պաշտօնին բերմամբ , կինը շատ եւ շատ

մեծ ազդեցութեան տէր է : — Նախախնամութիւնը այս ազդեցութեան հանդէպ զբաժ է՝ առն գորութիւնը : Այն կիւնը որ իւր այս բաժինէն գո՛հ չէ , ըսել է թէ չէ ըմբռնած զայն : — Այրը օրէնքներ կը դնէ , իւր աշխարհային գործերը , իւր կամքը կը կատարէ . իբրեւ քաղաքացի , իբրեւ զիտուն , իբրեւ պաշտօնեայ կը գործէ եւ կը տիրէ Գրականութեան ու Արուեստի , Կրթութեան ու Բարոյականի վրայ : Բայց այս ամէնը տեղի կ'ունենան կանանց անձայն ազդեցութեան տակ , որք առանց գիտնալու կ'աշխատակցին առն : Ուր որ կիւնը կրաւորական կ'երեւի , հոն կայ իւր անձայն հաւանութիւնը , գործակցութիւնը . հետեւապէս , կանայք ազդեցութիւն մ'ունին զոր կրնան առանց պէտք ունենալու արական սեռին իրաւունքներուն մասնակցելու , այսինքն «ազատագրուելու» , ուղիղ ճամբով եւ բարոյապէս զգալի ընել ո՛չ միայն ինքզինքնին ազնուացունելու , այլ՝ այրերն ալ իրենց հետ բարձրացունելու համար : Եւ ապաքէն , կանանց գեղեցկագոյն ազդեցութիւնն է ազնուացունել այրերը ճշմարիտ կնոջականութեան յատուկ առաքինութեանց ու բարոյականի հովանիին տակ : Բայց իւր ազդեցութեան մէջ կիւնը երբէք ոտքը դուրս դնելու չէ ընտանեկան սրբալայրին սեմէն , առսնին կեանքէն . անկէ դուրս՝ կը նսեմանայ իւր ազդեցութիւնը , կը մոլորի , կը կորսնցունէ կեանքի ընթացքին մէջ իւր գեղեցիկ ու բնական ուղին եւ կը կորսուի ո՛չ-կնոջականութեան անապատին մէջ : — —

Ներկայ ժամանակիս մէջ , կնոջ՝ արտաքին կեանքի խնդիրները յառաջ եկած են այն պահանջումներէն , զորս կիւնը կ'ընէ Ընկերութեան , Պե-

տութեան, ընտանիքի եւ ընկերական կարգուսարքին: Այս պահանջումներ իրական սեռին ապրուստի խնդրոյն պատճառաւ ստիպողական եղած են, վասն զի տարիքոտ օրիորդաց մեծագոյն մասը (մանկամարդ որբեւայրիներէն զատ) վասնզի մէջ կը տեսնէ իւր գոյութիւնը, որովհետեւ անոնց մէկ մասը աշխատելու գործ չի գտներ, եւ մէկ մասն ալ իրեն յարմար ապրուստի միջոց չունի, այսինքն խմացական, արուեստական միջոցներ ինչպէս նաեւ զանազան ընդունակութիւններ եւ որ եւ իցէ արհեստի մը մարմնական յարմարութիւն: Իմացական կարողութեանց համար կատարելագործիչ վարժարաններ եւ ասոնց նման հասարակաց կրթարաններ հաստատուած են, քաղաքակրթական պաշտօնի մը համար պէտք եղած արուեստական հմտութիւններով օժտելու համար աղջիկը, որպէս զի ապագային, եթէ ամուրի մնայ իսկ, կարենայ իւր ապրուստը հայթայթել. բայց աշխատելու եւ վաստկելու գործ գտնելը դժուար եղած է: —

Կիները՝ առնական պաշտօններու հետամուտ ըլլալով զանանք ձեռք ձգելէ ետքը, էրիկմարդոց իրաւունքներուն հաւասար իրաւունք ունենալու համար ոգորեցան, նորանոր եւ կնոջականութենէ ու անոր բնական շրջանակէն դուրս գտնուող սուպարէզներու մէջ մտան եւ կնոջ ինչպիսիք օրուան ընկերավարական պայքարի գրօշին վրայ գրեցին: Կինը ուրանալով իւր ճշմարիտ, բնական ու բարոյական դիրքը, Պետութեան մէջ ան իրաւունքներուն հաւասար իրաւունք, եւ ընտանիքի մէջ ալ կնոջականութեան սահմանէն դուրս ելնելով՝ ո՛չ կնոջական վիճակի մը մէջ մտնել պահանջեց: Եթէ ուզէին տրամաբանօրէն ընել իրենց պահանջումները

այդ կիներ պէտք է ջանային ձեռք բերել , իբրև իրաւացի ու պիտանի ազատագրութիւն , լաւագոյն դաստիարակութիւն մը եւ արական սեռի վարժարաններու ուսմանց ծրագրէն ոչ-ստորին ծրագրով ուսումնասութիւն մը : —

Տարիքոտ օրիորդաց ապրուստի մասնաւոր խնդիրը խորհրդածութեան աննկէ առաջ , Բնութեան եւ Բարոյականի կողմէ իրենց սահմանուած վիճակին խելամուտ չըլլալուն համար այդ վիճակէն դժգոհացող կանանց զլխաւոր պահանջումները համաօտապէս ամփոփենք հոս : Այս պահանջումներն են՝ ընտանիքի մէջ , քաղաքային ինչպէս նաև սեպհականութեան իրաւունքներու մէջ հաստատ ապահովութիւն եւ հաւասարութիւն , ասկէ դատարանց իշխողական իրաւունքներուն սահմանաւորում , հանրային պաշտօններու , զանազան գործերու եւ քաղաքային իրաւաստութեան համար ալ գէթ արժանաւոր կիներ գործածուելու թոյլտուութիւն :

Ներկայիս կիներ որ չի գտներ ընտանիքի մէջ իւր ճշմարիտ կոչումն ու պաշտպանեալ գիրքը , այս ծայրայեղ պահանջմանց եւ ընտանեկան ներքին կեանքի մը նուիրական աւանդութեանց միջեւ կը տատանի այնպիսի կռուանի մը վրայ որ շատ անկայուն է : Հին ժամանակաց մէջ , մինչ ընտանիքը հիմակուրնէ աւելի հաստատ գաղափար ու հիմնական ծանօթութիւն ունէր գործին վրայ , եւ կը նմանէր շքեղ , տարեւոր եւ իւր ոյժին մէջ շարունակ ուսճացող այն ծառին , որուն արմատները դէպ ի խոր եւ ճիւղաւորումները լայնքին կ'աճին ու կը բազմանան , այն ատեն Կոստ Մեղիւր չի կար բնաւ : Բայց այն ատենէն ի վեր որ նոյն գաղափարը անհետա-

ցած է ընտանեկան մէկ քանի շրջանակներու մէջ, կանանց չքաւոր դաս մը գոյութիւն առաւ, անկապ ու սանձարձակ եւ զուրկ ընտանեկան կազմակերպութենէ : Ատոնք մեծ մասամբ «ազատագրուած» կիներ են . բայց մեղք իրենց : Գլխաւորապէս միջակորեարն է որ կը թուլցունէ, կը քակէ եւ կ'ուրանայ իւր ընտանիքը : — Որպէս զի կիրը տիրանայ իւր ճշմարիտ իրաւունքներուն եւ ունեւնայ իւր ապահովութիւնը, պէտք է մեծ խնամքով վերակազմել ընտանեկան յարկերն իրրեւ գործարանային կազմուածք մը որ ինքզինքն իւր անդամներուն զարգացումովը կը մեծցունէ : «Ազատագրուելու» եւ օտար ասպարէզներու մէջ մանեւլու ջանքերով գոյութիւն առած Կնոջ Խնդիրը չի կրնար իրաւունք ստանալ, չի կրնար տեւական ըլլալ . ասիկա ներկայիս ընկերական բազմակարօտ վիճակին պատճառաւ ընդհանուրին կարծեաց մէկ զիջումն է, կամ լաւ եւս՝ ընկերական ազէտք մը որ մէջտեղէն վերցունելու է չէ թէ ընկերական այժմու կարգն ու բարքը յեղաշրջելով, այլ անոր անկեան սիւները իւր գտնուած վիճակին մէջ ամբաստանելով, այսինքն ընտանեկան ճշմարիտ ոգին վերակենդանացունելով : Վասն զի եթէ մեր կիները ընտանիքի ընդարձակուած շրջանակին մէջ գտնեն իրենց օրհնեալ գործունէութիւնը, այն ատեն այլ եւս չպիտի լքուին, այն ատեն պէտք չպիտի ունենան զուրսէն ձեռագործով կամ ո՛չ կանացի վաստակով հայթայթել իրենց սպրուստը . անոնք ընտանիքի ծոցին մէջ պիտի մնան եւ հետեւապէս հոն պիտի կտաարեն իրենց պաշտօնը : (Ամուրիութեան եւ կարօտութեան ճշմարիտ պատճառը բացատրած ենք, էջ 117 եւ 118) :

«Յանձնիշխանութիւն ազատագրուելու» մասին իրական սեռին յառաջդիմութեան իրրեւ օրինակ ընդունելու չէ այժմուս փառաւոր ու խառնաշփոթ Ամերիկան : Հոն երկրին հանրային վիճակը կեանքի շատ տարրեր պայմաններու վրայ հաստատուած է, բոլորովին տարրեր՝ մեր ընտանեկան կեանքէն եւ աւանդութիւններէն եւ ամենեւին համեմատութիւն չի վերցուներ մերիններուն հետ : Ամերիկեան ազատութեան յատուկ վիճակներու պատճառաւ արու եւ էգ անձանց միջեւ գտնուած անհամեմատութիւնը յոյժ զգալի է . վերջերս կատարուած մարդահամար մը կը ցուցունէր թէ բնակչաց ամբողջին մէջ, արանց թիւը 720,000 աւելի էր կանանց թիւէն : Զարմանալի չէ որ առեւտրական ու ճարտարարուեստական ժողովուրդի մը մէջ «Խընդրանքն ու Մատուցումը» կնոջ այնպիսի դիրք մը ընծայած ըլլան որ կինը մեծ խնդրանքներու հանդէպ «ազատագրութիւն» շահագործել մտածէ : Աստուած հեռի պահէ մեր ընտանիքներն այդպիսի կիներէ :

Մեր կիները իրենց պարտականութեանց կատարման համար պէտք եղած մտաւորական ու ֆիզիքական կարողութեամբ եւ սիրով պէտք է որ ազատագրեն ինքզինքնին . «Մեծ Բարոյականին» մէջ, ինչպէս ըսած է Միռապօ, պէտք է որ զօրանան ու ազնուանան, եւ այն ատեն, ահա, կնոջ Խնդիրը տակաւ պիտի անհետանայ ընկերական աշխարհէն : Փոքր պարտականութիւնները կիսութիւններ են . ճշմարիտ կնոջականութեան մեծ պարտականութիւններն են որ իրաւունք, գոյութիւն ու կոչում կու տան կնոջ, եւ ատոնք ալ պէտք է որ ընտանեկան կեանքի կռուանին վրայ

ձեռք բերուին . ա՛յս է Բնութեան եւ Բարոյական Օրինաց կամքը : —

Գերմանիոյ մէջ , ուր ընտանեկան կեանքը դեռ մեծագոյն մասամբ հաւատարիմ մնացած է իւր աւանդութեանց , կնոջ յառաջդիմական շարժումը քաղաքական ազատագրութենէ աւելի , մտաւորական զարգացման ու բարոյական իրաւունքներու ընդարձակման կողմը կը հակի , եւ այդ շարժման կուսակից օտար Մամլոյ մէջ գտնուած անհիմն ու մոլար դադափարները գերման ընտանիքներու կողմէն հաստատամիտ ընդդիմութեանց կը բաղխին : — Եթէ կայ կնոջ համար ազատագրութիւն մը , այդ ալ միմիայն բարոյական ու մտաւորական ազատագրութիւնն է : Եթէ այդ ամերիկեան կամ նմանօրինակ յաւակնոտ պահանջումները իրականութիւն գտնեն , եթէ կանայք իրենց այդ կարծեցեալ իրաւունքներուն համար միանան , այն ատեն փոխանակ միութեան , երկու սեռին հակառակութիւնը յառաջ սլիտի գայ , իրրեւ մշտատեւ պայքար . ինչ զժբաղդութիւն : Անգամ մ'եւս կը հարցունենք , այն ատեն ո՞ւր կը մնայ ընտանիքը , մարդկութեան այդ բարոյական կոռւանը , ֆիզիքական ու բարոյական առողջութեան այդ աղբիւրը , Պետութեան եւ իւր ընկերական կարգ ու կանոնին հիմը : Եւ «ազատագրուած» կիներ , այր մարդուն կրթական ու քաղաքական իրաւունքները ձեռք անցունելով հանգերձ անկատար այր մը պիտի մնայ միշտ :

Մենք ամենեւին չենք ուրանար կնոջ՝ կեանքի մէջ ունեցած դիրքին ճշմարիտ պահանջումները : Թէպէտ սխալումներու ենթակայ , բայց նեղ շրջանակէ մը դուրս ելնելու ամէն փափաք հոգւոյն՝

աւելի բարձրերն ըրած ճիգերը , կեանքն ընդլայնող նորանոր ասպարէզներ զանելու համար եզած ամէն հետադատութիւնք, ասոնց ամենքն ալ յարգելի են : Բայց բարի նպատակը պէտք չէ որ վերացական նպատակներու , քաղաքական կուսակցութեան եւ անոր գիտումներուն զոհուի : Աւանդական այն հին վիճակը որ իրական սեռին վրայ կը ծանրանայ եւ զայն իւր մէջ առած պարփակած է , արդարեւ , ժամանակիս ընթացքին հետ շատ թեթեւցած է : Բայց ոչինչ այնչափ ճշմարիտ ու անջնջելի է , որչափ՝ առն եւ կնոջ կոչումներուն միջեւ աստուածային կարգադրութեամբ հաստատուած խորին տարբերութիւնը : Այսու ամենայնիւ ուղիղ համեմատութիւնը կը խանգարուի երբ կեանքի ծանրութիւնը այր մարդուն եւ թեթեւ ու ստորին աշխատանքն ալ կնոջ յատկացուի : Եւ որովհետեւ կինը էրիկ մարդ չի կրնար ըլլալ , ասկէ սա սխալ հետեւութիւնը հանած են թէ անիկա ո՛չ էրիկ մարդուն կրթութեան ու աշխատութեան եւ ո՛չ անոր գործերուն մասնակցելու չէ . բայց առն եւ կնոջ իրարու հանդէպ ունեցած գիրքերուն տարբերութեան հիմնական սկզբունքը անխախտ կը մնայ , երբ զգացմանց մէջ , ընկերութեան մէջ չփոթութիւններ անգլի չունենան : Աստուած եւ Բնութիւն երկու սեռերուն միջեւ յաւիտենական սահման մը դժած են , զոր կինը չի կրնար անցնիլ առանց իւր անձին վեասելու : Երբ գիտութեանց մէջ համբաւաւոր կիները ձեռքերնին սրտերնուն վրայ դրած խղճմտօրէն քննեն ինքզինքնին , պիտի խոստովանին թէ իրենց այդ գիրքը իրենց կնոջականութեան եւ կնոջական ներքին խիղերու կորուստովը գնած են : — Կինը որչափ որ կրնայ թող աշխատի , օւ-

տով իւր կնոջական առաքինութեան չի վիատեր , բայց եւ ո՛չ մէկ էրիկ մարդ իւր արհեստակիցնե-
րուն մէջէն չպիտի ընարէ կին՝ անոր հետ ամուս-
նանալու համար : Մեր այս տեսութեան շատ լաւ կը
յարմարի Պէտոնէի խօսքը որ « յաւէտ կնոջական » ին
սահմանագրծն է : « Առն ոգին արեւափայլ ցորեկն է ,
կնոջ ոգին՝ լուսընկայ գիշերը . ամպոս ցորեկն աւելի
լուսաւոր է քան պայծառ լուսնկան : Արեւու լոյսը
կ'աղօտացունէ , անտես կ'ընէ երկնից լուսաւոր
մարմինները . երկրաւոր կ'ընէ ամէն բան : Գիշերը
դուրս կը կոչէ ամէն ոք ու երկնային կ'ընէ կեանքը :
Արեւու լոյսը կը բերէ ջերմութիւն , չորութիւն եւ
մերժութիւն . կը չորցունէ , կը խամրեցունէ , կ'ան-
ջատէ միացած իրերը : Գիշերը կը բերէ քաղցրու-
թիւն , շաղ ու սէր . կ'անհետացունէ ամէն սահ-
ման , կը միացունէ ամէն ինչ որ իրարու օտար ու
հակառակ էր : » — —

Այժմուս կնոջ Խնդիր կոչուած հարցին մէջ ակ-
նարկուած անձնիշխան վիճակները շատ կը տար-
բերին իրարմէ . ասոնց մէջ կան որ էդ էակին , անոր
մարմնոյն ու հոգւոյն բնականապէս ու բարոյապէս
յարմար ու պատշաճ են , կան ալ որք « աղատա-
գրութեան » ինդրէն յառաջ եկած եւ կնոջականու-
թեան սահմանն անցնելով առնական աշխատու-
թեանց իրաւունքը կ'ընծայեն կնոջ :

Ամէն դորձ , ամէն պաշտօն ուղղակի կամ ան-
ուղղակի դրամական կամ բարոյական շահ մ'ունի :
Կնոջական պաշտօնին ալ բուն նպատակը ապահով
վիճակ մը ձեռք ձգել , հոգացող մ'ունենալն է : Աղ-
ջիկ մը իւր կեանքի բնական ընթացքին մէջ ա-
մուսնութեամբ է որ ապահով վիճակ մը ձեռք կը
բերէ , այսու ամենայնիւ , դժբաղդաբար , ծնողաց

մեծագոյն մասը չատ կը սխալին երբ իրենց ազջիկները ամուսնացունելով ապահովցուցած կը կարծեն զանոնք : Ծնողք իրենց ազջկանց վիճակը ապահովցունելու համար պարտին ա՛յնպիսի դատարակութիւն մը , առանին ու դպրոցական ա՛յնպիսի կրթութիւն մը տալ անոնց , որ օգտուին տարրական գիտութեանց , կարողութեանց եւ սրտի ու մտքի կրթութեան պաշարով մը , որպէս զի կարող ըլլան վտահարար ամուսնանալ , կամ ամուրի մնացած ատեննին ալ ինքզինքնին ապահովցունել : —

Կնոջ՝ սնուցման խնդիրն ալ բացայայտ բացատրութեան պէտք ունի : Դժուար է որոշել թէ երբ կը սկսի այդ : Ո՞վ է որ կը սնուցուի , ս՞ով է որ կը սնուցանէ : Այս խնդիրը դժուար է որոշել լծակիցներու մէջ , երբ երկու կողմն ալ իրենց կարողութեան չափով , անկեղծութեամբ գործեն , ուր կինը առանին օգտին համար կը սնտեսէ ու կը պահէ ինչ որ այրը կու տայ : Ընտանեկան կեանքին մէջ ս՞ով է սնուցանողը : Սովորապէս կըսուի թէ այրն է սնուցանող ու խնամատար , բայց չատ անյարմար խօսք մ՞է այս կնոջ հանդէպ , վասն զի որչափ որ այրը թէ՛ ինքզինքը եւ թէ՛ , յաճախ , իւր ընտանիքը կը սնուցանէ , բայց չատ կիներ ալ , իրրեւ տանտիկին , իրենց սնտեսութեամբը , իրենք են ճշմարիտ սնուցանողները : Երբ ընտանիքի մը մայրը մեռնի , ժողովուրդն ընդհանրապէս չըսեր թէ ընտանիքը սնուցանողը մեռաւ , թէպէտ այդ կինը իւր արիւնսովը , իւր կաթովը , սիրտիւ ու անձնուրութեամբը սնուցած է զաւակները , ու հաւատարիմ աշխատաւորն եղած է իւր ընտանիքին բարգաւաճման : Քանի յաճախ կը տեսնենք որ ընտա-

նիք մը վայրկենապէս կը շիջանի, երբ մայրը՝ տանտիրիկնը վախճանի : — Իսկ ընտանեկան կեանքէն դուրս գտնուող կնոջ վիճակը այսպէս չէ . անիկա զրկուած է տան ներքին անդորր ապահովութենէն, պաշտպանութենէն . անիկա միմիայն իւր անձին կարողութեան ապաւինած, ինքզինքը պիտի կառավարէ, եւ ասիկա ալ շատ դժուար է . վասն զի այդ պարագային մէջ յանձնապատաստանութիւնն ու թեթեւամտութիւնը յոռեգոյն գեր մը կրնան խազալ իրեն : —

Տարիքոտ կիներէն ոմանք ամուսնացած ասուն արգէն իրենց ապրուստը հայթայթելու արհեստ մը, գործ մը ունին, եւ ամուսնութեան մէջ ալ այդ արհեստը կը շահագործեն . եւ երբ էրիկ մարդուն նիւթական վիճակը անբաւական ըլլայ, կ'օգնեն ատանին ծախքերուն . բայց ատոնք ալ գործի տէր կիներ են եւ չեն կրնար ամուսնոյ մը համար պէտք եղած կերպով կատարել իրենց ընտանեկան պարտականութիւնները : Անոնց համար խանութի սեղանը ընտանեկան կեանքի սեղանէն շատ աւելի նուիրական է : —

Ամուրի ու ասարիքոտ օրիորդները, նիւթականբարոյական պատճառներով, պէտք է որ գործ մը, պաշտօն մը ունենան եւ ասոր ալ ընտրութիւնը մերթ ազատ կամքով, այդ գործին համար իրենց ունեցած հակամիտութեամբն ու յարատեւութեամբը, մերթ զիպուածին բերմամբ տեղի կ'ունենայ :

Փոքրիկ աղջիկները շատ անգամ որ եւ է ճարտարութեան մը այնպիսի մասնաւոր հակամիտութիւն եւ յարմարութիւն մը կ'ունենան, որ վերջապէս ապրուստի միջոց մը կրնայ ըլլալ իրենց . բայց այդ յարմարութիւնը փոխանակ քաջալերելով

զարգացունելու, անհոգ կը թողուի եւ կ'ոչնչանայ. ասկէց է որ յառաջ կու գան զխուսթեանց ու կարողութեանց մէջ տեսնուած կիսկատար վիճակները, թերութիւնները: Ինչպէս ըսած ենք արդէն, իգական սեռի դաստիարակութիւնը կը խաթարի բնախօսա-մանկավարժական տեսական ու գործնական հրահանգներու թերութեամբ. իգական սեռի դաստիարակութեան մէջ ասպրուստի վերապահումը զիտելիքներն ու ծանօթութիւնները աղջկանց տարիքին համեմատ աստիճանաբար աւանդուելուն հոգ չի տարուիր. կա՛մ ժամանակէն առաջ եւ կամ յարմար ժամանակը անցնելէն ետքը կ'աւանդուին եւ կամ բոլորովին զանց կ'առնուին:

Ժամանակիս ընկերական պայմաններուն պատճառաւ է որ իրենց երիտասարդութիւնը երազնելով, զրօսանքով ու ծուլութեամբ չանցունող օրինորդները այժմ վաստկուոր դործի մը կը հետամտին, որպէս զի ծնողաց մահուանէն կամ ընտանիքին պատահած որ եւ իցէ մէկ ձախորդութենէն ետքը իրենց ասպրուստը հայթայթելու կարող ըլլան. կամ թէ՛ անկարօ՛տ վիճակ մ'ունենալու համար այն ատեն երբ չափահաս օրիորդի մը զգացումները այլեւս չուզեն հպատակիլ ընտանիքի կամքին տարապայման իշխողութեան, կամ թէ՛ երբ օրիորդը ազնուազոյն մտածումով չուզէ բեռ ըլլալ իւր չքաւոր ընտանիքին: —

Թէ՛ կինը արդիւնատու աշխատաւոր մ'է երբ իւր բնական տրամազրութիւնները ազատապէս զարգացունել կարենայ, կը տեսնենք զայն արդէն հին ժողովրդոց մէջ, ուր կանայք արտ կը մշակէին, տուն կը շինէին եւ ասոր հետ մէկտեղ իրրեւ ամուսին եւ մայր իրենց առանին աշխատութեամբ կը

զրազէին : Այս աշխատութիւնները , կնոջ՝ իբրեւ
գերի էրիկ մարդուն՝ ունեցած զիրքէն յառաջ եւ
կած են : Քաղաքակիրթ ժողովրդոց մէջ ալ կինը
իբրեւ ազատ անձնաւորութիւն սկիզբէն ի վեր
արանց յատուկ գործերուն շատին մէջ արգիւնա-
տու աշխատաւոր մ'եղած է . բայց քաղաքակր-
թութիւնն է նոյնպէս որ երկու սեռին օրկանիզմ-
ներուն տարբերութեանց պատճառաւ արանց եւ
կանանց պաշտօններուն միջեւ որոշ սահման մը
գծած է : Վերջին պատերազմներէն ետքը ամուրի
օրիորդաց եւ զեռաստի այրիներուն թիւը ստուա-
րացած ըլլալով , ապրուստի պէտքը շատ հեռու-
ները տարած է կնոջ պաշտօնին զազափարը եւ
անցած է բնական , բարոյական ու բնկերական ա-
մէն սահման : — —

Կնոջ՝ իւր ապրուստը անձամբ հայթայթելուն
համար պէտք եղած արհեստներու կարօտութեան
մէջ տեղի ունեցած սխալներն ու խոտորումները
զարձեալ կարօտութիւնն է որ պիտի ուզուի : Թէեւ
իրաւացի ու խոհական պատճառ մը չի կայ որ կնո-
ջական որեւիցէ գործերու եւ պաշտօններու համար
այրի կամ ամուսնաւոր կիներ , եւ ուրիշ պաշտօննե-
րու համար ալ՝ ամուրի մնացած տարիքոտ օրիորդ-
ներ նախամեծար համարուին , բայց տարակոյս չի
կայ թէ մայր մը շատ աւելի փորձառութեամբ կը
վարուի օտար տղայոց հետ , քան թէ՛ ազջիկ մը որ
սովորապէս տղայ խնամելն ու կրթելը չի գիտեր ,
եւ ներքնապէս չի հետաքրքրուիր իւր խնամքին
յանձնուած տղայոց վիճակին , ու անտարբերու-
թեամբ ամէն օր կրկնել կու տայ անոնց մեքենա-
կան շարժումները : Տարակոյս չի կայ նաեւ թէ այրի
մարդու մը , ամուրի ծերի մը , տարիքոտ կնոջ մը

առանին սպասարկութեան համար աւելի յարմար է այրի կին մը , քան թէ՛ ամուրի օրիորդ մը :

Հակառակ այն կնոջական նորահնար արհեստներուն , վաստակի ուրիշ շատ ասպարէզներ ալ կան որք աւելի կնոջական երեւոյթ մ'ունին քան կառավարական պաշտօններն ու գիտութեանց մէջ տօքթէօսի աստիճաններու բարձրացումը , մանաւանդ թէ՛ այն ասպարէզները գոհացուցիչ շահերու հետ մտաւորական գոհացումներ ալ կ'ընծային : Մեր այս ըսածին կը պատկանին , ի մէջ այլոց , ծաղիկ , միրգ , կանանչեղէն մշակելը , մեղու եւ հաւ բուծանելը , եւ բնական կեանքի հետ յարաբերութիւն ունեցող ուրիշ վաստակներ որք կրնան նաեւ գիտական ուսումնասիրութեանց զրգել կրթեալ կիներ եւ ոգեւորել աշխատութիւնը : Չի կայ օգտակար զբաղում մը որ ստորնացունէ կամ կորսնցունել ապ կնոջ արժանիքը :

Երկու սեռին կոչումներուն մէջ գտնուած սրոշիչ սահմանը , ուրկէ դուրս ելնելու չէ կինը երբէք , Վայելչին ու Բարոյականին զգացմամբը , ոյժին ու յարմարութեան համեմատութեամբը զըծուած է : Խոշոր , ստուար զանգուածն ընկճել ոյժի ու աշխատութեան տակ , ատիկա կնոջ գործը չէ : Կնոջ Խնդրոյն մէջ մեծ հեղինակութիւն ունեցող երեւելի կին մը զրած է թէ՛ «Մենք ժայտեր չենք պայթեցուներ , փիղիբ չենք նուաճեր , նաւու եւ քանակի չենք հրամայեր , վիշապներ սպաննելու չենք խիզախեր : Յարմարութիւն չունինք նաեւ ելմտական վարչութեան , սեղանաւորական ձեռնարկութեանց , մեծ զրամագլուխներու շահագործման եւ կամ սակարանի խաղերով զրամ վաստակելու . զրամական այսպիսի խնդիրներու մէջ կինը

ընազգմարար, խելացի ու հնարամիտ այր մարդու մը դատողութեան կը դիմէ : » Ասկէ զատ ամէն վտանգաւոր արհեստներ այր մարդուն յատուկ են : Հարխազաց, ձիախազաց ու մարմնամարդող կիները իբրեւ հակառակին օրինակը չեն ծառայեր մեզ : — Նոյնպէս՝ պատմութեան մէջ չի կայ նշանաւոր կին ճարտարագետի մը անունը : Թափառական կեանքը անյարմար է կնոջ բնութեան : Ընդհանրապէս բնութիւնը կը ցուցունէ թէ ամէն ինչ որ ընազգմարար կը հակառակի կնոջականութեան, առնական աշխատութիւն է : Այրը՝ մանեղու ճախարակով, եւ կինը՝ մահակով, կ'ըսէ հին առած մը, բնութեան ու բարոյականի ծաղրանկարներ են : Այն ամէն նստուկ աշխատութիւնները որք իրենց միօրինակութեամբն հանդերձ մեծ համբերութիւն, հանգարտութիւն ու յարատեւութիւն կը պահանջեն, աւելի դիւրին են կնոջ քան թէ այր մարդուն, եւ այս պատճառաւ աւելի կնոջ կը յարմարին : Ասղնագործութիւնը, այսինքն այն նուրբ աշխատութիւնը որ ամենափոքր բաներու համար ուշադրութիւն ու ձեռքի ճարտարութիւն կը պահանջէ, էպպէս կնոջական է . համբերատար այր մը որ կը համակերպի ատոր, կանացի է : Հարկ չի կայ առնական ու կնոջական պաշտօններու աշխատութեանց միջեւ գրտնուած տարբերութիւնը փնտռելով սխալ սահման մը գծել . ատիկա Բնութիւնն ու Բարոյականը իբրենք կ'որոշեն արդէն : Ինչպէս որ տանաիրոջ ու տանաիկնոջ պարտաւորութիւնները առանց մասնաւոր հրահանգի կը տարբերին եւ ինքնին կը կարգադրուին, այդպէս է նաեւ ամուրի օրիորդին պաշտօնը ընկերական կեանքի ու անձնիշխան կենցաղաւարութեան մէջ : Արդարեւ, կնոջ բարձր

կոչումը ամուսնութիւնն է , յորում այր եւ կին իրենց աշխատութիւնները բաժնելով , մէկ ամբողջի համար կը գործակցին : — —

Այս խորհրդածութիւններէն ետքը համառօտիւ յիշենք կնոջ՝ բնականապէս յարմարագոյն այն պաշտօնները որք կարող կ'ընեն զինքը իւր ապրուստը առանձինն հայթայթելու :

Կնոջ՝ բնականապէս յարմար է ըլլալ տնտեսուհի , ուսուցչուհի , դաստիարակուհի , հիւանդապահ եւ ձեռագործով աշխատող : Նկարչութեան , քանդակագործութեան , երաժշտութեան , դուստնութեան ու գերատանութեան արուեստներուն մէջ ճշմարիտ արուեստաւոր կիները իրենց կոչումը երկնքէն ընդունած են եւ վեր կը մնան մեր գիտողութեանց սահմաններէն . անոնք ipso facto et jure վաստակործներ են :

Տնտեսուհիին պաշտօնը , բնականապէս , դաստիարակուհիին պաշտօնին մօտ պաշտօն մ'է :

Ինչ որ պէտք է ըլլայ տանտիրինը իւր տանը համար , նոյնն է անտեսուհին օտար տան մը համար , որ սակայն այդ ալ քիչ տանէն օտար չսեպուիր , երբ անտեսուհի մը լաւ ըմբռնէ իւր պաշտօնը եւ իւր անձնական շահուն հետ աչքի առջեւ ունենայ միշտ տանը շահը եւ իւր պարտաւորութիւնը : — Բայց այս պաշտօնով ներկայացողներուն մեծագոյն մասը այնպիսի կիներ են որ նախապէս տան ու խոհանոցի մէջ բաւականաչափ փորձառութիւն չեն ստացած , որ անսկառաւարութիւնը խելամտութեամբ չեն սովորած , ու պարզ խոհարարուհի մը մեքենական աշխատութենէն աւելի բան չեն գիտեր իրենց պաշտօնի կոչուած տան մէջ նոր կը սկսին սովորիլ եւ իրենց այդ անկարողութեամբ հանգերձ

զրամ վասակիլ կ'ուզեն , եւ կամ թէ ատոնք այն-
պիսի կլիներ են որ նախապէս բարեկեցիկ ու վեր-
ջապէս չքաւորութեան մասնուած , բայց մինչեւ
այն ատեն իբրեւ տիկին մեծցած ըլլալով դեռ այն-
պէս մնալ կ'ուզեն , եւ երբ օտար տան մէջ իրենց
հետ տիկնոջ վայել յարգանքով չի վարուին , ինք-
զինքնին ստորնացած ու վիրաւորուած կը զգան :
Բանի մը ձեռք չեն դպցուներ , տանտիկնոջ մը պէս
հրամայել կ'ուզեն ու ամօթ կը զգան իբրեւ ազա-
խին երեւնալու : Բարեկեցիկ այրի մարդու մը տան
մէջ անտեսուհի մը , արդարեւ , կրնայ իբրեւ տի-
կին վարուիլ ազախինին հետ , բայց այն տան մէջ
ո՛ւր տանտիկին մը կայ , ինքը միշտ իբրեւ ազա-
խին պէտք է վարուի ու միմիայն իւր կրթու-
թեամբը , յաջողակութեամբն ու պարտաճաշու-
թեամբը կրնայ պատուաւոր անդ մը բռնել : Մեր
այս ներարարած «տիկին» անտեսուհիներուն մէկ
տիպարը նկարագրուած կայ սապէս . «Տնտեսուհին
հիւանդ տանտիկնոջ քով մտնելուն առաջին օրը
ճաշը ապսպրելէն ետքը , որուն պատրաստութեանը
ամենեւին հոգ տարած չէր , պատուհանին առջեւ
նստած գուլպա կը հիւսէր : Կէս օրէն ետքը բարե-
կամուհիի մը այցելութիւնն ընդունելէն յետոյ անոր
հետ դուրս կ'ելնէր : Երբ տան տիկինը պահանջէր
իրմէ որ կերակրոց նախնական պատրաստութիւն-
ները ինքն անձամբ ընէ , եփուածներուն վրայ հակէ
ու պէտք եղածը ցուցունէ խոհարարուհիին , այն
ատեն «տիկին» անտեսուհին կերակրոց նորատիպ
զիրք մը ձեռք կ'անուր եւ մեծածախ ու չուտ-
ուելիք կերակուրներ կը անօրինէր , այդ ալ այն-
չափ շատ , որպէս թէ մեծ պանդոկի մը պէտքին
համար եղած ըլլար . ու կը սրտմտէր յանդիմանուե-

լուն» : Երբ այսպիսի «տիկին»ներ անտեսուհի ըլլալու կարօտութեան մէջ իյնան, իրենց յաւակնութեան շափ ալ անճարակ կ'ըլլան : Այս վիճակին պատճառն ալ, դարձեալ կ'ըսենք, ազջկանց կրթութեան եղանակն է, որք ա'յնպէս կը մեծամտեն գոտզարար թէ տան անտեսութեան համար լաւ կրթութիւն մ'առած են, թէ՛ երբ ուզեն, կամ դժբաղդութեան մը ենթարկուին, առն մը շատ լաւ կրնան վարել :

Երբ բարեկամ անձ մը միջնակարգ պաշտօնէի կամ ընտանիքի հօր մը ազջկան ըսէ թէ՛ «ազջիկս, աշխատէ՛ կանուխէն ստանալ այնպիսի կարողութիւններ, որոցմով կարենաս, կարօտութեան մէջ օրապահիկդ հայթայթել», ահա, ազջիկը, ենթադրելով որ դեռ տարիքն առած չըլլայ, ինքզինքին համար նուաստութիւն կը համարի այդ խրատը, վասն զի յոյսը ամուսնութեան վրայ դրած է, ու հոն ինքնիր գլխուն տանտիկին պիտի ըլլայ, թէպէտ առանց ծանօթութիւն ունենալու տանտիկնութեան ինչ ըլլալուն վրայ : Մինչ այս մինչ այն մինչև այն ատեն զինքը սնուցանողին մահուամբը վրայ կը հասնի ապրուստի խնդիրը, բայց դեռ ինքը չէ ամուսնացած, մայրը կամ իւր խնամակալը կ'առաջարկեն իրեն իւր ապրուստը անձամբ անձին հայթայթել. եւ այդ ատեն է, ահա, որ ազջիկը կը միտի ուսուցչուհի, դաստիարակուհի ըլլալ. բայց այդ պաշտօններուն համար պահանջուած կարողութիւնները չունի, այսինքն կ'մտարական ուսուցչութեան կամ դասական երաժշտութեան եւ կամ լեզուի ուսուցման գիտելիքները չի գիտեր : Միւս կողմէ անտեսուհի բառն ալ շատ դէշ կը հնչէ ազջկան ականջին, պաշտօն մը դոր հեզնածիծաղ

կը մերժէր, բայց կարօտութեանը մէջ կ'ընդունի
զայն յանդգնութեամբ, առանց փորձելու իսկ թէ
յարմարութիւն ունի՞ այդ պաշտօնին, վասն զի կը
կարծուի թէ շատ սոսկական գործ մը, սովորա-
կան պաշտօն մ'է այդ եւ յատկապէս սովրեկիք
ուսում մը չէ: Կը կարծէ թէ խոհարարուհիին անկ
է ամէն բան գիտնալ, անտեսուհիին լոկ հրամայե-
լու պաշտօն ունի. եւ այսպէս կարծելով է որ,
յառաջ կու գան այն ախպարները սրտնց մէկ օրի-
նակը յիշեցինք քիչ մ'առաջ: *)

*) **Իրօտուրիւն.**—Այս տեղ առիթէն օգտուելով կարեւոր դի-
տողութիւն մ'ընել կ'ուզենք, որ արժանի է մայրերու և աղջկանց
լուրջ ու սրտագին ուշադրութեան: Յաճախ կը լսուի Թէ աղախնոց
դասակարգը տակաւ վատթարանալու վրայ է, ու շատեր կը զան-
գատին անոնց պահանջումներէն, չկամութենէն, զարդասիրութե-
նէն, հաճոյախնդրութենէն, անպարկեշտութենէն ու անկարողութե-
նէն: Նորահաս տիկիները իրենց հաւաքումներուն մէջ կը զանգա-
տին ու կը խորհրդակցին Թէ ի՞նչ միջոցներ ձեռք առնուլ պէտք է
ատոր դէմ: Գտնուածին ճամբայ կու տան ու անոր տեղն եկածը ա-
ւելի գէշ կ'ենլնէ: վերջապէս կը վճռեն Թէ աղախնոց դասը վատթա-
րանալու վրայ է: Այս վճիռը կատարելապէս արդար չէ, այնպէս որ
մեր ընկերական յարաբերութեանց մէջ բարձրագոյնին հաւասարե-
լու տենչը, որ միջին դասակարգը բարձր դասակարգին համահա-
ւասար դիրք մը ունենալու կը Թելադրէ, մոլորեցուցած է միջին
դասակարգը ու խախտած է աղախնոց դիրքը: Բայց ծառայող դա-
սին, և գլխաւորապէս տնտեսուհիներուն վատթարացման մէկ ուրիշ
պատճառն ալ նոյն իսկ ընտանիքներու մէջ կը գտնենք: Հին ժամա-
նակաց մէջ ալ կային այժմուս պէս տանտիկիներ և տանաղջիկներ
որ աւելի լաւ կերպով տուն տեղ կը տնտեսէին և աւելի զիտակցու-
թեամբ, վասն զի անոնք տան գործերէն կը հասկնային, պէտք ե-
ղածին պէս կը հսկէին իրենց աղախիներուն վրայ. անոնցմէ շա-
տերը իրենք անձամբ կը կատարէին խոհանոցին ու մառանին, տղա-
յոց սենեակին ու տան ուրիշ մասերուն շատ գործերը զորս այժմ
պարզապէս սպասուորաց յանձնուած են: Հին տեսները բարեկե-
ցիկ քաղաքացիի մը կինը որ իւր աղջիկը խոհանոցին ու տան ուրիշ

Իւր ապրուստը ինքն անձամբ հայթայթելու պէտք ունեցող աղջիկը եթէ գիտնար թէ անտեսուէին եւս լաւագոյն հմտութեանց հետ պէտք է որ ունենայ նաեւ կնոջ համար տնհրածեշտ համարուած առաքինութիւնները, ամօթ չպիտի դգար այդ պաշտօնէն եւ իւր կարօտութեանը մէջ այդպիսի պաշտօն մը խորխտաբար ընդունելէն ետքն ալ՝ անկարողութեանը պատճառաւ չպիտի ճամբուէր :

Կնոջական գովելի յատկութիւններով օժտուած աղջիկը ծնողական տան մէջ խնայողարար ապրելով եւ անակասալարութեան ու առանկն գործերու մէջ մեքենարար աշխատելով իւր մօր օգնութեամբ տակաւ անտեսութեան վարժուելովն իսկ դեռ կատարեալ անտեսուէի եղած չըլլար : Լաւ

գործերովը կը զրազեցունէր, ամենեւին չէր ըսեր թէ ճես աղջիկս խոնարարութիւն ընել չեմ ուզեր» : — Աղջիկը այն ատեն իմանալու ան պէս օրուան մէջ ժամերով դաշնակին առջեւ չէր պարագեր, վէպ չէր կարդար, արդուզարդին համար այսօրուան պէս ժամալաճառ չէր ըլլար. տունէն դուրս հաճոյք եւ զրօսանք չէր փնտտեր, այլ տան մէջ կ'ապրէր ու ատոր համար իսկըը կը հասնէր առտնին գործերու, կարողութիւն կ'ունենար կնոջական պաշտօնին, եւ պատրաստ ամէն տեսակ պատահականութեանց. տանտիրկնայք եւ աղջկունք լաւագոյն էին եւ հետեւապէս բարի օրինակ կ'ըլլային ծառաներուն Մեր այժմու այս ապականեալ հանգամանքներու ազդեցութեան տակ տանտիրկնոջ ու տանաղջկանց չար օրինակներուն հանդէպ ի՞նչ կ'ուզէք որ ըլլան ծառաները. բնական է որ անոնց պիտի նմանին, թէ՛ անոնց մեծամեծ պահանջումներուն եւ թէ՛ անոնց անպիտանութեանց մէջ : Մատաները շատ շուտ եւ շատ դիւրաւ կը նանչնան տանտիրկնոջ եւ անոր աղջկան տգիտութիւնն ու անկարողութիւնը իրենց տուած հրամաններէն : Տանտիրկնայք եւ տանաղջկունք թող սկսին բարի օրինակ ըլլալով նախ ինքզինքնին բարեօրել եւ բիջ ատենէն պիտի տեսնեն որ իրենց ծառաներուն վիճակը պիտի բարւորի :

անտեսուհի մը պարտի ծանօթութիւն ունենալ վաճառքներու վրայ, գնումներու վրայ, կահագործութեան վրայ, լուացքի վրայ, վերջապէս առանին ամէն գիտելիքներու վրայ գործնական հրմտութիւն ունենալ, եւ ասոնք, ինչպէս կը կարծեն մանկավարժներէն սմանք իրենց գրասեղաններուն վրայ նստած, չորս շաբթուան մէջ սովորելիք բաներ չեն: Տնտեսուհին գիտնալու է նաեւ առանին հաշիւները բռնել, ծառաներու հետ վարուելու, ինքզինքն անոնց սիրցունելու եւ անոնց վրայ հեղինակութիւն մ'ունենալու եղանակը: Ամէն պարագայի մէջ, այսինքն թէ՛ իբրեւ տանտիրին ունենալիք կոչման համար եւ թէ՛ ապրուստը հայթայթել կարենալուն համար գեոատի օրիորդք սնական գործերու մէջ գործնական վարժութիւն մ'ունենալու են եւ ուղիղ գաստիարակութեան մը ծրագրին տրամադրութիւններէն մէկն ալ սա՛ ըլլալու է որ աղջիկ մը առնուազն մէկ սարի առտընին գործերու գասեր առնու, եթէ տան մէջ կարելի չըլլայ սովորիլ զայդ: Միջակ կարգի ընտանիք մ'ալ զրամական այս զոհողութիւնը կրնայ ընել եւ այդ այնպիսի զրամազլուխ մը յառաջ կը բերէ, որուն տոկոսները մեծ արժէք կ'ունենան ապագային: Տնտեսուհի մը որ այս գործով կ'ուզէ հայթայթել իւր ապրուստը եւ իւր պատիւը, պարտի ունենալ նաեւ ծառայի մը յատկութիւնները, այսինքն հաւատարմութիւն, ճշմարտասիրութիւն, ժրջանութիւն, համեստութիւն, պարտաճանաչութիւն եւ խնայողութիւն: Իւր ասպարէզն այնչափ ընդարձակ ու հարուստ է, որ միշտ կրնայ զարգացունել ինքզինքը եւ հետեւապէս բարձրացունել իւր անձին կարեւորութիւնը. իւր գլուխն

ու ձեռքերը կրնան զանազան հմտութիւններով ու ճարտարութիւններով օգտակար ըլլալ : Շատ անգամ սան մը երջանկութիւնը կամ դժբաղդութիւնը, գոյութիւնը կամ կործանումը անտեսուհիէն կախում ունի : Այսպիսի գիրք մը , պաշտօն մը կարելի է ստորին համարիլ : Այդ պաշտօն ստորնացած է նոյն իսկ այն կանանց ձեռամբ որ կ'ուզեն իրրեւ անտեսուհի ներկայանալ, առանց սակայն այդ պաշտօնին համար պէտք եղած գործնական ու բարոյական կարողութիւնն ունենալու : —

Կնոջ քաղաքակրթական պաշտօնի սահմանին մէջ է նաեւ , իրրեւ ապրուստի միջոց, ըլլալ ուսուցչուհի , դաստիարակուհի , մանկապարտիզպանուհի , երգի ու դաշնակի վարժուհի : Գեոհաս աղջիկները կրթելու պաշտօնը էապէս կնոջական պաշտօն մ'է :

Հին Հռոմայեցւոց մէջ ընդհանուր տիրող սկզբունք է՝ իգական սեռը իւր սեռին ձեռամբ կրթել ու դաստիարակել . եւ այդ պատճառաւ ուսուցչական ու կրթական պաշտօնը կանանց համար ապրուստի ընական միջոց , իրրեւ իրաւունք կը նկատուի : Ինչպէս որ անտեսուհին, Ֆիզիքական խնամքի տեսակէտով , ամառիութիւն փոխանորդն է , այնպէս ալ դաստիարակուհին ընտանիքին մէջ տղայոց վրայ տարած մտաւորական ու բարոյական խնամքներուն պատճառաւ մօր տեղ կը ընէ :

Գեո մինչեւ վերջին ժամանակներս ուսուցչութեան եւ դաստիարակչութեան պաշտօնները մեծ մասամբ այդ գործին կոչումը չունեցող կանանց ձեռքով կը կատարուէր : Ատոնք այդ պաշտօնին համար ո'չ մտքով եւ ո'չ ալ զգածմամբ նախապատրաստուած չէին, այլ՝ իրենց ժամանակին աղջ-

կանց կրթարանի մը մէջ աւանդուած սովորական հմտութիւններով բաւականացած կրներ էին, որք յետոյ նիւթական անձկութեան մէջ, իրենց ապարուսար հայթայթելու նպատակաւ, առանց սակայն իրենց անկարողութիւնը միտք բերելու, իրենց անկատար հմտութեանց վրայ յանդուզն վստահութեամբ, «որ ուսուցանէ կրկին ուսանի» *) վաղեմի առածը չարաչար մեկնելով, իրրեւ մասնաւոր ուսուցչուհիներ, քաղաքացի ազջկանց յատուկ մէյմէկ վարժարան կը բանային, կամ թէ՛ իրրեւ վարժուհի ընտանիքի մը մէջ կը մանէին եւ հոն առանց որ եւ իցէ մէթոտի ու ներքին համերաշխութեան իրենց անձին խեղճութիւնը եւ իրենց հմտութեան անկատարութիւնը շահեցունել կը ջանային, եւ այս՝ անշուշտ ի վնաս աշակերատուհեաց: Բայց մասաւորական կարողութեան մասին շատ քիչեր յարմարութիւն ունէին. շատերը չունէին իսկ սրտի ու զգածման այն անհրաժեշտ յատկութիւնները որք պէտք են դաստիարակուհի եւ ուսուցչուհի կոչուած անձերու: Լատինական հին առած մը շատ իրաւամբ կ'ըսէ թէ «սիրան է որ կը պատրաստէ ուսուցիչ ու դաստիարակ». եւ ասիկա գլխաւորապէս կը պատկանի ուսուցչուհիներու եւ դաստիարակուհիներու, որք մասաւորական կարողութեան հետ, պէտք է որ ունենան սիրազեղ սրտի ճշմարիտ կնոջական յատկութիւնները, այսինքն՝ հեղութիւն, համբերութիւն, բարոյականի զգացում, բնակաշուքութիւն, պարզութիւն եւ առողջ զգացում, վասն զի անոնք են որ իրրեւ ուսուցիչ ասան մէջ կամ թէ՛ մասնաւոր վարժարանաց մէջ ազջկան մօր տեղը կը բռնեն:

*) Docendo discimus.

Հարուստ ընտանիքներու մէջ տղաքը վարժու-
հիտով կրթելու սովորութիւնը շատ վտանգաւոր
եղած է ազջկանց մտաւորական ու հոգեկան կըր-
թութեան, ու վերջապէս՝ կրթեալ ընտանիքներ
լուրջ նկատողութեան առած են այդ խնդիրը : Նա
մանաւանդ հին ժամանակներու ուսուցչուհին
կամ վարժուհին, զոր Քէօբնէր նշանաւոր բանաս-
տեղծը իւր գրուածոցը մէջ իրրեւ մանկակոտոր
վհուկ մը կը նկարագրէ, զարդիւս բոլորովին տար-
բեր երեւոյթ մ'առած է, առանց սակայն իւր կա-
րողութիւնները բարձրացունելու : Ասոնց մեծա-
գոյն մասը առանց գործին կոչումն ունենալու,
յաճախ մանկավարժական արուեստին իմաստակ-
ներ, օտար լեզու մը կակաղելով, երաժշտութեան
արուեստին անտեղեակ՝ լոկ գործածական մէկ քանի
կտորներ զարնելու վարժուած, մերթ իրենց սի-
րուն տեսքովը, պչրողութեամբը, մերթ պատրաս-
տարանութեամբ, սիրելութեամբ ու զիմացինին
վրայ ազդեցութիւն բանեցունելու ուրիշ կեղծ մի-
ջոցներով զինուած, մազերու բարձրակարկառ
գանդաւորներով, քղանցաքարչ զգեստներով ու
բարձրակրունկ կոշիկներով կը ներկայանան, եւ
ընտանիքի ծոցին մէջ միամիտ կեանք մ'անցունող
ազջկանց՝ խորին արժանապատուութեամբ եւ լըր-
ջութեամբ յարգանք կը թեկադրեն եւ գրեթէ կ'ա-
մըշնան տղայոց հետ իրրեւ տղայ վարուելու, կամ
թէ՛ մոլեռանդ վարժուհիներ որք իրենց ջերմեռան-
գութիւնը իրենց ազօթագրքով, եկեղեցի երթա-
լով եւ սրբակեաց անձի մը շարժուձեւերով կը ցու-
ցունեն եւ կը սպասեն որ սուրբի մը ընծայուած
մեծարանքը մատուցուի իրենց, բայց իրենց սիրտը
պաղ ու անզգայ ըլլալուն, անտարբեր են իրենց

խնամքին յանձնուած տղայոց վիճակին . եւ հսկող
աչքերէ հետու , տղայոց հետ առանձին գտնուած
առան ալ իրենց բնաւորութեան մէջ գտնուած բըր-
տութիւնն ու անգթութիւնը , իրենց անհամբերու-
թեան , բարկութեան արդիւնք եղող պատիժներու
եւ կոտորակներու հակառակող զանազան գո-
տում գոչումներու միջոցաւ կ'երեւին յաճախ :

Ազգկանց՝ պետական ու հասարակաց կրթարան-
ներու ուսուցչական մարմնոյն մէջ պաշտօնի կոչ-
ուիլը 30—40 տարուան գործ է դնու : Առաջները
մտքով ու սրտով անկարող կիներ իբր ուսուցչուհի
կը ներկայանային , եւ բնատնիքներու մէջ տղայոց
մտաւորական ու բարոյական կրթութեանը մեծ
փնտանիք կը հասցունէին . այդ խտտելի վիճակը
պատճառ եղաւ որ բրուսիական կառավարութիւնը
ուսուցչութիւնն ու գաստիարակչութիւնը իրենց
ապրուստի միջոց ընել ուղող կիներէն պատշաճ
նախակրթութեան ու կարողութեան երաշխաւոր-
ութիւնը պահանջէ , որ այդ ալ պարտաւորիչ
քննութեամբ տեղի կ'ունենար : Եւ այդ կարողու-
թիւնն ալ ձեռք բերելու համար օրիորդաց յատուկ
կատարելագործիչ վարժարաններ հաստատուեցան :
Խոհական եւ միջեւ իսկ դիւրակեցիկ ծնողքներէն
շատերը իրենց ազջիւնները իրական սեռի բարձ-
րագոյն վարժարանի մը դասընթացքն աւարտելէ
ետքը փոխանակ տան մէջ վար դնելու , այդ կա-
տարելագործիչ վարժարանները զրկեցին , որպէս
զի ուսուցչուհի ըլլալու համար պետական քննու-
թիւններէն անցնելու կարող ըլլան եւ ի հարկին
ապրուստին անձամբ հայթայթելու համար նեղու-
թեան չենթարկուին : Ասանկով՝ ուսուցչուհիք իրենց
պաշտօնին կարողութիւնն ունեցան եւ գաղրեցաւ .

ազջկանց կրթութեան գործիչներուն անկերպարան վիճակը :

Միւս կողմանէ ազջկանց գաստիարակութիւնը Գերմանիոյ մէջ շատ տափակցաւ ու ստորնացաւ տան մէջ մասնաւոր վարժուչի վարձելու սովորութեան ընդհանրացմամբ . եւ որովհետեւ դիւրակեցիկ ու անխելք ծնողքներ այդ տեսակ վարժուչիներէն ամէն բանի վրայ հմտութիւն ունենալ կը պահանջէին , ուստի անոնք ալ գրեթէ ամէն բանի վրայ հարեւանցի տնօրէնութիւն ունենալ կը ջանասին , առանց սակայն հիմնաւոր ու մէթոտաւոր բան մը սովորեցունել կարենալու : Կիսկատար ու մողաշիքի պէս կիցկատուր հմտութեանց տէր այդ վարժուչիները սովորապէս իրենց երիտասարդութեան մէջ դժբաղդութեան մասնուած եւ կամ բարձրագոյն վարժարանի մը գասընթացքին հետեւելու անկարող ըլլալու չափ չքաւոր ընտանիքի զաւակներ էին , որ ընտանիքներու մէջ կը մտնէին , եւ անոնց մեծ մասը՝ իրենց երեւոյթին , իրենց նախկին ծառայութեանց համար ցուցուցած տարակուսելի վկայագիրներուն , երեւելի ընտանիքներու մէջ ընդունուած քաղաքավարական շարժուձեւերուն , քիչ մ'ալ գաղիերէն խօսելու եւ դաշնակաձութեան շնորհիւ : Ասոնք գիտութեան , մտքի ու սրտի կրթութեան մէջ շատ անկատար ըլլալով իրենց խնամքին յանձնուած ազջկանց մտքին ու զգածման մէջ ալ յտեգոյն որոմը կը ցանէին յաճախ :

Ազջկանց մասնաւոր ու գիշերօթիկ կրթարաններու ինչպէս նաեւ վարժուչիներու մասին մեր գիտողութիւնները պարզած ենք նախապէս . (էջ 21 , 45) :

Տիկին Կայէթէ Կէօրկէնս , որ իզական սեռի

դաստիարակութեան մասին բազմահմուտ է, կ'ըսէ թէ «Աղջկանց մեծ կրթարաններու վերակացու տիկնանց մեծագոյն մասը իրենց պերճութեամբը, այցելութեան մ'ատեն իրենց ժպիտներովը կը ճանչցուին» : — Բարեկեցիկ ընտանիքներու խեղճ աղջիկները այդ կրթարաններուն մէջ կամագուրկ գերիներու եւ հնազանդ ու հլու քծնողներու պէս կը կրթուին, հեռու մայրենի սէրէ, հեռո՛ւ այդ կրթիչ ջերմութենէն. եւ տարակոյս չի կայ թէ պազ կլիմայ մը պատած ըլլալու է այն տան մէջ ուր բնակող ընտանիքին մայրը գիշերօթիկ կրթարան կը զրկէ իւր զաւակը : Այդ պարագային մէջ, գիշերօթիկ վարժարաններու վերակացու կիները պէտք է որ ինքզինքնին պարտաւոր զգան սրտի ու մտքի կրթութեամբ, բացակայ ընտանիքին տեղը բռնելու, ընտանեկան ջերմ'կլիմային պակասութիւնն անզգալի ընելու, եւ տղայոց հետ, որպէս է յաճախ, պաղ ու անզգայ շարժումներով չվարուելու : — Եթէ որ եւ է իրաւացի դիտողութիւն մ'ըլլուի այս մասին, ատոր ալ սովորական պատասխանը սա՛ է. «Անագամ մը այսպէս ուղուած է, պէտք է որ, հակառակ մեր կամքին, հասարակութեան պահանջումը գոհացունենք, թէ չէ՛ վարժարանը փակելու կը ստիպուինք» : Այս խօսքը ախուր ճշմարտութիւն մ'ունի եւ իւր ստուերը դարձեալ ընտանեկան կեանքին վրայ կ'իյնայ :

Այժմուս, մանկավարժական տեսակէտով, ընտանեկան կեանքին անկման հանդէպ ստիպողաբար պահանջելի է որ գեոսաւի աղջկանց դաստիարակուհին, տեսական ու բանաւոր հմտութեանց հետ ունենայ նաեւ մտածման ազնուութիւն, հասուն ու յստակ դատողութիւն եւ սրտի ջերմութիւն, որ

նկարագրի ամբողջեան ու կրթեալ ճաշակի հետեւանք են : — *)

Բրուսիոյ մէջ օրէնք է որ հասարակաց վարժարաններու մէջ ուսուցչուհի կամ տեսչուհի ըլլալու պատրաստուող օրինորդները տարրական դասերու համար պաշտօնի կոչուած ատեն որոշեալ տարիքը լրացուցած ըլլան . այս օրէնքը գէթ սաօգուան ունի որ չքաւոր ծնողաց ստիպմամբ , կարելի եղածին չափ շուտ ամսականաւոր պաշտօն մը ձեռք անցունել ուղող թերուս եւ կրթութեան գործին անփորձ օրինորդներ ջնջին գումարով մը ընտանիքներու մէջ չեն կրնար մտնել : Եւ դեռ պաշտպանութեան պէտք ունեցող գեոռահաս օրինորդ մը ի՞նչ պաշտպանութիւն կրնայ ընել իւր խնամոց յանձնուած տղայոց բնաւորութեանց վրայ , մանաւանդ , ինչպէ՞ս կրնայ դիմադրել զանազան փորձութեանց , որոնց կարելի է ենթարկուիլ ունայնամիտ ընտանիքներու մէջ : Չէ՞ որ ցկեանս ամօթահար՝ իւր ապագան իսկ ոչնչացուցած կ'ըլլայ : Օրինակները շատ են : —

Տան համար վարձեալ դաստիարակուհիներու հետ այնպէս վարուելու է որ երբէք զգալի չըլլայ անոնց օտարութիւնն ու վարձուորութիւնը , եւ այս՝ տղայոց օգտին համար : Անմիտ մայրերը մեր այս ըսածին հակառակ կերպով կը վարուին : Գաստիարակուհին որչափ երիտասարդ ըլլայ , այնչափ

*) Գաստիարակուհիներու համար օրինակելի հեղինակներ են՝ Շառլօթէ Լուծէր (որ գրած ունի Նամակներ՝ Օրինորդաց Գաստիարակութեան վրայ) , Գարօինէ Ռուսօլֆի (Պակեր Իգական սեռի Գաստիարակութեան) , Պէթի Կլայմ (Մայրերու համար Կրթական Հրահանգներ) , Իցիւ Թէ տաղանդաւոր գերմանուհեաց այս գործերը հայերէնի Թարգմանութիւն գերմանագէտ ազգայնոց ձեռամբ :

դժուար է իրեն համար իւր անձնիշխանութիւնը պարկեշտութեան ու պարտականութեան ուղիղ հաւասարակշռութեան մէջ պահել, այնպէս՝ ինչպէս կ'ընդունի կնոջականութիւնն ու երիտասարդութիւնը: Բայց արհարմարութիւնը, խստութիւնն ու անտէր վարմունքը, որով շատ տուներու մէջ կը վարուին դաստիարակութիւններու եւ վարժութիւններու հետ, կը ցուցունէ ո՛չ միայն այդ ընտանիքին անդամոց ինքնահաւան անմտութիւնը, (որ աներկրայելի նշան է տխմարութեան), այլ՝ տանտիրուհիին թեթեւամտութիւնը, սրտի ու մտքի կրթութեան մասին ունեցած պակասութիւնը: Այդ վիճակ կը ցուցունէ նաեւ թէ՛ դաստիարակութիւն կամ վարժութիւն պէտք եղած յարգանքը պահանջել կարենալու համար, ապահովապէս ու անձնիշխան կերպով իւր դիրքը բռնել չէ գիացած զեռ:

Չեռագործի ուսուցմամբ աղջկանց ձեռքերը կրթող վարժութիւն ալ նոյնպէս զեռ չէ բռնած իւր դիրքը թէ՛ արդիւնաւորութեան եւ թէ՛ իւր յարգութեանը մասին: Անիկայ ալ հասարակաց վարժարաններու մէջ երկրորդական դիրք մ'ունի, իսկ ընտանիքներու մէջ զրեթէ ծառայական գեր կը կատարէ: Վարժարանական քննութեանց ատեն աղջկանց ձեռագործներով զարդարուած ցուցահանդէսներու պատճառաւ միայն անիկա, վարժարանին եւ ծնողաց շահուն համար, խաւարէն ի լոյս կը բերուի: Մնաց սր այդ վարժութիւններն ալ թէ՛ ատեներու եւ թէ՛ վարժարաններու մէջ մեքենական աշխատութիւն մ'է որ կը սովորեցունեն, փոխանակ ձեռագործը՝ օրինակի, գոյներու, աշխատութեան նիւթերու եւ զարդարման մէջ՝ աղջկանց ճաշակը կրթելու յարմարագոյն միջոցն ընելու, փոխանակ

աղջիկը ձեռագործի ճարտարութեան մտաւորական մասին վարժեցունելու . ցաւալի ճշմարտութիւն մ'է այս ։ —

Տարրական դաստիարակութեան մէկ գլխաւոր ճիւղն ալ մասնկապարտի զպանութիւնն է, որ իւր թէ՛ առողջապահական եւ թէ՛ մանկավարժական պարտաւորութիւններն ունի ։ Այս պաշտօնը այնչափ բարձր գիտութեանց հմտութիւն չի պահանջեր . բաւական է ժողովրդական վարժարանի մը տարրական ծանօթութիւններն ու գիտելիքները հիմնապէս գիտնալ . բայց այդ պաշտօնին կոչուողը անհրաժեշտ կերպով պարտի ունենալ խորհելու կարողութիւն , սրտի կրթութիւնն եւ կնոջական միւս առաքինութիւնները, այսինքն՝ սիրազեղ զգածում , բարեացակամութիւն , առողջ զգացում , հեղութիւն , համբերութիւն եւ մանկական հոգին ճանչնալու կարողութիւն ։ Պերլինի , Համպուրկի , Կօթայի եւ ուրիշ մեծ քաղաքաց կրթական հաստատութիւններէն ամէն տարի նշանաւոր մանկապարտիզպանուհիներ կ'ելնեն . եւ արդէն ժամանակէ մը ի վեր տակաւ ընդհանրացող մանկապարտէզները յարմարագոյն ասիթ ու լայն ասպարէզ կ'ընծայեն կարող ու զգայուն օրիորդաց եւ կանանց , որք այդ գործով թէ՛ օգտակար ու գովելի գործունէութիւն մը կ'ունենան, եւ թէ՛ իրենց մտաւորական կրթութիւնը աւելի եւս բնագարձակելու եւ յարմար աղջիկներն ալ նոյն գործին կրթելու ժամանակ ։ —

Կանացի բնութեան յարմարագոյն պաշտօն մ'է նաեւ հիւանդապահութիւնը ։ Կնոջ շնորհքը, հոգեկան ազնուութիւնը նախնական բնութիւն ըլլալու է իրեն համար, որ իւր ամէն շարժումներուն

մէջ , անձայն ու անշշուկ գործելուն մէջ , եւ իւր պարզ , հեշտ ու հաճոյական գործունէութեան մէջ կը յայտնուի : Ոչինչ այնչափ անդորրաւէտ է , որչափ՝ կնոջ գրեթէ անձայն զբաղմունքն ու աշխատանքը տան մէջ , մանաւանդ հիւանդին սենեակին մէջ . եւ ընդհակառակն ոչինչ այնչափ խռովիչ է , որչափ՝ անհանդարտ , անդադար շաղակրատող եւ չուզելով աշխատող կնոջ մը գործելը , աշխատելը : Հիւանդապահութիւնը այն աստիճան յարմար պաշտօն մ'է՛ կնոջ համար որ կինը , իբրեւ ամուսին եւ իբրեւ մայր կատարել չկարողացած Սիրոյ պաշտօնը ատով կը կատարէ , Գթութեան գործին կը մասնակցի եւ հոն՝ բաղմատեսակ առիթներ կ'ունենայ իւր զգածուժը վսեմացունելու :

Թէ՛ հիւանդապահ կիները , ո'չ միայն իբրեւ մայրապետ կամ Գթութեան քոյր , այլ հիւանդապահութիւնը իրենց համար ապրուստի միջոց ընտրելով , որչափ օգտակար ու արդիւնաւոր եղան , զայն ցոյց տուին մեզ վերջին պատերազմներու մէջ : Եւ ինչ որ անոնք կ'ընեն խաղաղութեան ատեն մասնաւոր հիւանդանոցներու եւ ընտանեկան յարկերու մէջ , կը տեսնենք ամէն օր : Անոնք օգտակար կ'ըլլան թէ՛ հիւանդին եւ թէ՛ բժշկին , դարմանող բժշկաց պատուէրներուն համաձայն խնամելով հիւանդը եւ ընտանեկան նախապաշարումներն ու անհոգութիւնները փափկութեամբ իմն չեզոքացունելով . մանաւանդ թէ՛ հիւանդ խնամելու վարժուած ըլլալով գիտեն անոր մաքրութեանն ու հանգստութեանը հոգ տանիլ . բժշկական եւ քիչ մ'ալ վիրաբուժական նախնական ծանօթութեանց եւ սպասարկութեան հմուտ ու վարժ ըլլալով , թէ՛ ձեռքով եւ թէ՛ սրտով օգտակար կրնան ըլլալ : Եւ

ասիկայ ալ թէպէտ գժուար, անձնու իրութիւն պահանջող, բայց զեզեցիկ, բարոյապէս վարձատրելի ու ճշմարտիւ կնոջական պաշտօն մ'է : Իայց ով որ մտադրէ այդ գործին հեռելի, թող լաւ փորձէ ինքզինքը թէ այդ պաշտօնին համար պէտք եզած յատկութիւններն ունի՞, կամ թէ կրնա՞յ ստանալ : Պարտաճանաչութիւն, պատասխանատուութիւն, մարմնական ու բարոյական կորով, տեւականութիւն, մարդասիրութիւն, անձնուրացութիւն եւ լրջութիւն, ասոնք այն անհրաժեշտ ազգակներն են, որ պատասխանատուութեան բարոյական գիտակցութեամբը պէտք է ոգեւորին ու անյողգողգ մնան : Իսկ ով որ այդ պաշտօնը ապրուստ հայթայթելու միջոց ընել ուզէ, թող կարգայ Որխու պատերազմին մէջ, իրրեւ հիւանդապահուհի, նշանաւոր հանգիսացող Միս Նայթինկալի գերազանցապէս հրահանգիչ գիրքը : Այդ գրքին ընթերցումը կատարեալ գաղափար մը կու տայ գործին փափկութեանն ու կարեւորութեանը վրայ . ու այդ պաշտօնին հետաքրքրուելով ինքզինքն անոր յարմար զգացող կին մը պէտք է որ, սովորականէն քիչ մը բարձր գաստիարակութիւն եւ սրտի կատարեալ կրթութիւն մ'ունենալով սկսի նախապէս ընտանեկան շրջանակին մէջ պատահած հիւանդները խնամել եւ վարժուիլ վարակման վտանգին, այսինքն՝ բժացունել իւր մէջ վախն ու գարշումը : Սիրոյ եւ սարտաւորութեան գործերու մէջ անվախութիւնը մեծ ազահովութիւն է վարակման վտանգին դէմ : Այսպէս՝ իւր ազգականաց ծառայութեան մէջ ընտանեկան կարգապահութեան ու մաքրութեան, հիւանդին ուտելիքներուն պատրաստութեան մասին իւր երիտասարդ հասակէն գործնա-

կան վարժութիւն մը ստանալէ ետքը , կանոնաւոր հիւանդանոցի մը մէջ , բժշկաց պատուէրներուն ուշադիր գործադրութեամբը փորձառու հիւանդապահ մը կարելի է ըլլալ : —

Չեռագործի աշխատութիւնը , իբրեւ միջոց ապրուստ հայթայթելու , յարմարագոյն գործ մ'է իգական սեռին համար : Արդէն ի վաղուց հեռէ այդ գործը ամուրի օրիորդաց կամ արի կանանց ապրուստ հայթայթելու սովորական միջոց մը եղած է : Թէպէտ աշխատութիւնը շատ ու վարձքը քիչ գործ մը ճանչցուած է այդ , բայց գործազին արտադրութեան լաւութիւնը կը բարձրացունէ վարձքը :

Այժմ եւս կան օրիորդներ եւ կիներ , որք իրենց ընտանիքին կամ քաղաքացիութեան գիրքը պահելու համար չեն զիջանիր կանացի ընտիր ձեռագործներ սովորիլ , ո՛չ ալ կրնան հիւսել , կարել , կամ զգեստ մը կարկանդ , նորոգել . ամէն ինչ ուրիշին ընել կուտան , վասնզի դրամի պակասութիւն չունին : Արդէն այս մասին յայտնած ենք մեր զիտագութիւնները : Արդարեւ , պատահանին առջեւ սեզանին վրայ կարի կողովին մէջ կիսկատար ձեռագործ մը կը գտնուի միշտ , բայց այդ՝ օրերով , ամիսներով կը մնայ այդպէս , ցուցունելու համար միայն թէ օրիորդը ձեռագործով ալ կ'աշխատի : Սակայն , կը կրկնենք , ճշմարիտն այն է որ այժմուս դաստիարակութեան եղանակը եւ ընտանեկան ներքին կեանքը տուներէն դուրս վտարած են աշխատութիւնը : Ո՛ր է արիկնոջ կամ օրիորդին աշխատանոցը , հարցուցած ենք շատ տուներու մէջ . եւ շատ անգամ ցուցուցած են մեզ կարի մեքենայ մը , կղպուած՝ որ գործող չունի : — Շատ տուներու մէջ ալ կը տեսնենք որ տանազլիկը նստած , պատրաստ

օրինակի մը հետեւողութեամբ, ասղնագործութեամբ կը դբաղի եռանդով, այդ ալ՝ տան ուրիշ ամէն գործերը լքած, իւր հաճոյքին ծախսելու համար քիչ մը դրամ շահելու համար է : Այդ տեսակ օրիորդներ ո՛չ ընտանեկան ներքին աշխատութիւններով կը դբաղին եւ ոչ ալ կանացի օգտակար ձեռագործներ սովրելու հետամուտ կ'ըլլան : Բայց երբ անգամ մը կարօտութիւնը երեւան ելնէ, կը շուարին կը մնան, խեղճ կ'ըլլան :

Ապագային հարկ եղած ատեն ապրուստ մը հայթայթելու համար, այժմէն կանացի օգտակար ձեռագործ մը սովրելու մասին օրիորդի մը եղած յորդորին դէմ սա պատասխանը կ'ընդունուի միշտ. — «մրցումը շատ մեծ է, մեքենաները կը գերազանցեն ձեռագործները .» Այս առարկութիւնը ձեռագործի մէկ քանի ճիւղերուն համար ճշմարիտ է թէեւ, բայց անուրանալի է որ մեքենաները շատցուցած են նաեւ սպառումը, եւ կանացի ճարտար ձեռքեր ամէն երկրի մէջ ապրուստի ընդարձակ ասպարէզներ կրնան գտնել միշտ : — Երկաթուղին հնարուելուն պատճառաւ վարձու կռքերը անգործ մնացած են : Կանացի ձեռագործներով աշխատող կիները միշտ կրնան շահիլ, միայն թէ իրենց աշխատութեան մէջ կանոնաւոր, ճշգրտապէս ու ճարտար ըլլալու են : Երբ աղջիկները լոկ միակողմանի ձեռագործներ սովրին, եւ նորագոյն ու տարբերական զանազանութեանց մասին անհոգ ըլլան, ուրիշ ճիւղերու չվարժուին, դժուար կ'ըլլայ իրենց շարունակ գործ գտնել : Լա՛ւ աշխատութեան լաւ վարձք կը արուի . պէտք է ամէն բանին լաւն ու կատարեալը սովրիլ . եւ ա՛հա՛, այն ատեն մեքենանները չեն կրնար կորզել իրենց ապրուստը : Ա.

մենուս զիտցած բանն է թէ մեծ քաղաքաց մէջ որչա՛փ դժուար է նորաձեւ զգեստներ լաւ ձեւող , կարող ու կարող , լաւ արդուկող կիներ գանել , որք շարաթներէ , երբեմն ալ սովորներէ ետքը հազիւ կրնան իրենց եզած յանձնարարութիւնները կատարել , եւ այդ ալ՝ որչա՛փ բարձր գիներով , մեծագումար վարձքերով :

Հոս մասնաւոր ու կարեւոր դիտողութիւն մը պիտի ընենք: Ինչպէս ըսինք , շատ կիներ շահարեր աշխատութիւն մը կրնան գանել ձեռագործի մէջ եթէ ճարտարութեամբ մրցին . կանանց համար շահարեր մեծ ասպարէզ մ'է ձեռագործը : Արդ , քաղաքացի աղջիկ մը որ այս ճշմարտութիւնը ճանչնալուն ձեռագործով աշխատիլը իրեն ամօթ չի համարիր , անոր ալ յաճախակի գանգատն է թէ «նշանաւոր մրցակից կիներ» ձեռքի աշխատութեանց վարկն ու յարգը կ'իջեցունեն : Ասիկա ճշմարիտ չէ , միայն թէ միջնորդները կամ վաճառածախները այնպէս հաւտացուցած են իրեն : Ընկերական պատուաւոր դասակարգին պատկանող օրիորդ մը կամ կին մը , կարօտութեան մասնուած եւ քիչ մ'ալ ամշկոտ ըլլալուն , կ'ուզէ՛ ձեռագործով հայթայթել իւր ասրուստը , բայց չուզելով որ յայտնուի իւր այդ սեռակ աշխատութիւնը , երեկոյին ուշ ատեն եւ քողարկուած կ'երթայ իւր ձեռագործի վաճառածախին կամ միջնորդին յանձնել իւր աշխատութիւնը . եւ որչափ քիչ վճարեն իւր վարձքը , բերան չի կրնար բանալ : Արդարեւ ասանկներուն վիճակը արգահասելի է , վասն զի ինքզինքնին ճշուած կը զգան շահամոլ վաճառածախներուն կամ խարդախ միջնորդին ազդեցութեան տակ , որք զիրենք աւար ըրած են եւ կ'ուզեն օգտուիլ այդ գործաւոր

կանանց ամչկոտութենէն, ըսելով թէ «նշանաւոր մրցակից կիներ» ձեռագործի վարկն ու յարգը կիջեցունեն, այսինքն աւելի աժան կը շինեն, եւ հետեւապէս իրենք ալ շէն կրնար մեծ վարձք վճարել: Փորձը ցոյց տուած է սակայն թէ այդ լսիկ ու անխօսուելի աշխատող, այդ ամչկոտ օրիորդաց ու կանանց տքնութեամբն է որ ժողովուրդին հարուստ դասակարգը կրնայ գոհացունել իւր պէնանքի հաճոյքը, եւ այդ խեղճերուն ձեռքէն աննշան վարձքերով կորզած ձեռագործները թանկագին ծախելով է որ կը հաստանան այդ անխիղճ վաճառածախները:

Ուստի, շատ փափաքելի է որ այդ կարգի գործաւոր կանանց վիճակը բարւոքելու համար մասնաւոր ընկերութիւններ կազմուին, եւ ասոնք ալ պազարներ այսինքն կանացի ձեռագործները գնելու կամ յանձնարարելու տեղեր հաստատեն, որպէս զի գործաւորուհիք վաճառածախին կամ միջնորդին կեղեքուններէն ազատելով իրենց աշխատութեան արժանի վարձքն ընդունիլ կարենան: Իրենց աշխատութեան վարձքին կէսէն շատ աւելին ասոր անոր տալու տեղ, այդ ընկերութեան կանոնաւոր կազմակերպութեան շնորհիւ իրենք ասնուն իրենց աշխատութեան շահուն արդար բաժինը: Եւ ասով, մեր նախապաշարոտ Գերմանիոյ մէջ, կիները լաւ պիտի ըմբռնեն թէ որ եւ իցէ պատուաւոր աշխատութիւն ամօթարէր չէ երբէք:

Կրթեալ աղջիկ մը, որ ցեղային կամ ընտանեկան դիրքին հպարտութիւնը կը կրէ իւր մէջ, կը ստակայ նորաձեւութեանց գերձակուհի ըլլալու գազափարէն: Մեր մէջ այրերը կին գերձակներէն աւելի

լաւ կ'աշխատին եւ ասոր ալ պատճառն այն է որ
այրերը աղջիկներէն աւելի լաւ , աւելի մէթոտա-
ւոր կերպով սովրած են արհեստը . աղջիկները
դերձակուհի մը քով մեքենարար կ'աշխատին , լոկ
կը կարեն , առանց սովրելու՝ չափ առնել , զգեստ
ձեւել ու կտրել : Իրենց ապրուստը անձամբ հո-
գալու պէտք ունեցող աղջկանց համար շահու աղ-
բիւրներ կը գանուին միշտ , եթէ իրօք կարողութիւն
ուսնենան չահելու : — Կանայք այժմ իրենց անձնիշ-
խանութեան համար կ'ըսեն թէ՝ «իգական սեռին
վիճակը բարեւքելու համար անոր իրաւունքներն
ընդլայնելու է» : Այս առարկութիւն անհիմն է ,
վասն զի նախ՝ քաղաքակիրթ Պետութեանց մէջ
մարդու մտքէ չանցնիր կնոջ քաղաքակրթական
իրաւունքներուն , կեանքի իրաւունքներուն վնաս-
սել . երկրորդ՝ աննպատակ է այդ առարկութիւնը
վասն զի առանց պարտաւորութեան որ եւ իցէ ի-
րաւունք գոյութիւն չունենար գործնականին մէջ :
Աւելի ճիշդ ու նպատակայարմար կ'ըլլար յայտնա-
պէս ճանչցունել , շեշտել իգական սեռին պարտա-
կանութիւնները , վասն զի ճշգիւ կատարուած պար-
տականութիւններն են որ իրենց ապահով հետե-
ւանք կ'ունենան իրաւունքներ : Որչափ անձնուի-
րութեամբ աշխատի մարդ , որչափ լաւ ըլլայ ար-
զիւնքը , այնչափ մեծ կ'ըլլայ ներքին ու արտաքին
վարձքը եւ ձեռք բերուած իրաւունքները : Պար-
տականութիւնը կատարելու համար ինքզինքը կա-
րող զգացողը , պէտք է որ գործադրութեան մէջ
զնէ իւր այդ կարողութիւնը : Մարդ իւր կեանքին
մէջ իւր անձնիշխանութեան կռուանը իւր մէջ
ունի եւ ոչ թէ իւր անձէն դուրս : Ծնողք եւ ա-
սոնց փոխանորդները իրենց աղջկանց այնպիսի բու-

ներ սովորեցունելու են , այնպիսի կարողութիւններով օժտելու են զանոնք , որ կարօտութեան ատեն իրենց ապրուստը անձամբ հայթայթելու կարող ըլլան : Կրթութեան այս եղանակը մեր նախապաշարտա գերման ժողովուրդին մէջէն ալ պիտի ջնջէ այն սին կարծիքը թէ ապրուստի աշխատութիւնը կը ստորնացունէ կինը , որովհետեւ այդ աշխատութիւն չի համաձայնիր «ընկերական դիրքին» հետ : — Կուզե՞ս շահիլ . պէտք է որ որ եւ իցէ բան մը լաւ սովորիս եւ լաւ գործես : Կինը վաստակւոր , ապրուստ հայթայթելու կարող ընելու համար պէտք է անոր բնական յատկութիւնները զարգացունել , գործունէութեան մէջ դնել : Ինչպէս գրքիս մէջ զանազան առիթներով գրած ենք , աղջկանց կրթութեան եղանակը անյարմար է անոնց կեանքի նպատակին . անոնց աւանդուելիք գիտելիքները իրական կոռւանի մը վրայ հաստատուելու են : Այսպէս նաեւ աղջկանց բարձրագոյն կրթարաններու մասնագէտները Վայմարի մէջ գումարուած ժողովին մէջ համոզիչ պատճառներով եւ դաստիարակութեան բանաւոր սկզբունքներու իբրեւ հետեւանք յայտարարեցին թէ իգական սեռին ճարտարարուեստական կրթութեանը համար արհեստական վարժարաններ բանալու է , իբրեւ անհրաժեշտ պէտք մը գործնական կեանքի :

Արդարեւ , այժմուս գործնական ու մղիչ կեանքը յառաջ բերաւ այս տեսական արդիւնքը , եւ մեր այս ցուցած զգալի պէտքն է որ մեծ քաղաքացի մէջ տարրական վարժարաններու հաստատութեան պատճառ եղաւ : Համպուրկ օրինակելի վարժարան մ'ունի արդէն : Վայս ալ երկու վարժարան հաստատեց որոնց մին Պերլինի մէջ է «աղջկանց համար

վաճառականական եւ ճարտարարուեստական վարժարան» անուամբ . ասոնց մէջ հազարաւոր աշակերտուհիներ իրենց գործնական կրթութիւնը կ'ընդունին : Վաճառականութեան այդ դպրոցներուն դասընթացքը մէկ տարի է . այդ տարեկան շրջանին մէջ կ'աւանդուին առեւտրական ձեռագիր , հաշիւ-թղթակցութիւն , տօմարակալութիւն , առեւտրական ու արուեստական գիտելիքներ . փոխանակագրի , գրամի , չափի եւ կշիռի ծանօթութիւններ եւ այլն : Ասոնցմէ զատ՝ գերմաներէն , անգլիերէն եւ գաղիերէն լեզուաց հմտութիւնք : Իսկ ճարտարարուեստական վարժարանները մէկ կամ աւելի ամսականի , իրարմէ անկախ դասընթացքներ ունին , այսինքն ճարտարարուեստական գծագրութիւն , զգեստ ձեւելու , կարելու եւ կարելու , ճերմակեղէն ձեւելու եւ կարելու , ձեռքով եւ մեքենայով կարելու վարժութիւն , սաղնագործութիւն , գաղիական ծագկարարութիւն , զարգաշինութիւն եւ այլն : Այս ճարտարարուեստական վարժարանները յիշելնուս գլխաւոր պատճառը սա՛ է որ համոզուած ենք անոնց օգտակարութեան եւ կեանքի մէջ անոնց ունեցած գործնական մեծ կարեւորութեան : Տան եւ արտաքին կեանքի մէջ կանաչի կարողութեանց զարգացման համար փափաքելի եղած ամէն բան կայ հոն . միայն թէ մենք կը փափաքինք նաեւ որ խոհանոցի եւ առանին անտեսութեան համար պէտք եղած չափովը քիմիարանութեան եւ բնագիտութեան տարրական սկզբունքներ ալ աւանդուին այդ վարժարաններու մէջ : —

Վերջին ժամանակներու մէջ իգական սեռին ապրուստի ասպարէզն ընդլայնելու համար , գլխա-

ւորապէս առնական աշխատութեան սահմանին մէջ մանեկ ուզուեցաւ . այն նուրբ ու փափուկ արհեստները զորս այրերը կը շահագործէին, իզական սեռին համար ալ գործնական զբաղում մ'եղան . օրինակի համար՝ ժամագործի , ոսկերչի , ակնագործի , վիմագրի , փորագրիչի , լուսանկարչի եւլն . արհեստները : Ասոնց մէջէն կնոջ համար յարմարագոյնն է լուսանկարչութիւնը : Մենք , ինչպէս ուրիշ առթիւ ալ ըսած ենք , ապրուստի համար արհեստական եւ վաճառականական ուրիշ ասպարէզներ անյարմար կը դասենք կանայի ընտրեան . կինը պէտք չէ որ սոսկ առնական պաշտօններու , արանց յատուկ ասպարէզներու մէջ մանէ : —

Պետական պաշտօններն ալ , բարուց եւ իրաւանց տեսակէտով , պէտք է որ արանց յատուկ մեան : կինը ընտանիքի՛ն մէջ , ընտանեկան կեանքի ծառայութեան մէջ եւ կամ , կարօտութեան ատենն ալ , ազատ ապրուստի մէջ կրնայ դանել իւր գոյութիւնը : Չմոռնանք ըսել թէ Արուեստի ասպարէզին մէջ ալ նկարչութիւնը , գուսանութիւնը , նուագածութիւնը , գրականութիւնը՝ տաղանդի եւ ներքին կոչման համեմատ՝ բաց ասպարէզներ են կնոջ համար , բայց ո՛չ իմաստուն գիտնականութիւնը , ուսուցիչմասնագէտներու , դատաւորի եւ գլխաւորապէս բժշկի պաշտօնները : Մանաւանդ բժիշկ ըլլալը գէպ «ազատագրութիւն» անձկացող իզական սեռին համար շատ հրապուրիչ եղած է : — կինը պէտք է որ միշտ կին մնայ . բժշկի մը դիրքն ու աշխատութիւնը կարելի չէ որ յարմարին բուն կնոջական ընտրեան եւ իւր գեղեցկագիտական զգացումներուն : Շատեր իրաւամբ կը կարծեն թէ՛ ո՛չ թէ գիտութեան ու անոր գործագրութեան փափաքը , այլ՝

ունայնամասութիւնը , փառասիրութիւնը , պչրոզու-
թիւնը , այրակին բնութիւնը , կնոջականութեան
պակասութիւնը կամ բազդախնդրութիւնն է որ կը
զրդէ կինը բժշկ ըլլալու հետասնդեկ : Եւ վկայա-
գրեալ բժշկուհիներու գոյութիւնը չէ որ յառաջ
սխախտելու իրական սեռի կրթութիւնը . կանանց
զիրքը ատու չէ որ աւելի բարձր ու աւելի արժա-
նաւոր վիճակ մը սխախտու . մանաւանդ տարա-
կուսելի է որ այդ կին բժիշկները փոխարինել կարե-
նան ինչ որ բնասնիքէն եւ ընկերութենէն կ'առնուն
կը տանին : Մենք կ'ուզենք հաւատալ թէ օրիորդաց
բժիշկ ըլլալու տենչը աւելի բժշկութեան տարրա-
կան ու փորձառական ծանօթութիւնները սովորելով
մանկանց խնամաստուններ հաստատելու եւ հոն հի-
ւանդ մանուկներ խնամելու կանայքի փափաքի մը
պարզ մէկ արտայայտութիւնն է : Բժշկի մը առնէ
առն , գիշեր ցորեկ ըրած այցելութիւնները չեն
համաձայնիր ճշմարիտ կնոջական բնութեան , եւ Ֆի-
զիքսայէս դժնդակ ու յագնեցուցիչ այդպիսի գոր-
ծունէութիւն մը յոյժ անյարմար է կնոջ փափուկ օւ-
կանիւզմին : Եւ կին բժիշկ մը , նոյն իսկ եթէ Ամե-
րիկայի մէջ եղածին պէս , սունական զգեստներ ալ
հագուի , միշտ անբնական ու հետեւապէս անչորհ
կ'երեւի : Երեւակայեցէ՛ք կին մը որ , իրրեւ վի-
րարոյժ , անգամահատութիւն մը կ'ընէ , օրինակի
համար , գլօրօֆորմով զգայազիրիկ ըրած հիւանդին
ոտքը կը կարէ . այդ պարագային մէջ կնոջական
ազնիւ ու զթոս , փափուկ ու զիւրազգայ երեւոյ-
թին տեղ , անագորոյն դահիճի մը երեւոյթը սխախ-
տական զգացումը վիրաւորող ամէն բան անյարմար
է կնոջական երեւոյթին ու գործունէութեանս կնոջ :

այր մարդուն հետ հաւատար իրաւունքի տէր ըլլալը ժամանակակից ազատամիտներուն յեղջեղած մէկ խօսքն է, որ համաձայն չէ ո՛չ Բնութեան կամքին եւ ո՛չ իրականութեան : Երկու սեռերուն աշխատութեանց սահմաններուն վրայ ունեցած մեր դիտողութիւնները յայտնած ենք արդէն : Կանանց «ազատագրութեան» այն ամէն պահանջումները, որ կնոջական բնութիւնը կը մուրհեցունեն իւր բնական ճամբէն, արժմուս Կնոջ Խնդրոյն համար եղած ամէն իրաւացի ջանքերուն ալ պիտի մնասին :

Կինը չի կրնար դիմանալ գիտական այն դժնդակ ուսումներուն որոնց ստիպուած է համբերատարութեամբ ստիպլ այր մարդը . եւ այդ ալ ո՛չ թէ անութեան հատակէն սկսելով, ո՛չ, այլ՝ նոյն իսկ պատանեկութեան սարիքէն սկսելով, որպէս զի մինչեւ իւր չափահասութեան ատեն մէթոտաւոր կերպով լրացունէ այդ ուսմանց նախնական մասը եւ անկէջ ետքն ալ մասնագիտական համալսարանի մը մէջ իրեն ասպարէզ ընտրած գիտութիւնն ուսանի : Եւ օրիորդին կը յարմարի՞ այս կեանքը . եւ եթէ յարմար ըլլայ իսկ, էգ մարմնոյն բարգաւաճումը ի՞նչ վիճակ պիտի ունենայ այդ ատեն : Այս պարագան իսկ բաւական է ցուցունելու թէ գործադրութիւնը պետական վաւերացման ենթակայ արհեստի մը մասնագիտական ուսումը անհաշտելի պայքար մ'է կնոջական բնութեան հետ :

Եւ իզական սեռի այդ ուսանողները ինչո՞ւ համար Օրէնսգիտութեան, Տնտեսագիտութեան կամ Առտուածքանութեան չեն հետեւիր, եւ կը յամառին, կը փափաքին Բժշկութեան Համալսարան դիմել, ուր շատ դժնդակ է կրթեալ ու բարոյաւոր

օրիորդի մը կացութիւնը . հոն արու ուսանողները այնչափ շուտով չեն վարժուիր «գեղեցիկ սեռին» ուսանողուհիներուն , այդ «ազատագրուած»ներուն հետ վիրաւորիչ հետաքրքրութեամբ ու երկմիտ դիտողութիւններով չվարուելու . մանաւանդ, եթէ պատուաւոր , պարկեշտ ու խելանի օրիորդ մը իւր անքոյթ վարմունքով , ինքզինքը հեռու պահէ այդ բարոյական վտանգներէն , ինչպէ՞ս կարելի է փոխարինել աղջկան դատտիարակութեան մեծ պակասը , եւ ինչպէ՞ս կարելի է ըմբռնել , երիտասարդ ուսանողներու հետ միատեղ , այդ դատատուներու բերնէն անդամազննական ուսումները լսելու , փորձելու եւ քննելու չափ յառաջ երթալու պէտքը , առանց սակայն խորապէս վիրաւորելու կնոջական դիւրագգածութիւնը , շատ անգամ՝ անբուժելի կերպով : Մենք չենք կրնար ըմբռնել թէ Գիտութիւնը այնչափ խորապէս զրաւած ըլլայ կնոջական հողին , որ Պարկեշտութիւնը չըզգայ իրեն եղած վիրաւորումը : Եւ բժշկութիւն ուսանողը չի կրնար դանց առնուլ գիտութեան այդ մասին ուսումը :

Գանուած չէ կին մը որ Գիտութեան դժնդակ կրթուանին վրայ նշանաւոր արդիւնք մը ցուցուցած ըլլայ . վասն զի Բնութիւնը վերացեալ գիտութեանց համար չէ նախասահմանած կինը , այդ կարողութիւնը չէ տուած անոր : Ամէն ժամանակներու նշանաւոր կիներն ալ՝ արտադրող , արդիւնաւոր չեն եղած , ո՛չ երաժշտութեան մէջ , ո՛չ նկարչութեան մէջ եւ ոչ բանաստեղծութեան մէջ եւ այլն . անոնք իրենց ընդունածը հասուցած են , աւելի գեղեցիկ տարադի մը մէջ . եւ հիմա , բժշկութեան այս ժայռոտ , փշոտ եւ մինչեւ իսկ մահարեւր դաշտին մէջ արդիւնաւոր պիտի ըլլան :

Ընթացիկ առարկութիւն մ'ալ սա է . «Կին բը-
ժիշկները կրնան կանանց ու տղայոց յատուկ հիւան-
դութեանց մասնագէտ ըլլալ, որով իգական սեռն ալ
այր բժիշկներէն դարմանուելու նեղացուցիչ վի-
ճակէն կ'ազատի» : Այս ալ պատրուակ մ'է . վասն
զի որ եւ իցէ բանի մը մէջ , նոյն իսկ Բժշկութեան
մէջ , կանոնաւոր ու արդիւնաւոր ըլլալու համար ,
պէտք է որ գործը , ինչիրը հիմնապէս ու ամբող-
ջովին գիտնայ , ճանչնայ մարդ . հետեւապէս ա-
ռանց ամբողջը գիտնալու կարելի չէ օգտակարա-
պէս սովորիլ մասերը . թէ չէ՝ թէ՛ ամբողջին եւ թէ՛
մասերուն մէջ սահմանափակ կը մնայ մարդ :

Վերջապէս ինչ որ ալ ըլլայ , կին բժիշկը , կին
ըլլալէ կը դադրի . եւ մենք դարձեալ կը կրկնենք՝
թէ՛ Աստուած եւ Բնութիւն երկու սե-
ռերուն միջեւ յաւիտենական սահման
մը գծած են , զոր կինը չի կրնար անց-
նիլ առանց իւր անձին վնասելու :

Յ Ո Ւ Շ Ա Ր Ա Ր

- Ազատագրութիւն կնոջ 332
 Ազդեցութիւն կնոջ 14, 329, 335
 Աղջիկ քե օրհորդ 12
 Ակռաններու խնամք 97
 Աղախնոց վիճակը 353
 Ամուրիութիւն կնոջ 297
 Ամուրիութեան պատճառները 19, 118, 301
- Ամօթդաժութիւն 139
 Այրակին 332
 Անզգայութիւն 178, 195
 Աննոզութիւն 195
 Անձնահաճութիւն 125
 Անձնայարգութիւն 175
 Անձնիշխանութեան ձգտում 113
 Անյիշաբարութիւն 206
 Աշխատութիւն 100
- » իրրու միջոց դաստիարակութեան 27
 - » իրրու միջոց առողջութեան 100, 225
 - » իրրու միջոց գեղեցկութեան 286
 - » օգտակար 284
 - » առեւելոյք 285
 - » առտնին 27
- Աջքերու խնամք 71
 Ապրուստի խնդիր 327, 336
 Առողջութեան ոսկեղէն կանոններ 103
 Առտնին դաստիարակութիւն 9, 23, 34
- Արժանեաց զգացում 135
 Արբունք 56, 69
 Արինատութիւն 65
 Արտաքին երեսոյք 94, 140
- » կրթութիւն 268
- Բարեկամութիւն 145
 Բարեկամութեան պէտք 142
 Բարեկեցութեան հրահանգներ տարիքոս օրհորդաց հմբ. 306
- Բարեսրտութիւն 178
 Բարեվայելութիւն 267
 Բարոյականութիւն 101
 Բարոյական զգացում 171
 Բարոյական կորով 175, 195
 Բնականութիւն 264
 Բնութիւնն զգայ 230
- Գեղեցկութիւն 99, 309
 Գեղեցկին զգացումը 242
 Գթասրտութիւն կեղծ 191
 Գրութիւն 188
 Գծղմնութիւն 135
 Գիշերօթիկ վարժարան 24
- Դաշտան 82
- » իանկանոնութիւնք 72, 81
 - » ի դաղարում 86
- Դաստիարակունի 356
 Դաստիարակութիւն առտնին և դպրոցական 19, 37, 218
- » ընկերութեան համար 28
- Դիրք մարմնոյ 67
 Դիրագործութիւն 186
 Դիրագգաժութիւն բախճոտ 241
- Երախտագիտութիւն 213
 Երեւակայութիւն 106
- Զգայակցութիւն 183
 Զգածում 178
 Զգածման զանազան վիճակներ 182
- Զգածման և մտքի խնամք 104
 Զգացում կրօնական 164
 Զգացողութիւն 179
 Զգեստաւորում 98, 274
 Զգուշութիւններ սիրոյ մեջ 158
 Զուարթամոլութիւն 133
 Զուարթամտութիւն 131

Ընթերցման կանոններ 257
Ընթերցում 250
Ընկերություն 28
Ընտանեկան կյանք 10, 24 35

Ժամանակի բաժանում 284

Իմաստակություն 227
Իմացականություն 37, 217
Ինքնակրթություն 35
Ինքնապաշտպանություն՝ բարո-
յական 37

Ինքնափրություն 188
Ինքնավստահություն 175

Լուսացում 84

Խախտում սովորներու 65
Խիղճ 174
Խինդ 133
Խնամք մտքի և զգածման 104
Խնամք մարմնական 59, 90, 98
Խնամք ակառներու 97
Խնայություն 282
Խնդակցություն 194
Խոնարհություն 199

Մուլություն 51, 284

Կանաչախոտ 74
Կանխահաս ջափահասություն 53
Կարգապահություն 279
Կեանքի խիղճ 131
Կեղծ բարեպաշտություն 320
Կենցաղագիտական կանոններ
326

Կեցուածք 65
Կինն՝ իրրեւ կրթիչ 33
Կծծություն 322
Կնոջականություն 176
Կրթություն գործնական 266
» քնկերական 266
» իմացական 216
» սրտի 175
Կնոջ խնդիրը 229, 297, 331
Կրօնական զգացում 164

Հյանձնամուլություն 125

Հանդանակու դրդում 59, 121
Համակերպություն 199
Համբերություն 197
Հասունություն՝ մարմնական 76
Հաւասարակշռություն կրից և
դրդմանց 101
Հաւատարմություն 207
Հեզություն 197
Հիւանդապահություն 364
Հոգեկան անդորրություն 182
Հոգեկան առողջապահության
կանոններ 308

Ձեռագործ 290, 367

Ճշակ 242
Ճարտարություն 290
Ճշմարտափրություն 207

Մազերու կնամք 91
Մանկապարտեզ 364
Մարմնական խնամք 59, 98
Մաքրափրություն 275
Մաքրություն 88
Մեծարանք՝ կեղծ 129
Մեծամտություն 138
Մեծարուելու դրդում 121
Միամտություն 265
Միամտութեան զգացում 135
Մայք 96
Մորթ 89
Մտաւորական զարգացում՝ կր-
նոց 222
Մտքի և զգածման խնամք 104
Մօրու 22

Յատկությունք՝ մանկամարդա-
կան հոգւոյն 104
Յուակնություն 127
Յոյզեր՝ բնական 104

Ներողամտություն 205
Նշանածութեան վիճակ 160
Նկարագիր 36, 38

Շատախօսություն 315
Շարժումք կնոջ 273
Շնորհք 13, 40, 176, 264, 312

Որբութիւն 21	Սրտի կրբութիւն 176
Զափահասութիւն 58	Վարժունի 24, 46, 358
Զափագանցեալ կրբութիւն 225	Վիշտ 203
Զափնւորում գուարճութեան 134	Վշտակցութիւն 184
Պաշտամոլութիւն 317	Տարփանք 125
Պաշտպանուելու կարօտութիւն 142	Տեսեսուհի 350
Պառաւութիւն 309	Տոն և ընկերութիւն 28
Պատշաճութիւն 268	Փութաջանութիւն 277
Պարկեշտութիւն 201	Քալուածք 272
Պշրողութիւն խելքի 262, 312	Քաղաքավարութիւն 270
Ջղային դրութիւնք 77	Օգտակար նպատակ՝ իրրեւ մի- ջոց առողջութեան 100
Սեռային դրդում 102	Օրիորդը ընդհանուր առմամբ 1
Սեռային զարբնում 76	» անձուկ մտքով 12
Սէր 13, 148	» տարիքոտ 297
Ստախօսութիւն 210	

ԹԱՐԳՄԱՆՁԻՆ ՈՒՐԻՇ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՅԷ ԻՆՁ Է ԻՍԴԵՐԻՆ

ԵՒ ՈՐՈ՞ՆՔ ԵՆ ԻՒՐ ԴԱՐՄԱՆՆԵՐԸ

Հեղինակ ԲՐՕՖ. Ժ. ՌՈՒՀԷՄԱՆ

Ձգայնութեան այս դարավերջիս մէջ ուր ամէն ոք, մանաւանդ իզական սեռի փափկակազմ ներկայացուցիչները գրեթէ ընդհանուր կերպով բիշ թէ շատ վարակուած են այս ախտէն, յանձնարարելի գիրք մ'է այս իրենց ուշադիր ընթերցման:

Ձեղջուած գին 3 դրուշ

ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒՀԵԱՅ

Կենցաղավարութիւն . — Արուցմ . — Առողջապահական խնամք . — Կանխահաս ամուսնութիւն :

Հեղինակ ԲՐՕՖ. ԳՕՐԻՎՕ

Էջ 160. — Գին 6 դրուշ

ՈՒՂԵՑՈՅՑ ԿԱՆԱՆՑ ԵՒ ՕՐԻՈՐԴԱՑ

Ի ԿԵԱՆՍ ԱՌՏՆԻՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ

Հեղինակ ՏԻԳԻՆ ՖՐԻՏԷՐԻԲԷ ԼԷՍՍՐԸ

Էջ 145. — Գին 5 դրուշ

ԿԻՆՆ՝ ԻԲՐԵԻ ԱՄՈՒՍԻՆ

ՖԻՉԻՔԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ
ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

Հեղինակ ԲՐՕՖ. Հ. ԳԼԷՆՔԷ

Էջ 420. — Գին 20 դրուշ

